

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÇALIŞMA EKONOMİSİ VE ENDÜSTRİ İLİŞKİLERİ ANABİLİM DALI
ENDÜSTRİ İLİŞKİLERİ VE İNSAN KAYNAKLARI BİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MACARİSTAN'DAKİ ÇALIŞMA ORTAMI VE TÜRK
GİRİŞİMCİLER

DUYGU AKKAYA MİŞE

2501100564

TEZ DANIŞMANI
PROF. DR. BERRAK KURTULUŞ

İSTANBUL, 2019

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS
TEZ ONAYI

ÖĞRENCİNİN;

Adı ve Soyadı : DUYGU AKKAYA MİŞE Numarası : 2501100564
Anabilim Dalı /
Anasanat Dalı / Programı : ENDÜSTRİ İLİŞKİLERİ VE
İNSAN KAYNAKLARI Danışmanı : PROF. DR. BERRAK KURTULUŞ
Tez Savunma Tarihi : 17.07.2019 Saati : 14.00
Tez Başlığı : MACARİSTAN'DAKİ ÇALIŞMA ORTAMI VE TÜRK GİRİŞİMCİLER

TEZ SAVUNMA SINAVI, İÜ Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 36. Maddesi uyarınca yapılmış,
sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin KABULÜNE OYBİRLİĞİ / OYÇOKLUĞUYLA karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- PROF. DR. BERRAK KURTULUŞ		Kabul
2- PROF. DR. LEVENT ŞAHİN		KABUL
3- DOÇ. DR. ASLAN TOLGA ÖCAL		KABUL

YEDEK JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- PROF. DR. MELTEM GÜNGÖR DELEN		
2- DR. ÖĞR. ÜYESİ ELİF NAGEHAN BETÜL YILMAZ		

ÖZ

MACARİSTAN'DAKİ ÇALIŞMA ORTAMI VE TÜRK GİRİŞİMCİLER

DUYGU AKKAYA MİŞE

Günümüzde, gelişmiş ve gelişmekte olan yabancı piyasalar, girişimcilere ve ülkelerinde yatırım yapmak isteyenlere büyük fırsatlar sunmaktadır. Bu desteğin en büyük nedeni küresel dünyadaki güçlü rekabettir. Macaristan; ticaret yolları üzerinde bulunması, gelişmekte olan ve aynı zamanda Avrupa Birliği'nin yeni üyeleri arasında sayılması nedeniyle, yabancı girişimciler için bir cazibe merkezi haline gelmiş ve yabancı yatırımların hızla arttığı bir ülke olmuştur. Bu büyümede Macaristan hükümetinin yatırımcıları çekmek için ürettiği politikaların, verdikleri teşviklerin ve desteğin de katkısı büyüktür.

Bu çalışma Türkiye'den Macaristan'a göç ederek orada çalışma hayatını sürdüren, Türk girişimcilerin; neden Macaristan'ı tercih ettiklerini ve oradaki çalışma ortamını incelemektedir. Literatür taraması, gözlem ve yüz yüze derinlemesine görüşmeye dayalı bu çalışmada ilk olarak, küreselleşme uluslararası göç ve girişimcilik kavramlarına yer verilmiştir. Ardından, Avrupa'da çalışma ilişkilerine genel bir bakış, Macaristan'daki çalışma ortamı ve son olarak Macaristan Türkiye ekonomik ilişkileri, Türk girişimcilerin Macaristan'a gidiş amaçları, çalıştıkları sektörler, çalışma ortamları incelenmiştir. Macaristan'a Türkiye'den yapılan göçler; incelendiğinde, toplu olarak yapılan bir emek göçünden ziyade, bireysel ya da ailesel kararlar doğrultusunda, öngörülen fırsatları değerlendirmek amacıyla gerçekleşmiş girişimci göçü olduğu sonucuna varılmıştır. Çalışmaya göre, gerek Macar ve Türk halkının uzun tarihlerinden gelen birliktelikleri, gerek sahip olduğu gelişime açık iş fırsatları ve yatırımcıyı destekleyen devlet politikaları, Türkler için Macaristan'ı bir cazibe ve yatırım noktası haline getirmiştir.

Anahtar Kelimeler: Macaristan, Türkler, Girişimcilik, Uluslararası Göç, Çalışma Ortamı

ABSTRACT

WORKING ENVIRONMENT IN HUNGARY AND TURKISH ENTREPRENEURS

DUYGU AKKAYA MİŞE

Today, developed and growing foreign markets provide big opportunities to entrepreneurs and companies which want to make an investment in. Main reason of this support is strong competition in the world. Hungary is become an attraction center for foreign entrepreneurs and a country that investments are increased rapidly because of being located on trade routes, a growing country and a new member of the European Union. Contribution of Government of Hungary is great to encourage investments by producing policies and giving incentives.

This study, examines Turks' immigration from Turkey to Hungary as entrepreneurs and why they prefer Hungary and the working environment there. This study is based on literature review and depth face to face interviews. In this study, firstly conceptual explanations are given for globalization international migration and entrepreneurship and motivator factors. Finally, Turkish entrepreneurs' purpose of going to Hungary, working environment, working conditions and an overview of working relations in Europe are investigated. When we examine migrations from Turkey to Hungary, we realise that it is more entrepreneurial migration other than collective labor migration. As per study, both togetherness of Hungarians and Turks coming from history, offered job openings and policies supported by Government of Hungarian are made Hungary into point of investment center for Turkish investors.

Key Words: Hungary, Turks, Entrepreneurship, International Migration, Working Environment

ÖNSÖZ

Türk vatandaşlarının Avrupa ülkelerine yönelik göçleri, piyasalardaki işgücü ihtiyacını karşılamak üzere 1960'ların ilk yıllarında yoğun olarak başlamıştır. İşçi akımının düzenli gerçekleştirilmesini kolaylaştırmak, göçmen işçilerin ve işverenlerin ihtiyaçlarını karşılamak üzere işgücü anlaşmaları imzalanmıştır. 1970'lerin başında Türk göçmenlerin Batı Avrupa ülkelerindeki mevcudiyetleri geçici olmaktan çıkarak daimi bir hal almaya başlamıştır. Türk toplumu, göç alan ülkelerin ekonomik kalkınmalarına önemli katkıda bulunmuştur. Yurtdışında yaşayan Türk göçmenlerin çoğu artık sadece işçi konumunda bulunmamaktadır. Göçmenler; girişimci, yatırımcı, akademisyen, doktor, öğretmen, mühendis, avukat, gazeteci, sanatçı, politikacı gibi meslek sahipleri olarak göç alan ülkelerin siyasi, ekonomik ve kültürel ortamlarına katılmaktadır.

Bu çalışmada, Macaristan'a göç eden Türk girişimcilerin hangi şartlarda çalıştıkları, nasıl iş kurdukları, onları Macaristan'da girişimci olmaya iten sebepler ve hangi sektörlerde çalıştıkları incelenmektedir. Macaristan'ın hızla gelişen bir ülke olması, hızlı ve kolay şirketleşmeye imkan vermesi, düşük kurumlar vergisi, anında uluslararası KDV numarası vermesi, düşük başlangıç sermayesi istemesi, merkezi konumu yanında kolay vize ve ikamet sağlaması, ülkeyi Türk girişimciler için fırsat kapısı haline getirmiştir.

Tez çalışmam boyunca, bilgi ve tecrübeleriyle beni yönlendiren, yolumu aydınlatan Değerli Danışman Hocam Prof. Dr. Berrak Kurtuluş'a, sürece destek olan Değerli Hocam Prof. Dr. Umut Omay'a, ülkedeki araştırmam esnasında yol gösteren Macaristan Ticaret Müşaviri Dr. Faruk Cömert'e, Türk Macar Ticaret Odası Başkanı Suat Karakuş'a, Türk Macar İşadamları Derneği Başkanı Osman Şahbaz'a ve görüşlerini paylaşan, bana zaman ayıran tüm görüşmecilere katkılarından dolayı teşekkürü bir borç bilirim.

Çalışmam esnasında karşılaştığım zorluklardan sonra yeniden motive olmamı sağlayan, ihtiyaç hissettiğimde desteklerini sunan değerli eşim Serdar Mişe ile ablam Dr. Burcu Akkaya Telci'ye çok teşekkür ederim.

Hayatımın her anında olduğu gibi tez çalışmam esnasında da bana duydukları güveni ve verdikleri desteği hissettiğim canım annem Tülay Akkaya'ya ve özellikle çalışmamı tamamlama aşamasında beni ayrıca yüreklendiren, eğitimimize verdiği önemi sürekli hissettiğim ve örnek aldığım canım babam Rasim Akkaya'ya sonsuz sevgi ve teşekkürlerimi sunarım.

İstanbul, 2019
Duygu Akkaya Miş

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	iii
ABSTRACT.....	iv
ÖNSÖZ.....	v
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	x
TABLolar LİSTESİ.....	xi
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KÜRESELLEŞME, ULUSLARARASI GÖÇ VE ULUSLARARASI GİRİŞİMCİLİK

1.1. Küreselleşme Kavramına Giriş.....	5
1.1.1. Küreselleşmenin Özellikleri ve Önemi	7
1.1.2. Küreselleşme Türleri	9
1.2. Göç Kavramına Giriş.....	10
1.2.1. Uluslararası Göç	11
1.2.2. Göç Kuramları	12
1.2.3. Ekonomik Temelli Göçler	14
1.3. Girişimcilik Kavramı	16
1.3.1. Girişimcinin Özellikleri.....	18
1.3.2. Kültürün Girişimcilik Üzerindeki Etkisi	22
1.3.3. Girişimciliğin Uygulama Aracı Olarak KOBİ'ler	23
1.3.4. Uluslararası Girişimcilik	25

1.3.5. Girişimcilik ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki	27
1.3.6. Türk Girişimcilerinin Genel Profili	28

İKİNCİ BÖLÜM

AVRUPA VE MACARİSTAN’DA ÇALIşMA ORTAMININ GENEL GÖRÜNÜMÜ

2.1. Endüstri İlişkileri Kavramı ve Gelişimi	31
2.2. Avrupa’da Çalışma Koşullarının Genel Görünümü	38
2.3. Avrupa’da Yaşayan Türklerin Entegrasyonu ve Çalışma Hakları.....	48
2.4. Macaristan Hakkında Genel Bilgiler	56
2.5. Macaristan Ekonomisi	58
2.5.1. Macaristan Ekonomisinin 1990 Öncesi Durumu	58
2.5.2. Macaristan Ekonomisinin AB Öncesi Durumu (1990-2004).....	60
2.5.3. Macaristan Ekonomisinin AB Üyeliği Sonrası Durumu (2004 ve Sonrası)	62
2.6. Macaristan’da Çalışma Ortamı	65
2.6.1. Macaristan’daki Yabancı Yatırımlar ve Sektörler.....	66
2.6.2. Macaristan’da İş Kurma Mevzuatı ve Çalışma İzni	69
2.6.3. Macaristan’da Endüstri İlişkileri	71
2.6.4. Macaristan’da Ücret Politikası ve Yan Haklar	75
2.6.5. Macaristan’da Çalışma Saatleri ve İzinler.....	77
2.6.6. Macaristan İşgücü Piyasası	78
2.6.7. Macaristan’da İş Sağlığı ve Güvenliği	82

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MACARİSTAN TÜRKİYE EKONOMİK İLİŞKİLERİ VE MACARİSTAN'DAKİ TÜRK GİRİŞİMCİLER

3.1. Türk Macar İlişkilerinin Tarihi Gelişimi	83
3.2. Türkiye Macaristan Ticari İlişkileri	85
3.3. Macaristan'daki Türk Girişimcilere Yönelik Alan Araştırması.....	90
3.3.1. Araştırmanın Amacı	90
3.3.2. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi	90
3.3.3. Araştırmanın Sınırlılıkları	91
3.3.4. Araştırmanın Yöntemi	91
3.4. Macaristan'daki Türk Girişimciler ve Çalıştıkları Sektörler.....	93
3.4.1. Türk Girişimcilerin Macaristan'a Yatırım Yapma Sebepleri.....	99
3.4.2. Macaristan Türkiye Yaşam Endeksi ve Çalışma Kültürü	103
3.4.3. Türk Girişimcilerin Macaristan'da Çalışmaya Yönelik İfadeleri ve Karşılaştıkları Sorunlar	106
3.4.4. Macaristan'da Türk Girişimciliğinin Geliştirilmesine Yönelik Çalışmalar	110
3.4.5. Macaristan'da Yatırım İlişkilerini Geliştirmek İçin Kurulmuş Türk Kuruluşları	112
3.4.6. Araştırmanın Bulguları ve Görüşmeleri Değerlendirmesi	115
SONUÇ.....	120
KAYNAKÇA	126
EK: MACARİSTAN'DA YAŞAYAN TÜRK GİRİŞİMCİLER İLE YÜZ YÜZE GÖRÜŞMELER.....	149

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1 : Krueger'in Girişimcilik Niyeti Modeli.....	21
Şekil 2 : Dunlop'un Endüstri İlişkileri Sistemi	35
Şekil 3 : İş Sözleşmesi Türlerinin Ülkelere Göre Dağılımı	43
Şekil 4 : Avrupa Ülkelerinde Dolar Para Biriminde Asgari Ücret Dağılımı	45
Şekil 5 : Ülkelere Göre Haftalık Çalışma Saatleri	46
Şekil 6 : Avrupa' da Yaşayan Türk Nüfusunun Ülkelere Göre Dağılımı (2016)	49
Şekil 7 : Türk İşletmelerinin Sayısı ve Yıllık Ciroları (1995-2015/milyar Euro)	50
Şekil 8 : Avrupa'da Doğurganlık Oranı ve Macaristan Karşılaştırması.....	80
Şekil 9 : Yıllar Bazında Türkiye'den Macaristan'a Göç.....	85

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1 : Girişimci Tanımları.....	18
Tablo 2 : Fırsatçı ve Esnaf Girişimci Tipleri Arasındaki Farklar	20
Tablo 3 : OECD Ülkelerinde Sendikal Yoğunluk.....	38
Tablo 4 : Ülkelere Göre Yurtdışındaki Türk Yatırımları	53
Tablo 5 : Macaristan Ekonomisinin Genel Göstergeleri	64
Tablo 6 : Macaristan'ın Dış Ticaretinde Ülke ve Ürünler	68
Tablo 7 : Çalışan Sayısına Göre Çalışma Konseyi Üye Sayısı	73
Tablo 8 : Macaristan İşgücü Piyasası Göstergeleri	80
Tablo 9 : Türkiye İle Macaristan Arasında Yürürlükte Olan Anlaşmalar	87
Tablo 10 : Türkiye ile Macaristan Dış Ticaret Değerleri	87
Tablo 11 : Macaristan'ın İhracatında İlk 10 Ülke ve Türkiye.....	88
Tablo 12 : Macaristan'ın İthalatında ilk 10 ülke ve Türkiye.....	89
Tablo 13 : Macaristan'da Faaliyet Gösteren Başlıca Türk Firmaları.....	98
Tablo 14 : Türkiye ve Macaristan Daha İyi Yaşam Endeksi Karşılaştırması	104
Tablo 15 : Örneklem Analiz Tablosu	118

KISALTMALAR LİSTESİ

A.Ş.	: Anonim Şirketi
AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
ABKF	: Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu
Bkz.	:Bakınız
COMECON	: Karşılıklı Ekonomik Yardımlaşma Konseyi
Çev.	: Çeviren
DEİK	: Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
Dr.	: Doktor
DTİK	: Dünya Türk İş Konseyi
DTÖ	: Dünya Ticaret Örgüt
ESCR	: Sosyal Araştırmalar Avrupa Konsorsiyumu
EUC	: Avrupa Birliği Komisyonu
ETUC	: Avrupa Sendikalar Konfederasyonu
GSMH	: Gayri Safi Milli Hasıla
GSYİH	: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
HITA	: Macaristan Yatırım ve Ticaret Ajansı
ILO	: Uluslararası Çalışma Örgütü
IMF	: Uluslararası Para Fonu
ITO	: İstanbul Ticaret Odası
KOSGEB	: Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı

LTD ŞTİ	: Limited Şirket
MİS	: Ulusal Kredi Derecelendirme Merkezi
MÜSİAD	: Müstakil Sanayici ve İş Adamları Derneği
NATO	: Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
NEM	: Yeni Ekonomik Mekanizma
OECD	: Ekonomik Kalkınma ve İş Birliği Örgütü
s.	: Sayfa
T.C.	: Türkiye Cumhuriyeti
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TÜMİŞAD	: Türk Macar İş Adamları Derneği
vb.	: Ve benzeri
vd.	: Ve diğerleri

GİRİŞ

Küreselleşmenin etkisiyle dünyada insanların; kültürel, sosyal, siyasal ilişkileri de hızlanıp artarken bu etkileşimin ekonomik anlamda gerçekleşmesi de kaçınılmaz olmaktadır. Bu artan uluslararası ilişkiler, teknolojik ilerlemeyle gelen bilgi aktarımı ve iletişim kolaylığı, ekonomik açıdan bir alan genişliği yaratmaktadır. Küreselleşme; en basit açıklamayla dünya üzerindeki para, mal ve emek hareketliliğinin artması olarak açıklanabilir. Küreselleşmenin yarattığı bu hareketlilik insanları ülke içi ve ülkeler arası yer değişikliğine, kendisi ve ailesi için en uygun çalışma ortamı ve yaşam koşullarını içeren bölgelere yerleşmeye itmektedir.

Dünya ekonomisine göz atıldığında uluslararası yer değişikliklerinin en yoğun sebeplerinden birisinin iş fırsatları ve çalışma ortamı olduğu gözlemlenmektedir. Ekonomistlerin değerlendirmelerindeki yorum farklılıkları, ülkelerin ekonomilerinin siyasi yapı ve ekonomi politikalarına göre değişkenlik göstereceğini de hatırlatmaktadır. Ancak hemfikir olunan konuların başında ülkelerin uluslararası düzeyde alışverişlerinin gerekli olduğu gelmektedir. Bu görüş, ekonominin tanımıyla da uyumludur. Bilindiği gibi ekonomi insan ihtiyaçlarına ve kıt kaynaklara işaret etmektedir. Bu doğrultuda insan tercihleri doğmaktadır.

Sosyologlar, tarihçiler, ekonomistler gibi birçok araştırmacıyı ilgilendiren bir olgu olan göç, ulus aşırı topluluklara bakmayı öğretirken ekonomistlerin ilgisini; insani sermayeye, sosyologların ilgisini de göçmen yerleşimi ve uyumunun zorlukları gibi konulara yöneltmektedir. Bu çalışma; göçmenleri, girişimcilik, kültür ve çalışma ortamı açılarından değerlendirmektedir. Hayatta kalma güdüsüyle gerçekleşen insan hareketleri, kitlesel yer değiştirmeler, farklı yaşama alanlarına yönelim, insanlık tarihinin en başından beri karşılaşılan bir olgudur. Nüfus hareketleri, oluş biçimleri, nedenleri ve tarihleriyle çeşitlilik göstermektedir. Sınırlar arası ekonomik göçün nedenlerinden ilki; ülkedeki ekonomik durgunluk olarak, ikincisi ise; eğitim, sağlık, alt yapı ve yaşam alanlarının farklılığı gibi daha iyi

koşullar sağlayan başka bir ülkeye gitme ve yerleşme isteği olarak açıklanabilmektedir.

Endüstri ilişkilerinde 1980'lerden itibaren bir dönüşüm başlamış, kendi hesabına serbest çalışan bir sınıf oluşmuştur. Girişimcilik faaliyetleri yükselen bir değer konumuna gelmiştir. Dolayısıyla girişimcilik araştırmalarının önemi de artmıştır. Bu çalışmanın önemi bu noktada ortaya çıkmaktadır. Türk girişimcilerin Avrupa ülkelerindeki girişimcilik durumu son yıllarda araştırılan bir konu olmasına rağmen, Macaristan'daki Türk girişimciler hakkında henüz yeterli araştırma olmadığı dikkat çekmektedir. Bu çalışma alandaki bu boşluğu doldurmaya katkı sağlama niyeti ile yapılmıştır.

1989 yılında Doğu Bloku'nun yıkılmasının ardından geçen 15 yıl gibi bir sürenin sonunda 2004 yılında, Avrupa Birliği üyeliğini elde eden Macaristan, ekonomik ve siyasi dönüşüm sürecinde yabancı sermayeden en üst düzeyde faydalanma yoluna gitmiştir. Ekonomik gelişmişliğini hızlandırmak için yabancı sermayeyi gerekli görmüştür. Ülkeyi yabancı girişimciler için ideal bir alan yapmak üzere; eğitim, şeffaflık, yaşam kalitesini artırmak, altyapıyı düzenlemek, pazar payı, üretim maliyetleri, yönetim becerileri, rekabet, vergi düzeni, sosyal-siyasal istikrar, reformlar, ekonomik istikrar, teşvikler, ihracat olanakları ve piyasaların büyüme potansiyeli gibi konulara odaklanmıştır. Endüstri ilişkilerinin dönüşümü bunda etkili olmuştur. Üyelik kriterlerine uyum için gösterilen çabalar da yabancı sermayenin bu ülkeye daha da fazla yönelmesine neden olmuştur.

Bu araştırmanın amacı; Türkiye'den Macaristan'a göç ederek orada çalışma hayatını sürdüren, Türk girişimcilerin; çalışma ortamı olarak, ekonomik açıdan ve coğrafi olarak Türkiye'den daha küçük bir Orta Avrupa ülkesi olan Macaristan'ı tercih etme sebeplerini tespit etmeye çalışmaktır. 2004 yılında Avrupa Birliği üyeliği gerçekleşen Macaristan'ın; 2004 öncesi ve sonrası ekonomik durumu, AB üyeliğinin getirileri, bu doğrultuda Macaristan ekonomisi, Türkiye Macaristan arasındaki ekonomik ilişkiler, Türklerin Macaristan'ı tercih etme sebepleri ve ülkede çalışma

ortamı çeşitli açılardan değerlendirilmektedir. Bu kapsamda Türk girişimcilerin Macaristan'a ilk geliş amaçları, iş kurma süreçleri, kurdukları işlerde çalıştırdıkları çalışan sayıları ve çalışanların çalışma koşulları, girişimcilerin Macaristan'daki çalışma ortamı ve yaşam memnuniyet durumumlarını incelenmektedir.

Çalışma, Macaristan'daki iş fırsatlarını görerek kalmaya ve yaşamaya karar veren Türk girişimcilerin, orada işveren konumuna gelme süreçlerini inceleyerek literatürde fazla kaynak bulunmayan bu alana katkı yapmayı amaçlamaktadır. Küreselleşen dünyada insanlar, doğdukları ve eğitim aldıkları ülkeler dışında, yeni yerlere giderek iş fırsatlarını değerlendirmekte ve gittikleri ülkelerde yeni istihdam olanakları yaratarak gidilen ülke ekonomisine de katkıda bulunmaktadır.

Çalışmanın hipotezleri şu şekildedir:

Macaristan'daki Türkler işçi konumundan ziyade girişimcidir.

Türkiye ve Macaristan'ın ortak tarihi geçmişi, iki ülke arasındaki ticari ilişkilerin gelişmesinde ve Türk girişimcilerin Macaristan'ı tercih etmesinde önemli bir etkidir.

Türk girişimciler Macaristan'ı çalışma ortamı açısından elverişli bulmaktadır.

Tez çalışması 3 bölümden oluşmaktadır. Tezin; Küreselleşme, Uluslararası Göç ve Uluslararası Girişimcilik başlıklı birinci bölümünde konu ile ilgili literatür taraması yapılmaktadır. Küreselleşme tanımlarına, küreselleşmenin özellikleri ve önemine değinilmektedir. Göç kavramı; uluslararası göçler ve göç kuramları ekseninde anlatılmaktadır. Literatürdeki çeşitli girişimcilik tanımlarına yer verilmekte ve girişimcilerin özellikleri anlatılmaktadır.

İkinci bölümde, Avrupa ve Macaristan'da çalışma ortamının genel görünümü konuları bulunmaktadır. Endüstri ilişkileri kavramına yer verilmekte ve Macaristan endüstri ilişkileri hakkında da bilgiler aktarılmaktadır. Macaristan hakkında genel ve

ekonomik bilgilerin yer aldığı bu bölümde Macaristan işgücü piyasasına da değinilmektedir.

Üçüncü bölümde ise Macaristan Türkiye ekonomik ilişkileri ve Macaristan'daki Türk girişimciler ile ilgili bilgilere yer verilmektedir. Macaristan'daki Türk girişimcilere yönelik alan araştırması bu bölümde yer almaktadır. Macaristan'daki Türk girişimcilerin iş kurma süreçleri, iş-yaşam dengeleri, ülkeye geliş sebepleri, çalıştıkları sektörler, ülkede kalmayı tercih etme nedenleri ve yaşadıkları problemler yüz yüze görüşmeler yoluyla irdelenmektedir. Ekler bölümünde yüz yüze derinlemesine görüşme kayıtlarına yer verilmektedir. Ayrıca bu alanda ülkede faaliyet gösteren ticaret müşavirliği, Türk dernekleri temsilcileri ile de görüşmeler ve fikir alışverişi yapılmıştır. Tezde onların görüş, rapor ve belgelerine de yer verilmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

KÜRESELLEŞME, ULUSLARARASI GÖÇ VE ULUSLARARASI GİRİŞİMCİLİK

1.1. Küreselleşme Kavramına Giriş

Dünya tarihindeki önemli olaylardan biri toplumlar arasındaki ticaretin artması ve bu ticareti desteklemek için daha gelişmiş finans ve kredi sistemlerinin oluşturulmasıydı. Bu süreç dünya ticaretinin büyümesine, daha karmaşık bir finans yapısına geçilmesine, uluslararası şirketlerin artması ve önemli hale gelmesine sebep olmuştur. Hizmetler ve üretim uluslararası hale gelmiştir (Ponting, 2016: 763).

Küreselleşme; ekonomik, teknolojik büyümeyi ve aynı zamanda da ulusların kültürel etkileşim içinde olmasını bir şemsiye altında birleştirmektedir. Küreselleşme; malların, hizmetlerin, paranın, fikir ve teknolojilerin sınırlar arası geçişidir. Bu kavramlar birbirinden ayrı düşünülmektedir. Hepsi bir bütünün parçalarıdır. Bugün dünyanın bir yerinde yaşanan ekonomik gelişme ya da kriz, diğer ulusları da doğrudan etkilemektedir. Ülkeler, kültürel ve siyasi açıdan kapalı sistemler değildir (Çelik, 2005: 8). Küreselleşme kavramı toplumsal yaşamda birçok alanı etkilese de ekonomik küreselleşme kavramı ön planda yer almaktadır (Aydemir ve Kaya, 2007: 20).

Küreselleşmenin tarihi kapitalizm ile başlatılmaktadır. Bireyler, hizmet ve ürünler, küreselleşme ve kapitalizm ile birlikte ulusal sınırları aşarak dünyada dolaşıma girmiştir. Kapitalizm dünyayı bir Pazar olarak görmektedir. Küreselleşen dünyada insanlar bazı şartları yerine getirerek başka ülkelerdeki işgücüne katılabilmektedir. Yeni ulaşım ve iletişim olanakları, birey, hizmet ve malların sınırlar arası dolaşımını olanaklı kılmıştır (Adıgüzel, 2016: 94). Bu sayede insanlar kendi ülkeleri dışına göç ederek çalışma alanlarını çeşitlendirebilmişlerdir.

Küreselleşme sürecinde bazı yaklaşımlar, küreselleşmenin fırsatlar yarattığı kadar mücadele ve rekabet yaratması üzerinde de durmaktadır. Bu konu daha çok istihdamla ilgilidir. Emek piyasalarının esnekleşmesi ‘işsizleştiren büyüme’ olarak da yorumlanabilmektedir (Bakırtaş, 2012: 251).

İşletmeler küreselleşme sürecine birdenbire değil, aşamalı geçmektedir ve bu aşamalar küreselleşmeye çalışan firmalara deneyim kazandırmakta ve bir sonraki aşamaya hazırlamaktadır. Bu aşamalar; iç pazarlarda faaliyette bulunma ile başlamaktadır. Firmalar iç pazar sonrası dış pazara ürün satmaya başlayarak uluslararası aşamaya geçiş yaparlar. Daha sonra çok uluslu olma aşamasına geçerler. Bu aşamada birçok ülkeye ürün satar ve birçok ülkede üretim yapmaya başlar ve en son olan aşamada küreselleşmişlerdir. Bu aşamada firma artık nerede iş gücü bulur ise, nerede kaynak bulur ise, o ülkeye yerleşir; ortaklıklar kurar ve üretimini yerinde yaparak tüm dünyaya satar (Eren, 2016: 130-131).

Soğuk Savaş’ın bitmesi ve Doğu Blok’unun yıkılmasıyla küreselleşme hız kazanmış ve serbest piyasa ekonomisi güçlenmiştir. Aynı zamanda Doğu Blok’u içerisinde bulunan ülkeler kısa süre içerisinde devletçi ekonomi politikalarını bırakarak liberal piyasa ekonomisine geçiş yapmışlardır. Serbest piyasaya geçen bu ülkeler çok uluslu şirketler için; ürünlerin, teknolojinin, hizmetin yeni pazarları anlamına gelmektedir (Gezgin, 2005: 11). Pazarlar artık çeşitlenmiş ve sayıca artmıştır.

Hükümetlerin ekonomi üzerinde denetim kurmakta çektiği güçlük, üretimin yalnızca çokuluslu şirketlerin etkisiyle değil, bu şirketleri birleştiren üretim ve ticaret ağları üzerinden ulus ötesi bir nitelik kazanmasıyla ilgilidir. Bunu hükümetlerin kendi ülkelerinde, gelir yaratmaya yönelik üretken temeli koruma yetilerinin gerilemesi izlemiştir. Şirketler ve zengin bireyler dünyanın dört bir yanında mali imkânlar bulabilmektedir (Castells, 2006: 389). Küreselleşmenin başlangıcı II.

Dünya savaşı sonrasına rastlıyor olsa da özellikle 1989 yılında soğuk savaşın sona ermesi küreselleşme açısından bir dönüm noktası sayılmaktadır. Bu süreçte; insanların, fikirlerin, ürünlerin sınırlar ötesinde hareket edebildiği bir ortam beklentisi yayılmıştır. Komünizmin çökmesi sonrası dijital teknolojilerin ilerlemesiyle küreselleşmenin hız kazandığı bilinmektedir. Dolayısıyla küreselleşme kavramı sadece ekonomik değil politik ve kültürel boyuta da ulaşmıştır (Ray'den aktaran Omay, 2017: 88).

1.1.1. Küreselleşmenin Özellikleri ve Önemi

Küreselleşme konusu dünya ekonomisinde, devletçi ekonomik politikaların zayıfladığı ve liberal ekonomik politikaların ise güçlenme sürecine girdiği 1980'li yıllardan itibaren sıkça ele alınmaya başlamıştır. Bu kavram, ekonomik alanla ilgili olduğu gibi, hukuk, insan hakları gibi alanları da kapsayan çok boyutlu bir kavramdır (İrge, 2001).

19. yy'da Batı Avrupa ve Amerika'da yaşanan hızlı endüstrileşme ve bununla birlikte gelişen küreselleşmeyle ortaya çıkan dünyadaki zenginlik eşitsizliği 21. yy'da da devam etmektedir. Endüstrileşme artsa da ekonomideki eşitsizlikler azalmamış aksine çoğalmıştır. Batı Avrupa'daki devletlerden birinde yaşayan bir kişi dünyanın daha fakir ülkelerinde yaşayan bir kişiden ortalama olarak 3 katı kadar daha zengindir. (Ponting, 2016: 775). Kısacası küreselleşme ülkeler arasındaki ekonomik eşitsizliği arttırması yönünden eleştirilmektedir. Bu durum birey ve ailelerin yaşam kalitelerini de etkilemektedir.

Bu eleştirilere karşı, küreselleşmeyi savunanlar küreselleşmenin yeni fırsatlar yarattığı, rekabeti arttırarak gelişim sağladığı ve dünya ticaret hacmini genişlettiği görüşlerini ileri sürmektedirler (Elçin, 2012:15). Bu yaklaşım da fırsatları değerlendiren bireylerin ve ülkelerin küreselleşme sayesindeki olumlu kazanımlarına odaklanmaktadır.

Küreselleşmenin ana özellikleri; tüketim alışkanlıklarının ve tüketim hızının değişmesidir. Kaynak dağıtım ve tüketimlerinin ülke içi özelliğine ilave olarak ülkeler arası boyuta ulaşması, teknoloji ve bilginin ilerlemesi de diğer özellikleri olarak belirtilebilir. Bunun yanında artan bilgi ilerlemesi ile birlikte araştırma geliştirme faaliyetlerinin artması sonucu rekabet, dünya geneline yayılmıştır. Yeni firmalar doğmuş ve mevcut durumda insan kaynağının da bu bağlamda önemi artmıştır.

Ayrıca küreselleşme, endüstriyel ilişkilerde ve üretim metotlarında büyük dönüşümlere sebep olmuştur. Özellikle Fordist üretim sisteminin benimsendiği geçen yüzyılda, sendikacılığın ortaya çıktığı dönemde çalışanlar birey olarak öne çıkmakta ve işletmelerde verimliliği ve karlılığı arttırmaya yönelik çalışmalara katılarak üretim sürecinde daha etkin bir rol üstlenmektedirler.

Fordist üretim yöntemi olarak bilinen seri üretime geçişle birlikte üretim adetleri artışı, karlılık artışı da beraberinde getirmiştir. Fakat küreselleşmeyle birlikte büyüyen piyasalar talep miktarlarını arttırmış bu artan talep nedeniyle büyük çok uluslu şirketler, üretim yöntemlerini; karlılıklarını arttırmak ve talebi karşılamak için değiştirmişlerdir. Bunu sağlamak için iki yöntem kullanılmıştır. Bu yöntemlerden ilki büyük fabrikalar yerine orta ve küçük üretim modeline dönerek işçi sendikalarının gücünü azaltmak olmuştur. Böylece işçi haklarında kesintiye gidilmiştir. İkinci yöntem ise 1960'lı yıllardan itibaren Japonya'da uygulanan "Yalın Üretim" modeline geçiştir (Kutal, 1995). Yalın üretim, seri üretim süreçlerini iyileştirmeyi hedefleyen bütünsel bir dönüşümü ifade etmektedir. Yalın üretim, sürekli iyileştirme, öğrenme, kaliteyi güçlendirme anlayışını temsil etmektedir (Akgeyik, 1998). Yalın üretim süreçleri, üretimi tüm israflardan arındırarak verimliliği en üst düzeye çıkarmayı amaçlayan bir üretim modelidir.

Küreselleşmenin endüstri ilişkileri üzerine etkisi ülkelere göre farklılık göstermektedir.

1.1.2. Küreselleşme Türleri

Yeni dünya düzeni her şeyi seyyar hale getirmiştir. Cohen, günümüz küreselleşmesini sabit olarak tanımlamaktadır. Küresel olan aslında küresel finanstır ve bu finans, gelişmekte olan ülkelerde ekonomik gelişmeyi yücelteceğine dair aldatıcı bir inancı inşa etmiştir (Cohen, 2006: 166). Dünyanın dört bir yanında insanlar sınırları aşarak göç etme girişimlerinde bulunmaktadır. Sadece insanlar değil, aynı zamanda sermaye, fikirler, işgücü ve teknik olanaklar da sınırlar arasında taşınıp durmaktadır.

Pek çok gözlemciye göre küreselleşme ekonomik alanda olmaktadır. Ekonomik küreselleşme diğerlerinin yanında en önemlisidir diye tanımlanmaktadır. Diğer küreselleşme alanları; uluslararası ilişkiler kapsamında politik küreselleşme, din, bilim, sağlık, tıp, spor ve eğitim alanlarını kapsayan kültürel küreselleşme olarak sayılmaktadır (Ritzer, 2011: 64-67). İnternet ağları, küreselleşmenin tüm türlerinin hızla yayılmasında en önemli etkenlerdir birisi olmuştur.

Thomas Friedman, “Dünya Düzdür” adlı kitabında küreselleşmenin çeşitli biçimlerde ve yönlerde genişlemekte olduğunu belirtmektedir. Küreselleşmenin üç büyük çağı olduğu savı gözlemlenmektedir. Küreselleşme 1.0, 1492’de Kristof Kolomb’un eski dünya ile yenedünya arasında ticareti başlatan seferidir. Küreselleşme I döneminde dünya Büyük Boy’dan Orta Boy’a küçülmüştür. Bu çağ, ülkelerle ve kas gücü ile ilgilidir. İtici güç, ülkelerin ne kadar kas gücüne sahip olduğudur (Ne kadar adaleniz, beygir gücünüz, buhar gücünüz vardır ve bu güç ne ölçüde yaratıcı kullanılmaktadır?) Küreselleşme 1.0’da asıl soru şu idi: “Ülkem küresel fırsat ve rekabetin neresindedir? Ülkem aracılığıyla nasıl küreselleşebilirim?” İkinci çağ, yaklaşık olarak 1800’lerde başlayıp, Büyük Bunalım ile Birinci ve İkinci Dünya Savaşları’nda verilen aradan sonra 2000’li yıllara kadar sürmüştür. Bu çağ dünyayı, Orta Boydan Küçük Boy’a indirmiştir. Bu dönemin itici gücü çok uluslu şirketlerdir. Bu çağda önemli güç kaynağı; buhar makinesi ve demir yolları ile ulaşım maliyetlerinin azalması, sonrasında telgraf, telefon, kişisel bilgisayar, fiber-optik

kablolar ve internetin yaygınlaşması ile iletişimin kolaylaşmasıdır. Bilgi ve mallar kıtadan kıtaya hareket edebilmiş, iş gücünün küresel olarak alınıp satılması anlamında küreselleşme bu çağda önemli bir anlam kazanmıştır. Küreselleşme 3.0’da iki binli yıllardan sonra; dünya küçük boydan minik boya gelmiş ve oyun sahası düzleşmiştir. Küreselleşme 1.0’da itici güç ülkelerken, ikide şirketler, üçte bireylerdir (Friedman 2006: 18-20). “Ben dünyadaki rekabetin neresindeyim?” sorusu bu çağda önem kazanmıştır.

Marshall McLuhan, “Araç Mesajdır” kitabında, yeni karşılıklı dayanışmanın dünyayı küresel köy imajında yeniden yarattığını savunmaktadır. İnsanların aynı marka kıyafetler giydiği, aynı marka sigara ve içecekler içtiği, benzer yiyecekler tükettiği çağda, McLuhan’ın 1967 yılında ortaya attığı “Global Köy” kavramı dünyayı insanların her şeyi aynı anda öğrendiği bir köy haline getirmektedir. Günümüzde “global köy”de dünyanın hakimi uluslararası firmalardır. Bu güçlü uluslararası firmalar neredeyse dünyadaki düşünce yapılarını bile etkileyebilmektedir. Politika ve yönetimler üzerinde etkili olabilmektedir. İnsanların tüketim alışkanlıkları üzerinde de etkilidir (Rigel 2005: 17-18). Küresel tüketim artmıştır.

Küreselleşme ile dünya küçülürken, toplumlar çok kültürlü hale gelmişlerdir (Robertson, 1998: 99-100). İletişimin artması ve kolaylaşması, ülkeler arasındaki kültürel alışverişi de büyötmüştür.

1.2. Göç Kavramına Giriş

İnsanların, sosyal, ekonomik, siyasi sebeplerle coğrafi olarak yer değiştirmesine göç denir. Bu yer değiştirme, ülke sınırları içerisinde olabileceği gibi, uluslararası düzeyde de gerçekleşebilir. Göç, zorunlu veya gönüllü olarak yapılabilir. Göç olgusunu sadece fiziksel olarak yer değiştirmek açısından değil, aynı zamanda insanların bireysel ve sosyal hayatlarını etkileyen bir karar olarak düşünmek gerekmektedir. Göç edenler; tüm hayat tecrübelerini, yaşam

biçimlerini, dillerini ve kültürlerini kendileri ile birlikte götürürler. Göç etmek ister gönüllü ister zorunlu olsun, riskler barındıran bir eylemdir denilebilir (Adıgüzel, 2016: 3). İnsanların doğup büyüdüğü yerleri bırakıp yeni ülkelere yerleşmesi kolay değildir. Buna rağmen geçmişten beri insanlar başka ülkelere göç etmiş ve gidilen topraklarda yeni hayatlar kurmuştur (Kurtuluş, 1999: 129).

Göç; insanların daha yüksek gelir, daha iyi çalışma ve yaşam şartları elde etmek için kalıcı bir şekilde coğrafi olarak mekân değiştirmesini ifade etmektedir. Tanımından da anlaşılabileceği gibi göç, ekonomik ve uzun dönemli bir olgudur. Göç etme ihtimali olan insanlar, gidecekleri yerlerde elde edecekleri muhtemel gelirlerin bugünkü değerini, göçün getireceği maliyetlerle karşılaştırarak karar verirler. Net farkın pozitif olması halinde göç ihtimalleri artmaktadır. Göç kararı yaş, eğitim düzeyi, uzaklık, iş sahibi olup olmama durumu, aile faktörü gibi unsurlardan etkilenmektedir. Gençlerin, daha yüksek gelir elde etme ihtimali bulunan ülkelerde uzun yıllar çalışma olanağı göç kararını olumlu etkilemektedir. Göç edenler, masrafları azaltmak için daha yakın mesafeli olanakları değerlendirmektedirler. Gidilecek yerdeki işsizlik oranlarının fazla olması göç kararını olumsuz etkilemektedir (Seymen, 2009: 94).

Göç verileri toplama ve değerlendirme süreçlerinde; doğum yeri, vatandaşlık, kalış amacı, kalış süresi, ikamet evrensel olarak kullanılan kavramlardır (İçduygu vd., 2014: 28). Bu çalışmada da kalış amacı, kalış süresi, vatandaşlık gibi kavramlara değinilmektedir.

1.2.1. Uluslararası Göç

Göç; ülke içinde gerçekleşebileceği gibi ülkeler arasında da gerçekleşebilmektedir. Uluslararası bir sınırı geçerek gerçekleşen göç hareketine uluslararası göç denir.

Nedenleri değişse de göç, mevcut ve gidilen ülkede bazı etkilere sebep olmaktadır. Kültürlerarası geçişi sağladığı gibi ekonomiyi de etkilemektedir. Göç,

üzerinde düşünölmüş, olumlu ve olumsuz etkilerine bakılarak karar verilmiş bir olgudur. Karar verme sürecine kimlerin etkin olduğu göçün türüne ve göçmenin ait olduğu toplumsal yapıya göre değişmektedir (Yılmaz, 2014: 1685-1704). Sıklıkla karşılaşılan uluslararası göç nedenleri; ölkeler arası demografik özellikler, ekonomik krizler, bölgesel gelir farklılıkları olarak sıralanabilir (Güllüpnar, 2012).

Uluslararası göç araştırmaları, göçün gelişmekte olan ya da az gelişmiş ölkelerden gelişmiş ölkelere doğru olduğunu gösterir niteliktedir. Göç alan gelişmiş ölkelerle göç veren gelişmekte olan ölkeler arasındaki gelir düzeyi ve ücretler arasındaki farklılıklar, iletişim ve ulaştırma maliyetlerinin düşmesi ve AB’de işçilere serbest dolaşım hakkının tanınması gibi nedenler emek piyasalarının da bir anlamda uluslararası piyasaya dönüşmesine sebep olmuştur. Bu durum bazı göç alan ölkelerde, emek piyasasındaki artışın, ölkeler ücretlerinde azalmaya veya işsizliğe sebep olabileceğı endişesini doğurmaktadır (Bakırtaş, 2012: 242).

Göçmenler çoğu zaman ekonomik, siyasi, sosyal veya kültürel faktörlerden biri veya birkaçı sebebiyle göç ederler. Uluslararası göç konusunda, ölkelerin politikaları da etkilidir. Bazı ölkeler işgücü açığını nedeniyle göçmen kabul etmektedir. Buna, II. Dünya Savaşı sonrasında kalkınma sürecine giren ancak yeterli işgücüne sahip olmayan Batı Avrupa ölkelerinin, göçmen işçi davet etme politikası örnek gösterilebilir. Nüfusu fazla olan gelişmekte olan ölkeler ise dış göçü, işsizliği hafifletici bir yöntem olarak değerlendirirler.

1.2.2. Göç Kuramları

Uluslararası göçlerle ilgili olarak geliştirilen çeşitli kuramlar vardır. Bunların başlıcaları; İtme Çekme Kuramı, Merkez Çevre Kuramı, Göç Sistemleri ve İlişkiler Ağı Kuramı’dır. Zeynep Aksoy, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi’nde yayınlanan makalesinde bu kuramlardan itme çekme faktörünü şöyle anlatmaktadır:

“İtme çekme kuramında, refah düzeyi yüksek, endüstrileşmiş ölkelerin; kendi ölkelerinde iş bulamayan ya da çok düşük ücretlerle sosyal güvenlik yoksun

olarak çalışan işçilere çekici geldiği savı kabul edilmektedir. İşgücü göçü açısından bakıldığında, yaşanan ülkenin çalışma koşulları itici etmenleri, göç edilecek ülkenin vaat ettiği çalışma koşulları çekici etmenleri oluşturmaktadır.” (Aksoy, 2012: 295)

Savaş Çağlayan’ın Göç Kuramları, Göç ve Göçmen İlişkisi başlıklı makalesinde itme çekme kuramı ile ilgili şu yorumlara yer verilmektedir;

“İtme ve çekme faktörleri kişisel ve görelidir. Göç için avantajları ve dezavantajları belirleyen yaş, cinsiyet, eğitim, ırk vb. gibi demografik faktörlerin değerlendirilmesi, itme çekme kuramı için çok önemlidir. Örneğin çocuk sahibi bir aile için göç edilecek yerdeki eğitim olanakları önemliyken, çocuksuz bir aile için göç edilecek yerdeki eğitim olanaklarının durumunun ne olduğu herhangi bir önem taşımamaktadır. Tüm bunların ışığında itme çekme faktörlerinin çok karmaşık ve çok boyutlu sosyal gerçekliklere bağlı olduğu açıktır.” (Çağlayan, 2006: 73)

Aksoy’un makalesine göre; Merkez-Çevre Kuramı, dünyanın büyük bir pazar olmasından dolayı tarihten gelen sömürgeci anlayışın günümüzde de devam ettiğini belirtmektedir. Gelişmiş ülkeler; teknoloji, üretim, hammadde, sermaye ve emeğin denetiminde üstünlüğü elinde bulundurmaktadır. Bu nedenle; işgücü, çevre ülkelerden merkez ülkelere doğru yer değiştirmektedir (Aksoy, 2012: 295). Küresel göç süreci az gelişmiş veya gelişmemiş ülkelerin aleyhine işlemektedir. Bu kurama göre, göç modernleşmeyi ve gelişmeyi sağlayan bir mekanizma olmaktan çok uzaktır. İster yasadışı yollarla ister iltica ederek isterse işgücü anlaşmalarıyla gerçekleşsin; göçler az gelişmiş ülkelerin iş gücünün, gelişmiş ülkelere kullandırılmasına yaramaktadır.

İlişkiler Ağı, uluslararası göçlerin hızlandığı ve yaygınlaştığını vurgulayan bir sistemdir. Bu teoriye göre öncü göçmenler, iletişim ağı oluşturmaktadır. Göç edenler tecrübe aktarımıyla yeni göç edecekler için bir ağ oluştururlar. Yeni göç edecekler bu ağ vasıtası ile zorlukları daha kolay aşabilmektedir. Zamanla kurulan bu ağlar kurumsallaşabilmektedir (Adıgüzel, 2016: 31). Bu bağ ile göçmenler göç ettikleri ülkede birbirlerine destek olduğundan göçün maliyet ve zorlukları azalmaktadır. Özellikle işçi göçünden ziyade, girişimci tipi göçlerde, açılan işletmenin çalışanı olmak üzere göç eden akrabalar, aile üyeleri bu kapsamda değerlendirilmektedir.

Göç nedenlerinden biri olarak açıklanan bir diğer teori de Kesişen Fırsatlar Kuramı'dır. Bu kuramda göç edilecek yere olan mesafenin önemi vurgulanmaktadır. Göç edilecek yerdeki iş imkanlarıyla göç edecek kişi sayısı da doğru orantılıdır. Ayrıca göç edilecek yere olan mesafenin kısa olması da göçe yönelecek kişiyi cesaretlendirmekte ve göç kararını olumlu etkilemektedir. Bu kurama göre göç edilecek hedef ülkeye olan mesafenin artması risk ve zorluk olarak değerlendirilmektedir (Çağlayan, 2006). Uzaklık göç tercihinde avantaj yaratmamaktadır. Yakın mesafeler ise göç tercihlerinde belirleyici bir unsur olarak görülmektedir.

1.2.3. Ekonomik Temelli Göçler

Savaş, sürgün, siyasi baskılar, kıtlık gibi zorunlu haller dışında göçlerin temel motivasyonunun ekonomik olduğu söylenebilir (Adıgüzel, 2016: 46). Sanayileşme, şehirleşme ve göç kavramları birbirleri ile bağımlı bir ilişki halindedir. Göçler yalnızca yer değişikliği olarak değil, taşıdıkları ekonomik ve kültürel özellikler ile de değerlendirilmelidir. Ekonomik göç; daha iyi maddi fırsatlara sahip olmak ve yaşam standartlarını geliştirmek amacıyla bir başka yere yerleşme seçimini yapmak olarak tanımlanmaktadır. Gönüllü göç, insanların istekleri ve beklentileri doğrultusunda yer değişikliğini ifade etmektedir. Bireylerin istekleri dışında çeşitli nedenlerle göçe mecbur kalması durumuna ise zorunlu göç denir (Akkayan, 1979). Günümüzde Türkiye'den Avrupa ülkelerine göçün sonuçlarına bakıldığında çoğunlukla ekonomik zorunlulukla göçüp gittikleri ülkelerde gösterdikleri başarılar neticesinde o ülkelerde gönüllü olarak kalan girişimci bir kitleden söz edilebilir.

En ilkel toplumlarda bile insanlar; kıt kaynakları, ihtiyaçlarını gidermek için ortaklaşa kullanmıştır. Daha fazla mal ve hizmete sahip olmak için iş birliği içinde üretim yapmanın önemi ve gerekliliği zaman içinde ortaya çıkmıştır. Ülkeler tek başlarına yeterli ölçüde verimli olamayacağından, uzmanlaştıkları mal ve hizmet alanları vardır. Uluslararası ticaret; yıllardır dünya devletleri tarafından kotalarla,

vergilerle, tarifelerle sınırlandırılmaya ve kontrol edilmeye çalışılmaktadır (Tunç, 2004: 3-4). Yine de insanlar ekonomik göçten geri durmamaktadır.

Göç edilen gelişmiş ülkelerde şirketler sektörlere bağlı olarak genellikle iki tip çalışan grubuna sahiptir. Birinci tip çalışan grup; eğitilmiş, teknolojiye anlayan, daha çok beyin gücüyle işe destek veren işçilerden oluşmaktadır. İşverenler genellikle bu grup yatırım yaptıkları için işten çıkarma kolay bir karar değildir. Çünkü sermaye ile nitelikli işgücü arasında güçlü bir bağ vardır. İkinci grup çalışanlar ise daha az nitelik gerektiren işlerde çalışmakta ve istihdam koşulları sürekli olmamaktadır. Bu grup işler, ağır çalışma koşulları ve işte ilerleme fırsatı olmadığı için ülke vatandaşları tarafından kabul edilmemekte bu sebeple ihtiyaç çoğunlukla göçmen işçiler ile giderilmektedir (Toksöz, 2006: 17). Bu nedenlerle genellikle nitelik gerektirmeyen ağır işleri yerliler yerine göçmen işçiler yapmaktadır. Ekonomik göçün en bilindik özelliklerinden birisi bu tip işçiliktir.

İkinci sektörde tanımlanan niteliksiz işler için daha çok düşük ücret kabul eden göçmenler tercih edilmektedir (İçduygu vd., 2014: 39). Göçmenlerin en büyük motivasyonu ücrettir. Ücret karşılaştırmasını da kendi ülkelerindeki kazanca göre yapmaktadırlar. Bu tip göç kararlarında aileler de karara dahil olmakta göçün getireceği artı ve eksileri hesaplamaktadır. Bunlar; kültürel etkiler olabileceği gibi, maddi beklentilerin karşılanıp karşılanmayacağı gibi konuların değerlendirilmesi olabilir.

Genellikle göç edenlerin özelliklerine bakıldığında, genç yaşta olanların yaşça ilerlemiş olan kişilere göre daha cesur adımlar atabildiği, deneme yanılma yöntemi ile kendilerine fırsat tanıyabildikleri gözlemlenmektedir.

Göç edilecek yere mesafe açısından bakıldığında, mesafe ne kadar azalırsa göç etme ihtimali o kadar artmaktadır. Bu nedenle özellikle emek göçü konusunda, göç edenlerin ülke içi fırsatları gözden geçirdiği ve daha sonra ülke dışı göçe niyetlendiği söylenebilir.

1.3. Girişimcilik Kavramı

Girişimci (entrepreneur) kelimesinin kökeni Latince “intare” kelimesinden türetildiği ve Fransızca’da “ilk işe girişen başlayan” anlamına gelen (entrepreneur) kelimesinden geldiği görülmektedir. Türk literatürüne bir işi yapmak için girişimde bulunan kimse “müteşebbis” kelimesiyle girmiştir. Günümüzde ise “girişimci” kelimesi kullanılmaktadır. Tek bir girişimci tanımı olmadığı gibi tek bir girişimci profili de yoktur. Girişimci; üretim unsurlarını, mal ve hizmet üretimi için bir araya getiren, kar amacı güden ve riski üstlenen kişidir. Başka bir tanıma göre; herhangi bir ihtiyacı karşılamak üzere, emek, sermaye ve doğal kaynakları kullanan, üretim sürecini tasarlayan, sürecin riskini üstlenen kişidir. Girişim maliyetini üstlenenler iş fikrine sahiptirler. Fırsat ve tehditleri görebilen kişilerdir (Ülgen Aydınlik, 2017: 2).

Girişimciliğin birçok tanımında üzerinde anlaşılmış temel davranış türleri; İnisiyatif alma, ekonomik mekanizmalarının pratikte kaynaklara dönüştürölmesini organize etme, başarısız olma riskini göze almaktır. Bir ekonomiste göre, girişimci kaynakları, iş gücünü, ürünleri ve diğer tüm değerleri bir araya getirerek eskisinden daha büyük bir değer yaratır. Değişimi sağlar ve yenilikler getirir. Bir psikoloğa göre ise, girişimci, başkasının otoritesi altında olmamak için başarı içgüdüğü ile kendini motive eder. Bir iş insanına göre ise, girişimci müşteriler için değer yaratan rekabetçi, kaynaklardan iyi faydalanan, israfı azaltan ve başkaları için iş imkanı yaratandır (Hisrich ve Peters, 2002: 9).

“Girişimci, iş adamı, atılgan, tuttuğu işi başaran kişilere müteşebbis (işveren) denir. Bir diğer ifadeyle; emek, sermaye ve doğal kaynakları bir araya getirip birleştiren kimsedir. Kar elde etmek amacı ile belirli bir risk taşıyan, ihtiyacı karşılamak üzere mal ve hizmet üretmek için üretim faktörlerinin elde edilmesini ve birleşmesini sağlamak için girişimde bulunan kişidir. Kar elde etmek üzere riski üstüne almak yanında, yönetim fonksiyonunu yerine getiren bir yönetici rolü de bulunmaktadır. İşletme büyüdükçe sahibi ile yönetici birbirlerinden ayrılabilmekte ve o noktada profesyonel yöneticiler ile karşılaşılmaktadır.” (Efil, 2002:7)

Ekonomik, sosyal, kültürel ve kişisel özelliklerin bir arada bulunmasıyla oluşan girişimcilik, günümüzde toplumların başarılı olması açısından ön planda olan

bir konudur. Son yıllarda girişimcilik konusunun ekonomik gelişmenin ve toplumsal refahın önemli bir ögesi olduğu düşünülmektedir. Girişimcilik araştırmalarının başlangıcı ekonomik olsa da pek çok başka boyutu vardır. Girişimcilik; yerel olabileceği gibi uluslararası düzeyde de olabilmektedir. Bu bağlamda hem kültürlerarası iletişimi hem de uluslararası politikaları ve ticareti de kapsayan çok boyutlu yönleri vardır.

Girişimciliğin ekonomiyi canlandırmada ve ekonomik gelişmede önemli rolü vardır. Yeni iş fırsatları oluşturması, yenilikçi ürün ve hizmet sunması, piyasada karşılanmayan tüketici talebini karşılaması gibi sebepler girişimciliğin önemini arttırmaktadır. Üretim ve büyümeyi artırarak gelişmeyi sağlar. Bu değişim ve gelişmenin anahtarı; yenilikçiliktir. Girişimcilik yeni endüstrilerin doğmasını sağlar. İstihdam artışında ve üretim faaliyetlerinde anahtar role sahiptir (Karadal, 2016: 18). Girişimcilik, bireylerin yaşamlarını iyileştirebilecek potansiyel değişiklikleri görme ve fırsatları algılama yetenekleriyle ilgili insan davranışının evrensel bir yönü olarak tanımlanmaktadır (Minniti, 2007).

Girişimciler; yönetim konusunda ustalık sahibi, farklı yetenekleri olan, toplum içinde itibarı olan, güvenilir, saygı gören kişilerdir. Girişimci kısaca yaşamın, değişimlerin, zenginliğin, işin, toplumsal ve bireysel var olmanın, beklentinin, toplumun geleceğinin özüdür (Top, 2012: 7).

Girişimci; belirsizlik ve değişkenlik ortamında düzen oluşturmaya çalışan kişidir. Refah yaratacak kaynakları belirler, bir araya getirir ve düzenler (Drucker, 1986: 2).

Girişimcilik; fırsatlardan faydalanabilmek, yeni fırsatlar geliştirebilmek için çaba göstermektir. En genel ifade ile girişimci, kar elde etmek isteğiyle risk alan kişi olarak tanımlanabilir. Aşağıdaki tabloda, literatürdeki önemli yazarların tanımları kısa bir şekilde verilmiştir:

Tablo 1 : Girişimci Tanımları

Yazar	Tanım
J.A. SCHUMPETER	Değer yaratmak için değişimin katkısından yararlanan, fırsat yarattığında, değişim ajanı olan birey.
F.H. KNIGHT	Geleceği belli olmayan bir durum içerisinde, neyin, ne zaman ve ne şekilde üretileceğine dair kar amacıyla sorumluluk alan birey.
J.B. SAY	Ekonomik kaynakları düşük üretkenlik seviyesinden yüksek üretkenlik seviyesine çıkarabilen birey.
R. HISRICI	Sosyal, parasal ve psikolojik tehditlere ragmen maddi ve şahsi tatmin elde eden, bu doğrultuda farklı kıymete sahip bir şey ortaya çıkaran kişi.
T. BURNS	Kar elde etmek için fırsatları değerlendiren ya da yenilik gerçekleştiren kişi.
V. THUNEN	Yöneticiden farklı bir şekilde riske giren kişi.
T.S HATTEN	Fırsatların farkına varıp bu fırsatları lehine çevirebilmek için iş kurma riskini göze alan kişi.
BAUDEAU	Sürekli inovasyon yaparak maliyetlerini düşüren, aynı anda karı arttıran birey.
A. SHAPERO	Girişimde bulunan, sorumluluk alan, iflas etme riskine karşın sistemleri organize eden birey.

Kaynak: Özdevecioğlu ve Karaca, **Girişimcilik ve Girişimci Kişilik**, Eğitim Kitabevi Yayınları, 2015, s.17

1.3.1. Girişimcinin Özellikleri

Girişimcilik tanımlarında öne çıkan ana unsurlar; yaratıcı ve yenilikçi olmak, risk yüklenmek, öncü olmak, rekabetçi düşünmek olarak sıralanmaktadır. Yaratıcı ve yenilikçi kişiler, karşılaşılan sorunlara yeni çözümler üretebilen kişilerdir. Yeni fikirler veya yöntemler geliştirme becerisi girişimciyi yöneticiden ayıran en belirgin özelliklerindendir. Girişimci yaratıcı fikirleri doğrultusunda ikna edebilme özelliğine sahiptir. Girişimci risk alırken; ekonomik, politik, teknolojik değişim ve kamusal düzenlemeler gibi koşulları da iyi analiz edebilir. Öncü olmak; pazardaki diğer girişimcileri izlemek yerine rakiplerden farklı fikirlerle zaman kaybetmeden harekete geçebilir. Rekabet için mevcut kaynakların etkin kullanımı gerekmektedir. İşletmelerin organizasyonda, süreçlerde, mal ve hizmette yaptığı yenilikler rekabet gücünü de arttırmaktadır (Ülgen Aydınlık, 2017: 10).

Girişimcilik niyeti, bir ihtiyaı karşılamak amacıyla çeşitli kaynakları bir araya getirerek değer yaratma azmini ve gücünü ifade etmektedir. Girişimcilerin amacı inovasyon yapmak ve işsizlik konusuna çözüm üretmektir (Karadal, 2016: 125). Girişimcilik, maddi, psikolojik ve sosyal riskleri göze almayı gerektirmektedir. Girişimcilik risk almanın yanında kişiye bağımsızlık ve kişiisel tatmin sağlar.

Birçok literatür taramasında bir girişimcinin sahip olması gereken özellikler olarak vurgulananlar; proaktif olmak, başarılı olma motivasyonu, otonomiye sahip olmak, belirsizliklere karşı toleransın yüksek olması, risk almaya karşı gönüllü olmak, sezgisel düşünce gücüne sahip olmak, yaratıcılığa sahip olmak, inovatif düşünmek, bağımsızlık arzusu ve öz fayda sağlama motivasyonu olarak sıralanmaktadır (Luca ve Cazan ve Tomulescu, 2011: 174). Süreç içerisinde girişimci tiplerinin sınıflandırılması ihtiyaı duyulmuştur. En iyi bilinen sınıflandırma yöntemi Norman R. Smitt'in 1967 yılında yayınladığı "The Entrepreneur and His Firm: The Relationship Between Type of Man and Type of Company" kitabında tanımladığı "Esnaf Girişimci" ve "Fırsatçı Girişimci" ayrımıdır. Etnaf girişimci, kısıtlı yeteneklere sahip, esnek olmayan, geçmiş ve şimdiye odaklı olarak tanımlanmıştır. Etnaf girişimciler tarafından kurulan firmaların, müşteri kitlesi sabit, ürünleri kısıtlı, üretim ekipmanları çalışma ortamı ile aynı yerde ve ticaretleri bölgeseldir. Fırsatçı girişimciler ise, etnaf girişimcilerin aksine daha esnek, değişikliklere açık, yeni fikirler üreten ve küresel boyutta iş yapma yeteneğine sahiptirler (Landstrm, 2002: 11). Bir girişimcilik türü olan fırsat girişimciliği; pazarda mevcut veya potansiyel fırsatları görerek mevcut olan bir mal veya hizmeti pazara sunmaktır (Küçük, 2011: 37). Fırsatçı kelimesi genellikle halk arasında olumsuz davranışlarla ilişkilendirilerek algılanabilmektedir. Ancak bu çalışmada bahsedilen fırsatçı kelimesi, fırsatları küresel anlamda görebilen girişimci anlamında kullanılmaktadır.

Tablo 2 : Fırsatçı ve Esnaf Girişimci Tipleri Arasındaki Farklar

Boyutlar/ Özellikler	Esnaf Girişimci	Fırsatçı Girişimci
Geçmiş Deneyim	İşçilik deneyiminden gelmiş	Orta sınıf bir geçmişe sahip
Eğitim	Düşük bir eğitim seviyesine sahip	Daha geniş bir eğitim almış
Yönetim Tecrübesi	Yönetim tecrübesi olmayan	Yönetim tecrübesi olan
Finansal Kaynak	Finansal kaynakları kişisel birikimleri ve yakınları ile sınırlı	Çok çeşitli finansal kaynaklar kullanan
Esneklik-Yenilik-Değişime Açıklık	Esneklik yok, yenilik ve değişime açık değil	Esneklik var, yenilik ve değişime açık
Karar Verme	Kararlarında geçmiş ve bugün etkili	Kararlarında geçmiş, bugün ve gelecek etkili
Risk	Riske girme eğilimleri düşük	Riske girme eğilimleri yüksek
Geleceğe Bakış	Çok çeşitli stratejiler geliştirmeyen	Çok çeşitli stratejiler geliştirebilen
Müşteriye Ulaşım	Yalnızca karşılıklı görüşme ile	Karşılıklı görüşme, email, telefon vb.
Sorumluluk ve yetki delegasyonu	Sorumluluk ve yetki devri yoktur	Sorumluluk ve yetki devri için uygun kaynağı işe alır
Rekabet stratejisi	Rekabet stratejisi fiyat, kalite ve şirket saygınlığı ile sınırlıdır	Yeni ürünlerin markete girişi, yeni pazarlama teknikleri ve müşteriye yeni ulaşım kanallarının bulunması yönünde de çalışır
Uzun dönemli büyüme planı	Uzun dönemli büyüme planı yoktur	Büyüme ister ve en az 1 yıllık çalışma planı yapar

Kaynak: Norman R. Smith ve John B. Miner'dan aktaran Zehra Nuray Nişancı, "Göçmen Girişimcilik Üzerine: Pittsburgh'daki Türk Girişimciler", İzmir Katip Çelebi Üniversitesi İİBF, İşletme Bölümü, 2015, s.19.

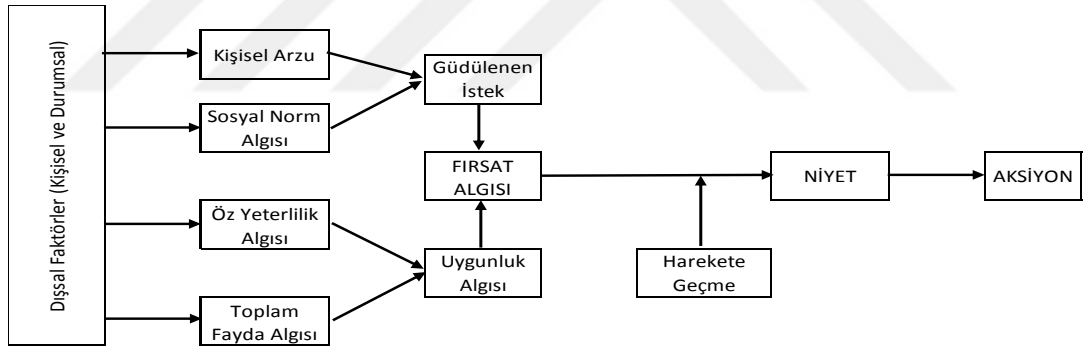
Daha sonra bu tiplere, icatçı girişimci tipi ilave edilmiştir. Isachsen ise girişimcileri; yönetici, taktikçi, stratejist ve idealist girişimci olarak dört farklı tipte incelemiştir (Nişancı, 2015: 18).

Yenilik, yaratıcı kişilikler tarafından üretilen yeni fikirlerdir. Bilginin, ürünlerin, hizmetlerin ve sistemlerin gelişimi yenilikle sağlanmaktadır. Girişimci

kişiler aynı zamanda yenilikçidir. Girişimciler yeni pazar bulma konusunda yenilikçidir. Yenilikçilikle ilgili birtakım ilkeler, yenilikçilik konusunda belirleyici olmaktadır. Yenilik; fırsatları değerlendirmek ve algılamak, merak etmek ve dinlemek, sürekli odaklanarak çalışmak, iletişime açık olmak özelliklerinden doğmaktadır (Odabaşı vd, 2005: 41). Girişim niyeti bulunan kişiler birçok fikir arasından en uygun iş fikrini araştırarak, fizibilite çalışmaları ve finansal analiz yaparak fikri somut bir ürüne ve hizmete dönüştürmeye çalışmaktadır.

Krueger'in girişimcilik niyeti modelinde, bir girişim için gerekli adımlar tanımlanmıştır. Girişimciler her adımı, daha ileriye taşımak için uğraşırlar. Fakat bu niyet modeli doğrusallıktan uzaktır ve bu sebeple niyet modeli yolunda bazen girişimcilerin fikirleri kolayca değişebilir veya tekrar tekrar başa dönerek hedef değiştirip yeniden uygun ve arzulanan yolu ararlar.

Şekil 1 : Krueger'in Girişimcilik Niyeti Modeli

Kaynak: Carsrud ve Brannback, Understanding the Entrepreneurial Mind, Entrepreneurial Intentions are Dead: Long Live Entrepreneurial Intentions-Norris Krueger, Springer Science, Newyork, 2009, s.58.

Krueger modelinde fırsat algısı, girişimcinin güdülenen isteği veya uygunluk algısı ile oluşabilmektedir. Güdülenen isteğin etkileyenleri, kişisel arzu veya sosyal normlar olarak karşımıza çıkarken, uygunluk algısının etkileyenleri, girişimcinin öz yeterlilik algısı veya toplam fayda algısı olarak ifade edilmektedir. Oluşan fırsat algısının, harekete geçme güdüsüyle birleşerek girişimcilik niyetinin oluşmasını sağladığı çıkarımı yapılabilmektedir.

1.3.2. Kültürün Girişimcilik  zerindeki Etkisi

Girişimcilik yalnızca ekonomik boyutları olan bir konu değildir. Aynı zamanda toplumsal ve kültüreldir. Kültür girişimcilerin dışa açık veya kapalı olması, risk alma isteği veya güvenli alan dışına  ııkamaması, bağımsız ve  zg r olmak gibi davranışları derinden etkileyen bir olgudur. Bu sebeple girişimci özellikleri de toplumdan topluma, kültür farklılığı etkisiyle değişmektedir. Bu farklılıklar yaşam tarzı, kişilik yapısı, alışkanlıklar, davranışlar üzerinde etki gösterir ve seçimlerini etkiler (Aytaç, 2006: 153). Son yıllarda kültür ve girişimcilik ilişkisi ilgi çeken ve araştırılan konular arasındadır. Bu iki kavram arasında yakın ilişki bulunduğu görüşleri bulunmaktadır. Toplumsal kültürün girişimcilik kültürü üzerinde büyük bir etkisi olduğu savunulmaktadır (Güney ve  etin, 2003: 206).

Hofstede'nin tanımına göre kültür; bir grup insanı diğerlerinden ayıran zihinsel programlamadır (Hofstede, 1984: 21). Girişimcilerin  yesi olduğu toplumun kültüründen etkilenmiş olmaları kaçınılmazdır. Kültür insanların tutum ve davranışlarını etkileyen önemli bir unsurdur. Girişimcilik konusunda önde giden toplumların kültürel değerlerinin girişimciliği destekleyen boyutları olduğu söylenebilir (Demirel ve Tilkici, 2004: 54).

Toplumun egemen değerlerinden yola çıkararak, kültürün erkek veya dişi olduğu saptanabilmektedir. Dişi kültürün göstergelerinde; insana verilen önem, yaşamın genel niteliklerini önde tutmak, duyarlılık gibi kavramlar  ne çıkmaktadır. Hofstede'e göre, toplumda atılganlık, para elde etmek, materyalist eğilimler ön plana çıkıyorsa egemen kültürün erkek değerlerini  ne aldığı söylenebilir. Geleneksel erkek tavırları; yükselme tutkusu, saldırganlık, bağımsız ve yarışmacı olmak özellikleri ön plana çıkmaktadır. Hofstede'in çalışmalarında Türkiye dişi  lkeler grubunda yer alırken, kültürel açıdan Türkiye ile benzerlikleri bulunan Japonya, Yunanistan gibi  lkeler erkek kültür grubunda gösterilmektedir. Türkiye erkeklik dişilik ayrımının orta sınırına en yakın ülkedir. Türkiye belirsizlikten kaçınma eğiliminin yüksek olduğu ülkelerdendir. Japonya, Portekiz, Yunanistan gibi

Türkiye’de de “yaşam boyu istihdam kavramı” belirsizlikten kaçınmak adına önemsenmektedir. Türkiye’de güç mesafesinin fazla olması da dikkat çekmektedir. Güç mesafesi fazla olan ülkelerde yetki üstünlüğü ve patron bellidir. Türk kültüründe ortaklaşa davranma ve hemşerilik kavramları da bulunmaktadır (Sargut, 2015: 175). Girişimcilerde ve çalışma ortamlarında bu özelliklerin çoğunu gözlemlemek mümkündür.

1.3.3. Girişimciliğin Uygulama Aracı Olarak KOBİ’ler

KOBİ tanımları ülkeden ülkeye farklılık göstermektedir. Bunun nedeni işletmelerin büyüklük algısının ülke şartlarına göre değişmesidir (Özdemir, 2006: 30). Bir işletmenin KOBİ olup olmadığı; sermaye büyüklüğüne, üretim miktarına, toplam kazanca, hakla açık olup olmamasına, çalışan sayısına, teknoloji gücüne, kurumsallığına, organizasyon yapısı ve pazar payına bağlı olarak belirlenmektedir. İşsizlik yoğun ülkelerde küçük girişimcilerin önemi artmaktadır (Taş, 2010: 31). OECD’nin (Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü)’nün KOBİ tanımında işletmeler; mikro, çok küçük, küçük ve orta ölçekli olarak 4 grupta toplanmaktadır (İraz, 2005: 221). Girişimciler tarafından kurulan KOBİ’ler verimliliği arttırmak için yatırım maliyetlerini düşürmeye, üretimi arttırmaya ve istihdam sağlamaya çalışır. KOBİ’ler ekonomik değişikliklerden daha az etkilenmekte ve değişime daha hızlı uyum sağlamaktadır (Erdoğan, 2007: 59).

KOBİ’ler çeşitli şekillerde sınıflandırılmıştır. Sınıflandırmalarda genellikle çalışan sayısı ve yıllık kazanç durumu temel alınmaktadır. On kişiden az çalışan olanlar mikro öncelikli, elli kişiden az çalışan olanlar küçük ölçekli, çalışan sayısı iki yüz elli kişiden az olanlar orta ölçekli işletme olarak tanımlanmaktadır (Taş, 2010: 45). Dünya Bankası’na göre ise tek bir tanım vardır. Bu tanıma göre, 250 kişinin altında istihdam sağlayan işletmeler KOBİ olarak tanımlanmaktadır. Aynı zamanda Dünya Bankası KOBİ’leri ekonomik büyümenin en büyük faktörlerinden biri olarak belirtmektedir (Yıldız ve Eskin, 2012: 63).

Küçük ve orta ölçekli işletmelerde işletmenin varoluş sebebi işletme sahibidir. İşletme sahibinin tasarımları, yeteneği, hedefleri ve yaptırım gücü işletmenin başarısında kesin belirleyicilik taşımaktadır. Dolayısıyla girişimcinin başarısı işletmenin başarısıyla özdeş hale gelmektedir (Akkuş, 2010: 260). Bu kapsamdaki işletmeler girişimci odaklı olmaktadır.

KOBİ tanımları incelendiğinde, Türkiye’de genellikle çalışan sayısının belirleyici kriter olduğu görülmektedir. KOBİ’lerin büyük işletmelere göre bazı avantajları; yeni iş oluşturma ve istihdam artışına katkı, bürokrasinin düşük olması, tüketici tercihine daha duyarlı oluşları, sabit maliyetlerinin düşük olması, yeniliklere açık olmaları olarak sıralanmaktadır. KOBİ’ler rekabet ortamına daha hızlı ve kolay uyum sağlamak ve piyasadan çekilmesinin ekonomik ve sosyal sonuçları daha az yıkıcı olmaktadır (Taş, 2010: 57).

KOBİ’lerin esnek yapıları ve değişime hızlı ayak uydurmaları sebebiyle ekonomik krizlerden daha az etkilenmesi, yeniliklerin kolayca devreye alınabilmesi sebebiyle verimlilik artışını sağlamaları, daha hızlı karar alma mekanizmaları, tüketici ihtiyaçlarına daha hızlı cevap verebilmeleri avantajları arasındadır (Özdemir, 2006: 43). İşletme sahipliği ve yöneticilik çoğunlukla aynı kişide birleştiği için çatışma olasılığı düşüktür. Çalışan ve işveren arasında yakın ilişki bulunmaktadır. Çalışan sayısı az olduğundan etkin bir kontrol sistemi sağlanabilmektedir.

Devletler KOBİ’lerin ekonomik büyümeye, sosyal birlikteliğe, istihdama, yerel ve bölgesel gelişmeye olan katkılarının ve öneminin farkındadırlar. OECD ekonomilerinde KOBİ’ler istihdamın yaklaşık %60’ını sağlarken aynı zamanda yeni iş alanlarını da büyük oradan kendileri yaratmaktadır. Bütün ekonomiler KOBİ’lerden büyük fayda sağlayabilmektedirler çünkü KOBİ’ler küçüklüğe bağlı olarak dinamikler. Diğer bir nokta ise, KOBİ’ler inovatif ve yetenekli yeni girişimciler yetiştirmektedir (Aslan ve Ağcakaya, 2006: 108).

Dezavantajları ise; sermaye yapılarının zayıf olması ve finansmana ulaşmada zorluk, pazarlamada yaşanan sorunlar, teknolojiye uyum sağlamada yaşanan sorunlar, örgütsel yönetimde yetersizlikler, nitelikli işgücüne erişimde engeller, üretimin, hammaddenin, küçük olması dolayısıyla cironun da düşük olması, aylara mevsimlere göre satışlarda yaşanan dalgalanmalar, dışa açılma ve ihracatta, uluslararası pazar prosedürleri açısından yaşanan güçlükler, yüksek vergiler ve primler olarak özetlenebilir (Özdemir, 2006: 51-53). Kredi temininde güçlük çekmeleri de bir diğer dezavantajlarıdır (Erdoğan, 2007: 60). Yatırım güçleri düşük olduğundan genellikle yöresel düzeyde kalmaktadırlar. Ortaklık oluşturma konusunda çekinceleri bulunmaktadır. Küçük girişimciliğin karşılaştığı bir diğer problem de yüksek vergi ve prim oranlarının caydırıcılığıdır. Emek yoğun olarak çalışan bu şirketler, ücretlerden alınan vergi ve primler nedeniyle büyük maliyetlerle baş etmek zorunda kalmaktadır. Büyük şirketler emekten tasarruf sağlayan teknolojilerle bu yükü hafifletebilmektedir (Taş, 2010: 64).

Türkiye’de girişim sayısının büyük bir bölümü %99 civarı KOBİ’lerden oluşmaktadır. Bu durum göz önüne alındığında Türkiye’deki girişimcilik potansiyeli açısından “mikro işletmelerin” en önde geldiği, dolayısıyla girişimciliği geliştirmek için KOBİ’lerden başlanması gerekliliği sonucu çıkmaktadır (Özdemir, Ersöz, Sarıoğlu, 2007: 192).

1.3.4. Uluslararası Girişimcilik

Küreselleşme girişimcilik kavramının da uluslararası boyut kazanmasını sağlamıştır. Doğrudan Yabancı Sermaye yatırımları ve KOBİ’lerin dış ticaret faaliyetleri uluslararası girişimciliğin öncülerindendir. Uluslararası girişimcilik fırsat ve risk kavramlarını da değiştirmiştir. Risklerin şiddeti artmış ve aynı boyutta fırsatlar da büyümüştür (Yalman ve N. Yalman, 2018: 101).

Teknolojik ilerlemeyle birlikte girişimciler de yabancı piyasalara açılmaya başlamıştır. Uluslararası girişimcilik ile üretme fikri, risk ve fırsat değerlendirmeleri,

sınır aşırı nitelik kazanmıştır (Odabaşı vd., 2005). Basit anlamda; uluslararası girişimcilik iş aktivitelerini uluslararası sınırları aşarak yönetme sürecidir. Bir girişimcinin, uluslararası düzeyde oyuncu olabilmesinin çeşitli yolları vardır. Bunlardan bazıları; ihracat ve doğrudan yabancı yatırımlardır. Uluslararası marketlerde iş yapmak için doğrudan yabancı yatırım, girişimciler tarafından, tamamıyla kendi işine sahip olmak için kullanılan yöntemdir. Bunun yanında, yabancı ülkedeki şirketlerle iş ortaklığı yapmak da doğrudan yabancı yatırım olarak tanımlanmaktadır (Hisrich ve Peters, 2002: 99).

1980'lı yıllarda hızlanan küreselleşmeyle birlikte dünyada özel girişimcilik artış göstermeye başlamıştır. Özellikle gelişmiş ülkelerde devletçi ekonomi yaklaşımı terkedilmeye başlanmış, bireylerin hak ve özgürlüklerinin artmasıyla birlikte girişimcilik ekonominin önemli yapı taşlarından biri haline gelmiştir. Yeni tüketim anlayışı da uluslararası girişimciliğin gelişmesi anlamında belirleyici olmuştur (İlhan, 2004: 71). Bu süreçte uluslararası girişimcilik artmış, büyük şirketler başka ülkelerde ortaklıklar kurarak pazarlarını genişletmiş ve gittikleri ülkeler için doğrudan yatırımcı olmuşlardır. Başarılı küçük işletmeler veya yeni girişimler, başka ülkelerdeki büyük firmaların dikkatini çekerek ya satın alınmış ya da ortak olunmuştur. Bunun yanında küçük girişimciler kendi imkanlarını kullanarak da dış pazarda açık noktaları görüp, risk alarak uluslararası pazara dahil olmaktadır.

Dış pazarlara girmenin en fazla kullanılan yolu ihracattır. Bir firmanın kendi ülkesinde ürettiği malları başka ülkelerde satması yoluyla olmaktadır. Dolaylı, dolaysız ihracat, lisans anlaşmaları gibi ortaklıklar, franchising, sözleşmeli üretim, yönetim sözleşmesi, müşterek yatırım, anahtar teslim projeleri, yap-işlet-devret sözleşmeleri ve direkt yabancı yatırımlar uluslararası pazarlamanın çeşitli yollarıdır (Satılmış, 2010: 53). Firmalar için uluslararası girişimcilik aynı zamanda bir risk yönetimini de beraberinde getirmektedir. Literatürde risk yönetim süreci; tehlikelerin tanımlanması, denetlenmesi ve raporlanması, fırsatların belirlenmesi, kazancın artırılması, yetenekli çalışan ve kaynakların elde tutulması ve güvenliğinin

sağlanması, yönetimin verimli bir şekilde optimize edilmesi olarak tanımlanmaktadır (Cadaoğlu, 2000: 18). Firma uluslararası pazara girerken pazarın ihtiyaçlarını, potansiyelini değerlendirmeli ve buna uygun stratejiyi seçerek sürece başlamalıdır. Üretim alanı ve konusuna göre strateji belirleyici unsurlar değişmektedir (Cateora ve Graham, 1999: 325).

1.3.5. Girişimcilik ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki

Girişimcilik ve ekonomik büyüme arasında yakın bir ilişki bulunmaktadır. Girişimcilik özellikle ülkede yeni iş olanakları oluşturulması, verimlilik artışı sağlaması yönünden ekonomiyi canlandırmaktadır.

“Az gelişmiş ülkelerde en önemli sorunlardan birisi işsizliktir ve bu sorun yeni yatırımların yapılmamasından kaynaklanmaktadır. İşsizlikten kurtulmanın en etkin yolu kişilerin kendi işlerini kurmalarıdır. Dolayısıyla girişimci sayısı ne kadar artarsa, istihdam oranı da o kadar artacaktır. Örneğin, 1970’lerdeki düşük orandaki iş sahipliği yüksek düzeyde işsizliğe yol açmıştır. Ayrıca girişimlerin artması, kaynakların ekonomik verimliliği düşük alanlardan, verimliliği yüksek alanlara kaymasında en önemli faktörlerden biridir. Girişimcilerin getirdiği yenilikçi ve yaratıcı düşünceler, ülke ekonomisinde yeni sektörlerin doğmasına sebep olarak ekonomik büyümenin lokomotifi olmaktadır. Girişimciler günümüzde sadece yeni firmalar değil, daha da önemlisi tamamıyla yeni endüstriler oluşmaktadır. Yeni oluşan endüstrilerden bazıları kişisel bilgisayarlar, biyoteknoloji, kablosuz TV ve cep telefonlarıdır. Bu endüstrilerde çalışan hızla büyümekte ve ekonominin vazgeçilmez yeni aktörleri haline gelmektedir” (Önce ve Marangoz ve Erboy, 2014: 2).

Ülkelerin ekonomik gelişmişlik seviyelerine göre girişimcilik niteliği farklılık göstermektedir. Bir taraftan girişimcilik sayesinde yeni iş olanakları yaratılıp refah artışına katkı sağlanırken diğer taraftan şirketler arasında rekabeti arttırarak sürekli bir verimlilik artışı hedef haline gelmektedir. Bu durum tüm ülke kaynaklarının kullanılması, ekonominin büyümesi, yeni pazar arayışlarının doğması ve tüketici taleplerinin uygun şekilde karşılanmasını sağlayacak bir süreç oluşturmaktadır (Yıldız ve Alp, 2012). Girişimcilik; gelir artışı, kaynakların etkin kullanımı, işsizliğin azaltılması, refah artışı konularında ön plana çıkmaktadır (Doğan, 2013: 221). Girişimcilik ulusal ekonomiye refah ve büyüme konusunda katkı sağlamaktadır. Girişimciliğin; yoksulluğu önleme (refah), iş yaratma (istihdam), değer yaratma

(ürün ve hizmet), yeni girişim yaratma (değişim), özgüven sağlama, teknoloji yaratma, sosyallik, stratejik uyumu ve yeniden yapılanmayı sağlamak gibi temel fonksiyonları vardır (Top, 2012: 37).

Özellikle uluslararası girişimcilik faaliyetleri, ekonomik büyümeye mali kaynak sağlamak, teknoloji ve bilgi transferleri gerçekleştirmek, istihdam imkanını artırmak, yatırım yapan şirketlerin ülkesindeki ihracatı arttırmak gibi yararlar sağlamaktadır. Geçiş ekonomileri için uluslararası girişimcilik faaliyetleri ve Doğrudan Yabancı Yatırımlar, büyüme ve dünya ekonomisine entegrasyon konusunda destekleyicidir (Yalman ve N. Yalman, 2018: 101). Girişimcilik kalkınmada geri kalmış bölgelerde, toplumsal ve ekonomik uyumun güçlendirilmesine, iş olanaklarının artırılmasına katkı sağlamaktadır. İstedikleri gibi düzenli bir iş bulamayan bazı kişiler de kısmen veya tamamen ekonomik nedenlerle girişimci olmayı tercih etmektedir (Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu, 2014: 8-9). Bu nedenle ülkeler girişimciliğin gelişmesine önem vermekte ve kadın girişimciliği, genç girişimciliği, sosyal girişimcilik, kültürel girişimcilik gibi alanlarda destekleme politikaları uygulanmaktadır. Girişimcilik kültürünü geliştirmek için eğitimler düzenlenmekte, özendirici olması açısından girişimcilik ödülleri verilmektedir. Girişimcilik merkezleri, girişimcilik birlikleri ve üniversitelerin girişimcilik kulüpleri de girişimcilik kültürünün yaygınlaştırılmasına yönelik çalışmalar yürütmektedir. Türkiye’de Sanayi ve Ticaret Bakanlığına bağlı olarak kurulmuş olan KOSGEB (Küçük ve Orta Ölçekli Sanayi Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı) gibi kuruluşlar girişimcilik ve KOBİ’leri destekleyici programlar geliştirmektedir.

1.3.6. Türk Girişimcilerinin Genel Profili

Yapılan araştırmalarda ele alınan konulardan biri de girişimciliğin evrensel olup olmadığıdır. Girişimcilik kültürüne uygun farklılıklar içermekle birlikte değişik kültürlerde ortak psikolojik özellikler taşıdığı söylenebilir. Örneğin, tüm evrensel girişimciler; öngörü, enerji, güçlü bir hırs, sebat, inisiyatif ve dürtüye ihtiyaç

duymaktadırlar (Top, 2006: 29). Türklerin değişen sosyal yapısı ve yükselen eğitim düzeyi girişimciliğe yönelmelerini hızlandırmıştır. Buna bağlı olarak çalışma hayatında yükselmek, daha iyi gelir elde etmek, prestij sahibi olmak gibi bireysel beklentilerin atması ve aile dayanışmasının da katkısıyla Türklerin girişimcilik eğilimi artmıştır (Şen, 2007: 79). Global Girişimcilik Raporu'na göre 2010 yılı ve sonrasında Türk girişimcilik faaliyetlerinde artış gerçekleşmiştir. Risk alabilme, çalışkanlık, yenilikçilik, azim ve sabır girişimcinin sahip olması gereken en temel özelliklerdir. Bu açıdan bakıldığında Türk girişimcileri için bu temel özellikler arasında bulunan risk alabilmenin yanında planlamayı sevmemesi sorun oluşturmaktadır. Türkiye'de KOBİ'ler genellikle tek bir kişinin tüm yönetim sürecini ve aynı zamanda işletme sahipliğini üstlendiği oluşumlardır. Yönetim ve işletme sahipliğinin ayrıştırılamaması kurumsallaşmanın önünde bir engel teşkil etmektedir. Kurumsallaşamayan küçük işletmeler bilgi, deneyim ve teknolojinin aktarılamaması ile sürdürülebilirlikten uzak olmaktadır (Ülgen Aydınlık, 2017: 9). Kùltürlerarası farklara bakıldığında; Japon çalışma sistemi ile Türk çalışma sistemi karşılaştırıldığında en büyük fark Türk çalışma sistemindeki planlama eksikliğinde kaynaklanmaktadır. Uzun planlama her türlü riskin önden görülebilmesine fırsat tanımaktadır. Planlama süresi uzun tutulmadığında, problemlerle işin yapılış aşamasında karşılaşılmaktadır. İş esnasında karşılaşılan problemlerin çözümü ise genellikle daha büyük zorluk oluşturmaktadır. Girişimcinin planlamaya yeterince zaman ayırması, elindeki kaynakları akıllıca kullanabilmesi için önemlidir. Bu bağlamda, Türkiye'de önde gelen girişimci ailelerden olan Koç'un, uzun dönemli gelişim ile ilgili söylemleri bulunmaktadır. Büyüme konusunda Vehbi Koç'un yaklaşımı şu sözlerle ifade edilmektedir;

“Birdenbire yükselmeye heveslenmeyin. Bir çocuk 9 ayda doğar, bir yaşına kadar emekler; sonra yürür, konuşur, ilkokula, liseye, üniversiteye gider. Sırasını beklemek ve sabırlı olmak lazımdır. Kendi hayat üniversitemde, birdenbire yükselmek isteyenlerin muvaffak olduklarını görmedim. Bazıları şirketlerde büyümenin bir zaruret olduğu fikrini savunur. Aksi takdirde piyasadan silinip gidileceği söylenir. Gerçekte büyüme politikaları pek çok faktöre göre değişir. Büyüme konusunda tehlikeli olan şey, büyüme konusundaki aşırı hırdır. Bu hırs insanlara yanlış şeyler yaptırabilir. O nedenle bu hırsı kontrol altına almak gereklidir.” (Koç, 1987: 28)

Avrupa'daki Türk girişimciler Avrupa ve Türkiye arasında ekonomik ve kültürel bir köprü konumundadır. Bu tür girişimci birey ve şirketler, vizyonlarını AB'nin ötesinde görmektedirler. Yaklaşık 50 yıldır Avrupa'da yaşayan Türkler, bulundukları ülkelerde girişimcilik faaliyetlerini arttırmış, yaşadıkları ülke ve Türkiye için değer yaratmışlardır.

Türkler işçilikten patronluğa geçiş sürecinde, işletmecilik konusunda gerekli eğitim alt yapılarının bulunmamasının eksikliğini yoğun şekilde hissetmişlerdir. Türk vatandaşlarının girişimciliğe yönelmeleri, işletmelerinde başta yönetim, üretim, pazarlama gibi sorunların çıkmasına neden olmuştur. Yeterli kapasiteye ulaşamama, gereken standartlarda üretim yapamama, dağıtım kanallarını iyi kullanamama gibi birçok nedene bağlı olarak ortaya çıkan sorunlara çözüm getirilememesi ise pek çok Türk işletmesinin varlığına son vermiştir (Soydan, 2007: 98). Türk girişimciliğinde eksik yönler olarak; yetersiz planlama, piyasa araştırması yapmama, yöneticilik vasıflarının eksik olması, yeterli finans kaynağının bulunmaması ve birbirine destek için yeterli örgütlenmeyi sağlayamamaları sayılabilir. Türk girişimcisi sürekli olarak iş faaliyetlerinin içine dahil olmakta, üretimden pazarlamaya kadar tüm süreçleri yönetmeye çalışmaktadır (Akın, 2010: 5). Tüm bunların yanında Türk girişimcilerin özellikle yurtdışında uzun saatler çalışabilmesi, işletmelerin uzun saatler açık tutma isteği; karlılık ve sürdürülebilirlik açısından avantaj getiren bir durum halindedir.

İKİNCİ BÖLÜM

AVRUPA VE MACARİSTAN’DA ÇALIŞMA ORTAMININ GENEL GÖRÜNÜMÜ

2.1. Endüstri İlişkileri Kavramı ve Gelişimi

Çalışanlar ile çalıştıranlar arasındaki ilişkiye çalışma ilişkisi denir. “Çalışma ilişkileri” ile “endüstri ilişkileri” birbiri yerine kullanılabilen kavramlar olsa da “Çalışma İlişkileri” daha geniş bir kapsama sahiptir (Omay, 2006: 63). Bu çalışmanın konusu olan girişimciler, kendi işyerlerinde bedenen veya fikren çalışan istihdam etmesi durumunda çalıştıran yani işveren niteliği kazanmaktadır. Bu bağlamda çalışma ilişkileri kavramının açıklanması gereği doğmuştur. Bu çalışma içerisinde işveren kavramı girişimci işveren olarak ele alınmaktadır.

Endüstri ilişkileri aktörleri işveren, işçi, devlet ve sendikalarlardır. Bu aktörler arasındaki ücret, çalışma koşulları gibi önemli konular çalışma ilişkileri kapsamına girmektedir. Aynı zamanda çalışma ilişkileri ekonomi, hukuk, sosyal politikalar, insan kaynakları yönetimi alanları ile de etkileşim halindedir. Ekonomik durum, devlet politikaları, teknolojik gelişmeler, çalışanların demografik yapısı, politika ve hukuk çalışma ilişkilerini etkileyen ve değiştiren faktörlerdir (Biçerli vd, 2013: 5-20).

Endüstri ilişkilerini oluşturan aktörleri kavramsal olarak tanımlamak aralarındaki ilişkileri anlamak açısından faydalı olacaktır.

İşveren girişimci, belirli bir maliyet ve finansal riske maruz kalır. Girişimin yatırım ve yönetimini üstlenir. İşçi üzerinden kar elde etme olanağı vardır. Bu doğrultuda kontrolü sağlayabilmek için devletler her yıl asgari ücret düzenlemesi yapmakta ve işyerlerinde uygulamasını kontrol etmektedir. Asgari ücretlerle ilgili Erdoğan tarafından yapılan bir araştırmaya göre;

“Asgari Ücret Tespit Komisyonu kararları, kayıtlı kayıtsız milyonlarca işçinin ve işçi hanesinin yaşam koşullarını doğrudan etkilemekte ve asgari ücretler çalışan yoksulluğunun azaltılması ve gelir dağılımının iyileştirilmesi açısından önemli bir sosyal politika aracı olarak öne çıkmaktadır.” (Erdoğan, 2014: 33)

Girişimciler kâr etmek ve işlerini büyütmek isterler. Görevde bulunan hükümetin işgücü, hammadde ve kaynakları ucuza sağlamasını isterler. Ürettiklerini başka ülkelere satabilmelerinin yolunun kolaylaştırılmasını beklerler. Çalışanlar ise öncelikle iş güvencelerinin sağlanmasını, ücretlerinin düzenli olarak ödenmesini ve haklarını alabilmeyi isterler. Çalışma düzeni genel anlamda işverenin kontrolü altındadır.

Çalışan (işçi), başka bir kişinin kontrolü altında nerede, ne zaman çalışacağı belirlenen, sabit saatlik, haftalık veya aylık ücret alan kişiye denir. Çalışanlar, emeklerinin karşılığını alma beklentisindedirler. Ücretlerinin ailelerini geçindirecek düzeyde olmasını, iş sağlığı ve güvenliği açısından iyi koşullarının bulunmasını isterler. İş güvencesi çalışanın işyerine güvenini arttırmaktadır. Kolayca gözden çıkarılabilecek nitelikte olmayı istemezler. Örgütlenme ve toplu pazarlık hakları, grev hakları vardır. İşverenin işten çıkarma yetkisinin kurallara ve kanuna bağlı olmasını isterler. Devlet çalışma hayatı ile ilgili kuralların uygulanmasını takip eder ve denetler. İş güvenliği ve sağlığı kuralları doğrultusunda işin durdurulması veya kapatılması konuları devletin kararına bağlıdır. Sendikaların kuruluşu, üyelik ve üyelikten çıkma devlete bildirilir. Toplu pazarlıkta uyuşmazlık olması durumunda devlet arabulucu rol üstlenir (Önsal, 2010: 107-109).

Çalışma ilişkileri, çalışan ile işveren arasındaki yasal bağ ifade etmektedir. Çalışma ilişkileri gelenek ve yasalar kapsamında ortaklık barındırsa da uygulamalar, haklar ve yetkilendirmeler ülkeden ülkeye değişiklik göstermektedir. Bu haklar bizi işçi ve işveren ilişkilerini kapsayan, çalışmadan doğan ilişkilerin düzenlenmesini inceleyen endüstri ilişkileri kavramına götürmektedir. Endüstri ilişkileri çalışma ilişkilerinin bir alt kümesi olarak değerlendirilebilir.

Sosyal Bilimler Ansiklopedisi'nde yer alan kısa tanıma göre; endüstri ilişkileri işverenler ve ücretliler arasındaki karmaşık ilişkilerdir. Genellikle iş görenler ve işverenler ile bunları temsil eden örgütler, dernekler ve kurumlar arasında kurulan ilişkileri belirlediği açıklanmaktadır. Endüstri sıfatı konusunda eleştirel yaklaşımlar da bulunmaktadır. Endüstri ilişkilerinin sadece endüstri değil, tarım, yönetim ve hizmetler sektörlerini de kapsadığına değinilmektedir (Gülmez, 1983: 6).

Endüstri ilişkileri yapısı gereği çok boyutludur ve üç ana unsur tarafından şekillendirilir. Bu üç ana unsurdan birincisi; hükümet politikaları, iş kanunları, sendikalar, işverenler, güç yapısı ve toplum yapısı gibi kurumsal faktörlerdir. İkinci unsur; mülkiyet yapısı, özel sektör, iş gücünün yapısı ve bileşimi gibi ekonomik faktörlerdir. Üçüncüsü ise; üretim teknikleri, sermaye yapısı ve rasyonelleşme gibi teknolojik faktörlerdir. Endüstri ilişkileri yapısı üç ana unsur tarafından yapılandırılırken bu yapılandırmayı sağlayan dört ana taraf vardır. Bunlar; işçiler, yönetimler, işçi örgütleri ve devlettir. Asıl olarak, endüstri ilişkileri işçi ve işveren arasındaki organize olmuş bir ilişkiyi ifade eder (Tiyek, 2016: 9). Endüstri ilişkileri sistemleri ülkeden ülkeye farklılık gösterebildiği gibi işyeri veya işkolu bazında da farklılık gösterebilmektedir. İlk ortaya çıktığında emek ile sermaye arasındaki ilişkilerin, daha geniş ifadeyle bağımlı çalışmadan doğan ilişkilerin düzenlenmesini konu alan endüstri ilişkileri alanında, günümüzde ülkelere göre farklılaşan kavramlar kullanılmaktadır. Bunlardan bazıları; iş ilişkileri, çalışma ilişkileri, sendikal ilişkiler, işçi-işveren ilişkileri gibi kavramlardır.

“Genel olarak endüstri ilişkileri; sanayileşmenin bir ürünü olan işçi ve işveren arasındaki bireysel ilişkilerden, örgütlü gruplar arasındaki ilişkilere geçişle ortaya çıkan, devletin az veya çok müdahale ettiği, merkezinde bölüşüm ve çalışma koşullarının yer aldığı, toplu pazarlıklara dayalı emek sermaye arasındaki kurumsallaşmış ilişkileri ifade etmektedir. Açıklamayı kolaylaştırıcı unsurlar; çalışan ile işveren arasında çalışmadan kaynaklı bir ilişkinin bulunması, üretim sonucu elde edilen artığın ücret ve kar olarak paylaşımını içermesi, çalışma kuralları ve koşullarının karşılıklı belirlenmesini kapsaması, bütün bu ilişkilerin kurumsallaşmış olması, çözüm yollarının çatışmacı ve barışçı süreçleri içermesidir.” (Çetik ve Akkaya, 1999:13)

Endüstri İlişkileriyle ilgili, Dunlop'un sistem yaklaşımını anlayabilmek, Dunlop'u etkisi altında bırakan Talcot Parsons'un çalışmalarından bahsetmek yerinde olacaktır. Parsons'ın sosyal sistem ve sosyal eylem yaklaşımlarının endüstri ilişkileri açısından incelenmesi önemlidir. Parsons önce sosyal eylem üzerine çalışmış sonra devam niteliğindeki sistem teorisini geliştirmiştir (Omay, 2010: 277). Parsons birim edim (unit act) modelini açıklamıştır. Parsons birim edimin beş özelliği olduğunu vurgulamıştır.

Amaçlar = Eylemin amacı

Araçlar = Aktörün eylemi tamamlamasını mümkün kılan şeyler

Şartlar = Eylemin içinde yer aldığı koşullar ve sınırlamalar.

Normlar = Uygun ve kabul edilebilir amaçlar ve araçlar ile ilgili kavrayışlar

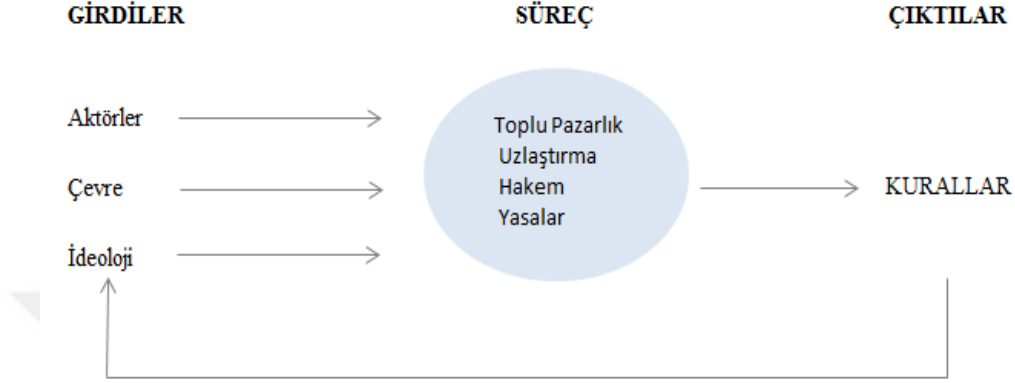
Çaba = Eylemi tamamlamak için aktörün ortaya koyduğu çalışma

Parsons toplum yapısına, kültürün bu yapının sürdürülmesi konusundaki rolüne ve toplumsal sistemin çeşitli parçaları arasındaki ilişkilere yoğunlaşmıştır. Parsons toplumdaki temel sorunu bütünleşme (integration) ve tahsis (allocation) sorunları olarak görür. Tahsis bu arada kıt kaynakların dağıtılması, bütünleşme ise tahsisin sebep olduğu gerilimlerin yönetilmesiyle ilgilidir. Parsons olası gerilimi önlemek için toplumsal sisteme olan gereksinimi vurgulamıştır. Toplumsal yapıda bireyin değil rollerin önemi vurgulanmıştır (Smith, 2007: 45).

John Dunlop, endüstri ilişkilerinin sistem olduğunu ortaya atan ilk kişidir. Dunlop'a göre endüstri ilişkileri, diğer sosyo ekonomik sistemlerden etkilenen ayrı bir sistemdir. Çalışanlar, işverenler ve devlet olmak üzere amaçları birbirinden farklı olsa da perspektif ve meslek konusunda sistemsal olarak birbirine bağlı üç aktör bulunmaktadır. Endüstri ilişkilerinde kuralların konulması, aktörlerin öncelikli hedefidir (Kelly, 2004: 7). Şekil 2'de görüldüğü gibi, endüstri ilişkileri sistemi; aktörler, çevre ve ideoloji bağlamında tanımlanmıştır. Sistemin aktörleri, sahip oldukları ideolojiye ve içinde bulundukları çevreye bağlı olarak toplu pazarlık,

uzlaştırma, hakem ve yasalar gibi çeşitli unsurları kullanarak çalışma hayatını düzenleyen kurallar oluşturmaktadır.

Şekil 2 : Dunlop'un Endüstri İlişkileri Sistemi

Kaynak: Farnham, David ve Pimlott, John, **Understanding Industrial Relations**, London: Cassel, 1990.

Endüstri ilişkileri ve iş kanunları, ülkeye, topluma ve kültüre göre farklılık gösterse de genel hatları ile benzerlik göstermektedir. Endüstri ilişkileri ve onu oluşturan kurumlar incelendikçe devletin endüstri ilişkilerindeki rolü ve önemi daha görünür hale gelmektedir. Devletin rolü, adalet ve eşitlik; yetki, otorite ve bireysel haklar konularında yasal dayanağı ve çerçevesini belirlemektir. Bu bağlamda çalışma ilişkileri ve kuralları ülkeden ülkeye farklılaşacağı gibi, aynı ülke içerisinde dönemden döneme, hükümetler değiştikçe de farklılaşabilmektedir.

İş hukukunun sosyal gerçeklik boyutunu oluşturan endüstri ilişkileri, taraflar arasında oluşan dengenin bir yansıması olarak hukuk kurallarını şekillendirmektedir. Ancak bu dinamik bir dengedir ve zaman içinde değişime uğrayabilmektedir. Toplu pazarlıkta tarafların çıkarlarını korumak için kendi güçlerini kullanmalarına karşılık “yasamada” endüstri ilişkilerinin üçüncü aktörü olan devlet toplumun çıkarı için kurumsal güç kullanmaktadır (Sarioğlu, 1997: 34).

Her ülkenin ekonomik, siyasi, sosyal sistemi olduğu gibi çalışma hayatını düzenleyen bir çalışma ilişkileri sistemi de bulunmaktadır. Çalışma ilişkileri; ülkelerin ekonomik ve sosyal politikalarından bağımsız düşünülemez.

Bir endüstri toplumu, çok çeşitli tutumlar, inançlar ve beklentilerle birbirine bağlanmış, farklı grupların, faaliyetlerin ve kurumsal ilişkilerin oldukça karmaşık ve dinamik bir düzeninden oluşmaktadır. Bu nedenle çalışma ilişkileri, sosyal bir olgu olarak içinde meydana geldiği çevreden ayrı düşünülemez (Salamon, 1998: 37). Endüstri ilişkileri alanında bir takım teorik açılımlar mevcuttur. Bu açılımlar incelendiğinde, birçoğunun 1980'li yılların öncesine ait olduğu görülmektedir. 1990'lardan sonra teori geliştirmesinde azalmalar olmuştur. Bu durum endüstri ilişkilerinde yaşanan daralmaya bağlanabilir. Dunlop'un sistem teorisi, endüstri ilişkilerine sistematik yaklaşım için çok önemli bir rol üstelenmiştir fakat Dunlop'un teorisinin geliştirildiği 1960'lı yıllardaki altın çağını yaşayan endüstri ilişkileri sistemiyle günümüzde küreselleşmeyle birlikte dönüşüme uğrayan endüstri ilişkileri sistemi arasında önemli farklılıklar bulunmaktadır. Günümüzde küresel ve bölgesel aktörlerin etkin olduğu, açık bir endüstri ilişkileri sistemi varken, Dunlop'un ulusal düzeyde kapalı bir endüstri ilişkileri sistemi analizi bugün için yetersiz kalabilmektedir (Akan, 2005: 65).

Küreselleşme endüstri ilişkileri kavramının boyutunu da şekillendirmiştir. Ekonomik küreselleşme ülkeler arası rekabetin artmasına sebep olmuştur. Teknolojik ilerleme ve küreselleşme çalışan ve çalıştıran arasındaki ilişkilerin de yeniden düzenlenmesini gerektirmektedir. Sözleşme niteliklerinin değişmeye başlamasıyla toplu pazarlık gücü de zayıflayamaya başlamıştır (Dereli, 2001).

Küresel bazda, uluslararası firmalar mal ve emek piyasaları ile bu piyasaları düzenleyen; Dünya Bankası, Dünya Ticaret Örgütü, Uluslararası Çalışma Örgütü gibi kuruluşların ortaya koyduğu kurallarla karşı karşıya kalmaktadır. Buna karşılık, kendi ülkeleri içerisinde faaliyet gösteren firmalar milli mal ve emek piyasaları ile bu piyasaları düzenleyen milli hukuk sistemleri olsa da, küresel rekabetin etkisinde

kalmaktadırlar. Küreselleşmeyle birlikte artan rekabet ortamı endüstri ilişkilerinin istihdam ve çalışma boyutundaki değişiklikleri de beraberinde getirmektedir. Endüstri ilişkileri son yıllarda işletme, işkolu, ülke ve uluslararası kurallar, sosyal, kültürel, ekonomik, hukuki ve politik değişkenler gibi birçok etkiyle değişmekte ve dönüşmektedir. “Sistem Teorisi” ve “Yakınlaşma Tezi” hala güncelliğini korumaktadır. 1960’larda değinilen teori 1995’te tekrar gündeme gelmiştir. “Yakınlaşma Tezi” yaklaşımın etkisinin devam etmesinin sebebi, bu tezin sanayileşme ve modernleşmenin küresel nitelik kazanmasıyla endüstri ilişkilerinin de birbirine benzeyeceği görüşünü savunmasından kaynaklanmaktadır (Delican, 2018: 10). 2008 krizi sonrasında endüstri ilişkilerinin işleyiş ve sonuçları açısından önemli değişiklikler yaşanmıştır. Bu dönemde toplu iş sözleşmesi düzeninde hükümetler liberal yaklaşımları benimsemiş, tek taraflı karar alma eğilimleri güçlenmiş, sendikalar güç kaybetmiştir (Welz, Wargaz, Curtarelli, Fric ve Kerckhofs, 2014: 25). Sendikalı olmak şirketlere bazı maliyetler yüklemektedir. Şirketler bu maliyetten kaçınmak için sendikasız işçi istihdamını artırmaya çalışırlar (Lordoğlu ve Törüner, 1995: 125).

Tablo 3’te görüleceği üzere Avrupa’daki birçok gelişmiş ülkede sendikacılıkta bir daralma görülmektedir. Bu daralmanın bazı sebepleri; taşeron işçi çalıştırma, staj yoluyla öğrenci çalıştırma, belirli bir süre çalışan işçilerin devamlı değişiminin sağlanması, işyerinin küçültülmesi yoluyla sendikasızlaştırma gibi uygulamalarla endüstri ilişkilerinden uzaklaşmaktadır. Sendikaların gücündeki bu zayıflama ve şirketlerin sendikasız çalışmaya olan yönelimi, bu süreçte insan kaynakları yönetiminin ikame edilmesini önemli hale getirmiştir. İnsan kaynaklarının şirketler için önemli bir noktaya gelmesi bu yeni yapılanma sürecinin bir sonucudur ve insan kaynakları denge rolü oynamaya başlamıştır. Aynı zamanda çalışmanın konusu olan Macaristan’da OECD verilerine göre sendikacılık zayıflamış ve %50’den fazla bir daralma yaşanmıştır.

Tablo 3 : OECD Ülkelerinde Sendikal Yoğunluk

ÜLKELER	2002	2004	2006	2008	2010	2012	2014	2015	2016
Belçika	55.6	54.0	54.9	54.5	53.8	55.0	53.8	54.2	..
Çekya	22.4	20.6	18.1	16.9	16.1	14.8	12.9	12.0	10.5
Danimarka	72.4	71.5	68.4	66.2	69.2	69.8	69.3	68.6	67.2
Finlandiya	73.2	71.2	70.1	69.5	68.3	67.3	66.7	66.5	64.6
Fransa	8.1	8.1	8.0	7.8	8.0	8.1	8.0	7.9	..
Almanya	23.5	22.2	20.6	19.0	18.9	18.3	17.7	17.6	17.0
Macaristan	..	..	..	14.4	..	11.8	10.2	9.4	8.5
İtalya	33.4	33.6	33.1	33.4	35.5	36.3	36.4	35.7	34.4
Japonya	20.2	19.2	18.2	18.0	18.3	17.9	17.5	17.4	17.3
Hollanda	21.6	21.3	20.3	19.3	19.3	18.8	18.1	17.7	17.3
Norveç	54.3	54.8	53.9	52.5	53.6	53.1	52.5	52.5	..
Polonya	14.1	19.0	16.3	15.1	14.6	12.7	12.4	..	..
İspanya	16.0	15.3	14.3	17.1	17.2	17.0	15.6	13.9	..
İsviçre	19.9	19.5	18.9	17.5	17.6	16.6	16.1	15.7	..
Türkiye	..	..	..	10.7	..	..	6.9	8.0	8.2
Birleşik Krallık	28.7	27.6	27.2	27.0	26.8	26.1	25.0	24.2	23.7

Kaynak: OECD, “Trade Union Density”, (çevrimiçi) <https://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=TUD>, Aralık 2018.

Endüstri ilişkilerindeki sürekli değişim ve dönüşüm, firmalar açısından yeni bir yaklaşımı doğurmuştur. Bu yeni yaklaşım, şirketlerin bünyesinde bulundurduğu ve kendi bünyesinde çalışan ve işveren ilişkilerini düzenleyen, çalışan haklarını ve koşullarını ülke ve uluslararası çalışma kurallarına göre belirleyen insan kaynakları yönetim modelidir. Çalışma ilişkileri için yeni olan bu model bazı görüşlere göre emeği örgütsüzleştirmek adına yapılan bir dönüşüm, bazı görüşlere göre ise artan rekabet ve küreselleşmenin getirdiği dinamik ve esnek çalışmaya hızlıca cevap vermek için strateji geliştirme noktasında olan bir yönetim modelidir.

2.2. Avrupa’da Çalışma Koşullarının Genel Görünümü

Avrupa Birliği üyesi ülkelerde sosyal güvence ve istihdam politikaları farklılaşmakla birlikte; çalışma koşulları, emeklilik, yoksullukla mücadele, sağlık, işsizlikle mücadele gibi alanlarda belirli standartlar uygulanmaktadır. Çalışanların yaşam standartları ve çalışma koşullarının geliştirilmesi, işçi işveren ilişkilerinin

düzenlenmesi ve üye ülkelerin sosyal politikaları arasındaki uyumun sağlanması amaçlanmaktadır (Yaşar ve Özcan, 2008: 311). Her çalışan; sağlık, barınma, beslenme gibi temel gereksinimlerini kolayca karşılayabilmelidir. Bunun için sosyal ve ekonomik hakları korunmalı ve devletin güvencesi altında olmalıdır. Sosyal haklar, insan onuruna yakışır yaşam düzeyi oluşturulması gereksinimiyle düzenlenmiş haklardır.

“Sosyal haklar, ilk olarak sanayi devriminin ve dolayısıyla kapitalist sistemin beraberinde getirmiş olduğu olumsuzlukların bertaraf edilmesi, ya da hiç değilse sanayi devriminin beraberinde getirdiği acıların bir miktar olsun dindirilmesi amacıyla ortaya konulmuş olan haklardır. Ancak bu ifade, sosyal hakların sanayi devrimi ile özdeş bir konu olduğu yönünde bir anlayış getirmemelidir. Sosyal hakların gündeme gelmesinin, sanayi devrimi ile birlikte insan topluluklarının yeniden yapılanmasının, daha önce toplum içerisinde olmayan yeni sınıfları ortaya çıkarmasına bağlı olarak değişen toplum ve buna bağlı olarak değişen yaşam koşullarının bir sonucu olduğu doğrudur; ancak, bu dönüşümün bugüne kadar sürdüğü ve dönüşümün henüz tamamlanmış olduğu dikkate alındığında, sosyal haklar konusunun da güncelliğini sürdürdüğü açık bir biçimde görülmektedir” (Omay, 2011: 1)

1961 yılında Torino’da imzalanan, 1965 tarihinde yürürlüğe giren Avrupa Sosyal Haklar sözleşmesi özellikle insan hakları ve temel özgürlüklerin gerçekleştirilmesi ve devam ettirilmesi ile ekonomik ve sosyal gelişmenin sağlanmasını amaçlar. Bu sözleşme ırk, cinsiyet, din, siyasal görüş veya ulusal soy ayrımı yapmaksızın herkes için sosyal haklardan yararlanma hakkının sağlanması gereğini konu edinir. 1996 yılında gözden geçirilmiş Avrupa Sosyal Şartı imzalanmış ve 1999 yılında yürürlüğe girmiştir (Çiçekli, 2001: 26). Bu sözleşmede yer alan ve bugün Avrupa’da çalışma koşullarının dayandığı temel noktaları oluşturan maddeler şu şekilde özetlenebilir:

1. Herkesin, yaşamını sağlayacağı işini seçmekte özgürlüğü vardır.
2. Adil çalışma koşulları tüm çalışanlar için sağlanmalıdır.
3. Güvenli ve sağlıklı çalışma koşulları sağlanmalıdır.
4. Tüm çalışanların, kendileri ve ailelerine yeterli bir yaşam düzeyi sağlamak için adil bir ücret alma hakkı vardır.

5. Çalışanlar ve işverenler ekonomik ve sosyal çıkarlarını korumak amacıyla ulusal ve uluslararası kuruluşlar düzeyinde örgütlenme özgürlüğüne sahiptir.
6. Tüm çalışanlar ve çalıştırılanlar, toplu pazarlık hakkına sahiptir.
7. Çalışan kadınlar analık durumunda veya gerektiğinde özel korunma hakkına sahiptir.
8. Herkes kişisel ilgi ve yetenekleri doğrultusunda bir mesleği seçmesine yardımcı olacak uygun mesleki ve yönlendirme imkânları hakkına sahiptir.
9. Herkes ulaşılabilecek en yüksek sağlık düzeyinden yaralanmasını sağlayan her türlü önlemlerden faydalanma hakkına sahiptir.
10. Tüm çalışanlar ve geçimini temin ettikleri kişiler sosyal güvenlik hakkına sahiptir.
11. Herkes sosyal refah hizmetlerinden yararlanma hakkına sahiptir.
12. Herhangi bir sözleşme tarafının vatandaşları, inandırıcı, ekonomik veya sosyal nedenlere dayalı kısıtlamalar saklı kalmak kaydı ile diğer bir sözleşme taraf ülkesinde, o ülke vatandaşları ile eşit koşullar altında kazanç getirici herhangi bir merkezi işte çalışma hakkına sahiptir.
13. Göçmen işçiler ve aileleri herhangi bir başka sözleşme tarafı ülkesinde korunma ve yardım hakkına sahiptir (Avrupa Sosyal Şartı Değiştirilmiş Şekli, 1996).

Sosyal haklara genel anlamda bakıldığından, direk veya dolaylı olarak çalışma hayatıyla ilgili olduğu görülür. Kapitalizme karşı ortaya çıktığı genel kabul gören bir yaklaşımdır. Sosyal haklar ve gerekli şartlar karşılıklı görüşme ve pazarlık yapılmadan belirlenmiştir. Bu anlamda sosyal hakların tek taraflı düzenlenmiş sözleşme niteliğinde olduğu söylenebilir (Omay, 2010: 135).

Avrupa Birliği çalışma politikaları yalnızca çalışan insan sayısını arttırmak değil aynı zamanda yapılan işlerin kalitesini de geliştirme yönünde düzenlenmektedir. Yapılan işlerin kalitesinin artırılması 2000 yılında Lizbon'da sunulan Avrupa İstihdam Stratejisi hedeflerinden biri olarak belirtilmektedir. Avrupa

çalışma politikasına göre yüksek istihdam oranı ve yüksek kaliteli işler birlikte olması gereken kavramlardır. Yüksek kaliteli işler sürdürülebilir kariyer, çalışan motivasyonu ve verimliliği, iş kazalarını azaltmak ve çalışma koşullarını iyileştirmek için önemli bir önkoşuldur (Guest, 2008: 529). Lizbon Anlaşması'nda özellikle kadınlar ve yaşlıların istihdamı konusundaki hedefler, bu anlaşmanın AB'nin istihdam açısından bir dönüm noktası kabul edilebileceğinin göstergesi durumundadır (Şahin, 2009: 132). Avrupa İstihdam Stratejisinin bazı ana başlıkları; girişimciliği özendirmek, iş kurmayı kolaylaştırmak, risk sermayesi ve vergi kolaylıkları sağlamak, istihdamı artırmak, işsizlikle mücadele, fırsat eşitliği, çalışma ve aile yaşamını bağdaştırmak, kadın erkek ayrımcılığını önlemek olarak sıralanabilir (Yaşar ve Özcan, 2008: 311).

Avrupa Birliği, ürün, hizmet ve sermayenin serbest dolaşımını, tek bir para birimin kabulünü, doğrultuda ortak para politika uygulanmasını, ekonomik politikaların yakınlaştırılmasını öngörür (Seyidoğlu, 2003: 232). Avrupa Birliği ekonomi politikaları ile sosyal politikaları birbirinden ayırır. Bunun sebebi, AB düzeyinde siyasal bir denkliğin yaratılması, buna karşın tek pazarın yaratılması olmuştur. Bunun sonucunda işsizlik, yoksulluk ve eşitsizliğe karşı mücadele ikinci plana düşmüş, ekonomik ve parasal birliğin sağlanmasındaki uyum ise birinci planda yer almıştır. Ekonomik ve Parasal Birliğin çalışma ilişkileri üzerindeki etkisi çelişkilidir. Bunun sebebi, piyasanın korunması ve sürekliliğinin sağlanması için tavizler verilmesidir. Ücret pazarlıkları, ulusal düzeyde yapılırken, ücret pazarlıklarının çerçevesiyse AB parasal politikalarıdır. Bunun anlamı; ücret belirlenmesi ülke sınırları düzeyinde yapılırken, çerçeveyi çizen parasal politikanın AB düzeyinde olmasıdır (Koray, 2005: 319).

Avrupa'da çalışma koşulları; iş güvencesi, sendikacılık, gelir ve haklar, çalışma saatleri ve istihdam edilebilirlik başlıkları altında incelenebilmektedir.

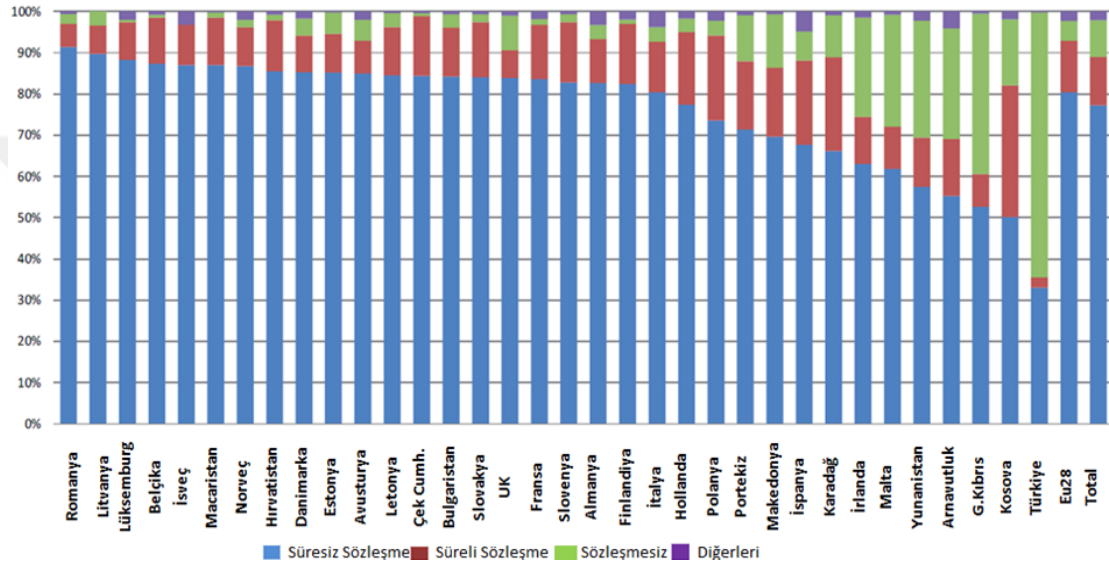
İş güvencesi belirli bir işin korunması anlamında, çalışanlar için önemli olan bir güvence türüdür (Öcal, 2014: 65). İş güvencesi; istihdamda süreklilik, işçi

açısından fayda sağlayan bir durumdur. İş güvencesi çalışanın verimliliğini olumlu yönde etkilemektedir. İstihdam ilişkisinin sürekliliği işveren açısından değerlendirildiğinde de önemli olmalıdır. İstihdam sürekliliği işçi devrinin düşmesini sağlar. İşçi devrinin düşmesi sayesinde eğitim maliyetlerinin kaybolmaması ve takım çalışmasının korunması sağlanır. Eğitimli ve tecrübeli bir işçinin işten ayrılması işveren için kayıp olarak nitelendirilebilir (Biçerli, 2007: 6). Ancak bu durumun aksine kıdemli çalışanın işverene maliyeti yüksek olduğundan günümüz şirketleri özellikle özel vasıf gerektirmeyen işler için işçi devrini kendi çıkarları doğrultusunda kullanabilmektedir. Bu noktada çalışanlar için iş güvencesinin sağlanmasının önemi ortaya çıkmaktadır.

Değişen ekonomik sosyal ve politik durumlar çalışan haklarını etkilemekte ve sürekli olarak güncellenmesini gerektirmektedir. Bu bağlamda 1961 Avrupa Sosyal Şartı'nda yer almayan iş güvencesine ilişkin düzenlemeye, 1 Temmuz 1999 yılında yayınlanan Gözden Geçirilmiş Avrupa Sosyal Şartı genelgesinin 24. Maddesi'nde yer verilmiştir. Bu madde kısaca çalışanların yetenekleri ya da davranışlarıyla bağlantılı olarak veya işletmenin ve hizmetin işleyişinin gereklerine dayanarak iş sözleşmeleri iptal edilemez, sebepsiz yere işten çıkarma durumunda tazminat almayı hak eder ve aynı zamanda çalışanın bu gibi bir durumda bağımsız bir organa başvurarak işe dönme hakkını güvence altına alır (Çelik, 2006: 70). İş güvencesi Avrupa Birliği Bakanlar Konseyi tarafından 21.01.1974 tarihli sosyal politika alanında eylem planının önemli hedeflerinden biri olan toplu işçi çıkarmaya ilişkin düzenlemeleri içeren bir yönerge olarak oluşturulmuştur. Fakat bu yönerge her Avrupa ülkesinin kendi kurallarına göre yapılandırılmıştır. Örneğin Avrupa Birliği'nin ileri sanayileşmiş ülkelerinden Fransa, Belçika, Almanya, İtalya, Hollanda ve İspanya gibi ülkelerde işverenin iş sözleşmesini fesih hakkı doğal olarak kabul edilir. İşçinin mahkemeye müracaatı halinde iş sözleşmesi haksız feshedilmişse, hakim sonunda yine dönüp tazminata karar verebilir veya işveren tazminat hakkını kullanabilmektedir (Törüner, 1991:16). Sözleşme türleri ülkelerin gelişmişlik düzeylerine göre farklılık göstermektedir. Süresiz sözleşme oranı

Avrupa’da 2010 yılında %80 seviyelerindedir. Bununla birlikte belirli süreli sözleşme 2010 yılında %12 olarak kalmıştır. Sözleşmesiz çalışma ise 2010 yılında %5’e gerilemiştir. Avrupa’daki birçok ülkede süresiz iş akdi oranı %80 seviyelerinde iken, Türkiye’de %33 seviyesindedir. Şekil 3’te Avrupa bölgesindeki ülkelerin sözleşme türlerinin oranları gösterilmektedir.

Şekil 3 : İş Sözleşmesi Türlerinin Ülkelere Göre Dağılımı

Kaynak: Eurofound, “Quality of Employment Conditions and Employment Relations in Europe”, **Fifth European Working Conditions Survey**, Dublin, 2013, s.12.

Gelir ve haklar; Marx’ın tanımına göre ücret, kapitalistin belirli bir iş zamanı ya da belirli bir işin yapılması karşılığında ödediği paradır. Temelde satılan para karşılığında işgücüdür. İşgücü bir metadan farksız değildir (Marx, 1999: 25). Bu durumda ücretin neye göre belirlendiği düşünüldüğünde gözler kapitalizme çevrilmektedir. Bir mesleğin ya da işin kazanç düzeyini kapitalizm belirlemektedir. Kapitalizmin ihtiyaç duyduğu, önem verdiği bir iş ya da meslek yüksek kazançlı olmaktadır (Omay, 2011: 94 – 95).

1961 Avrupa Sosyal Şartı’nda çalışanların ücretle ilgili sahip oldukları haklar tanınmıştır. Bunlar; iyi bir yaşam düzeyi için iyi bir ücret, fazla çalışma karşılığında

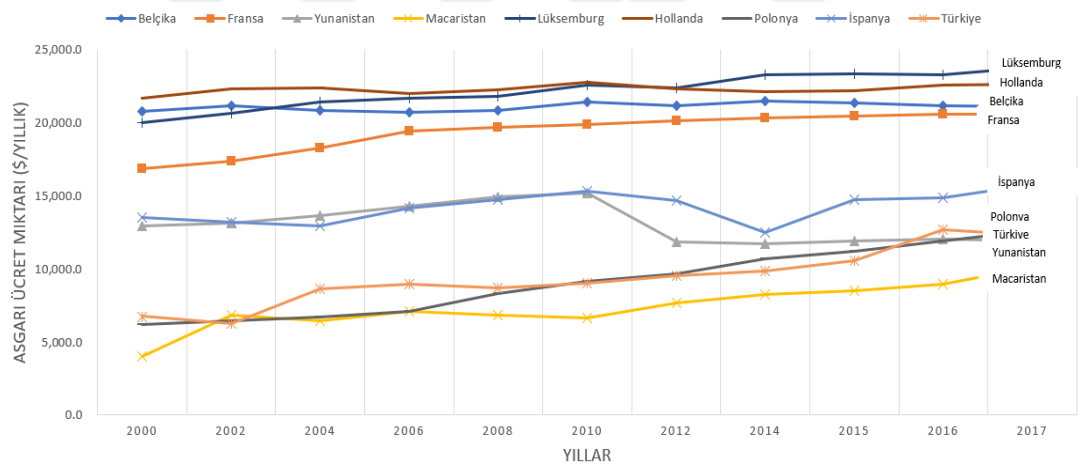
fazla ücret, erkek ve kadına eşit ücret gibi haklardır. Türkiye bu anlaşmayı 1961 yılında imzalamıştır (Avrupa Sosyal Şartı Değiştirilmiş Şekli, 1996).

Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar uluslararası sözleşmesinin düzenlemiş olduğu haklardan biri, bireylerin çalışma haklarını kullanırken adil ve uygun bir işte çalışmak haklarını kullanabilmeleriyle ilgilidir. Sözleşmeye taraf devletler, çalışanların adil bir ücrete kavuşmaları ve insan sağlığına uygun işlerde çalışmalarını taahhüt altına almıştır. Böylece, sözleşmeyi kabul etmiş ülkeler, çalışanların çalışmaları karşılığında kendilerine ve ailelerine yaşamlarını sürdürmeye yetecek düzeyde ücret almayı sağlamayı taahhüt etmektedirler. Ancak bu taahhüde ne kadar uyulduğu tartışmalıdır (Omay, 2011: 73).

Tam istihdamın zorlaşması, işlerin düzensiz ve az miktarda gelir getiren nitelikte olması, yoksulluk ve sosyal dışlanma kavramlarını daha önemli sorunlar durumuna getirmiştir. Bu ortamda asgari gelir destek sistemleri önem kazanmıştır. 1980'ler sonrasında birçok ülke bu konuyu değerlendirmeye başlamıştır (Erdem, 2010: 3). Asgari ücret, tarafların emek piyasasında birbirlerini karşılıklı istismar etmelerini engellemek ve standart, kabul edilebilir bir yaşam seviyesi için önemlidir. Aynı zamanda asgari ücret, kalıcı işsizliğin önemli sebeplerinden biri olarak görülmektedir. Bunun sebebi, Kaitz indeksinin yüksek olması olarak görülmektedir. Kaitz indeks, asgari ücretin ortalama ücrete oranı olarak tanımlanmaktadır. Kaitz indeks arttıkça, asgari ücret ortalama ücrete yaklaştıkça işten çıkarmalar artmaktadır. Asgari ücret Avrupa'da 5 şekilde belirlenmektedir. Fransa, İspanya, Portekiz, Hollanda, Lüksemburg'da devlet tarafından belirlenmektedir. Almanya, İtalya, Avusturya'da sektörel toplu sözleşmeyle belirlenmektedir. Belçika, Yunanistan, Danimarka'da ulusal toplu sözleşmeyle, İsveç, Norveç, Macaristan, Finlandiya'da herkesi kapsayacak şekilde toplu iş sözleşmesiyle belirlenmektedir. İngiltere ve İrlanda'da ise en düşük sektör ödemelerine göre seçilerek belirlenmektedir (Walison, 2015: 11).

2010 yılında Avrupa’da yapılan bir araştırmaya göre asgari ücretle çalışanların %28’ i kadın, %30’u genç, %29’u orta seviyede eğitilmiş ve çalışanların %46’sının küçük organizasyonlarda çalışanlar oluşturmaktadır. Aynı zamanda asgari ücretli çalışanların %46’sı vasıfsız işlerde %38’i de hizmet, alışveriş sektörlerinde çalışmaktadır. Yan haklar 2000 yılında %3 civarında iken 2010 yılında %10 civarına ulaşmıştır. Bununla birlikte Batı Avrupa ile Doğu Avrupa arasında da ücretler arasında büyük oranda fark gözlemlenmektedir (Tanning, 2012: 68). Aşağıdaki şekil 4’te görüleceği üzere çalışan asgari ücreti seviyeleri farklılık göstermektedir. Lüksemburg, Hollanda, Belçika, Fransa’da asgari ücretler, İspanya, Polonya, Türkiye, Macaristan ülkelerine göre açık ara yüksek seviyede seyretnmektedir. Macaristan asgari ücret seviyesi genel anlamda örnek alınmış ülkelere göre düşük seyretnmektedir.

Şekil 4 : Avrupa Ülkelerinde Dolar Para Biriminde Asgari Ücret Dağılımı

Kaynak: OECD, (çevrimiçi) <https://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=RMW>, 06.Eylül 2017.

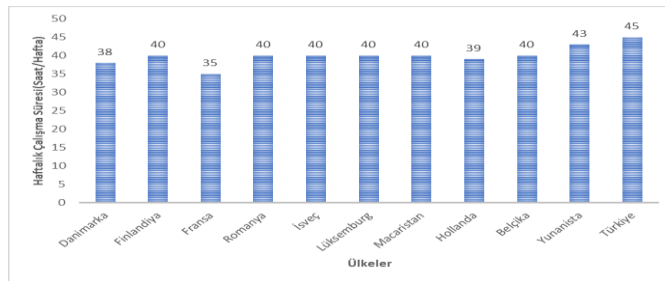
Çalışma süreleri; tarihsel olarak insanlar, işte daha az zaman harcamaya eğilim göstermişlerdir. Bu amaçla, çalışanlar mücadele ederek haftalık çalışma gün sayısını 6’dan 5’e düşürmeyi başarmış, fazla mesai süreleri azaltılmış, haftalık çalışma saatleri makul seviyelere çekilmeye çalışılmıştır. 1870’li yıllarda; Avrupa ülkelerinin yıllık çalışma saati ortalaması 3000 saat civarı iken, 2015 yılında yıllık çalışma saati ortalaması 1700’e düşmüştür (Spiegelaere ve Piasna, 2017: 13).

Çalışma süresi işyerinde çalışma ortamının hazırlanması, tamirler, bakımlar, kullanılan araçların temizliğinin yapılması, iş planının hazırlanması ve yapılan işlerin raporlanmasını içerir (Fleck, 2009: 6). Avrupa çalışma saati yönergesi ilk olarak sağlık ve güvenlik ölçüsü olarak anlaşılır. Çünkü yüksek saatler çalışmanın etkisi, yetersiz dinlenme, düzensiz gece çalışmaları, çalışan sağlığına direk zarar veren faktörlerdir. Yönergenin temel noktaları;

- Çalışanlar fazla mesai ile birlikte en fazla haftada 48 saat çalışabilir. Fazla mesai saatleri çalışan ile mutlaka anlaşılmalıdır.
- Eğer çalışma saati 6 saatten uzun ise çalışanların mola verme hakları vardır.
- Çalışan günlük olarak aralıksız en az 11 saat ve haftalık olarak ise en az 35 saat dinlenmelidir.
- Çalışanların en az dört hafta olmak üzere yıllık izin hakları vardır.
- Gece çalışanları ise günlük en fazla 8 saat çalışabilirler (Collin, 2014: 36).

Avrupa’da haftalık çalışma saatleri ülkelere göre farklılık göstermektedir. Örneğin Fransa’da 35, Macaristan, Hollanda ve Belçika’da 40, Yunanistan’da 43, Türkiye’de 45 saattir. Çalışma saatleri incelenirken fazla mesai saatlerinin de önemli olduğu akıldan çıkarılmamalıdır. Çalışma saatleri geçmişte olduğu gibi günümüzde de özellikle gelişmiş Avrupa ülkelerinde tartışılmakta ve çalışanlar saatlerin azaltılmasını istemektedir. Bu taleplerin temelinde iş-yaşam dengesini sağlayarak kaliteli bir hayat sürme isteği bulunmaktadır.

Şekil 5 : Ülkelere Göre Haftalık Çalışma Saatleri

Kaynak: Spiegelaere ve Piasna, “The Why and How of Working Time Reduction”, European Trade Union Institute, 2017.

Sonuç olarak, çalışma koşulları yaşam kalitesi üzerinde önemli bir etkiye sahiptir, kötü iş koşulları düşük yaşam standartlarının temel sebeplerinden olmaktadır. Avrupa perspektifinde amaç iş kalitesini sürekli attırmak ve buna bağlı olarak yaşam kalite standartlarını Uluslararası Çalışma Organizasyonu (ILO) ve Avrupa Birliği Komisyonu'nun (EuC) çalışma koşulları çerçevesinde iyileştirmek olarak karşımıza çıkmaktadır.

Avrupa'daki çalışma koşullarını incelerken, sendikacılık yapısı ve çalışma hayatı üzerindeki etkisine değinmek önemlidir.

Genel kabul gören şekliyle, sendika, işçi sınıfının haklarını korumak ve iyileştirmek için oluşturulan örgütlenmedir. İşçilerin ücret ve çalışma koşullarıyla ilgili sorunlarını çözmek amacıyla oluşturulan sendikaların temel amacı ücret ve istihdam seviyesini yüksek düzeyde tutmaktır (Biçerli, 2007: 339). Sendikalar ulusal ve uluslararası düzeyde örgütlenebilmektedir. Ulusal düzeyde; taban, coğrafi ve üst örgütlenme modelleri bulunmaktadır. Taban örgütlenme modelleri; meslek, işyeri, işkolu ve genel sendikalar şeklinde ayrılmaktadır. Coğrafi örgütlenme modelleri; yerel, bölgesel ve ulusal sendikalar olarak ayrılmaktadır. Üst örgütlenme modelleri ise; birlik, federasyon ve konfederasyon şeklindedir. Uluslararası düzeyde ise; ulusal düzeyde gerçekleşen sendikal örgütlenmelerin uluslararası düzeyde örgütlenmesini işaret etmektedir. Dünya çapında belli başlı uluslararası sendikal kuruluşlar; ITUC (Uluslararası Sendikalar Konfederasyonu), WFTU (Dünya Sendikalar Konfederasyonu), ETUC (Avrupa İşçi Sendikaları Konfederasyonu) ve işveren örgütleri olarak IOE (Uluslararası İşveren Örgütleri)'dir (Tiyek, 2016: 13).

Endüstrileşen toplumlarda emek ve sermaye arasındaki ilişkilerde denge veya dengesizliğin ortaya çıkması ülkelere göre farklılık göstermektedir. Tarihsel süreçte Avrupa'da işçi sınıfının yaşadığı hareketlilik işçilerin ve sendikaların sosyalleşmesi ve siyasallaşmasını sağlamış ve çalışma ilişkileri önemli bir konuma gelmiştir. Avrupa'da çalışma ilişkilerini küreselleşme ve ekonomik bütünleşme etkilemiştir. Örneğin ekonomik parasal birliğin üye ülkeler üzerindeki baskısı toplu pazarlık

açısından son derece belirleyici olmaktadır (Koray, 2005: 131). Avrupa Birliği'nde genel anlamda üye ülkeler kendi endüstri ilişkilerini düzenleme yetkisine sahiptir. AB endüstri ilişkileri sisteminin, sendikal yapı açısından özelliği, örgütlenme şeklinin ülkeler arasında farklılık göstermesidir. Örneğin, Avusturya, İrlanda, Letonya, Slovakya ve İngiltere'de; ülkedeki tüm sendikaları kapsayan tek bir konfederasyon bulunurken, Kuzey Avrupa ülkeleri olan Danimarka, İsveç, Finlandiya, gibi ülkelerde mesleki bağlamda bölünmüş sendikalar bulunmaktadır. Fransa, İtalya, Portekiz ve Macaristan gibi ülkelerde ise politika ve inanç bağlamında bölünmüşlük bulunmaktadır (Sapancalı, 2007:7).

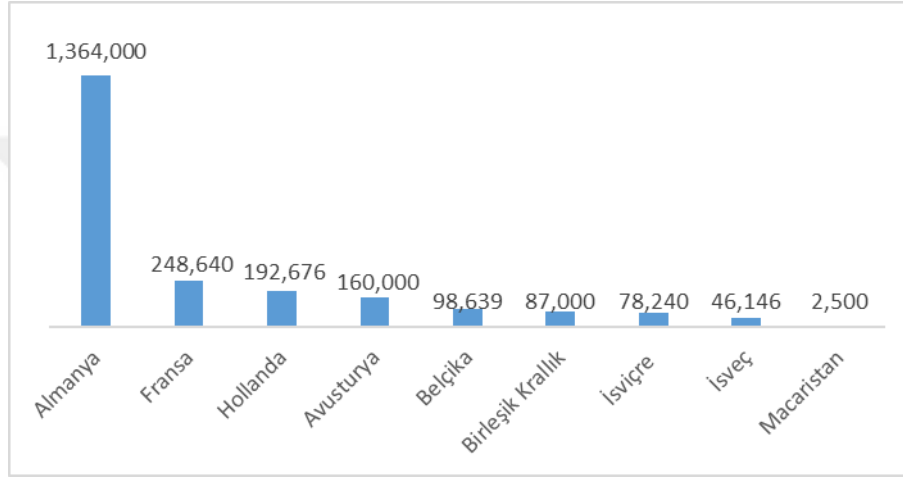
Avrupa emek piyasası için, Avrupa Sendikalar Konfederasyonu ulusal sendikalar ile ortak çalışmalar yürüterek çalışma hayatını iyileştirmeyi hedeflemektedir. Bu hedeflerden bazıları; tam istihdam, çalışma koşulları, sendikal haklar, sağlık ve güvenlik gibi alanları kapsamaktadır. Avrupa standartları oluşturmak için düzenlemeler yapmak, düzenli olmayan işler için mücadele etmek, Avrupalı çalışanlar için iyi seviyede ücret artışları ve iyi seviyede asgari ücret için kampanya düzenlemek de bunun bir parçasıdır. Ayrıca işin veya hizmetin yapıldığı yerde eşit muamele ilkesi bağlamında daha iyi koşullarda işçi dolaşımı için mücadele etmek, özellikle göçmenlere karşı emek sömürsünün önüne geçmek, uluslararası alanda sendikal haklar için çalışmak gibi hedefler vardır. Emeklilik, sağlık hizmetleri, işsizlik yardımları ve çocuk bakımı gibi konularda daha gelişmiş bir sosyal korumayı teşvik etmek de önemli hedefler arasındadır. Diğer bir hedef de, Avrupa'nın yaşlanan nüfus sorunu için çözümler geliştirmek ve refah artışı sağlamaktır (ETUC, 2016: 5).

2.3. Avrupa'da Yaşayan Türklerin Entegrasyonu ve Çalışma Hakları

İlk olarak; 1961 yılında Türkiye ile Federal Almanya arasında, Türkiye'nin işsizliğini azaltacak Almanya'nın ise işgücü ihtiyacını karşılayacak nitelikte çok

sayıda işçinin Almanya’da çalışmasını sağlayacak bir anlaşma yapılmıştır. İşçiler öncelikle tarım ve inşaat daha sonra ise endüstrinin diğer alanları için de Türkiye’den Almanya’ya gitmeye başlamışlardır. Giden ilk işçiler aslında belirli bir eğitim seviyesinde, genç kişilerdi. Sonraları artan işçi talebi nedeniyle giden işçilerin özellikleri de değişmiştir (Kaya, 2005: 87).

Şekil 6 : Avrupa’ da Yaşayan Türk Nüfusunun Ülkelere Göre Dağılımı (2016)

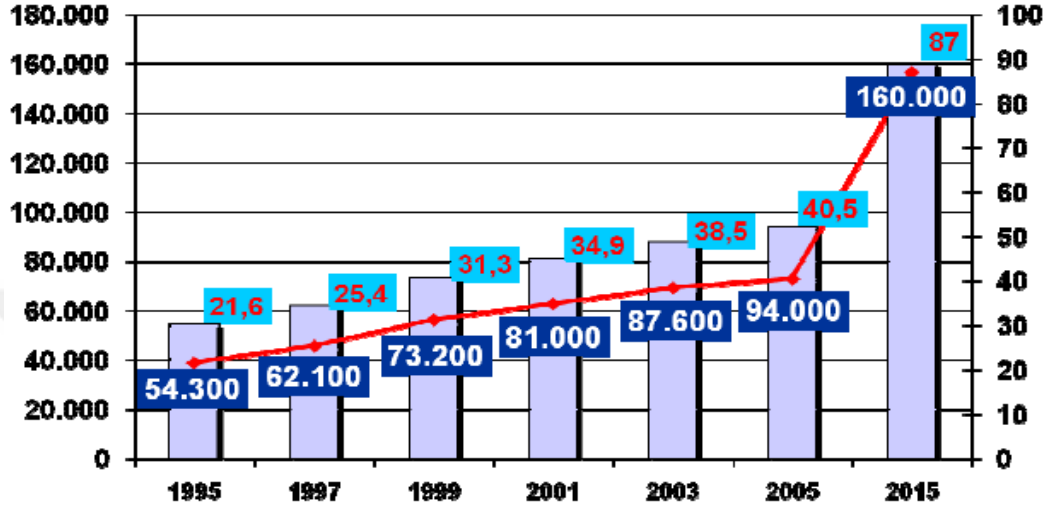

Kaynak: Françoise De Bel, European University Institute, Robert Schuman Center for Advanced Studies, Migration Profile: TURKEY, Aralık 2016, s. 4.

Çoğunluğu Almanya’ya olacak şekilde Avrupa ülkelerine göç eden Türkler başlangıçta geçici işçi olarak görüldüklerinden çeşitli uygulamalara maruz kalmışlardır (Bedirhan, 2009: 3). Ağır fiziki güç gerektiren, ülkenin vatandaşları tarafından kabul edilmeyen işlerde düşük ücretle çalışmışlardır (Yavuz, 2013: 6). Türk işçilerin mesleki eğitim konusundaki yasal olanaklardan haberdar olmamaları da onların var olan fırsatları yeterince kullanmamalarının nedeni sayılabilmektedir. Ayrıca Türk işçilerin çalışma koşullarının iyi olmaması onların mesleki eğitim almaları ve kendilerini geliştirmelerini de engellemektedir. Türk işçilerin işyerindeki mesleki olarak düşük sayılabilecek konumları, kültürel olanaklarını da olumsuz etkilemiş ve özgürlüklerini daraltmıştır (Kula, 2012: 152). Zamanla bu durum değişmiş, koşullar iyiye gitmiş ve birçok sektörde önemli pozisyonlara gelen Türkler göç ettikleri ülkelere ekonomik ve sosyal anlamda katkılar sağlamıştır. 2015 yılında

Avrupa'daki Türk işletmelerin sayısı 160 binlere ulaşmıştır. Aşağıdaki Şekil 7'de yıllar bazında işletmelerin sayısı ve yıllık ciroları verilmektedir.

Şekil 7 : Türk İşletmelerinin Sayısı ve Yıllık Ciroları (1995-2015/milyar Euro)

Kaynak: ATİAD, Avrupa'daki Türk Girişimciliği, ATİAD Yayınları, 2014, s.4.

Tüm Avrupa'daki Türk girişimci sayısı net olmamakla birlikte, Almanya'da 80.000 Türk girişimcisi, 380-400 bin çalışanı ile Almanya'da yılda 40 milyar Euro civarı ciro elde etmektedirler. Önümüzdeki 15 ila 20 yıl içinde girişimci sayısının yaklaşık 130.000' e çıkacağı, bunların 750.000 kişiye istihdam sağlayacağı tahmin edilmektedir (ATİAD, 2015:16).

Avrupa'daki Türk göçmen topluluğu özellikle 1980'li yıllara kadar anayurdu ülküselleştirmeye yol açan 'geri dönüş' özlemiyle yaşamışlardır. Bir gün mutlaka geri dönmek isteğinde olduklarından göç ettiklerine değmeli düşüncesi egemen olmuştur. Bir başka anlatımla en kısa sürede en fazla parayı biriktirmeli ve böylece eşlerin ve çocukların geride bırakıldığı anayurda dönülmeliydi (Kula, 2012: 18). Yurtdışına işçi göçünün başlamasından kısa bir süre sonra, göç edenlerin sosyal güvenlik problemleri de ortaya çıkmaya başlamıştır. İşçilerin çalıştıkları ülkede veya döndüklerinde Türkiye'de uzun vadeli sigorta dallarında yaralanmaları için prim ödeyerek bir ülkede kazanılmış hakların diğerinde de korunması amacıyla çalışmalar

yapılmış Avrupa Güvenlik Sözleşmesinde kabul edilen prensiplerin uygulanmasına çalışılmıştır (Kurtuluş ve Sarıoğlu, 1992: 173). Türkler yıllar içinde Türkiye'ye dönüşün zorlaştığına inanırken ailelerini yanlarına almaya başlamışlardır. Avrupa'da işçi alım anlaşmalarının iptaliyle birlikte Türk işçiler Avrupa'da kalmanın yollarını aramıştır. Türk işçilerin göçmen olarak değil geçici işçi olarak görülmesi, süreci zorlaştırmıştır. Zamanla birçok Avrupa ülkesi misafir işçilerin ülkesine dönmemesi durumunu kabullenerek göçmen entegrasyonu alanında çalışmalara başlamıştır (Kaya, 2009: 2).

Türklerin Avrupa'da kalıcı olmasında etkili faktörler arasında; ülkeye geri dönenlerin, çocuklarının eğitimi konusundaki kaygıları ve uzun yıllar yurtdışında kalmanın getirdiği sosyo kültürel yabancılaşma bulunmaktadır. Avrupa'da kalmış olan anne babalar çocuklarını orada dünyaya getirmeye başlamışlardır. Avrupa'da dünyaya gelmiş olan Türk ailelerin çocukları iki kültürü de öğrenmekte ve yaşatmaktadır. Teknolojinin gelişmesiyle aradaki mesafeler kısalmış, Türkiye ile olan iletişim artmıştır. Böylece gittikleri yerlerde ekonomik kazanç sağlayarak hayatlarını devam ettiren aileler, zamanla Türkiye'ye yaz tatilleri için özlem duydukları anavatanları olarak bakmaya başlamışlardır. Avrupa'da yaşayan Türk göçmenler gittikleri ülkelerde karşılaştıkları koşulların zorluğuna ve bütün olanaksızlıklara rağmen önemli başarılar elde etmişlerdir. Türkler Avrupa'nın yemek kültürüne önemli katkılarda bulunmuştur. Özellikle restoran işletmeciliğinde ön plana çıkmışlardır (Akkaya, 2012: 226).

Avrupa'daki Türkler'in entegrasyonunda, kültürel farklılıklar yanında ülkelerin göçmen politikaları da etkili olmuştur (Söhn ve Özcan, 2006: 101). Ülkelerin Müslümanlar ile ilgili görüş ve düşünceleri de entegrasyon sürecini etkilemiştir (Alba, 2005: 20). Bu durum Türklerin diğer göçmenlerle kıyaslandığında eşit muamele görmüyor duygusu, yeni toplumun bir parçası olma ve ülkeyi benimsemesinde sorunlar ortaya çıkarmaktadır.

Türk kültürü oldukça zengindir. Zengin bir kültürün de Avrupa kültürü ile bütünleşmesi ve uyumu halinde daha da zengin bir yapıya gidilir. Günümüzün küresel köyü, çok kültürlülüğü gerektirmektedir. İnsanoğlu hızlı bir gelişme ve değişme içindedir (Akkaya, 2012: 232). Genellikle Türk girişimcilerin küçük işletmeler işlettiği yönünde bir anlayış bulunmaktadır. Türk girişimcilerin döner büfesi, kuaför gibi işletmelerin sahibi olduğu düşünülür. Fakat son 20 yıl içerisinde Türk girişimciler dinamik bir dönüşüm yaşayarak döner büfelerini büyük restoranlara, büyük gıda fabrikalarına dönüştürmeyi başarmıştır. Ayrıca genç olan Türk girişimciler yetenek gerektiren mesleki eğitimler alarak yeni alanlarda da çalışmaya başlamışlardır. Avrupa'daki üniversite mezunu Türkler bilgi gerektiren işlerde daha yoğun çalışmaya ve girişimcilik yapmaya başlamışlardır (Şen, Ulusoy ve Şentürk, 2008: 411). Bir gün tekrar ülkelerine geri dönme umuduyla Avrupa'da çalışmaya giden Türkler, bulundukları ülkelere adapte olarak kalıcı hale gelmişlerdir. Türkler artık bulundukları ülkede sadece işçi değil, bilim insanı, gazeteci, iş insanı, sporcu, sanatçı, mühendis, doktor olmuşlardır. Bulundukları ülkelerin ekonomik ve kültürel hayatlarına katılmışlardır (Çil, 2011: 1).

Türkiye Cumhuriyeti Ekonomi Bakanlığı 2017 tarihli yurt dışı yatırım raporuna göre en çok Türk yatırımı yapılan ülke Hollanda olmuştur. Hollanda'ya yapılan yatırım oranı, toplam yurt dışı yatırım miktarının yaklaşık %40'ı kadardır. En çok Türk vatandaşının yaşadığı Avrupa ülkesi olan Almanya'da ise bu oran yaklaşık %4,5 olarak gerçekleşmiştir. Hollanda'nın yatırım için en çok tercih edilen Avrupa ülkesi olmasındaki ana sebepler; yabancı girişimler için önemli vergi avantajları sağlaması, risk durumları için cazip finansman kaynakları sunan işletmelerin olması ve Türk girişimcilerinin bu avantajlardan faydalanarak yatırımlarını bu ülkeler üzerinden üçüncü ülkelere yönlendirme kolaylığıdır.

Tablo 4 : Ülkelere Göre Yurtdışındaki Türk Yatırımları

YATIRIM ÜLKESİ SERMAYE	SERMAYE POZİSYONU (\$)	PAY (%)
Hollanda	12.467.267.336	40,21%
Almanya	1.349.348.980	4,35%
Avusturya	1.250.384.272	4,03%
Belçika	209.074.086	0,67%
İspanya	204.577.467	0,66%
Birleşik Krallık	191.834.371	0,62%
Fransa	48.759.151	0,16%
Macaristan	26.527.057	0,09%
Yunanistan	14.693.166	0,05%

Kaynak: Türkiye Cumhuriyeti Ekonomi Bakanlığı, Yurt Dışı Yatırım Raporu 2017, s. 51.

Almanya, Avrupa Birliği'nde bulunan Türk girişimcilerin %68'ini bulundurmaktadır. Fransa ve Hollanda'da Almanya'dan sonra Türk girişimcilerin yoğun bulunduğu ülkelerdir. Türk girişimciler yeni fırsatlara açık olan Avrupa Birliği yeni üyeleri olan Macaristan, Polonya ve Çekya gibi ülkelerde de girişimlerde bulunmaktadır. Bu girişimleri kendi bireysel çabaları ile başarmaktadırlar (Şen, Ulusoy ve Şentürk, 2008: 417).

1963'te Avrupa Birliği ve Türkiye arasında, üye ülkelerde yaşayan, çalışan ve üye ülkelere seyahat eden Türk vatandaşlarının haklarını korumak ve yeni haklar tanımak amacıyla Ankara Anlaşması imzalanmıştır. Bu anlaşmanın temelinde ticaretin ve hizmetin belirli bir seviyeye kadar serbest olması, kişilerin serbest dolaşım hakkı sağlanması bulunmaktadır (Groenendjik, Çev: Turhan, 2011: 4). Ankara Anlaşmasıyla amaçlanan; Türkiye ekonomisinin büyümesini hızlandırmak, istihdamı ve refah seviyesini arttırmaktır. Bu sebeple Ankara Anlaşması ile üye ülkeler ve Türkiye arasında ticareti sürekli arttırmak hedeflenmişti (Sarıbrahimoğlu, 2009: 16). Ankara Anlaşması'na ek olarak 1971 Protokolü ve 1/80 sayılı Ortaklık Konseyi Kararı oluşturulmuştur. Özellikle 1/80 Sayılı karar Avrupa Birliği'ne üye devletlerde istihdam edilen ya da önceden istihdam edilmiş Türk işçilerini, onların ailelerini ve geride kalanlarının sosyal güvenlik sisteminin asıl dallarındaki ödemelerden yararlandırılmasını mümkün kılacak şekilde düzenlenmiştir. Bu kararın

6.,7.,9. ve 10. Maddeleri özellikle AB üyesi ülkelerde çalışan ve onların aile bireyleri ile ilgili hükümleri içermektedir (Bozbel, 2004: 353). Bu hükümlerden serbest dolaşıma ilişkin hususlar günümüzde Türkiye'nin AB üyeliği müzakeresi sürecinde tartışma konusu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Ankara Anlaşması'na dahil edilen 1971 Protokolü ve 1/80 Sayılı Ortaklık Konseyi kararında işçilere tanınan sosyal haklar Madde 6, Madde 7, Madde 9 ve 10'da belirtilmiştir.

Madde 6;

1. Avrupa Birliği üye ülkelerinden birinde çalışma izni olan Türk çalışanın Madde 7 ile ilişkili olarak aile üyeleri de serbest istihdam hakkına sahiptir.
 - Bir yıl boyunca üye devlette yasal olarak çalışılması durumunda, aynı işveren için çalışmak kaydıyla bir yılsonunda çalışma izni uzatılabilir.
 - Üç yıl yasal çalışma süresi tamamlandıktan sonra, çalışan icraa ettiği meslekle ilgili olarak tercih ettiği bir firmaya başvuruda bulunma ve işçi bulma kuruluşlarına başvurma hakkı kazanır. Burada önemli nokta üye devlet vatandaşlarına öncelik verilmesidir.
 - Dört yıl yasal çalışma süresi sonrasında ise çalışan herhangi bir işte ücretli olarak serbest çalışma hakkı kazanır.
2. Yasal çalışma süresi içerisine hak kazanılan yıllık izinler, doğum izni, hastalık izni veya yaşanan iş kazası nedeniyle yapılan devamsızlıklar dahil edilmektedir. Fakat isteğe bağlı işsizlik veya ilgili kurumlar tarafından onaylanmamış hastalık süreleri çalışma süresinden sayılmaz.

Madde 7;

Bu madde ile üye devlette çalışma izni bulunan kişinin aile üyelerinin hakları belirlenmiştir. Bu haklar;

- Aile üyelerinden herhangi biri üye ülkede yasal olarak 3 yıl ikamet ettikten sonra, öncelik üye ülke vatandaşlarına verilmekle birlikte, herhangi bir iş teklifine hak kazanır,
- Beş yıl yasal ikamet süresi sonunda ise, kendi seçeceği herhangi bir işe başvurup çalışabilir,
- Ebeveynlerin üye ülkede en az üç yıl yasal olarak çalışmış olan Türk çocuklarının bulundukları ülkede herhangi bir mesleki eğitimi tamamlamaları durumunda kendi kalış sürelerine bakılmaksızın istihdam teklifini kabul edebilirler,

Madde 9; Ebeveynlerin yasal olarak çalışma hakkına sahip ve yasal oturma iznine sahip Türk çocukları, üye ülke çocuklarının sahip olduğu genel eğitim şartlarına sahiptir. Çıraklık ve mesleki eğitim de hakları arasındadır.

Madde 10

1. Üye Ülke çalışanları ile Türk çalışanları arasında yasalara uygun olarak ücret, çalışma saati gibi genel koşullar konusunda ayrımcılık yapılmayacaktır.
2. Madde 6 ve 7'de belirtilen Türk işçileri ve aileleri hakkındaki düzenleme ile üye devlet işçileri ile Türk işçileri iş ve işçi bulma kuruluşlarından yapılan yardımlara aynı düzeyde hak kazanırlar (DPT, 2001: 140-141). Sonuç olarak Türkiye ve Avrupa Birliği arasında imzalanan, katma protokol ve bunlara dayanarak oluşturulan Ortaklık Konseyinin Türk işçilerinin çalışma haklarını düzenlemek amacıyla oluşturulmuş kararlar, AB topluluğu ülkelerinde yaşayan Türkler için bazı imtiyazlar yaratmıştır. Bu imtiyazlar günümüzde de hala geçerlidir. Fakat bu imtiyazların yoğun bir şekilde kullanılması, AB üye ülkeleri Türk vatandaşlarına çalışma vize ve çalışma izni verme konusunda 1/80 Ortaklık Konseyi Kararlarındaki hakların doğmasını önlemek amacı ile zorlaştırmış ve daha seçici olma durumuna getirmiştir.

2.4. Macaristan Hakkında Genel Bilgiler

Macaristan başkenti Budapeşte olan bir Orta Avrupa ülkesidir. Ülkedeki resmi dil Macarcadır. OECD, NATO, 2004 yılı itibariyle Avrupa Birliği ve Schengen üyesidir. Türkiye'nin yedide biri büyüklüğünde yüzölçümü bulunmaktadır. Slovakya, Ukrayna, Romanya, Sırbistan, Avusturya ve Slovenya ile sınırı vardır. Tuna Nehri, ülkenin başkenti olan Budapeşte'yi Buda ve Peşte olarak ikiye bölmektedir. Tisza Nehri de ülkeden geçmektedir. Orta Avrupa'nın en büyük gölü olan Balaton Macaristan'da yer almaktadır.

Macaristan'ın toplam nüfusu 9,8 milyondur. Nüfusun %66'lık kısmı şehirlerde yaşamaktadır. Nüfusun %64'ü 15-60 yaş aralığındadır. Nüfus diğer Avrupa ülkeleri ile karşılaştırıldığında homojen sayılabilir ve en büyük kısmını Romanların oluşturduğu azınlıklar nüfusun %8'ini oluşturmaktadır (T.C. Ticaret Bakanlığı, 2018).

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin 1989 yılında dağılmasının ardından Macaristan için değişim süreci başlamıştır. Bu değişimin en önemli unsurlarından birisi 2004 yılındaki AB üyeliği olmuştur. Eski Doğu Blok'u üyesi olan aynı zamanda Orta Avrupa'da stratejik açıdan önemli bir konumda bulunan Macaristan'a Avrupa Birliği, temel koşulları yerine getirmesi ve bir an evvel tam üyeliğe kabul edilmesi konusunda destek vermiştir. AB üyesi olmak; Macaristan için Batı Avrupa ülkeleriyle ticari, ekonomik, kültürel, siyasi iş birliğinin yaratılması, yabancı sermayenin Macaristan'a getirilmesi anlamına gelmektedir (Girişit, 2018: 13). Ekonomik bazda dönüşüm; bölge ülkeleri tarafından gerçekleştirilirken, oluşturulan yapısal ve kurumsal düzenlemelerin hayata geçirilmesi ve ekonomik gelişmişliğin üyelik şartları bazında elde edilmesi zorunluluğu, yabancı yatırım dinamiğini ön plana çıkarmıştır.

1984 ve 1986 yıllarında yapmış olduğu düzenlemelerle özelleştirme meselesini ve yabancı sermaye katılımını toplum önüne sunan Macaristan, bölge

lkelerinden farklılık göstermiştir. Bu bağlamda, Karşılıklı Ekonomik Yardımlaşma Konsey (COMECON)’i içinde tarım ürünleri ihracatçısı rolü bulunan ve endüstriyel olarak geri kalan Macaristan’ın, endüstriyel yapılanmasını ve mevcut tesislerinin de yenilenmesini sağlamak için yabancı sermaye yoluna başvurması, ülkenin zelleştirme hamlesi ile birleşerek kendisine AB yeliği yolunda büyük ivme kazandırmıştır (Yılmaz, 2005:2). Avrupa Birliği yeliği sonrasında ülkeye yönelen yabancı yatırımlar ve Avrupa ile ticaret artmıştır. Bu durum üretim artmasına ve modernleşmesine katkı sağlamıştır. 1990’lı yıllardan sonra başlayan zelleştirme politikaları bu durumu kolaylaştırmıştır. Bankacılık, imalat, iletişim, altyapı gibi sektörlerde yabancı yatırımcılar etkin rol oynamaktadır. Son yıllarda kırsal kesimlerde bile küçük işletmelerden büyük üretim tesislerine kadar uzanan çeşitli yabancı yatırımlar bulunmaktadır (Türker, 2015: 2).

“Macar gözüyle bakıldığında Orta Avrupa bir kültürel çalkantı alanıdır. Komünizmin çökmesiyle birlikte ülke bölge içi bir güç merkezi haline gelmiş, yalnızca göçmen işçilerin, sığınmacıların ve suçluların değil, Almanya ve Avusturya’dan çok sayıda girişimcinin ve yöneticinin de geldiği yer olmuştur. 1956 yılından sonra denetimli bir Batılılaştırma yaşanmıştır. Bu kapsamda seyahat kısıtlamaları gevşetilmış ve ülkeye turist çekmeye çalışılmış; dış ticarete iyileştirmeye gidilmiş ve Batı’dan ithal edilen tüketiciler mallarının (rneğin 1970’lerde ilk şişe Coca-Cola’nın satılması, 1980’lerde ilk McDonald’s restoranının açılması) sayısı artmış; yazar, araştırmacı, film yönetmenleri ve rock gruplarının Macaristan’da n kazanmasına ve Doğu ile Batı arasında gidip gelmelerine izin verilmiştir. İlerleyen yıllarda IMF ve Dünya Bankası’na girilmiş Batılı büyük şirketlerle ortaklıklar kurulmuş (1980’lerde ilk Citibank bürosunun açılması gibi), merkezi planlamadan serbestleşmeye doğru bir dizi makro-ekonomik denemeler yapılmış, özel tüketim özendirilmiştir. İthal kültür mallarının oranı hem nicel hem de nitel olarak bütün toplumda düzenli olarak yükselmiştir (Kovacs, ev. Orta, 2003:176-185).”

Tüm bu süreçte yaşanan kültürel ve ticari dönüşüm AB yeliği sonrasında hız kazanarak devam etmiştir. Macaristan özellikle yabancı girişimciler için cazip bir hale gelmiş ve yabancı girişimcilerin kazanç elde etmesi için gerekli kültürel dönüşümde gerçekleşmiştir.

2.5. Macaristan Ekonomisi

Macaristan ekonomisi yıllar içerisinde farklı politikalar tarafından şekillenmiştir. Bu sebeple Macaristan ekonomisini 3 dönem olarak incelemek gerekmektedir. Bu dönemler sırası ile 1990 öncesi Doğu Bloku üyesi olduğu süreç içerisindeki ekonomik yapı, 1990 sonrası serbest pazar ekonomisine geçiş dönemindeki ekonomik yapı ve 2004 AB üyeliği sonrası ekonomik yapısı ve durumu olarak incelenmelidir.

2.5.1. Macaristan Ekonomisinin 1990 Öncesi Durumu

Macaristan ekonomisinin 1990 öncesi durumunu anlamaya çalışırken Macaristan siyasi tarihi hakkında bilgi sahibi olmak önemlidir.

Avusturya Macaristan İmparatorluğu I. Dünya Savaşı yenilgisi sonrasında dağılmıştır. Savaş sonrasında Trianon Antlaşması ile Macaristan, “anayurt” olarak gördüğü Karpat Havzası’ndaki topraklarının büyük bölümünü kaybetmiş ve yaklaşık 10 milyon Macar sınırların dışında kalmıştır. Bu nedenle komşu ülkelerinde Macar azınlıklar yaşamaktadır. II. Dünya Savaşı’na Almanya’nın yanında katılmıştır. Bununla birlikte Macaristan, 1944 yılında Almanya tarafından işgal edilmiş ve Almanya’nın savaşı kaybetmesinden sonra, 1945 yılında Sovyet Ordusu Macaristan’a girmiştir. Paris Antlaşması (1947) ile Macaristan ülke sınırları yeniden belirlenmiş, 1949 yılındaki Anayasa ile birlikte ise ülke Komünist Sovyet Blok içinde yer almıştır (Türkiye Cumhuriyeti Budapeşte Büyükelçiliği Bilgi Notları, Macaristan Siyasi Tarihi, 2014).

Macaristan’da 1948 ile 1953 yılları arasında önemli oranda özel mülkiyete el konulmuştur. On işçiden fazla işçi çalıştıran firmalar, ağır sanayi kuruluşları, madenler ve bankalar tümüyle millileştirilmiştir. 1949 yılında Macaristan COMECON’a katılarak dış ticaretini büyük oranda (%75) sosyalist ülkelere çevirmiştir (Crampton, 1997: 78). Macaristan’ın Sovyet Blok’u içerisinde yer aldığı

süreçte yeni bir ekonomik model, Macaristan için oluşturulmuştur. 1968 yılında “Yeni Ekonomik Mekanizma (NEM)” adıyla merkezi yönetimden bir ölçüde özgür bir ekonomik yapı amaçlı reform gerçekleştirilmiştir (Varga; 2010: 407). NEM planının amacı kaynakların ülke içinde daha akıllıca tahsisini sağlarken, Macaristan’ın ekonomik gelişiminin sağlandığı ölçüde ülkeyi uluslararası ekonomik sistemin, doğunun ve batının bir parçası yapmaktır. Bu amaçlara ulaşmak için merkezi planlama kurumlarının güçleri azaltılırken, özel işletmeler özellikle tarım ve hizmet sektörleri teşvik edilmiş ve bu yerlere az sayıda da olsa işçi istihdam etme olanağı sağlanmıştı. İşletmeler kalifiye işçi gereksinimleri için rekabet serbestliği içindeyken, fiyat mekanizması yeniden yapılmıştır. Esasen NEM planı o zamana kadar Doğu Avrupa’da uygulanmış en cesur adımdır denilebilir. Ancak, merkezi planlamanın baskın gücü azalsa da, işletmeler fiyat belirlemede sınırları belli olmayan ‘normal kâr’ kavramı ile kontrol edilmiş; yatırım kararlarında ise yatırım kaynakları tahsisi merkezden yapıldığı için merkezi planlamanın öncelikleriyle mücadele etmek zorunda kalmışlardır (Yılmaz, 2005: 9).

Bu yeni ekonomik model ile 1980 öncesinde kalıcı ekonomik reformlar başarılmış, limitli liberal politika oluşturulmuş ve Batı ile daha fazla ticarete teşvik edici yeni bir politika izlenmiştir. Fakat ‘Yeni Ekonomik Model (NEM)’ yabancı dış borç batağına sebep olmuş ve karlı olmayan endüstrilerin oluşmasına sebep olmuştur. 1989’a gelindiğinde Parlamente Demokrasi’ ye geçilmiş ve bu yeni rejim ticaret birliğine, derneklere, sendikalara, basın özgürlüğüne ve seçime dayalı demokrasinin oluşmasını sağlamış ve bünyesinde barındırmıştır (Csizmadia, 2008: 8). 1990 yılında Macar halkı yüksek beklentilerle ani ve hızlı bir değişim ummaktaydı. Özellikle Marshall yardımları gibi dış yardımlar konusunda beklentileri büyüktü ve dış borçların gelecek yıllara yayılacağını umuyorlardı. Fakat bu beklentiler gerçekleşmemiş ve Macaristan 1994 yılına kadar büyük bir durgunluk yaşamıştır (Erllich ve Revesz, 1995: 30).

2.5.2. Macaristan Ekonomisinin AB Öncesi Durumu (1990-2004)

1980'lerin ortasındaki ekonomik kriz Macaristan'ın komünizmi terk etmesinin en büyük nedenidir. Bu dönemde ülke ekonomisi çöküşe yaklaşmış, üretim pahalılaşmış, yetersiz ve verimsiz olmaya başlamıştır. Politik geçişten sonra ekonomik çöküş komünizm yıllarından daha fazla olmaya başlamıştır. 1993 yılına gelindiğinde 800.000 kişi işsiz kalmış, gelirler düşmüş, birçok kişi sosyal yardımlardan mahrum bırakılmıştır. Bağımsız seçilen ilk hükümet Macar ekonomisini düzeltmek için gerekli dış yardımı yeterli miktarda alamamıştır. Sadece yabancı bankalar ve hükümetler çeşitli önerilerde bulunmuş ve bazı finans programları önermişlerdir. Fakat Macaristan ve Batı Avrupa standartları arasındaki farkı azaltmak için finansal yardımda bulunmamışlardır (Endre, 2004: 87). Aslında kapalı komünist ülkelerin kapılarını serbest piyasa ekonomisine ve küreselleşmeye açmaları olumlu bir gelişme olabilirdi. Ancak serbest piyasa ekonomisi kurumlarına sahip olmayan ve bu konuda bilgi birikimi olmayan bu ülkeler düşünülenin aksine krize, darlıklara düştüler. Enflasyon, işsizlik ve dolar kıtlığı pazarda gelişim göstermelerine olanak bırakmadı (Kazgan, 1997: 85).

1990 yılının sonunda Macaristan dış borcu 21.3 Milyar Dolar'a ulaşmıştı. Bu dış borcun %70'i ticari bankalardan alınmıştır. Macaristan bu dönemde dış borcunu ödemek için yeni pazarlara girmeyi izlenecek bir politika haline getirmiştir (GAO, 1992: 25). 1994 yılına kadar süren durgunluk dönemi Avrupa ülkeleri tarafından yapılan doğrudan yatırımlar ile sonlanmış ve Macaristan ekonomisi 1996 sonrasında dengeli bir büyüme göstermiştir. Bu yıllar arasında dönüşüm geçiren birçok ülke ekonomisi kötüleşmeye başlamışken, Macaristan ekonomisi hızlı bir şekilde büyümeyi başarmıştır. 1999'da birçok orta ve doğu Avrupa ülkesi resesyona girerken Macaristan bu durumun dışında kalmıştır. Çünkü Macaristan bu dönemde ihracatını ve yabancı yatırımcı sayısını arttırmıştır. Özellikle Almanya, Amerika ve Avusturya Macaristan'daki en büyük yabancı yatırım şirketlerini kurmuşlardır. Yaklaşık olarak

6.000 Macar şirketi Avusturya ile ihracata ve 14.000 Macar şirketi ise Avusturya'dan ithalata başlamıştır. Aynı zamanda Macaristan'dan Almanya'ya ihracat yükselmiştir (Meusburger ve Jöns, 2001: 18-32). Özel sektörün GSYH'deki payı 1998'den sonra %80 seviyelerine ulaşmıştır. Özel ve kamu sektörü arasındaki ortalama maaş farkı 1995'ten sonra büyümüştür. Hükümet kamu hizmetinin geliştirilmesi ve istikrarın artırılması için koordinasyon komitesi oluşturmuştur. AB üyeliği müzakere süreci ile kamu reformu birbiriyle yakından ilişkilendirilmiştir. Genel anlamda yüksek eğitilmiş devlet memurlarına özel asgari ücret uygulanmış, barınma konusuna ayrıcalıklı koşullar getirilmiş, özel ve kamu sektörünün ücretleri yaklaştırılmaya çalışılmış, devlette 35 yıl tamamlayanlara özel kıdem tazminatı getirilmiştir. 2002 sonrası hükümetin temel hedefleri; AB rekabetçiliğine katkıda bulunmak için her vatandaşın kaliteli hizmete erişmesi, haksız sosyal ve bölgesel eşitsizliklerin azaltılması, hizmet kalitesinin iyileştirilmesi olmuştur (Şener, 2009: 68).

2003 yılına gelindiğinde Macaristan'ın gayri safi yurtiçi hasılasının %80'ni özel sektör tarafından sağlanıyordu, 1989 yılında bu oran %18 civarlarında seyretmiştir. Fiyatların %90'nı artık devlet tarafından değil pazar tarafından belirleniyordu. İhracat 1960-1990 yılları arasında %27 mertebelerinde iken 2003 yılında bu değer %84'e ulaşmıştır. Enflasyon 1998 yılında 14% iken 2003 yılında %4'e gerilemiştir. Birçok yabancı şirket, General Electric, Mariott oteller zinciri, Pepsico, Macaristan tarihinin ilk otomotiv üretim fabrikası olan Suzuki, 2000 ile 2005 yılları arasında Macaristan'da büyük yatırımlar yapmıştır (Esbenshade, 2005: 44). Macaristan özellikle küçük yatırımcıları kazanmak amacıyla, ticaret ve hizmet sektörünün özelleştirilmesine önem vermiştir. Perakende ticaret ve restoran gibi hizmet birimlerinin özelleştirilmesi ve şirketleşmesi adımları atılmıştır (Csillag, 1995: 103).

2.5.3. Macaristan Ekonomisinin AB Üyeliği Sonrası Durumu (2004 ve Sonrası)

Macaristan'ın 1990 yılı sonrasındaki demokrasiye ve Pazar ekonomisine geçişi bir başarı hikâyesi olarak görülmektedir. Bu başarılı geçiş Macaristan'ın 2004 yılında Avrupa Birliği'ne üye olmasını sağlayan en büyük nedendir. Avrupa Birliği'ne üyelik ile siyasal yaşam ve ekonomi Avrupa Birliği normlarına göre yeniden yapılandırılmıştır. Fakat bu dönemdeki hızlı ama altyapısız ilerleme, Maastricht kriterlerini yerine getirme zorunluluğu, AB'ye entegrasyon gerekliliklerini yerine getirme çabası bütçeyi zorlamış ve cari açığın artmasına sebep olmuştur (Korkut, 2012: 82). 1993 yılında yürürlüğe giren Maastricht Anlaşması, üye ve üye olmayı amaçlayan ülkeler için maliye ve para politikaları bazında belirli normları zorunlu kılmıştır. Bu anlaşma ile getirilen kurallara göre, herhangi bir üye ülkenin yıllık ortalama hesaplanan enflasyon oranı, düşük enflasyona sahip üç üye ülkenin ortalamasını 1,5 puandan fazla geçemez. Bütçe açıkları GSYH'nin %3'ünü aşamaz. Kamu borçları GSYH'nin %60'ını geçemez. (Dilekli ve Yeşilkaya, 2002: 2-4).

Artan Cari açık 2006 yılına gelindiğinde Macaristan hükümetini borçlar ile uğraşır hale getirmiştir. 2006 ve 2007 yılları içerisinde enflasyon %8 ve işsizlik oranı ise %10 olmuştur. 2008 yılında meydana gelen ekonomik kriz Macaristan ekonomisini çok kötü şekilde vurmuştur ve hükümetin çok sert önlemler almasına sebep olmuştur. 2008 yılının Ekim ayında Macaristan, Uluslararası Para Fonu (IMF), Avrupa Birliği ve Dünya Bankasının oluşturduğu konsorsiyumdan 25 milyar dolar borç almıştır. Avrupa Birliği bu desteği Orta Avrupa'da meydana gelen bu kötü durumun domino etkisinden kurtulmak için vermiştir. 2009 yılına gelindiğinde Macaristan ekonomik krizden çok zayıf olarak çıkmış, iç tüketimi azalmış ve ana ihracat pazarlarını kaybetmiştir. Macaristan ekonomisini iyileştirmek için IMF ve Avrupa Birliği'nden 2009-2013 yılları arası borç almış ve aynı zamanda düşük ücret ödemeleri, kalifiye çalışanlar, iyi altyapı ve iyi bir lokasyonda olma avantajlarını

kullanarak bu durumun üstesinden gelmeye çalışmıştır (Phillips ve Scotchme, 2014; 25). Macaristan küresel krizden oldukça etkilenmiştir. Ekonomisi 2009 yılında %6,8 oranında daralmıştır. Krizden oldukça etkilenmesiyle birlikte ekonomik istikrar için uygulanan para ve maliye politikaları da daralmaya sebep olmuştur. GSYH'nin durumu incelendiğinde, en büyük katkıyı etkin olarak ihraç pazarlarına üretim yapan imalat sektörünün sağladığı görülmektedir (T.C. Ticaret Bakanlığı, 2019).

Diğer taraftan, 2004 yılında AB üyesi olan Macaristan, Euro'ya henüz geçmemiş ancak geçiş hazırlıkları devam etmektedir. Üye ülkeler tarafından "İstikrar ve Büyüme Paketi" bünyesinde hazırlanan; fiyat istikrarı, kamu finansmanı ve sürdürülebilir büyüme ve istihdam politikalarını içeren uyum politikaları Avrupa Birliği Komisyonu'na sunulmuştur. Ancak, GSMH'nin en fazla %3'ü olan eşiği henüz tutturamaması nedeniyle, ülkenin Euro kullanımına ne zaman geçebileceği konusu netlik kazanmamıştır. Geçmiş dönem açıklamalarında geçiş için 2010 yılını duyuran Macaristan; 2010 yılında bu tarihi 2014'e ve sonra 2020'ye çekmiştir (T.C. Budapeşte Büyükelçiliği, 2018).

Ülke son yıllardaki mali politikalar ile önemli ekonomik gelişmeler kaydetmiş, bölge ülkelere kıyasla iyi bir konuma gelmiştir. Polonya ve Çekya'dan sonra ekonomik açıdan 3. sırada yer almıştır. Macaristan AB üyesi olduktan sonra yabancı girişimcilerin ilgisi artmıştır. Devlet bankaları özelleştirilerek, sektördeki yerli mülkiyetin güçlendirilmesi tercih edilmektedir. Hükümet politikası olarak özellikle otomotiv, ileri teknoloji ve ilaç sektörlerinde yüksek katma değer yaratan yatırımları çekmek hedeflenmektedir.

Tablo 5 : Macaristan Ekonomisinin Genel Göstergeleri

Yıllar	2002	2004	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017*
GSYH (milyar \$, cari fiyat)	67	103	139	127	134	139	122	124	129
GSYH Reel Büyümesi (%)	3,7	4,8	1,8	-1,2	2,2	3,9	3,1	1,8	3,4
Nüfus (milyon)	10,1	10,1	10	10	9,9	9,9	9,9	9,8	9,8
Kişi Başına GSYH(\$)	6,621	10,196	14,01	12,79	13,57	14,08	12,33	12,64	13,16
Kişi Başına GSYH, \$/PPP	16,004	18,344	22,56	22,918	24,305	25,443	26,391	27,311	28,974
İşgücü (milyon)	4,1	4,9	4,23	4,3	4,33	4,44	4,52	4,56	4,61
İşsizlik Oranı (%)	5,9	6,3	11	11	10,2	7,7	6,8	5,1	4,6
Forint/Dolar Paritesi (yıl sonu)	258	202,68	201,05	225,1	223,7	232,6	279,2	293,7	284,9
Cari işlemler Dengesi (milyar \$)	-4,3	-8,9	1,1	2,2	5,1	2,8	4	6,1	5
Cari işlemler Dengesi/(GSYH %)	-7	-8,5	0,8	1,7	3,8	2	3,3	4,9	3,9
Enflasyon Oranı (% , TÜFE)	5,3	6,7	3,9	5,7	1,7	-0,2	-0,1	0,4	2,6
Doğrudan Yabancı Sermaye-Kümülatif (milyon\$)	36,2	61,6	85,3	104	108,5	99,3	84,4	77,7	
Toplam Dış Borç (milyon \$)	35	63,5	168,895	157,508	148,869	145,35	127,425	131,272	128,586
Toplam Dış Borç (GSYH %)	51,8	61,3	120,7	123,8	111	145,35	105,7	105,8	99,6
Toplam Kamu Borcu (milyon €)	40,52	49,991	72,226	76,682	77,687	145,35	80,395	83,665	87,9
Toplam Kamu Borcu (GSYH%)	55,1	58,8	80,8	78,3	76,8	145,35	74,8	74,1	73,9

Kaynak: EIU, May-June, 2017, WIR (World Investment Report 2017), (çevrimiçi), http://www.ksh.hu/docs/hun/eurostat_tablak/tab1/tsdde410.html

2008 yılı sonunda başlayan küresel kriz Macaristan'ı derinden etkilemiştir. 2009 yılında, işsizlik oranı %11'e çıkmıştır. 2010 yılında toparlanmaya başlayan Macar ekonomisi, 2014 yılında % 3.6 büyüyerek AB ülkeleri arasında İrlanda'dan sonra en hızlı büyüyen ülke olmuştur. Büyümede kullanılan AB fonları, etkili olmuştur. Dış borcu yüksek olan bir ülkedir. Ancak, son yıllarda dış borç azalmaktadır. Macaristan %27 oranı ile AB'nin en yüksek KDV oranına sahiptir. 2017 yılında kurumlar vergisi %9 ve Gelir vergisi %15 olmuştur (Cömert, 2017: 5).

Macaristan'ın Avrupa Birliği'ne üyeliği Macaristan ekonomisini büyük anlamda etkilemiştir. Ülkedeki girişimcilere rekabet avantajı sağlamıştır. Genel avantajlar; istikrarlı, demokratik, güvenli ve refah seviyesi yüksek bir birliğe dahil olmaktır. Bununla birlikte, iç marketin büyümesi ve yurtiçi talebin artması, işgücü, mal ve hizmetin hareketliliği de önemli gelişmelerdir. Diğer avantajları ise güvenli çalışma ortamı sebebiyle yabancı girişimcilikteki artış, bölgesel merkez rolü ve Doğu Avrupa'ya giriş kapısı olmasıdır. Girişimciler için yararları; eğitim, araştırma ve

geliştirme konularında Avrupa Birliği'nin sağladığı kaynak artışı, vergilendirme ve iş yapma kurallarındaki şeffaflık, Avrupa Birliği içindeki gümrük duvarlarının kaldırılması, Macaristan'da kurulmuş olan, Avrupalı olmayan şirketler için 450 milyon tüketicili markete serbest giriş imkanı vermesidir (ECOVIS, 2016: 4).

2.6. Macaristan'da Çalışma Ortamı

Macaristan, 1989 yılında sosyalist sistemden parlamenter demokrasiye geçiş yaparak, liberal ekonomik modeli benimsemiş ve son 20 yılda NATO, OECD ve Dünya Bankası gibi pek çok organizasyonlara dâhil olmuştur. Mayıs 2004'te AB üyesi olmuştur. Siyasi ve ekonomik istikrara sahip bir ülkedir. Bölgedeki diğer ülkelere kıyasla KOBİ'lerin ve büyük işletmelerin rekabet gücünü artırmak amacıyla geniş şekilde teşvik imkanları sunmaktadır. Hem geri ödenebilir hem de iadesiz teşvik imkanları bulunmaktadır. Teşviklerle ilgili düzenlemeler AB kurallarına uygun olarak hazırlanmış olup, temel teşvik türleri; nakit sübvansiyonlar, vergi teşvikleri, düşük faizli krediler, ücretsiz veya düşük fiyatlı arazilerden meydana gelmektedir. Macaristan'ın Avrupa'nın merkezinde yer alması ülkeyi üretim, hizmet ve lojistik bakımından önemli bir konuma getirmektedir. Yurt dışında girişim yapmak isteyen iş insanları için Macaristan ideal bir konumdadır (Başar, 2018: 26).

Macaristan demokrasiyle yönetilen ve Ulusal Birlik olarak adlandırılan tek meclisle yönetilen bir ülkedir. Aynı zamanda Macaristan 2004 yılında Avrupa Birliği'ne girerek ekonomik sistemini, vergilendirmesini ve ticaretini Avrupa Birliği direktiflerine göre düzenlemiştir. Bununla birlikte, Dünya Ticaret Örgütü'nün sürekli bir üyesi ve finansal hizmetler konusunda imza sahibi bir ülkedir. Bu durum ülkeyi Orta Avrupa'nın en büyük açık ekonomilerinden biri haline getirmiştir. Örnek olarak Macaristan'daki telekomünikasyon, bankacılık, üretim sektörü, hizmet sektörü ve basın yayın sektörü yabancı yatırımcıların elindedir. Bunun en büyük sebeplerinden biri Macaristan'ın Avrupa için düşük ücretli üretim alanlarından biri olarak tercih edilmesidir (Deloitte, 2015: 1). Macaristan'ın para birimi Forint'tir. Euro Forint

paritesi 318 civarlarındadır. Bu durum Macaristan'ın Avrupa'yla yaptığı ticarete Macaristan'ı dezavantajlı duruma Avrupa'yı ise avantajlı duruma taşımaktadır.

Çalışma ortamını cazip hale getiren bir başka sebep de lojistik alanındaki başarısıdır. Macaristan'da lojistik son 20 yılda çok büyük gelişmeler kaydetmiştir. Birçok ülke ile karadan bağlantı yolları ile ulaşım genişletilmiş ve devam eden Avrupa Birliği destekli yatırımlarla gelişim süreci devam etmektedir. Aynı zamanda teknik gelişmeler demiryollarını da geliştirmiştir. Özellikle Budapeşte yılda 8 Milyon yolcuya hizmet veren tramvay ağı sistemleri, yeraltı treni sistemleri, Budapeşte havaalanını içeren çok gelişkin ulaşım ağına sahiptir (KPMG, 2012: 7). Bu durum Macaristan'ın farklı pazarlara hızlı ve kolay ulaşımını sağlamaktadır.

2.6.1. Macaristan'daki Yabancı Yatırımlar ve Sektörler

Bir ülkeye yatırım yapılmasında çalışma ortamı yanında politik, sosyal ve kültürel unsurlar, ahlaki ve moral değerler de etkilidir. Girişimci, ülkenin genel koşulları yanında özellikle gelişmekte olan ülkelerde ülke haklının genel yapısını da düşünür ve yatırım yapma kararı esnasında bu riski değerlendirir. Ülkenin nüfusu, demografik yapısı, eğitim seviyesi, dini ve kültürel yapısı, çalışma hayatı, sendikalar, gelir dağılımı gibi unsurlar sosyal istikrara etki etmektedir. Sosyal yapıdaki uyumsuzluk ve dengesizlikler beklenmedik anlarda sosyal patlamalara neden olarak ekonomik ve politik istikrarı da olumsuz etkileyerek dolaylı olarak yabancı sermaye yatırım kararlarını olumsuz yönde etkileyebilir (Yılmaz, 2005: 81). 90'lı yılların ortasında yaşanan büyük işsizlik ve istihdam problemlerinin Macaristan halkı üzerinde derin etkileri olmuştur. Yaşanan bu yokluk yılları sonrası, yatırımların artması istihdamı arttırmıştır. Hem 90'lı yıllar sonrası yaşanan kültürel dönüşüm hem de AB üyeliği sonrası kazanılan serbest dolaşım hakkı ile Macaristan halkı Avrupa ile entegrasyonu sağlamış ve bu durum özellikle Avrupalı yatırımcıları çekmiştir.

Macaristan'ın iktisadi dönüşümünde özelleştirmenin büyük rolü olmuştur. 1990 sonrasında serbest ekonomiye geçiş sürecinde, yabancı sermayenin ülkeye

girişini teşvik edilmiş, dış ticaretin liberalleşmesi ve özelleştirmelerin artışı sağlanmıştır. Sıkı maliye ve para politikaları da bu dönemde uygulanmıştır. Ancak önemli bir sermaye birikimi sağlanmamıştır. Bu bağlamda geçiş ekonomilerinde uygulanan, yabancı sermayenin özelleştirilmiş devlet firmalarına yatırımı yönlendirilmiştir. Devlet mülkiyetindeki özelleştirilmiş firmaların hisselerinin yabancı firmalar tarafından alınması teşvik edilmiştir (Lawrence, 1993: 378-482). Macaristan'da 1988 yılında yürürlüğe giren Yabancı Yatırım Yasası, yabancı yatırımcılar ve Macar yatırımcıların eşit uygulamalardan yararlanmasını sağlamıştır. Kanun yerli ve yabancı yatırımcılar için daha fazla koruma sağlayan içeriğe sahiptir. Şirketin dağılımı durumunda, kâr ve sermayelerini geri göndermelerine izin vererek yabancı yatırımcıları korumaktadır. Macaristan Dışişleri ve Dış Ticaret Bakanlığı bünyesinde faaliyet gösteren Macaristan Yatırım Ajansı (Hungarian Investment and Trade Agency, HIPA) yabancı sermaye ile ilgili çalışmaktadır. Macaristan'daki Yabancı Yatırım Yasası üç hususa odaklanmaktadır: Ülkeye gelen yabancı yatırımcılar ile Macaristan arasında uluslararası iş birliği sağlamak için uygun zeminler oluşturmak, yabancı sermaye gelişimini teşvik etmek ve ülkenin teknolojik gelişimini hızlandırmak (Başar, 2018: 49). Ülkede önde gelen sektörler; motorlu taşıtlar üretimi ve yan sanayisi, bilgisayar, elektronik ürünleri üretimi, makine ekipmanları üretimidir. Bu sektörler çoğunlukla yabancı ülkelerin yatırımları ile oluşturulmuştur. Aynı zamanda bu ürünler ülkenin en önemli ihracat unsurları haline gelmiştir (OECD, 2017: 7). Yaklaşık %30'luk sektörel ihracatla Orta Avrupa'daki en büyük elektronik ürünler satan 2. büyük ülkedir. Macaristan'a yatırım yapan birçok dev firma bulunmaktadır. Nokia, Samsung, Bosch, IBM, Lenovo, Philips, Valeo, Denso, Elektrolux ve GE bunlara örnek verilebilir (ITD, 2013: 4-6).

Macaristan yiyecek ve içecek sektöründe sanayinin modernleşmesiyle birlikte cazip bir yatırım merkezi haline gelmiştir. Yaklaşık 200 büyük gıda üreticisi bulunmaktadır. Yabancı yatırımcıların birçoğu alkolsüz içecek, kahve ve çay üretimi, et ürünleri işleme gibi sektörlerde çalışmaktadır. Yatırım yapan büyük firmalara; Nestle, Pepsi, Kraft, Coca Cola, Dr. Oetker, Unilever gibi bilindik firmalar örnek

gösterilebilir. Aynı zamanda Macaristan’da gıda sektöründe çalışan firmaların çoğu 10 kişiden az çalışanı bulunan küçük özel işletmelerdir. Fakat endüstrinin %70 üretimini büyük firmalar yapmaktadır (HITA, 2013: 10-13).

Tablo 6 : Macaristan’ın Dış Ticaretinde Ülke ve Ürünler

İthalatında Başlıca Ülkeler	İthalatında Başlıca Ürünler	İhracatında Başlıca Ürünler	İhracatında Başlıca Ülkeler
1. Almanya 24,3 milyar \$	Kara Taşıtları ve Aksamları 5,1 milyar \$	Otomobiller 37,7 milyar \$	1. Almanya 28,3 milyar \$
2. Avusturya 5,9 milyar \$	Otomobiller 2,6 milyar \$	Kara Taşıtları ve Aksamları 15,2 milyar \$	2. Romanya 5,1 milyar \$
3. Polonya 5,1 milyar \$	Telefon ve telli cihazlar 2,6 milyar \$	Ateşlemeli-İçten Yanmalı Motorlar 13,6 milyar \$	3. Slovakya 5,0 milyar \$
4. Slovakya 4,9 milyar \$	Tıbbi İlaçlar 2,5 milyar \$	Tıbbi İlaçlar 9,5 milyar \$	4. Fransa 4,9 milyar \$
20. TÜRKİYE 832 milyon \$	Pistonlu Motorlar ve Aksamları 2,3 milyar \$	Telefon ve telli cihazlar 8,7 milyar \$	13. TÜRKİYE 1,3 milyar \$

Kaynak: Türkiye İhracatçılar Meclisi, Macaristan Ülke Notu, 2017, s. 2.

Ülkedeki önde gelen yatırımcılar Almanya, ABD, İsrail, Avusturya ve Fransa’dır. Sony, Michelin, TDK şirketi, General Electric, General Motors, Audi, IBM, Philips, Nokia, Deutsche Telecom, Electrolux ve Siemens gibi firmalardır. Bu firmalar, elde ettikleri kazançları yine yatırım olarak değerlendirmektedir. Yabancı sermaye; elektronik, otomobil, motor ve yan kolları gibi yeni endüstri alanlarının gelişmesini sağlarken, Macaristan’ın özellikle iletişim, ilaç ve gıda sanayilerinde modernizasyonunu arttırmaktadır (Macaristan Merkez Bankası).

2012-2013 yılları arasında Macaristan Ticaret Müşavirliği görevinde bulunan Evrim Demirci Soranlar yabancı sermaye ile ilgili Türk Macar İş Adamları Derneği tarafından düzenlenen “Macaristan Ekonomisi ve Türk-Macar Ekonomik ve Ticari İlişkileri” konulu sempozyumda 29 Şubat 2012 tarihinde yaptığı konuşmada şunları söylemiştir;

“Macaristan’da yabancı sermayeli firmalar ekonomide önemli yer tutuyor, öncelikle bunun altını çizmek gerek. Macaristan’ın dış ticaret kalıbını anlamada bu husus önemlidir. Macaristan bir taraftan da, ekonomik anlamda büyük oranda AB pazarına bağımlı olmanın, ihracatının neredeyse %80’i AB ülkelerine yönelik, sakıncasını idrak etmiş durumda ve ihraç pazarlarını çeşitlendirmeye çalışıyor. Bu kapsamda, Rusya, Uzakdoğu, Orta Asya, Körfez ülkeleri ile ve bu arada Türkiye ile ekonomik ilişkilerini güçlendirmeye çalışıyor. 2011 yılının başından bu yana Rusya, Çin, Türkmenistan, Özbekistan, Azerbaycan, Mısır, Suudi Arabistan ve Türkiye’ye başbakan ve/veya cumhurbaşkanı düzeyinde resmi ziyaretlerde bulundular. Türkiye için Macaristan şimdilik iyi bir ihraç pazarı olmayabilir, ancak Macaristan coğrafi konumu itibarıyla ve sunduğu lojistik imkanları sayesinde önemli bir ticaret üssü olarak değerlendirilebilir. Macaristan’dan Avrupa’nın her yerine 24 saatten kısa sürede dağıtım yapma olanağı var. Ayrıca, Macaristan canlı hayvan yatırımları ile işlenmiş tarım ürünü imalatı yatırımları için de uygun. Yabancılar toprak satışı mümkün olmamakla birlikte arazi kiralamak mümkün ve Macaristan’daki ekilebilir arazi fiyatlarının AB ortalamasının yarısı, İspanya’nın da 1/9’u oranında olduğu, dönüm başına da 1000-2000 Euro arasında bir maliyetinin bulunduğu bildiriliyor” (T.C Budapeşte Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, 2012).

Türk girişimleri incelendiğinde ise, daha çok toptancılık, dağıtım, hizmet sektörü ve inşaat alanlarında faaliyet gösterdikleri gözlemlenmektedir. Farklı alanlarda Türk yatırımcıları çekebilmek için 2 ülke arasında görüşmeler devam etmektedir. Bazı büyük Türk firmaların Macaristan’da yatırım yapmak için fırsatları incelediği ve fizibilite çalışmaları yaptığı bilinmektedir.

2.6.2. Macaristan’da İş Kurma Mevzuatı ve Çalışma İzni

Macaristan’da iş kurmak isteyen yabancı şahıslar ve yabancı şirketler için Macaristan vatandaşlarına ve Macar şirketlerine uygulanan kuralların aynısı geçerlidir. Yabancı şirketler Macaristan’da aynı zamanda bir şube ya da temsilcilik açarak işlerini yürütebilme olanağına sahiptir. Macaristan’da iş kurma süreci şu şekildedir;

1. Adım: Kurulacak şirket tipi belirlenir ve şirket dokümanlarının hazırlığı Macar bir avukat tarafından tamamlanmaktadır. Bu işlem minimum 1 gün sürmektedir. Bu adımda gider olarak yalnızca avukat ücreti bulunmaktadır.
2. Adım: Şirket adına bir banka hesabı açılır. Bu işlem 1 gün içerisinde tamamlanır ve bu adımdaki gider bankadaki hesap açma ücreti olmaktadır.

3. Adım: Macaristan tescil mahkemesince şirket kaydı yapılmakta ve vergi numarası alınmaktadır. Şirketin kayıt süreci bu işlemle minimum 1 günde tamamlanmaktadır. Bu süreçteki giderler; Limited Şirketler, şahıs şirketler, halka açık limited şirketleri, yabancı bir şirketin bürosu, temsilcilik ofisi olmak üzere 100-400 Euro arası olacak şekilde farklı fiyatlandırmalar içermektedir.
4. Adım: Tescil mahkemesine kayıt olan şirketin aynı zamanda belediyelere, Devlet Vergi Ofisi, Merkezi İstatistik Ofisi ve Sosyal Güvenlik Otoritesine de kayıt olma zorunluluğu bulunmaktadır. Bu kayıt işlemlerini şirket adına avukat yapabilmektedir. Bu işlemler 1 gün içerisinde tamamlanmakta ve herhangi bir ücret talep edilmemektedir (Hungarian Investment And Trade Agency, 2014: 38).

Diğer ülke vatandaşlarının Macaristan'da çalışabilmesi için bazı durumlar dışında çalışma iznine sahip olması gerekmektedir. Çalışma izninin gerekmediği durumlar;

- Macaristan ve yabancı şahsın ülkesi arasında izin gerektirmeyen özel bir anlaşmanın bulunması
- Diğer ülkelerde kurulu Macar firmalarında çalışan yabancı şahısların firmanın kayıtlı olduğu ülke, şahsın vatandaşı olduğu ülke ve Macaristan arasında bir anlaşma olması durumunda,
- Macaristan'a diplomatik görev nedeniyle gelmesi,
- Macaristan'da kurulu olan yabancı ortaklı firmanın yabancı uyruklu denetim kurulu üyeleri, idareci ve yöneticileri,
- Yıl içinde 5 günü aşmamak şartıyla Macaristan üniversitelerinin ve eğitim kurumlarının davet ettiği diğer ülke vatandaşları,
- Yabancı bir firmanın yöneticisi konumundaki yabancı uyruklu şahıslar,
- Yabancı ortaklı bir Macar firmasının pazarladığı bir ticari ürünü sağlayan yabancı şirket ortakları, ürünle ilgili problemlerin çözümü ve eğitim gibi

hizmetlerin verilmesi için 25 günü geçmeyecek şekilde Macaristan'da bulunması.

Macaristan'da yabancı işçi çalıştırabilmek için işverenin, işçinin istihdam edileceği bölgeye göre ilgili "Macar Çalışma Merkezi"ne başvurması gerekmektedir (Başar, 2018: 45). Macaristan'da çalışacak olan kişi için ilgili firma Macar Çalışma Merkezi'ne çalışanın sahip olduğu nitelikleri ve kendisi için gereken nitelikleri bildirmek durumundadır. Bu bilgilendirmeye istinaden Macar Çalışma Merkezi öncelikli olarak ülke içerisindeki işsizlerin değerlendirilmesi için 30 günlük bir ilan açmaktadır. Bu 30 günlük süre içerisinde Avrupa Birliği vatandaşı veya Macar vatandaşı kişiler tarafından herhangi bir başvuru gerçekleşmezse çalışma merkezi diğer ülke vatandaşı olan kişi için çalışma izni başvurusu yapılabileceğini ilgili firmaya iletir. Burada amaçlanan Macar vatandaşları içerisinde aranan özelliklere sahip kişilerin olup olmadığını belirlemektir. 30 gün içerisinde Macar vatandaşı tarafından ilgili işe başvurulması durumunda şirket bunu olumlu karşılama bile çalışma merkezi tarafından süreç başlatılır. Ayrıca Macaristan'da çalışması istenen yabancı uyruklu kişinin vatandaşı olduğu ülke Macar vatandaşlarına sert ve zorlayıcı kurallar uyguluyor ise yabancı uyruklu kişinin çalışma izni reddedilebilmektedir (Budapeşte Ticaret Müşavirliği, Ulusal Çalışma Merkezi).

2.6.3. Macaristan'da Endüstri İlişkileri

Macaristan endüstri ilişkilerinin tarihine bakıldığında uzun yıllar boyunca, devlet, işverenler ve sendikaların tek amaç doğrultusunda uyum içerisinde çalıştıkları görülmektedir. Ancak 1990'lardan sonra Macaristan ve Doğru Avrupa ülkelerinin endüstri ilişkileri sisteminde büyük değişimler meydana gelmiştir. Siyasal ortamdaki değişim endüstri ilişkilerini de etkilemiştir. 1970'lerde dönemin hükümeti uyuşmazlıkların varlığını kabul etmiş, sendikalar, devlet ve işveren rollerinin ayrılmasını teklif etmiştir. 1980'li yıllarda sendikal haklar genişletilmiştir. Sendikalar sadece işçi çıkarlarını temsil edeceklerini açıklamıştır. Macar Ekonomi Odası ise işveren çıkarlarını temsil etmiştir. Ulusal Konsey 1988 yılında kurulmuş olup bu

konseye, toplu uyuşmazlıkların giderilmesi için hükümet temsilcileri, işçi sendikaları ulusal konseyi SZOT, İktisat Odası, küçük meslek sahipleri ve işveren kuruluşları katılmaktaydı. Konsey o yıllarda ücretlerin belirlenmesiyle ilgili çalışmıştır. 1990'da yeni hükümetle birlikte, yeniden yapılanma ve sosyal piyasa ekonomisi oluşturmak hedeflenmiştir. İstikrar sağlanması için yapılan çalışmalar döneminde ekonomik kriz ortamı oluşmuştur. Bu dönemde enflasyon, işsizlik ve fakirlik artmıştır. Kamu sektöründe istihdam düşse de özel sektörde istihdam artışı meydana gelmiştir. Özel bir kanunla grev hakkına kavuşan sendikaların gücü artmıştır. 1990'da yedi değişik işçi sendikaları konfederasyonu ortaya çıkmıştır. Siyasal değişim sonrası sendikalar açısından sorunlar oluşmaya başlamıştır. Sendikal bölünmeler sendikaların gücünü azaltmaya başlamıştır. Siyasal dönüşüm sonrasında sendikaların zayıflama sebeplerinden biri de özelleştirmelerin atmasıdır. Ancak ekonomik düşüşler olsa da işsizlik aynı oranda artmamıştır. Bunun sebebi kamu sektöründeki düşüşün bir kısmının özel sektör tarafından karşılanması olmuştur. Ücretler genel anlamda düşük seviyede seyretmiştir (Egemen, 1993: 68-70).

Günümüzde, Avrupa Birliği'ne üye ülkelerde tek bir endüstri sistemi anlayışı bulunmamaktadır. Endüstri ilişkilerindeki genel düzenlemeler üye ülkelerin kendi yetki alanlarına bırakılmıştır. Avrupa Birliğinde sendikal örgütlenmede uyumlaştırma bakımından en önemli unsur Uluslararası Çalışma Örgütü (UÇÖ) kurallarıdır. Ancak uygulamada örgütlenme biçimi, üyelik yapıları, düzeyi ve oranları her ülkeye özgü yapısal değişiklikler barındırmaktadır. Sendikal bölünmüşlüğü yaygın olduğu ülkeler; mesleki anlamda bölünmüş ülkeler ile siyasi veya inanç alanında bölünmüş ülkelerdir. Macaristan Avrupa'nın en yoğun bölünmüş ülkelerindendir. Ülkede üst örgütler bulunmaktadır. En büyük üst örgüt MSZOSZ (Macar İşçi Sendikaları Ulusal Birliği) eski rejimdeki tekelci sendikanın 1990 yılında yeniden yapılanması ile oluşmuştur. Kamu sektörü dışında egemen olup, toplam sendikalı işçilerin %30'unu temsil etmektedir. İkinci büyük örgüt SZEK (Sendikal İş Birliği Forumu) kamu sektörü çalışanlarını örgütlemektedir. Bir diğer üst örgüt olan ve üniversitelerde örgütlü olan ESZK (Profesyoneller Sendikası Konfederasyonu)

2002 yılında SZEZ ile iş birliğine girmiştir. LIGA (Bağımsız Sendikalar Demokratik İttifakı), MOSZ (Çalışanlar Konseyi Ulusal Federasyonu ve ASZSZ (Otonom Sendikalar Ulusal Federasyonu) diğer üst örgütlerdir (Sapancalı, 2007: 9).

AB üyeliği sonrası, çalışma hayatı ve iş kanununda yeni yapısal düzenlemeler getirilmiştir. Bu düzenlemeler sendikalar üzerinde büyük etki yaratmıştır. Sektörel bazda toplu iş sözleşmeleri, çalışma şartları ve düzenlemelerinde büyük rol oynamamaya başlamıştır. Büyük şirketlerde toplu iş sözleşmesi önemini yitirmeye başlamış, sendikacılık büyük şirketlerde küçük grupları temsil etmeye başlamıştır. Macaristan'da çalışma yeri temsilciliği, seçilmiş çalışma konseyi ve yerel sendika tarafından yapılmaktadır. Yeni çalışma yasasıyla sendikalar anlaşma haklarına sahip olup müzakere ve bilgilendirme gücünü kaybetmişlerdir. Çalışma Konseyleri ise müzakere ve bilgilendirme gücüne sahip olsa da uygulamada, şirket kararlarını etkilemeleri çok zor olmaktadır. Çalışma Konseyi, ilk olarak 1992 yılında Alman modeli göz önünde bulundurularak Macaristan'a getirilmiştir. Etkisi Almanya'dan az olmuştur denilebilir. Çalışma Konseyleri, çalışanlar tarafından oluşturulmaktadır. 50'den fazla çalışanı olan her şirkette kurulmalıdır. 15-50 çalışanı olan şirketlerde ise, çalışan temsilcisi seçilmelidir. Çalışan sayısına göre, Çalışma Konseylerinin üye sayısı artmaktadır (Jevtij, 2012: 60).

Tablo 7 : Çalışan Sayısına Göre Çalışma Konseyi Üye Sayısı

Çalışan Sayısı	Çalışma Konseyi Üye Sayısı
51-100	3
101-300	5
301-500	7
501-1000	9
1001-2000	11
2000+	13

Kaynak: Workplace Representation, (Çevrimiçi) <https://www.worker-participation.eu/National-Industrial-Relations/Countries/Hungary>, 15 Eylül 2017.

2012 yılında yayınlanan yeni çalışma yasası ile sendikaların haklarında ve yetkilerinde önemli değişiklikler olmuştur. Bu değişiklikler;

- 1992 yılındaki çalışma yasasında bir işyerinde bulunan tüm sendika yetkililerine koruma sağlanırken, yeni çalışma yasası ile iş yeri büyüklüğüne bağlı olarak 2 ile 6 arasında sendika yetkilisine koruma sağlanması kararlaştırılmış ve sendikal görevleri yerine getirmek için yasal çalışma süresini önemli ölçüde azaltmıştır.
- Sendikaya ek bir parasal kaynak sağlayan, sendika yetkililerinin çalışmadan muaf süreleri için aldıkları tazminat hakkı sonlandırılmıştır.
- Yeni çalışma yasası ile sendika görevlilerinin sendikal eğitim amaçlı bulunan çalışma muafiyeti süresi kaldırılmıştır.
- 2012 yasası ile sendikaların işverenleri bilgilendirme ve istişare görevlerini sonlandırmıştır. Aynı zamanda sendikaların çalışma konseyi seçimlerine katılım haklarını elinden almıştır.
- Yeni yasa, kanunlar tarafından devlete ait şirketlerde belirlenmiş asgari çalışma haklarının üzerinde sendikaların müzakere etmesi yasaklanmıştır. Bu müzakereleri yalnızca özel şirketler ile yapılan toplu iş sözleşmesi sırasında belirlenen asgari standartlara göre yapılabilecektir (Toth, 2012: 8).

2012’de yürürlüğe giren yeni yasa 1992 çalışma yasasının yerini almıştır. Bu yeni yasa yayınlanmadan önce Macaristan’ın Avrupa Birliği’ ne girdiği 2004 yılında değişen çalışma ortamı nedeniyle taslak bir metin olarak bir çalışma yasası çalışması yapılmış ve yayınlanmıştır. Bu taslak çalışma; kayıt dışı işleri azaltma, şirketlerin daha rekabetçi olmasını sağlamak için çok daha esnek maddelerden oluşturulmuştur. 2004 yılında yapılan bu taslak çalışma çalışan haklarını azalttığı için sendikalardan gelen baskı ile Orban hükümeti tarafından reddedilmiştir. Bunun üzerine 2010 yılında başa gelen yeni hükümet 2011 yılında yeni bir taslak oluşturmuştur. Bu taslak oluşturulurken sendikalar ILO ve Avrupa Komisyonunun gözlemci olmasını istemiş ve yeni oluşturulan çalışma yasasının ILO ve Avrupa direktiflerine uygun olarak hazırlanıp hazırlanmadığını denetlemesi talebinde bulunmuşlardır.

Yeni çalışma yasası taslağı üzerinde tüm sendikalarla anlaşarak 1 Ocak 2012 yılında taslak yayınlamıştır (Toth, 2012: 17). Fakat sonra hükümet endüstri baskısına dayanamayarak önceki çalışma yasasında değişiklikler yapmış ve 1 Temmuz 2012 yılında son halini yayınlamıştır. Bu çalışma yasası, çalışma hayatına getireceği esnek düzenlemeler ile Macaristan ekonomisini Avrupa’da rekabetçi duruma getirmeyi ve sendikaların süregelen haklarını minimuma indirerek, çalışma hayatı içerisindeki varlığını en aza indirmeyi amaçlamıştır. Yeni yasa çalışan ve işveren arasındaki düzenlemenin dengesini net bir şekilde değiştirmiştir. İşverene esneklik sağlamış, çalışan için güvenceyi azaltmış ve bir önceki yasaya göre daha kötü şartlar getirmiştir. Örneğin yeni yasa işe giren çalışanın deneme süresini uzatmış ve bu durum işverene uzun bir süre ardından çalışanı nedensiz işten çıkarma fırsatı vermiştir. Yeni yasa işverene hastalık nedeniyle alınan izinler sürecinde nedensiz işten çıkarma hakkı vermiştir. İşten çıkarılan çalışanın tazminatını ortalama gelir üzerinden değil, asgari ücret üzerinden hesaplanarak ödenmesini sağlamıştır. Yeni çalışma yasası yıllık fazla mesai saatini 200 saatten 250 saate çıkarmıştır (Clauwaert and Schömann, 2013: 6). Macaristan çalışma ortamını daha iyi anlamak adına emek piyasası, ücret politikası, yıllık izin, çalışma süreleri, iş güvenliği gibi alt başlıkları incelemek gereklidir.

2.6.4. Macaristan’da Ücret Politikası ve Yan Haklar

Avrupa’daki birçok ülke gibi Macaristan da toplu iş sözleşmesi görüşmelerinde anlaşılan ücret politikasını uygulamaktadır. Öncelikli olarak ücretler sendikalar ve işverenlerin arasında yapılan anlaşmalarla belirlenmektedir. Özel sektör ve kamu kuruluşlarında ücret koşulları, çalışma kanununa göre belirlenmiş ve standartlaştırılmıştır. Kanunlara göre kamu kuruluşlarındaki çalışma koşulları zorunlu sınıflandırmalar ve ücret politikası ile şekillendirilmektedir. Temel ücret; nitelikler kadar kişinin iş deneyimine de bağlıdır. Kıdem prensibi ücret artışındaki temel belirleyicidir. Bir şirketteki minimum ücret çalışan kişilerin niteliklerine göre bir ücret skalasına oturtularak belirlenir. Örneğin eğitim seviyesi yükseldikçe alınan ücret yükselmektedir. Macaristan’ da ücret tavanı ile minimum ücret oranı

(maksimum/minimum) yaklaşık olarak 6.22'dir (Berki, Neumann, Edelenyi ve Varadovics, 2012: 19). 2000'li yıllardan beri asgari ücret ortalama ücrete göre daha hızlı yükselme kaydetmiştir. 2012 yılında asgari ücret karşılaşılan yüksek vergi yükleri ve alım gücünün azalmasının negatif etkilerini yok etmek için %19 artmıştır. 2013 yılında ise ek olarak %5 daha artış göstermiştir. 2014 yılına gelindiğinde reel artış enflasyona göre %3,6'dır. (OECD, 2014: 80). 1 Ocak 2019 itibari ile Macaristan' da uygulanan asgari ücret, kalifiye çalışanlar için 619 Euro, kalifiye olmayan çalışanlar için ise 473 Euro olarak belirlenmiştir (Hungarian Ministry of Finance, 2019). Ücret konusu değerlendirilirken ülkedeki gelir vergisi oranı da akla gelen bir konu olmaktadır. Gelir vergisi gerçek veya tüzel kişilerin elde ettikleri gelirden alınır. Gelir vergileri 20. yüzyılda hızla gelişerek devletlerin birçoğunun öncelikli gelir kaynaklarından olmuştur. Gerçek kişilerden alınan vergiye gelir vergisi, tüzel kişilerin gelirlerinden alınan vergiye ise kurumlar vergisi adı verilir (Bulutoğlu, 2004: 341). 2017 yılı itibariyle Macaristan'da gelir vergisi %15'tir (Başar, 2018: 36).

Aynı zamanda bazı çalışma koşulları asgari ücrete ek ücret getirir ve bu şartlar Macaristan Çalışma Kanunları içerisinde;

- Pazar günleri çalışılması durumunda saatlik ücretin %50 fazlası ödenmelidir.
- Ulusal tatillerde çalışılması durumunda saatlik ücretin %100 fazlası ödenmelidir.
- Çalışma günleri içerisindeki fazla mesailer için çalışma saati ücretinin %30 fazlası ödenmelidir.
- Mesai saatlerinin gece çalışılacak şekilde kaydırılması durumunda saatlik çalışma ücretinin %15 fazlası ödenmelidir şeklinde belirlenmiştir (Labourlawnetwork, 2014).

Macaristan' da çalışanlar için sağlanan temel yan faydalar ise; çocuk sayısına göre parasal yardımda bulunulması, 24 haftalık ücretli doğum izni verilmesi, çalışan herkes için zorunlu sağlık sigortası yapılması, emeklilik yardımlarının yapılması, iş

kazası sebebi ile yaşanan iş gücü kayıplarında tüm tedavi masrafları karşılanması ve çalışmadığı süre boyunca, aldığı ücretin %40-%150 arasında değişen oranlarına göre maaşını almaya devam etmesidir (European Commision, 2018: 7-40).

2.6.5. Macaristan’da Çalışma Saatleri ve İzinler

2012 yılında yürürlüğe giren iş kanununa göre Macaristan’da günlük çalışma saati maksimum 8 ve haftalık olarak maksimum 40 saat olarak belirlenmiştir. 2019 yılında çalışma yasasında yapılan değişikliklerle haftalık çalışma süresi fazla mesai ile en fazla 48 saat olarak belirlenmiştir.

- İşveren yeni yasaya göre öngörülemeyen değişiklikler nedeniyle çalışma saatlerini değiştirebilmektedir. Değişiklikten 4 gün önce bilgi verilmesi gerekmektedir.
- 2012 yasası Pazar günleri ve ulusal günlerde çalışma gerekliliklerini de içermektedir. Bu gereklilik bazı özel koşullar için, örneğin hizmet sektöründe devamlılığı olması gereken işler ya da sezonluk işler için geçerli olmaktadır. Bu durum aynı zamanda birden fazla vardiya olan çalışmalarda, yarı zamanlı işlerde geçerli olabilmektedir.
- Yıllık fazla çalışma limiti 200 saatten 250 saate yükseltilmiştir. Ancak toplu iş sözleşmeleri ile 300 saate kadar çıkarılabilmektedir (Clauwaert ve Schömann, 2013: 4). 1 Ocak 2019’da yürürlüğe giren yeni düzenleme ile eski yasada 250 saat olan fazla mesai süresi 400 saate çıkarılmıştır. İktidar, yeni kanunla fazla mesai yapmak isteyenlerin önündeki engelleri kaldırdıklarını savunmaktadır. Sendika ve muhalefet partisi ise bu kararın uluslararası şirketlerin talepleri doğrultusunda gerçekleştiğine dikkat çekmiştir. (NTV, 2019)
- Macaristan iş kanununda izinler konusunda yıllık ücretli izin, hastalık izni olmak üzere açık bir ayırım bulunmaktadır. Örneğin yıllık izin sırasında çalışanın hastalanması ve tam zamanında işverene bildirilmesi durumunda,

alışan hastalığı suresi boyunca hastalık izninde sayılmaktadır. Hastalık izninin bitiminde yıllık iznin kalan kısmı eklenebilmektedir. Düzenlemelere göre; çalışanlar çalışma suresine göre yıllık ücretli izin almaktadır. Aynı zamanda kazanılmış izin ve ekstra izinler de dahil olmaktadır. Kazanılmış izin hakkı 20 gün olmaktadır. 20 güne ek olarak kazanılan ek izinler yaşa bağlı olmaktadır. 25 yaş üzerindeki çalışanlar ilave 1 gün, 28 yaş üzeri çalışanlar ilave 2 gün, 31 yaş üzeri çalışanlar ilave 3 gün, 33 yaş üzeri olanlar ilave 4 gün, 41 yaş üzeri olanlar ilave 10 gün olmak üzere kademeli izin hakkı artışı kazanmaktadırlar. Her takvim yılı için hastalık izni 15 gündür. Bu durum iş kazalarını ve meslek hastalıklarını kapsamamaktadır (Labourlawnetwork, 2016).

- ocuk sahibi çalışanlar, 1. Çocuktan sonra ilave 2 gün, 2. Çocuktan sonra 4 gün olmak üzere maksimum 7 gün ilave izne sahiptir. ocuk 3 yaşına gelene kadar çalışanın ücretsiz izin alma hakkı bulunmaktadır (ACCACE, 2019).

2.6.6. Macaristan İşgücü Piyasası

İşgücü piyasalarının iki tarafını, emeğini sunanlar ve emeği talep edenler oluşturur. Emek creti arz ve talep tarafından belirlenir. Farklı işler için farklı emek piyasaları olabileceği gibi farklı bölgeler için de farklı emek piyasaları olabilir. Piyasada benzer nitelikteki işler için farklı ücret uygulamaları olabilmektedir. Emek sunanlar yaş, cinsiyet, zeka, yetenek, fiziksel güç, enerji ve motivasyon açısından farklılıklar gösterir. Aynı zamanda beşeri sermaye olarak adlandırılan eğitim, iş tecrübesi açılarından da farklılık gösterirler. Çalışanlar hizmet kalitesi yanında ortaya çıkan ürün kalitesi konusunda da etkilidirler (Biçerli, 2007: 4-6). Bu nedenle emek piyasasının yapısı ve çalışan nitelikleri girişimcilerin yatırım yapmadan önce göz önünde bulundurdıkları faktörlerdendir.

Piyasa ekonomisine geçiş Macaristan'ın işgücü yapısında büyük değişikliklere sebep olmuştur. Özelleştirmelerin yolu açılmış, endüstri yeniden

yapılandırılmış ve işgücü devir oranı işgücü piyasasını derinden etkilemiştir. Yaklaşık iki yıl içerisinde kamu sektöründeki istihdam oranı yaklaşık %25 oranında düşüş göstermiştir. Kamu sektöründen ilk ayrılmalar gönüllü istifalar ve emeklilik yoluyla olmuş sonraları işten çıkarma yoluna gidilmiştir. Araştırmalar kamu sektöründe işten çıkarılanların daha sonra iş bulmakta zorlandığını gösterse de özellikle Macaristan duruma bakıldığında, özel sektörün işe alımlarda öncelikli tercihlerini kamu sektöründe işten çıkanları işe almak yönünde olduğunu göstermektedir (Johnson, 1994: 2). 1989'dan sonra istihdam seviyesi düşüş göstermiştir. Macaristan'daki süreç işgücü piyasasının dönüşümünü de beraberinde getirmiştir. 1989 ve öncesinde yaklaşık 5,5 milyon olan çalışan sayısı 1995 yılında 3,5 milyona kadar düşmüştür. Bu düşüşün açıklaması; işsizlik oranını azaltmak için emekliliğin yaygınlaştırılması, yurtdışında çalışmak için göç eden Macar sayısındaki artış, eğitim süresinin artışı sebebiyle çalışma hayatına geç atılma olarak açıklanabilir (Kovacs, 2004: 7). TÜİK verilerine göre işsizlik oranındaki düşüş 2010 yılına kadar devam etmiştir. Macaristan'daki işgücü piyasası göstergelerine bakıldığında, işsizlik oranının 2008 krizi ve sonraki birkaç yıl artış eğiliminde olduğu fakat 2010 sonrası düşüş eğilimine geçerek 2018'de %3,7 seviyelerinde seyrettiği görülmektedir. %3,7 işsizlik oranı seviyesi ise Avrupa geneliyle kıyaslandığından düşük seviye işsizlik oranı anlamı çıkmaktadır. İstihdamının sektörel dağılımı; tarım sektörü %5, sanayi sektörü %31,3, hizmet sektöründe %63,7'dir. Bu oranlar incelendiğinde sanayi ve hizmet sektörünün Macaristan'da yoğun olduğu görülmektedir.

Tablo 8 : Macaristan İşgücü Piyasası Göstergeleri

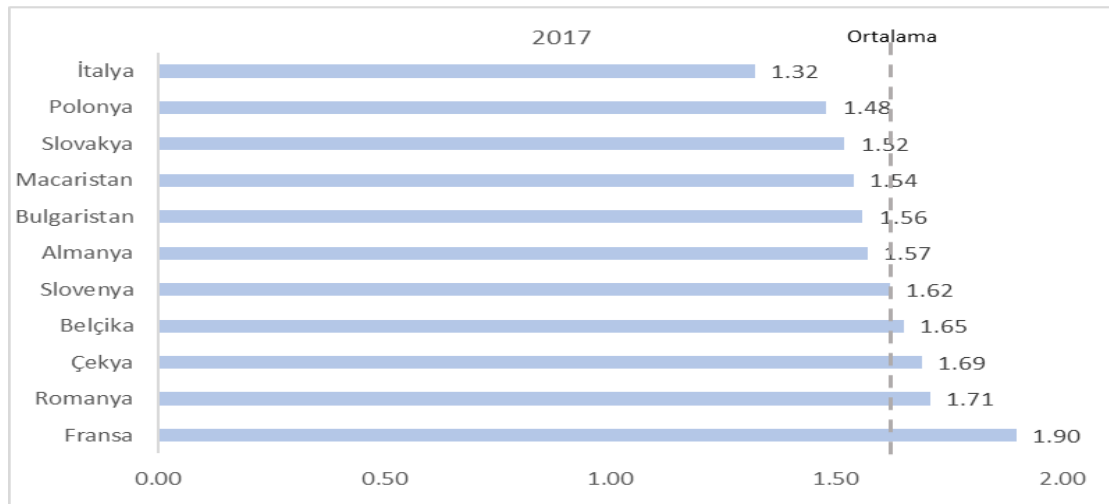
Yıllar	İşsizlik Oranı (%)	İşgücüne Katılma Oranı, Toplam (% 15+ yaş toplam nüfus)	(%) : Tarım sektöründe çalışan oranı	(%) : Sanayi sektöründe çalışan oranı	(%) : Hizmet sektöründe çalışan oranı	İşsizlik Yapısı : Lise ve dengi meslek mezunu işsiz, toplam, (%)	İşsizlik Yapısı : Yükseköğretim mezunu işsiz, toplam, (%)
2002	5,6	48,8	6,1	34,1	59,7	5,1	1,7
2004	6,1	49,4	5,3	32,9	61,8	5,4	2,2
2006	7,5	50,6	4,8	32,3	62,9	6,9	2,6
2008	7,8	50	4,3	32,2	63,5	7,1	2,7
2010	11,2	50,5	4,5	30,7	64,8	10,6	4,6
2012	11	51,6	5,1	29,8	65,1	10,8	4,5
2014	7,7	53,6	4,7	30,5	64,8	7,4	3,1
2016	5,1	55,8	5	30,4	64,5	4,8	1,8
2018	3,7	56,2	5	31,3	63,7	-	-

Kaynak: TÜİK, (çevrimiçi),

<https://biruni.tuik.gov.tr/secilmisgostergeler/sorguSayfa.do?target=degisken>, 8 Haziran 2019.

Ülke nüfusu ile işgücü arzı arasında ilişki bulunmaktadır. Çalışan sayısının artmasının temel belirleyicisi ülke nüfusunun artması sayılır. Ülke nüfusu artışı ise iki nedenden kaynaklanabilir. Birincisi doğum oranının ölüm oranından fazla olması, ikincisi ülkeye yapılan göçlerin ülke dışına yapılan göçlerden fazla olmasıdır (Biçerli, 2007: 41).

Şekil 8 : Avrupa'da Doğurganlık Oranı ve Macaristan Karşılaştırması

Kaynak: Eurostat, (çevrimiçi), <https://ec.europa.eu/eurostat/data/statistics-a-z/abc> (16 Haziran 2019)

Avrupa’da doğum oranı ortalaması 2017 yılı itibariyle 1.6 seviyesinde gerçekleşirken Macaristan’daki doğum oranı ortalaması Avrupa’nın altındadır. Macaristan’da hükümetin doğum oranını arttırmak için vergi teşvik çalışmaları yaptığı bilinmektedir. Macaristan Başbakanı Victor Orban’ın yaptığı açıklamaya göre nüfus Macaristan’da azalma eğiliminde olduğundan, 4 veya daha fazla çocuğu olan anneler ömür boyu gelir vergisinden muaf tutulmaktadır. 3 ve daha fazla çocuğu olan genç çiftçilere faizsiz kredi imkanı sağlanacağı açıklanmıştır (BBC News, 2019). Göç işgücü arzını etkileyen bir harekettir. Göç alan ülkede nüfus artışı yaşanırken, göç veren ülkede nüfus azalması meydana gelmektedir (Lordoğlu ve Törüner, 1995: 77).

Macaristan’daki işsizlik oranını yorumlarken nüfusun artış veya azalış durumu, ülkeye yönelik göç ve ülkeden dışarı göç unsurları önemlidir. Macaristan’da son 15 yıl içerisinde nüfus miktarında düşüş eğilimi görülmektedir. 2010 yılında 10 milyon üzerinde olan nüfus gerileyerek 9.7 milyona düşmüştür (T.C Ticaret Bakanlığı, 2018). Bu durum Macaristan nüfusunun giderek yaşlandığını da göstermektedir. Macaristan’da işsizlik oranının düşmesinin sebepleri arasında genç ve yetenekli nüfusun ücret seviyesi daha iyi olan Batı Avrupa ülkelerine doğru göç etmesi sayılabilir.

Macaristan’da tarımsal yerleşim yerlerinde nüfus gittikçe azalmaktadır. Büyük kentlere göç eğilimi görülmektedir. Aynı zamanda genç nüfusun tarımsal alanlardan, kendilerine daha cazip gelen büyük kentlere göçü bu bölgelerdeki nüfusun yaşlanmasının de nedeni haline gelmiştir. Bu demografik gerçeklik tarımsal alanlara yönelik bir eylem planı gerekliliğinin altını çizmektedir (Bruder vd.,2018: 18). Macaristan’da işgücü anketlerinin başladığı 1992 yılından beri işgücü piyasasına yönelik ekonomik eğilimler olumlu gelişim göstermiştir. Olumlu sonuçlar kısmen devlet müdahalelerinden kısmen de işletmelerin işgücü talebinin atmasından kaynaklanmıştır. Emek göçü anlamında üç ana hedef ülke Avustralya, Almanya ve Birleşik Krallık olmuştur. Yurtdışındaki yüksek ücretler genel anlamda emek göçüne neden olmuştur (Blasko ve Fazekas, 2016: 9).

2.6.7. Macaristan’da İş Sağlığı ve Güvenliği

Her işyeri işle ilgili tehlikeler barındırır. Bu tehlikelerin büyük bir çoğunluğu, kurallara uyulduğu sürece önlenabilir niteliktedir. İş sağlığı ve güvenliği çalışmaları bu riskleri ortadan kaldırmak ve çalışma ortamını güvenli hale getirmek için önemlidir. Ülkeden ülkeye farklılık gösterse de birçok ülkede işverenlerin iş güvenliği ve sağlığı eğitimi verme yükümlülüğü bulunmaktadır (Kılıkış ve Demir, 2012:23). Çalışanları korumaya yönelik yöntem ve kuralların öğretilmesi gerekmektedir. İşlerin ve iş yerinin düzenlenmesi, güvenlik kuralları ve güvenlik kıyafetleri işletmelerde bulunması gerekmektedir. Olası risklerin bilincinde olmak ve gerektiğinde önlem alabilmek için güvenlik eğitimleri verilmelidir (Efil, 2002: 225).

Macaristan’daki Türk girişimciler için çalışma ortamında ülkenin iş sağlığı ve güvenliği mevzuatlarına uyum oldukça önemlidir. Macaristan’da iş ekipmanlarının Avrupa Birliği teknik ve güvenlik standartlarına uygun olduğu kabul edilir. Macaristan’da çalışanlar hayatlarını ve fiziksel bütünlüklerini ciddi anlamda tehlikeye sokacak veya tehdit edecek işleri kabul etmeme hakkına sahiptir. Sendikalar çalışma ortamı içerisindeki İSG’lerin yerine getirilmesini izler. Macaristan’da işverenin kiraladığı veya çalışanın işe geliş gidişi sırasında geçirdiği kaza işle ilgili kaza olarak nitelendirilir (ÇASGEM, 2018) İş güvenliği konusu kurumsal şirketlerin öncelikli konuları arasında yer almaktadır. Bu doğrultuda sıkı iş güvenliği kuralları uygulanmakta ve şirket içerisindeki iş güvenliği uzmanları tarafından takip edilmektedir. Bu bağlamda, Macaristan’daki çalışma ortamı güvenli olması ve çalışan haklarını gözetmesi bakımından da tercih edilmektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MACARİSTAN TÜRKİYE EKONOMİK İLİŞKİLERİ ve MACARİSTAN'DAKİ TÜRK GİRİŞİMCİLER

3.1. Türk Macar İlişkilerinin Tarihi Gelişimi

Tarihte Türk ve Macar halklarının ilişkileri uzun yıllara dayanmaktadır. Macaristan yolu; Belgrad'ın fethi sonrası 1526 yılında Kanuni Sultan Süleyman döneminde Türklere açılmıştır. Mohaç Meydan Muharebesi Osmanlı Devleti'nin zaferiyle sonuçlanmış ve Macaristan uzun yıllar Osmanlı hakimiyetinde kalmıştır. Mohaç Muharebesi'nin kazanılmasıyla Macaristan, Osmanlı hakimiyetine girmiş ve yaklaşık 200 yıl süren bu süreçte iki ülke arasındaki ilişkiler gelişmiştir. Bu yıllarda politik açıdan başlayan ilişki, Türkçe ve Macarca kelimelere, el sanatlarına, müzik enstrümanlarına, silah ve takı üretimine kadar uzanan bir etkileşime neden olmuştur (Güler, 2018:1). Osmanlı Devleti Karlofça Antlaşması ile Macaristan'dan çekilmiş ancak bu dönem sonrasında Osmanlı topraklarında sığınmak isteyen Macarlar geri çevrilmemiştir. Tökeli İmre ve Rakoczi Ferenc Osmanlı topraklarına sığınmıştır. Rakoczi Ferenc Tekirdağ topraklarına yerleştirilmiş ve ihtiyaçları karşılanmıştır (Özkan, 2012: 193). Macarların Türklere sığınması tarihte dostluğu güçlendiren bir olay olarak görülmektedir.

Macar devrim hareketinin 1849'da bastırılmasının ardından Lajos Kossuth ve diğer liderlerin Türkiye'ye sığınmaları ve himaye edilmeleri ilişkileri geliştiren bir durum olmuştur. Türkiye ve Macaristan kökleri derinlere uzanan ortak bir tarihe sahiptir. I. Dünya savaşı sırasında Osmanlı Devleti, Almanya ve Avusturya Macaristan ile ittifak yapmıştır. Savaş sonrasında; 18 Aralık 1923 tarihinde İstanbul'da imzalanan Dostluk Antlaşması, Türkiye ve Macaristan ülkeleri arasındaki diplomatik ilişkiler açısından öneme sahiptir. Türkiye'deki Macaristan Temsilciliği 1924 yılında İstanbul'da elçilik düzeyinde açılmıştır. Yerleşme Antlaşması (1925) ile

Macaristan’da yerleşip sanayi ve zanaatla uğraşmanın hukuki yolu açılmıştır (Saral, 2017:157).

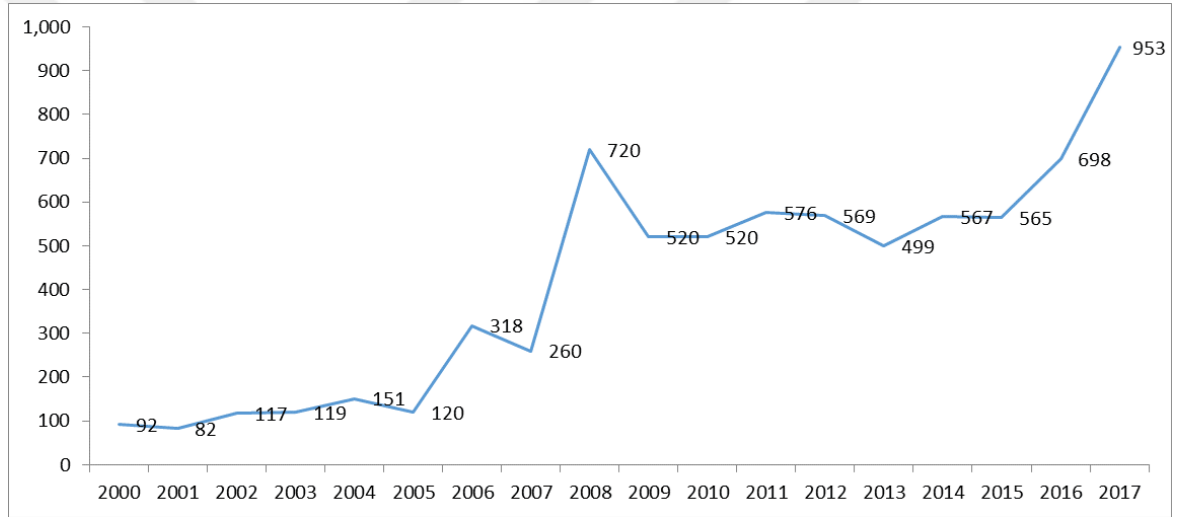
Türk Macar ilişkilerinin olumluluğu ticarete de yansımıştır. Pamuk, bakır ve küçükbaş hayvan yanında, koşum hayvanları da Osmanlı ordusunun ihtiyacını karşılamak için Macaristan’dan satın alınmıştır (Çolak, 2000: 64). I. Dünya savaşı sonrasında imzalanan Sevr ve Trianon antlaşmalarının benzer nitelikte ağır maddeler içermesi iki ülke tarihinde bir benzerlik olarak nitelendirilmektedir. Bu bağlamda Anadolu’daki mücadele Macarlar tarafından ilgiyle izlenmiştir. Macar Devleti Türkiye Cumhuriyeti’ni tanıyan ilk devletlerdendir. 18 Aralık 1923’te imzalanan dostluk Antlaşması ile bu ilişki resmiyet kazanmıştır. Atatürk döneminde dostluk ilişkileri gelişmeye devam etmiştir (Sarıkaya, 2018: 11). Bütün bu süreç ve gelişmeler günümüzde Türk ve Macar ilişkilerinin tarihten gelen dostluğu olarak nitelendirilmekte, ticari ve kültürel gelişmelerin dayanağını oluşturmaktadır.

Tüm bu gelişmeler Macaristan ve Türkiye’nin ekonomik, kültürel etkileşiminin tarihten geldiğini göstermektedir. Günümüzde de Türkiye ve Macaristan ticari ilişkilerini geliştirmek için devlet yöneticileri düzeyinde ilişkiler geliştirilmekte, Türkiye ve Macaristan’daki yatırımları artırmak için Türkiye Macaristan İş Forumları organize edilmekte, karşılıklı ziyaretler düzenlenmekte ve özellikle Macaristan’daki Türk girişimciler forumlara katılmaktadır. Devlet destekli kuruluşlar dışında, Türk-Macar Dostluk Derneği gibi çeşitli kuruluşlar; etkinlikler ile hem Türkiye’de Macarca öğrenmek isteyenlere destek olan hem de Türkiye’de yaşayan Macarların kültürlerini tanıtabileceği bir alana sahip, bilimsel ve kültürel aktiviteler ile iki kültürün dostluğunu yaşatan gönüllü oluşumlar olarak faaliyet göstermektedir.

Yakın dönem ilişkilerine bakıldığında, 2013 yılında “Yüksek Düzeyli Stratejik İşbirliği Konseyi” (YDSK) kurulması kararı alınmış ve iki ülke Başbakanı ve yüksek sayıda Bakanların katılımıyla yapılan stratejik işbirliği amaçlı toplantılar gerçekleştirilmiştir. Macar hükümeti ticari ve ekonomik açıdan ilişkileri geliştirmek

için 2013 yılında “Ticaret Evi” ve devam eden süreçte 2015 yılında Macar Eximbank’ı açılmıştır. Ortak tarih çerçevesinde Macaristan’daki birçok cami, türbe ve hamam gibi tarihi eserlerin restorasyonu yapılmaktadır. Kültürel ilişkileri geliştirmek amacıyla Budapeşte’de Yunus Emre Türk Kültür Merkezi, İstanbul’da Macar Kültür Merkezi hizmet vermektedir. Macaristan’da yaklaşık olarak 2600 Türk vatandaşı yaşamaktadır (T.C Dış İşleri Bakanlığı, 2019). Bu bağlamda yıllar bazında Macaristan’a göç etmiş olan Türk vatandaşları sayısı aşağıdaki şekilde görülmektedir.

Şekil 9 : Yıllar Bazında Türkiye'den Macaristan'a Göç

Kaynak: Hungarian Central Statistical Office, (çevrimiçi)

https://www.ksh.hu/docs/eng/xstadat/xstadat_annual/i_wnvn005b.html, 7 Haziran 2019.

Yıllar bazında Türkiye’den Macaristan’a göç eden Türk vatandaşlarının sayısına bakıldığında, 2004 yılı sonrası hızlı artış eğilimi gösterdiği görülmektedir. 2004 yılı aynı zamanda Macaristan’ın Avrupa Birliğine üyeliğinin gerçekleştiği yıldır. 2017 yılı itibariyle bu sayı 953 olarak gerçekleşmiştir.

3.2. Türkiye Macaristan Ticari İlişkileri

Türkiye ile Macaristan arasındaki ticari ilişkileri anlamaya çalışırken ticari geçmişini incelemekte fayda bulunmaktadır. Macaristan, Doğu Avrupa ve Batı

Avrupa'nın geçiş noktasında yer alması sebebiyle stratejik bir konuma sahiptir. Gelişmiş karayolu, demiryolu, su yolu ile güçlü bir ulaşım ağına sahiptir. Tarihi perspektif açısından konuyu Macaristan, Türkiye Ticaret Müşaviri Faruk Cömert aşağıdaki şekilde özetlemiştir;

“I. Dünya savaşı sonunda Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun yıkılmasıyla Macaristan ile siyasi, ekonomik ve ticari ilişkiler gelişmeye devam etmiştir. Macaristan'ın I. Dünya Savaşı sırasında Müttefik olarak Osmanlı İmparatorluğu'nun yanında yer alması ticari ilişkileri artırmıştır. Osmanlı ordusu ihtiyaçlarını Macaristan'dan karşılamıştır. (Koşum hayvanları satın alınmış ve küçükbaş hayvan, pamuk, bakır ihraç edilmiştir.) Cumhuriyetin kuruluş döneminde tarım politikası uygulamaya koyulurken, Macar tarım uzmanlarından faydalanılmış, tarım ve hayvancılık ıslahı ile ilgili eğitimde iş birliği yapılmıştır. Türkiye Macaristan'dan traktör ve ziraat makineleri satın almıştır. 1933 yılında Türk Macar Ticaret Odası kurulmuştur. 12 Mayıs 2005 tarihinde Budapeşte'de Türkiye ve Macaristan Arasında Ekonomik İş Birliği Anlaşması imzalanmıştır. 2011 yılından itibaren karşılıklı olarak Cumhurbaşkanı ve Başbakan düzeyinde ziyaretler gerçekleştirilmiştir. 2013 yılında Türkiye Macaristan Ticari ilişkileri yeni bir boyut kazanmış iki ülke arasında Yüksek Düzeyli Stratejik İş Birliği Konseyi kurulmuştur. Gelişen siyasi ve kültürel ilişkilerimize paralel olarak 2 Milyar Dolar civarında seyreden mevcut ticaret hacmimizin 5 Milyar Dolar seviyesine çıkartılması hedefi belirlenmiştir. Bu hedefe ulaşmak için iki taraf da ciddi gayret göstermekte ve yaratıcı projeler oluşturulmaya çalışılmaktadır. Macarlar, “Ticaret Evi” adı verilen ve Macar KOBİ'lerinin ülkemizle ticaretini destekleyen organizasyonunu Türkiye'de yapılandırmıştır. Ayrıca, Macaristan, ihracatçısını ve ürünlerini ithal eden Türk ithalatçıları ve ülkelerinde yatırım yapacak Türk firmalarını desteklemek amacıyla Macaristan Dışişleri ve Ticaret Bakanlığı'na bağlı Macar Eximbank İstanbul ofisini 3 Kasım 2015 tarihinde faaliyete geçirmiştir. Ticaret kuruluşlarına ilaveten Macar Kültür Merkezi (Balssi Enstitüsü) İstanbul'da faaliyete geçmiştir. Aynı süreçte; TİKA Koordinatörlük Ofisi ve Yunus Emre Kültür Merkezi'nin de Budapeşte'de açılmasıyla Macaristan ile ilişkilerimiz her anlamda perçinlenmiştir.” (İktisadi Araştırmalar Vakfı, 2017: 43-44).

1998 yılında yürürlüğe giren Türkiye-Macaristan Serbest Ticaret Anlaşması ile 2001 yılı itibariyle iki ülke arasındaki sanayi ürünleri ticareti tamamen liberalize olmuştur. 2001-2004 yılları arasında ikili dış ticaret hacmi 5 kat artmış ve toplam ticaret hacmi 2 Milyar Dolara yaklaşmıştır (DEİK, 2011: 1). Fakat 1 Mayıs 2004 itibariyle Macaristan'ın AB üyeliği ile birlikte Türkiye ve Macaristan arasındaki 1997 tarihli “Serbest Ticaret Anlaşması” fesih edilmiş ve yerine gümrük birliği anlaşması yapılmıştır. Bu tarihten itibaren Macaristan Türkiye ticareti gümrük birliği kuralları çerçevesinde yürütölmeye başlanmış ve sanayi ürünlerinin önündeki eş

etkili vergiler olabilecek en alt düzeye indirilmiştir (Orta Anadolu İhracatçı Birlikleri Genel Sekreterliği, 2014: 26). Türkiye ile Macaristan arasında ticari ilişkileri geliştirmek adına yapılan ve hala yürürlükte olan anlaşmalar aşağıda sıralanmıştır.

Tablo 9 : Türkiye İle Macaristan Arasında Yürürlükte Olan Anlaşmalar

Uluslararası Karayolu Taşımacılığı Anlaşması	14.09.1968
Uzun Vadeli Ekonomik, Teknik, Sınai ve Bilimsel İşbirliği Anlaşması	11.01.1977
Türk-Macar Ticaret ve Ekonomik İşbirliği Karma Komitesi 8. Dönem Toplantısı Protokolü	14.09.1989
Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunması Anlaşması	14.01.1992
Çifte Vergilendirmenin Önlenmesi Anlaşması	10.01.1993
Çevre Alanında İkili İşbirliği Anlaşması	26.04.1993
Ekonomik İşbirliği Anlaşması	12.05.2005
Türkiye Macaristan 2. Dönem Karma Ekonomi Komisyonu Protokolü	22.01.2013
Türkiye Macaristan 3. Dönem Karma Ekonomi Komisyonu Protokolü	14.10.2013
Türkiye Macaristan 4. Dönem Karma Ekonomi Komisyonu Protokolü	05.05.2016
Türkiye Macaristan 5. Dönem Karma Ekonomi Komisyonu Protokolü	03.03.2017

Kaynak: T.C Budapeşte Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, “Macaristan Ülke Raporu”, 2017, s.21.

Türkiye ile Macaristan arasındaki dış ticaretin 2003 ve 2019 yılları arasındaki ithalat-ihracat durumu aşağıdaki tabloda görülmektedir.

Tablo 10 : Türkiye ile Macaristan Dış Ticaret Değerleri

	2003	2005	2007	2009	2011	2013	2015	2016	2017	2018	2019 (Ocak-Mart)
İhracat (Milyon \$)	284	379	775	445	508	652	718	831	1,080	1,155	447
İthalat(Miyon \$)	416	946	1423	987	1494	1,227	1,305	1,301	1,513	1,394	389
Denge(Milyon \$)	-132	-567	-648	-542	-986	-575	-587	-470	-433	-239	58

Kaynak: TÜİK, Dış Ticaret İstatistikleri

İkili ticaret hacminde artış görülürken, bir yandan da başlarda dengeli bir seyir izleyen ticaretin, 2005 yılı itibariyle Türkiye aleyhine geliştiği görülmektedir. 2011 yılı sonrasında ise denge Türkiye lehine pozitif bir eğilim göstermeye başlamıştır. 2019 yılının ilk çeyreği itibariyle ihracat ithalattan fazla gerçekleşmiş ve denge pozitif dönmüştür.

Tablo 11 : Macaristan'ın İhracatında İlk 10 Ülke ve Türkiye

Sıra	İthalatçı Ülkeler	İhracat Değeri (milyon \$)			Macaristan'ın Toplam İhracatındaki Payı (%)		
		2014	2015	2016	2014	2015	2016
	Toplam	112,196	100,166	103,071	100	100	100
1	Almanya	30,809	27,344	28,351	27,5	27,3	27,5
2	Romanya	6,1	5,252	5,144	5,4	5,2	5
3	Slovakya	5,489	4,993	5,069	4,9	5	4,9
4	Fransa	4,992	4,632	4,921	4,4	4,6	4,8
5	İtalya	5,175	4,673	4,906	4,6	4,7	4,8
6	Avusturya	6,181	4,805	4,894	5,5	4,8	4,7
7	Çekya	4,272	3,901	4,266	3,8	3,9	4,1
8	Polonya	4,333	3,75	4,196	3,8	3,7	4,1
9	İngiltere	4,035	3,863	4,026	3,6	3,9	3,9
10	ABD	3,945	3,571	3,554	3,5	3,6	3,4
14	Türkiye	2,131	2,039	1,989	1,9	2	1,9

Kaynak: T.C Budapeşte Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, “Macaristan Ülke Raporu”, 2017, s.7.

Macaristan'ın ihraç ettiği ülkelere bakıldığında Almanya'nın %27,5'lik payla ilk sırayı aldığı görülmektedir. Almanya'yı, komşuları Romanya, Slovakya ve Fransa takip etmektedir. Türkiye 14. sırada yer almaktadır.

Macaristan'ın Türkiye'ye ihraç ettiği başlıca ürünler; binek otomobilleri ve diğer motorlu taşıtlar, karayolu taşıtları aksamı, parça ve aksesuarlar, otomatik bilgi işlem makineleri ve bunlara ait birimler; manyetik veya optik okuyucular, otomatik kontrol ve ayar cihazları, canlı büyükbaş hayvanlar, hava pompaları, hava veya diğer gaz kompresörleri, fanlar, aspiratörler, elektrik kontrol, konsollar, kabinler, kauçuktan yeni dış lastikler, nişasta, şeker pancarıdır (Cömert, 2017: 20).

Tablo 12 : Macaristan'ın İthalatında İlk 10 Ülke ve Türkiye

Sıra	İhracatçı Ülkeler	İthalat Değeri (milyon \$)			Macaristan'ın İthalatındaki Payı (%)		
		2014	2015	2016	2014	2015	2016
	Toplam	103,11	90,374	92,044	100	100	100
1	Almanya	26,018	23,589	24,343	25,2	26,1	26,4
2	Avusturya	7,519	5,981	5,89	7,3	6,6	6,4
3	Polonya	5,394	5,036	5,115	5,2	5,6	5,6
4	Slovakya	5,657	4,884	4,908	5,5	5,4	5,3
5	Çin	5,362	5,202	4,868	5,2	5,8	5,3
6	Çekya	4,712	4,39	4,528	4,6	4,9	4,9
7	Hollanda	4,228	4,107	4,512	4,1	4,5	4,9
8	Fransa	4,201	3,938	4,491	4,1	4,4	4,9
9	İtalya	4,571	4,158	4,43	4,4	4,6	4,8
10	Romanya	3,318	2,818	2,824	3,2	3,1	3,1
22	Türkiye	698	766	794	0,7	0,8	0,9

Kaynak: T.C Budapeşte Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, “Macaristan Ülke Raporu”, 2017, s.7.

Macaristan'ın ithalat yaptığı ülkelere bakıldığında, ihracat değerlerinde olduğu gibi ilk sırayı Almanya almaktadır ve Almanya'yı takip eden ilk 4 ülke sırası ile komşuları Avusturya, Polonya, Slovakya ve uzak doğu ülkesi Çin olmuştur. Türkiye, Macaristan'ın ithalatında 22. sırada yer almaktadır.

Macaristan'ın Türkiye'den başlıca ithalat ürünleri; otomobiller, karayolu taşıt aksamaları, demir ve çelik ürünler, mücevher, plastik malzemeler, traktör, tekstil ürünleri, elektrik devreleri, beyaz eşya, telemetreler, bakır teller, polyester ve naylon ürünler ve sentetik iplikler sayılabilir (T.C. Ticaret Bakanlığı, 2019).

3.3. Macaristan'daki Türk Girişimcilere Yönelik Alan Araştırması

3.3.1. Araştırmanın Amacı

Bu araştırma; Türkiye'den Macaristan'a göç ederek orada çalışma hayatını sürdüren, Türk girişimcilerin; çalışma ortamı olarak, ekonomik açıdan ve coğrafi olarak Türkiye'den daha küçük bir Orta Avrupa ülkesi olan Macaristan'ı tercih etme sebeplerini araştırmak amacıyla yapılmıştır. Türk girişimcilerin Macaristan'a ilk geliş amaçları, iş kurma süreçleri, kurdukları işlerde çalıştırdıkları çalışan sayıları ve çalışanların çalışma koşulları, girişimcilerin Macaristan'daki çalışma ortamı, yaşam memnuniyet durumumlarını ve geri dönüş niyetlerini incelenmektedir.

Çalışma, Macaristan'daki iş fırsatlarını görerek kalmaya ve yaşamaya karar veren Türk girişimcilerin, orada işveren konumuna gelme süreçlerini inceleyerek literatürde fazla kaynak bulunmayan bu alana katkı yapmayı amaçlamaktadır.

Çalışmanın hipotezleri:

1. Macaristan'daki Türkler işçi konumundan ziyade girişimcidir.
2. Türkiye ve Macaristan'ın ortak tarihi geçmişi, iki ülke arasındaki ticari ilişkilerin gelişmesinde ve Türk girişimcilerin Macaristan'ı tercih etmesinde önemli bir etkidir.
3. Türk girişimciler Macaristan'ı çalışma ortamı açısından elverişli bulmaktadır.

3.3.2. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Bu araştırmanın evreni, araştırma yapıldığı sırada Macaristan'da yoğunluk olarak başkent Budapeşte'de bulunan Türk girişimcilerdir. Türkiye Cumhuriyeti Macaristan Ticaret Müşavirliği'nden alınan bilgiye göre, Macaristan'da 575 Türk girişimcisi bulunmaktadır. Bunların 17'si ile yüzyüze görüşme gerçekleştirilmiş ve tezin ekler kısmında görüşme kayıtlarına yer verilmiştir. Bu yüz yüze görüşmelere ek

olarak, araştırmanın güvenilirliğini artırmak amacıyla Macaristan'daki Türk girişimcilerle ilgili etkin kuruluşlar olan; T.C. Budapeşte Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, Türk Macar Ticaret Odası Başkanlığı, Türk Macar İş Adamları Derneği Başkanlığı kurumları ile de görüşmeler yapılmıştır. Görüşülen yetkililerin isimleri önsözde belirtilmektedir.

3.3.3. Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırma evreninin Macaristan'da olması, yüz yüze derinlemesine görüşme için ülkeye gitme zorunluluğu oluşturmaktadır. Yüz yüze görüşme yöntemi; anket veri toplama yöntemine kıyasla maliyetli ve araştırmacının bizzat sürecin içinde bulunmasını daha çok gerektiren bir araştırma yöntemidir. Randevu yoluyla kişilere ulaşılması, görüşmenin sağlıklı bir ortamda gerçekleştirilmesi, görüşmenin yazıya geçirilmesi ve ardından bu veriler doğrultusunda çıkarımlar yapılması gerekmektedir.

Ülkede bulunan sınırlı süre zarfında görüşmelerin gerçekleştirilmesi ve tamamlanması zorlayıcı ve maliyetli bir süreç oluşturmaktadır. Çalışmanın sınırlılıklarından birisi evrenin başka bir ülkede olması sebebiyle, alan araştırması yaparken ülkede bir süre bulunmayı gerektirmesinden dolayı kısıtlı bir süreyi kapsamaktadır. Araştırma esnasında Budapeşte'deki üniversite kütüphanelerine de gidilmiş konuyla ilgili kitap kaynaklara ulaşmaya çalışılmıştır. Ancak kütüphanedeki kitapların çoğunluğunun Macarca olması nedeniyle Türk girişimciler konusu özelinde kaynak bulunamamıştır. Bu nedenle konuyla ilgili İngilizce kaynaklardan yararlanılmaya çalışılmıştır. Macaristan hakkında Türkçe kaynak yetersizliği nedeniyle çalışma, İngilizce kaynaklardan çeviri yöntemini de sıklıkla gerektirmiştir.

3.3.4. Araştırmanın Yöntemi

Çalışma konusuna olan ilgi; Erasmus programı öğrencisi olarak Macaristan'ın Budapeşte kentinde bulunan süre içerisindeki Türk girişimcileri gözlem süreci ve merak doğrultusunda başlamıştır. Bu merak doğrultusunda, tez konusunu

belirledikten sonra, ülkeye iki kez tekrar giderek yerinde inceleme ve yüz yüze görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Araştırma yöntemi olarak hem yüz yüze derinlemesine görüşme yöntemi hem de literatür taraması yöntemi kullanılmıştır. Yüz yüze derinlemesine görüşme yöntemi araştırma yöntemlerinin anlatıldığı farklı kaynaklarda mülakat yöntemi olarak da tanımlanmaktadır. Bu tür çalışmalarda genellikle içerik analizi ya da betimsel analiz gibi yöntemler kullanılmaktadır. Bu çalışmada ise daha çok betimsel analiz yöntemi uygulanmıştır.

Yüz yüze görüşme yöntemi; nitel (kalitatif) araştırmalarda tercih edilen ve daha çok ‘niçin’ sorusuna cevap aranılan durumlarda kullanılan bir veri toplama yöntemidir (Altunışık vd. 2004: 82). Derinlemesine görüşme; çalışılan konunun açık uçlu sorular aracılığıyla, detaylı cevapların ortaya çıkmasını sağlayan, yüz yüze görüşülerek bilgi toplanmasına odaklanan bir yöntemdir. Görüşme sırasında konular birbirini aarak çalışma, keşfedici nitelik kazanmaktadır. Bu yöntemle; görüşülen kişilerin duygu, tecrübe ve bireysel gözlemlerine de ulaşılmaktadır. Görüşme yöntemi; nitel araştırmaların gl teniklerindendir (Tekin, 2006: 100-102). Bu yöntemde görüşülen kişiler, genellikle anahtar kişiler olarak da tanımlanmaktadır. Bu araştırma; Türk girişimcilerin i kurmak için neden Macaristan’ı tercih ettiklerini anlamayı amaçlamaktadır. Bu nedenle; sebep sonuç ilişkilerinin daha anlaşılır olmasında kolaylık sağlayan açık uçlu sorularla görüşme yöntemi tercih edilmiştir. Bu yöntemde sorularda olmayan yeni sorun ve bulgular da ortaya çıkarılabilmektedir.

Bu çalışmadaki yüz yüze görüşmeler kişilere toplu ulaşılan bir ortamda yapılmamıştır. Grmecilere tek tek ulaşılarak, randevu alınarak çoğunlukla girişimcilerin çalışma ortamları olan işyerlerine gidilerek yapılmıştır. Bu sayede çalışma ortamlarını yerinde inceleme olanağı da elde edilmiştir. Bazı görüşmeler esasında; not almanın getireceği yavaşlıktan kaçınmak ve görüşmenin akış hızını bozmamak için ses kayıt cihazı, görüşmecilerin izni alınarak kullanılmıştır. Daha sonra ses kayıtları yazıya geçirilmiş ve tezin ekler bölümünde ayrıntılı olarak yer

verilmiştir. Görüşmelerin tam metnine tezin ekler kısmında yer verildikten sonra, tezde belirli konu başlıkları altında özetlenerek gerekli görülen yerlerde görüşmeci cevaplarına atıf yapılmıştır.

Betimsel analizde, önceden belirlenen başlıklar altında elde edilen veriler özetlenir ve yorumlanır. Bu analiz türünde veri kaynaklarından çeşitli alıntılar yapmak çalışmanın güvenilirliği açısından yararlı olmaktadır. Ayrıca görüşmeler sırasında elde edilen çarpıcı görüşler de yansıtılmış olmaktadır (Altunışık vd. 2004: 234).

Araştırma Macaristan'da ana caddeler üzerinde görünür halde olan Türk işletmelerinin girişimci ve çalışanlarıyla yüz yüze derinlemesine görüşme yöntemiyle yapılmıştır. Bu görüşmelere ayrılan süre en az yarım saat, en fazla 1,5 saat olacak şekilde gerçekleştirilmiştir. Görüşme mekanı olarak girişimcilerin işyerleri tercih edilmiş ve çalışma ortamları ve ürettikleri ürünleri görme fırsatı da elde edilmiştir. Daha fazla girişimciye ulaşabilmek için TC. Budpeşte Ticaret Müşaviri Dr. Faruk Cömert ve Türk Macar İşadamları Derneği Başkanı Osman Şahbaz'dan bilgi alınmış ve yeni alınan isimlere ulaşılarak diğer yüz yüze görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın güvenilirliğini arttırmak için Türk İş Adamları Dernekleri, Türkiye Ticaret Müşavirliği, Dünya Türk İş Konseyi gibi dernek, kurum ve kuruluşlara ulaşarak onların da görüşleri alınmıştır. Tezin birinci ve ikinci bölümlerinde literatür taraması yapılarak konuyla ilgili çeşitli kaynaklardan mümkün olduğunca faydalanılmaya çalışılmıştır.

3.4. Macaristan'daki Türk Girişimciler ve Çalıştıkları Sektörler

Macaristan'da yapılan yabancı girişimlerin %79'luk kısmı AB ülkeleri tarafından yapılmıştır. Bu yatırımların %36'lık kısmı imalat sanayine yapılmıştır ve imalat sanayisine yapılan yatırımların büyük kısmını otomotiv, elektrikli ve optik cihazlar, kimyasal ürünler oluşturmaktadır. Yapılan yatırımların yaklaşık %56'lık

kısmı, hizmet sektörüne yapılmıştır (T.C. Ticaret Bakanlığı, 2019). Türkiye'nin Macaristan'da yaptığı yatırımlar incelendiğinde ise T.C. Dışişleri Bakanlığı 2018 verilerine göre 58 milyon dolarlık bir yatırım mevcuttur.

Macaristan Türkiye'den uçakla 1,5 saat uzaklıktadır. AB üyesi Macaristan, gelişmekte olan bir ülkedir. Macaristan'a gelen girişimcilerin Avrupa'ya açılması kolaylaşmaktadır. Ülke; bilim, sanat, edebiyat, lojistik, teknoloji ve çalışma ortamı açısından fırsatlar sunmaktadır. Kaliteli üniversiteleri ile kalifiye işgücü açısından elverişli bir ülkedir. Türkiye ve Macaristan, tarihi ve kültürel bağları kuvvetli ve dostluk ilişkileri olan iki ülkedir.

Türkiye'den Macaristan'a yatırım faaliyetleri Macaristan'ın Avrupa Birliği'ne girmesiyle hız kazanmaya başlamıştır. 2017 yılında gerçekleşen Türkiye Macaristan Ekonomik İşbirliğinin Geliştirilmesi Sempozyumu'nda Türkiye Ticaret Müşaviri Faruk Cömert Macaristan'daki Türk girişimlerini aşağıdaki şekilde özetlemiştir.

“Macaristan'da şimdiye kadar 911 civarında Türk firması kurulmuş bunun yaklaşık 575 adedi faaliyet göstermektedir. Bu firmaların çoğu hizmet sektöründe faaliyet gösteren küçük ölçekte firmalardır. 2005 sonrası gelişen ilişkilerin sonucu artan ticari ilişkilerin yanı sıra Türk işadamlarının Macaristan'da yatırım yapmak için önemli çalışmalar yaptıkları bilinmektedir. Macaristan Eximbank'ın İstanbul'da şube açmasıyla yatırımların hız kazanmaya başladığı görülmektedir.” (İktisadi Araştırmalar Vakfı, 2017:46)

Türk girişimcilerin Macaristan'da yoğun olarak yatırım yaptıkları sektörler; gıda, hizmet, lojistik, tekstil ve turizmdir. Konuyla ilgili görüşmelerden aşağıdaki bulgulara ulaşılmaktadır. Diğerleri ekler bölümünde ayrıntılı olarak yer almaktadır.

“Tekstil toptancılığı ile başladım. Hediyelik eşya sektörüne girdim. Hangi işlerin daha ön planda olduğuna bakarak karar verdim. Şu an restoran işletiyorum. Kuru gıdalar, salça, yağ, tuz yani Türk yemek tadını temsil eden tüm gıdalar Türkiye'den geliyor. Et, sebze Macaristan'dan alınıyor” (Bkz, Ek 1, 1. Görüşme).

“Ben burada toptancılık yapıyorum. Ürünleri Macaristan'ın çeşitli şehirlerindeki perakende perdecilere götürüyorum ve gösteriyorum, eğer beğenirse alıyor. Ben Türkiye'nin yanında Polonya, Belçika ve İspanya'dan da ürün

getirtiyorum. Çeşitlik önemli. Bazen ürünü tanıtmıyorum, tavsiye üzerine benden alıyorlar ve kargo ile yolluyorum. Ayrıca web sayfası kurdum, bu sayede de müşteri bulabiliyorum, bunun faydasını gördüm. Perdeciye ek olarak halı ve döşeme ürünleri de satıyorum” (Bkz, Ek 1, 3. Görüşmeci).

“Bir dönerci vardı; yoğunluktan adam artık müşterileri kovuyordu. Biz de burada iş yapılacağını düşünerek, eskiden kafeterya olan dükkanı 5 ortak alıp dönerci yaptık. Öğlen de o kadar yoğun görünce iş yapar dedik” (Bkz, Ek 1, 4. Görüşmeci).

“İstanbul’da lokantam vardı krizden dolayı iflas ettim. Macaristan’da kardeşlerim vardı ve burada kebab restaurant açmışlardı” (Bkz, Ek 1, 5. Görüşmeci).

“...buraya geldiğimde en iyi yapabileceğim şeyin yemek sektöründe çalışmak olduğunu düşündüm ve büfeyi açtım” (Bkz, Ek 1, 6. Görüşmeci).

“İlk zamanlar burada mermer işi yapmayı planlıyorduk fakat bir süre burada kalıp pazarı görünce fikrimiz değişti ve burada mermer işi yapmanın bir macera olacağını düşündük. Daha sonra arkadaşımızın tavsiyesi ile 2 ortak perde işine girdik, bu sektörü hiç bilmiyorduk ama risk alarak girdik ve Smirna kft’yi kurduk ” (Bkz, Ek 1, 7. Görüşmeci).

Macaristan’a yatırım yapmak isteyen Türk girişimcilerin iş kurma ve çalışma ortamını uygun hale getirmek amacıyla Türkiye ve Macaristan’da iş kurma mevzuatı, fırsatlar ve bilgi desteği verebilecek kuruluşlar bulunmaktadır.

Macaristan Ulusal Ticaret Ajansı, (MNKH), (Hungarian National Trading House) ticari ilişkilerin gelişimini proaktif olarak desteklemektedir. Kurumun Türk ortağı Ankara, İstanbul, Bursa, İzmir ve Gaziantep’te ofisler açmıştır. Macar Eximbank’ın Türkiye’deki İstanbul temsilcilik ofisi, Macar ve Türk şirketlere projeler için rekabetçi finansman çözümleri bulma konusunda yardımcı olmak amacıyla bulunmaktadır. Macaristan Yatırım Destekleme Ajansı (HIPA) şirketlere özel ve birçok sektörde yatırım fırsatları danışmanlık hizmetleri sunmaktadır. Ajans, geniş aralıkta teşvik ve yardım kullanmaktadır. Macaristan’da direkt nakit teşviği, istihdam yaratma yardımı ve eğitim yardımı, istihdam yaratan yatırımın değerinin %50’sine kadar verilebilmektedir. Türk girişimciler; Macaristan’da gıda endüstrisi, tarım, enerji, su ve atık yönetimi, makine mühendisliği, otomotiv endüstrisi, taşımacılık ve bilgi teknolojileri alanlarında potansiyel bulmaktadır. Macaristan Dışişleri ve Dış Ticaret Bakanı Peter Szijjarto; Türk yatırımcıların Macaristan’ı 10

milyon müşterisi olan bir pazar olarak değerlendirmemelerini 350 milyonluk pazara erişim sağlayan, büyük Avrupa transit koridorlarının kavşağındaki çoklu iş merkezi olarak değerlendirmelerini istediğini belirtmiştir. Ayrıca 2016 Ağustos ayı itibariyle Macaristan'da 575 Türk şirketi bulunduğunu ve 1000'den fazla kişiye istihdam sağlandığını belirtmiştir (Özdemir, 2016).

Macaristan'da Türk girişimciler çeşitli sektörlerde çalışmaktadır. Bu sektörler içerisinde inşaat sektörü Türklerin son yıllarda önem verdiği ve yöneldiği sektör olmuştur. Bu konu ile ilgili Türk-Macar Sanayi ve Ticaret Odası Başkanı ve aynı zamanda Polat Holding dış ticaret şirketinin kurucu genel müdürü Suat Karakuş ile yapılan yüz yüze görüşmede konuya aşağıdaki şekilde değinmiştir.

“AMX Macaristan'da inşaat sektöründe iş yapacak olan Polat Holding bünyesindeki firmadır. Gelecek sene itibari ile inşaat işlerine başlanması planlanmaktadır ve bu amaç ile yaklaşık 700 kişi istihdam edilecektir. Macaristan inşaat şirketi kurma fikri, Macaristan'ın gelişmekte olan bir ülke olması sebebi ile bu alanda ihtiyaç bulunmaktadır.” (Bkz, Ek 1, 14. Görüşmecisi).

Macaristan Ticaret Müşaviri Faruk Cömert konu ile ilgili görüşlerini aşağıdaki şekilde ifade etmektedir.

“2016 yılından sonra Türk inşaat firmaları kendi emlakları üzerinde Macaristan'da faaliyet göstermeye başladığını, enerji ve konut sektöründe yeni yatırımlar beklendiğini ve Türk inşaat firmalarının Macaristan'da önemli bir altyapı inşasına başlamasının önem arz ettiğini belirtmiştir. Konuyla ilgili üst seviyede girişimlere ihtiyaç bulunmaktadır. Macaristan Eximbank'ın İstanbul'da şube açmasıyla birlikte Türk girişimcilerinin Macaristan'a ilgisi artmıştır. Çelebi, Budget ve Özyer Group'un yapacağı yatırımlarla birlikte yaklaşık 400 Milyon Euro'luk yatırım yapılması planlanmaktadır. Arçelik, Üstünberk Holding, Farba Otomotiv ve Elif Plastik Macaristan'da yatırım yapmak için görüşmelerde bulunmaktadırlar “(Cömert, 2017, s.24).

İnşaat sektörünün gelişiminin yanında, tarım ve hayvancılık sektörü alanında da Türklerin Macaristan'a ilgisi artmaktadır. Bu durumun sebepleri arasında canlı hayvan ticaretinde uygulanan düşük vergi oranı ve çevre ülkelerden de kolayca hayvan tedarik edilebilmesi gösterilebilir.

“Normalde %27 olan KDV hayvancılık için %5’e düşürüldü. Bu işlerimize olumlu olarak yansıdı.” (Bkz, Ek 1, 11. Görüşmecisi).

Türk Macar İşadamları Derneği Başkanı ve Macaristan’ın Kayseri Fahri Konsolosu Osman Şahbaz, Macaristan’daki tarım sektörünün yabancı yatırımcılara cazip imkanlar sunduğunu belirtmiştir. Şahbaz tarım sektöründeki avantajları şu şekilde sıralamaktadır;

“Macaristan’da çiftlik yatırımı çok cazip fiyatlara gerçekleşebilir. Kalifiye iş gücü imkanı bulabilirsiniz. Macar Devleti yatırım yapacaklara AB destekli olarak farklı kademelerde farklı teşvik veriyor. Türkiye’den gelecek yatırımcılara devletin bu desteği ayrı bir teşvik potansiyeli oluşturmaktadır. Üç yıl öncesinde kadar Türkiye canlı hayvan konusunda Macaristan’dan büyük alıcı ve fiyat belirleyici aktördü. O dönem Türklerin birbiri ile olan rekabeti Macarların da işine yaradı. Şimdi hayvancılık sektöründe bir durgunluk yaşanıyor. Bu süreçte de Türklerin Macaristan’da ciddi çiftlik yatırımları gözlemleniyor. Tarım ve hayvancılık alanında yatırım yapmış olan bazı şirketler; Mega Global Kft. 100 ve 170 dönümlük iki çiftlik işletmektedirler. Gönen Kft. Şirket’i 6 yıldır Macaristan Türkiye arasında canlı hayvan ticareti yürütmektedir. Budapeşte Teknik Üniversitesi mezunu, 20 yıldır Budapeşte’de yaşayan bir başka girişimci 70 hektarlık çiftlik işletmektedir. Ayrıca TÜMİŞAD Yönetim Kurulu üyesi Tahsin Er ve Sedat Harputluoğlu da kanatlı hayvancılık sektöründe kesim hizmeti vermektedirler ve bu sektörde yatırımlarına devam etmektedirler.” (Özbek, 2014)

Budapeşte Türk Büyükelçiliğine bağlı ticaret müşavirliği kayıtlarında bulunan Türk firmalarının 40’ı tekstil, 16’sı inşaat ve inşaat malzemeleri, 11’i gıda ve 5’i ise otomotiv yan sanayi sektörlerinde faaliyet göstermektedir. Geriye kalan firmalar ise, hizmetler, mobilya, mücevherat, hediyelik eşya ve elektrikli cihazlar gibi çeşitli alanlarda faaliyet göstermektedirler.

Tablo 13’ten görüleceği üzere Türkiye’nin önde gelen holdingleri ve firmaları Macaristan’da girişimcilik faaliyetlerinde bulunmaktadır. Çelebi yer hizmetleri yaklaşık 650 çalışanı ile Macaristan’da faaliyet gösteren büyük Türk girişimlerinden biridir. Polat Holding’e bağlı Ege Seramik 1991 yılından beri Macaristan’da hizmet vermektedir. Otokoç ise 2015 yılında Budget firmasını devralarak Macaristan’da faaliyete başlamıştır. Bünyesinde çalışan 30 Macar için işveren konumundadır. Ekol Lojistik Macaristan’da 2013 yılında faaliyete başlamıştır. Ekol Lojistik bünyesinde çalışan 260 Macar çalışan için işveren konumundadır. Ekol Lojistik Macaristan,

içinde bulunduğu coğrafyanın toplumsal ve kültürel hayatına destek verme amacı ile üniversitelerle stratejik iş birliği imzalamıştır. Ayrıca Türkiye’de gerçekleştirilen Macar kültürel etkinliklerine de destek vermektedir.

Tablo 13 : Macaristan’da Faaliyet Gösteren Başlıca Türk Firmaları

Yatırımcı	Sektör
Türk Hava Yolları	Yolcu ve Kargo Taşımacılığı
Çelebi Yer Hizmetleri	Yer Hizmetleri
Özyer Grup	Otel Hizmeti (Budapeşte’de 5 otel restorasyonu)
Polat Holding- Ege Seramik	Ticaret-İnşaat-Gayrimenkul
Orhan Holding-Aunde Tekstil Kft (Solnok)	Oto Koltuk Kılıfı Üretimi
Türk Telekom	Fiber Altyapı
Koç Holding-Budget	Oto Kiralama Hizmeti
Telatex AŞ-Meteyx Hungary Kft	Rüzgar Enerjisi Parçaları Üretimi
Ekol-Ekol Lojistik Kft	Lojistik Hizmeti
Transemex Logistics Kft	Lojistik Hizmeti
MT Displays-MT Displays Hungary Kft	Reklam Malzemeleri Pazarlaması
Sun Fun Holidays	Turizm
Nakset Kft	Et Ürünleri Üretimi
Attasa Kft	Sanayi Mutfakları Satış ve Servis Hizmeti
Server Kft	AVM
Melis Inverstment Kft (Özyer Holding AŞ İştiraki)	İnşaat
AMX Real Estate Management Hungary Kft. (Polat Holding AŞ İştiraki)	İnşaat
MEFA Hungary Kft	İnşaat

Kaynak: T.C Budapeşte Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, “Macaristan Ülke Raporu”, 2017, s.22.

Türk firmaları önemli başarılarla imza atmaktadır. Örneğin; Ekol lojistik, Çin ve Macaristan arasında demiryolu hattı projesi başlatmıştır. Ekol lojistiğin “bir kuşak-bir yol” sloganı ile başlattığı bu proje Çin Devlet Demiryolu Şirketi’ni harekete geçirmiş ve Çin’i Avrupa’ya bağlamak için 7 ülke demiryolu şirketi ile iş birliği anlaşması imzalanmıştır. Bu sayede Asya-Avrupa arasındaki nakliye piyasasının demiryolu üzerindeki payını arttırmanın yanında, 2011 yılından beri 3 bin 577 tren seferi yapılmıştır. Bu sayede Ekol lojistik hem Macaristan ekonomisine büyük katkı sağlamış hem de bir Türk firması olarak yatırımlarını arttırmıştır (Köprü Hid Dergisi, 2017: 7).

Macaristan Türkiye İş Konseyi Başkanı Adnan Polat'ın bu konudaki yorumu ise şöyle olmuştur; “28 sene önce kendi seramik ürünümüzü pazarlamak için bir şirket kurduk. O dönemde ihracat yapmak için çabalıyorduk. Macaristan Avrupa'nın tam ortasında olduğu için bir lojistik merkezi yaptık. Bu durum beni iki ülke arasındaki ilişkilerin gelişmesi için çalışmaya yönlendirdi. İki ülke arasındaki ticaret hacminin artması için çalışıyorum. Türkiye'den Macaristan'a yatırım oranı üç senede 1 Milyar Euro'nun üstüne çıktı. Türk girişimciler hem lojistik anlamda kolaylık kazanıyor hem de, “made in Europe” markası alarak Avrupa'ya ihracatı kolaylaştırmış oluyorlar. Ege, Marmara Denizi ve Tuna Nehri üzerinden Almanya'ya ürün taşıyorduk. Macaristan'da kurumlar vergisi %9, enflasyon 0'a yakın, işsizlik %3 seviyelerindedir. Türk girişimciler için teşvikler veriyor, pazarların tam ortasında, yetişmiş işgücü bulunuyor, ekonomisi son dört senede %4 büyümüş durumda. Türklerle soydaşlık bağı olduğunu düşünen Macarlar var ve Türkleri seviyorlar. Girişimciliğe açık sektörler; otomotiv, elektronik, eczacılık, su teknolojileri. Dört bir tarafı dağlarla çevrili bir ova olması nedeniyle Avrupa'nın su merkezi halinde, tarım ve hayvancılıkta çok ilerleme var.” (CNN Türk, Cem Seymen Para Dedektifi Programı, 2018).

3.4.1. Türk Girişimcilerin Macaristan'a Yatırım Yapma Sebepleri

Macaristan'a yapılan girişimci göçlerin önemli bir sebebi, Macaristan'da iş kurmak için başlangıç yatırımının düşük olmasıdır. Kendi ülkesinde yüksek bir yatırım ile iş kurmak yerine girişimciler, daha az başlangıç sermayesi ile iş kurma imkanı olduğu için Macaristan'ı fırsat olarak görmektedirler (Tepavcevic, 2017: 83). Bu çıkarım Macaristan'daki Türk girişimcilerin Macaristan'da çalışma ortamını fırsat olarak değerlendirmeleriyle benzerlik göstermektedir.

“Macaristan'da şirket kurmak çok kolay ve pahalı değil. Avukat aracılığıyla 1 haftada kuruluyor. Ticari mahkemeden izin alınıyor. Turist vizesiyle gelip 1-2 haftada şirketi kurup Türkiye'ye dönerek iş vizesine başvurabiliyorsunuz. Şirket kağıtları ve vergi daire kayıt kağıtlarıyla Türkiye'den oturum için başvuruyorsunuz. Şirket kurarken iki kişinin adının geçmesi gerekiyor. KFT Limited demek. KFT en

az iki kişiyle kuruluyor ama imza hakkı yok, kazanç da almıyor sadece güvence gibi. Hiçbir sorumluluğu yok. Az bir para koymuş olabilir. O zamanlar şirket kuruluşu 150.000 forintti şu anda 60.000 Forint civarına kuruluyor. Şirket sermayesi 500.000 Forint ama yatırdıktan sonra sermayeyi geri çekebiliyorsunuz bankadan. (Bkz, Ek 1, 3. Görüşmeci).

“Macaristan’da iş yapmak çok kolay. Devlet herhangi bir zorluk çıkarmıyor. Limited şirketinizi kuruyorsunuz ve bankada en az 10.000 Euro teminat gösteriyorsunuz ve iş yapmaya başlıyorsunuz. Hatta teminat olarak gösterdiğiniz ve bankaya yatırdığınız parayı 1 gün sonra çekebilirsiniz.” (Bkz, Ek 1, 9. Görüşmeci).

“Macaristan’da yatırım yapmak bir iş kurmak çok kolay. Sadece bir avukata ihtiyacınız var ve 280 Euro masraf ederek resmi işlemleri tamamlıyorsunuz. Sonra da yapacağımız işe göre sermaye ihtiyacınız var.” (Bkz, Ek 1, 16. Görüşmeci).

Özellikle 2000’li yıllardan itibaren, Türk şirketlerinin yurtdışında yaptıkları yatırımların ivme kazandığı gözlemlenmektedir. Türk yatırımlarında da, diğer gelişmekte olan ülkelerin dış yatırımlarına paralel bir şekilde, pazar potansiyelini değerlendirmeye dönük yatırımlar öne çıkmaktadır. Bunun yanı sıra, Türkiye’nin mevcut yatırım stoğu analiz edildiğinde, özellikle komşu coğrafyalarda yer alan ülkeler ile Türkiye’nin ekonomik veya politik ilişkisi önemli bir yatırım motivasyonu olarak belirginleşmektedir. Türk girişimcileri açısından yatırım çekiciliği;

- Kalkınmışlık düzeyleri ve know-how potansiyelleri
- İç ve komşu pazar büyüklükleri
- İş gücü, lojistik ve üretim maliyetleri
- Hammadde potansiyelleri
- Sahip oldukları mevzuat avantajları veya dezavantajları
- Türkiye ile ekonomik ve politik ilişkileri ile değerlendirilmekte ve ağırlıklandırılmaktadır (Deloitte, Yurtdışı Yatırım Endeksi, 2016: 10).

Macaristan özelinde düşünüldüğünde bu maddeler arasından özellikle; iş gücü, lojistik avantajı, üretim maliyetlerinin düşük olması ve iş kurma mevzuat kolaylığı ön plana çıkmaktadır. Son maddede yer alan, Türkiye ekonomik ve politik yakınlık ifadesi de Türkiye Macaristan ilişkileri açısından geçerli olmaktadır.

Türk girişimciler için, “fırsat odaklı yatırımlar” açısından gelişmiş Avrupa Birliği ülkelerinden ziyade; Romanya, Polonya ve Macaristan gibi ülkelerin daha cazip olduğu görülmektedir. Budapeşte Ticaret Müşavirlerinden Evrim Demirci Soranlar, Macaristan’daki yatırım fırsatları ile ilgili düzenlenen, “Macaristan Ekonomisi ve Türk-Macar Ekonomik ve Ticari İlişkileri” konulu sempozyumda 29 Şubat 2012 tarihinde yaptığı konuşmada aşağıdaki fırsatlara değinmiştir;

“Macaristan, nitelikli ve görece ucuz işgücüne sahip bir ülke. Macarlar matematik ve fen bilimlerine yatkın olmaları, mühendis özellikleri ve en çok da mucit olmaları ile tanınır. Sinir küpü, dizel motor, bilgisayarın atası sayılan cihaz, C vitamini, tükenmez kalem ve daha onlarca eşya Macarlar tarafından icat edilmiştir. Çoğu bilim alanında 11 Nobel ödülü vardır. Bulgaristan’dan sonra AB içerisinde asgari ücretin en ucuz olduğu (ortalama 350 Euro) 2. ülkedir. Verimli toprakları, hayvancılığa uygun coğrafyası, lojistik avantajları ve Türklerle olan tarihi ve kültürel bağları dikkate alındığında Macaristan’ın Türk yatırımcılar için göz önünde bulundurulması gereken bir ülke olduğu düşünülmektedir.” (T.C Budapeşte Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, 2012).

Yatırım fırsatları ile ilgili olarak İktisadi Araştırmalar Vakfı Başkanı Ahmet İncekara, Türkiye Macaristan Ekonomik İşbirliğinin Geliştirilmesi Sempozyumunda Türkiye’den Macaristan’a yapılacak yatırımın önemini aşağıdaki şekilde özetlemektedir;

“Macaristan için birçok iş adamı, Macaristan ekonomik anlamda ve nüfus anlamında küçük, Macaristan’da ne yapılabilir ki? diyebilir, hayır; Macaristan öyle bir ekonomi ve toplum ki; hem kültürel bağımız çok güçlü hem ekonomik anlamda kendi ağırlığının çok daha üzerinde bir nüfusa sahip. Macaristan ekonomisi kalifiye iş gücü, 15000 Dolar’ı aşan kişi başına geliri, istikrarlı büyümesi, azalan kurumlar vergisi oranları ve derecelendirme kuruluşlarının yükselen notları ile AB içinde hızla gelişen bir ekonomidir. Pazar ekonomisine geçiş için bir sorun kalmamıştır. Tarihi ve kültürel yakınlık, Türk şirketlerine ev sahipliğini kolaylaştırmakta, AB pazarının anahtarını sunmaktadır.” (İktisadi Araştırmalar Vakfı, 2016: 9).

Türkiye Macaristan Başkonsolosu Balazs Hendrich de konuyu aşağıdaki şekilde özetlemektedir;

“Macaristan uygun konumu, istikrarlı makro ekonomisi ve yatırım dostu, istikrarlı siyasi ortamı sayesinde yatırım için mükemmel ve güvenli bir yer. Gelen Doğrudan Yabancı Yatırım stoku, (2014 yılı sonunda) GSYİH’nin yüzde 78’ini oluşturarak bölgenin en yüksek oranı oldu. Orta Avrupa’da 350 milyonluk bir pazar

kolay erişim sağlayan dört ana Pan-Avrupa koridorunun kavşağında yer alıyoruz. Ülke, 2004 yılından beri Avrupa Birliği tam üyesi konumunda. Dostça bir atmosfer, iş ilişkilerinin geliştirilmesi açısından iyi bir teşvik unsuru. Bunun yanı sıra Macaristan stratejik jeopolitik konumunu, nitelikli iş gücünü ve gelişmiş altyapısını da hizmete sunmalı. Ayrıca Macar hükümetinin yatırım teşvikleri de bölgede oldukça rekabetçi. Sunulan teşvikler arasında nakit sübvansiyonlar, yatırım vergi indirimi, eğitim sübvansiyonu, küçük işyeri kurma yardımı, ücretler üzerinden vergi indirimi ve iş yaratma sübvansiyonu yer alıyor.

Türkiye'ye benzer şekilde Macaristan mevcut teşvik yoğunluğunun değiştiği bölgelere ayrılmış durumda. Macar hükümetinin kararına bağlı olan nakit sübvansiyon, varlık yatırımı veya iş yaratma amaçlarıyla talep edilebilir. Macar hükümetinin Kurumsal Vergisi'ni Avrupa'nın en düşük oranı olan yüzde 9'a düşürdüğünü, sosyal güvenlik ile ücretler üzerinde geçerli vergi oranını 2017'den itibaren yüzde 27'den yüzde 22'ye indirdiğini ve 2018 yılında da yüzde 20'ye indireceğini vurgulamak isterim. Macaristan yakın zaman önce kurumsal Ar-Ge faaliyetlerini ve teknoloji ağırlıklı yatırımların gerçekleştirilmesini artırmak amacıyla yeni nakit teşvikler de sundu. Ayrıca Türk-Macar ilişkilerini ilerletecek önemli bir başarı olarak Macar Exim Bank'ın deneyimli bir Türk finansçı liderliğinde İstanbul'da bir şube açtığına dikkat çekmek isterim.

Macaristan devlet bankası olan Exim Bank, Macaristan'a yatırım yapmak isteyen Türk yatırımcılara orta ve uzun vadeli proje ile yatırım finansmanı sağlayan bir Kalkınma ve Yatırım Finans Kuruluşu olarak görev yapıyor. Türkiye, hükümetimiz için en önemli ekonomilerden biri. Exim Macaristan'ın Türkiye'deki varlığı bir yandan ticaret hacminin büyümesine hizmet ederken diğer yandan Türk yatırımcıları Macaristan'a yatırım yapmaya teşvik etmektedir. Yatırım yapan şirketlerin geri bildirimlerine göre yabancı dil bilgisine, orta ve yükseköğrenim standardına ve rekabetçi ücretlere sahip gayretli, yüksek vasıflı iş gücünün varlığı Macaristan'a yatırım yapma kararlarında önemli bir rol oynadı." (KMPG, 2017)

MÜSİAD Budapeşte Temsilciliği, Macaristan'da İş Yapma (Dış Ticaret ve Yatırım) Raporu'nda Türkiye Budapeşte Büyükelçisi Şakir Fakılı'nın değerlendirmesine göre;

"Türk girişimciler için Macaristan'da önemli fırsatlar bulunmaktadır. Macaristan'ın Orta Avrupa'daki lojistik sektörü açısından taşıdığı önem kayda değerdir. Macaristan'ı Vişegrad 4 grubuyla birlikte değerlendirmek gerekir. Tekstil, otomotiv alanında AR-GE faaliyetleri, ilaç, mobilya sektörü de girişimciler aracısından değerlendirilmesi gereken sektörlerdir." (MÜSİAD, 2018: 14).

Türkiye Cumhuriyeti Budapeşte Büyükelçiliği Ticaret Müşaviri Faruk Cömert'in aktarımına göre;

"Düşük maliyetli nitelikli işgücü, gelişmiş teknolojik altyapı, yüksek yatırım teşvikleri Türk girişimciler açısından fırsat olarak sayılabilecek özellikler arasındadır. Macaristan'da KOBİ'lerin rekabet gücünü arttıracak seviyede teşvik imkanları sunulmaktadır. Yetenekli ve yüksek eğitilmiş işgücü özellikle mühendislik, IT, ilaç

sektörü için avantajlar arasında sayılabilir. Ücret seviyesi AB ortalamasından %60 daha azdır. Çalışma saatlerinin fazlalığı, işgücünün verimli kullanımı açısından önemli bir fırsat olarak nitelendirilebilir” (MÜSİAD, 2018: 14).

Genel anlamda Türk girişimcilerin Macaristan’a olan yönelimi Macaristan’ın Avrupa Birliği’ne üye olmasıyla birlikte artış göstermiştir. Türk girişimciler Macaristan’ı Avrupa’ya açılan kapı konumunda görmektedir. Türkiye’de %22 olan Kurumlar Vergisi, Macaristan’da %9 seviyesindedir. Vergide, %9 oranı ise Avrupa Birliği ülkelerindeki en düşük vergi oranıdır.

Macaristan’da iş kurma kolaylığı da girişimciler için elverişli bir ortam sağlamaktadır. Macaristan’da kalifiye işgücü bulunmaktadır. Asgari ücret diğer Avrupa ülkelerine kıyasla düşük seviyededir. Yaşam maaliyeti Avrupa ortalamasına göre düşüktür. Türkler ve Macarların ortak tarihten gelen yakınlıkları sayesinde Macaristan’da çalışma ortamı ve hayat Türkler için elverişlidir. Macaristan’daki Türk girişimcilerle yapılmış olan yüz yüze görüşmelerde de bu ifadeler geçmektedir:

“Önyargılı davranmıyorlar. Özellikle Türklere karşı dostane tavırları var. Bunda geçmişin ve televizyonlarda yayınlanan Türk dizilerinin etkisi olduğunu düşünüyorum. Ayrıca hükümetler arası bir uyum söz konusu. Kısacası bir Türk için Macaristan’da yaşamak ve çalışmak kolay ve keyifli.” (Bkz, Ek 1, 16. Görüşmeci).

“Burada Türkleri seviyorlar, sempati duyuyorlar, ırkçılık yok. İnsanlar işlerine saygı duyuyorlar ve yaptıkları işlerden gocunmuyorlar, iş-yaşam dengesini iyi kuruyorlar. Budapeşte sakin, huzurlu bir şehir.” (Bkz, Ek 1, 7. Görüşmeci).

“Türklere karşı olan olumlu tutumları sebebi ile burada yaşamaktan memnunum.” (Bkz, Ek 1, 12. Görüşmeci).

3.4.2. Macaristan Türkiye Yaşam Endeksi ve Çalışma Kültürü

Bireylerin refahını üç temel etken etkilemektedir. Bunlar ekonomi, kültür ve yönetimdir. Ekonomist Stiglitz ve diğerlerine göre refahı tanımlamak ve ölçmek için sadece GSYH tek bir kriter değildir birden fazla kritere ihtiyaç vardır. Bu kriterler; yaşam standardı için gerekli olan materyaller (gelir, tüketim, zenginlik), sağlık, eğitim, iş yaşamını kapsayan kişisel faaliyetler, politika ve yönetim, sosyal ilişkiler ve iletişim, çevre ve güven olarak sıralanabilmektedir. OECD refahı tanımlayan ve

ölçen yeni bir endeks getirmiştir. 2011 tarihinde Daha İyi Yaşam Endeksi'ni uygulamaya koymuştur. Ölçüm kriterleri; konut, gelir ve refah, iş ve kazanımlar, sosyal iletişim, eğitim ve beceriler, çevre koşulları, sivil katılım ve yönetim, sağlık durumu, yaşam memnuniyeti, güvenlik ve iş yaşam dengesidir (Akar, 2014: 5-12).

Tablo 14 : Türkiye ve Macaristan Daha İyi Yaşam Endeksi Karşılaştırması

	Konut	Gelir	İş	İletişim	Eğitim	Çevre	Sivil Katılım	Sağlık	Yaşam Memnuniyeti	Güvenlik	İş-Yaşam Dengesi
Macaristan	4,5	1,5	5,9	3	6,6	5,6	2,3	5,6	1,7	6,2	7,9
Türkiye	3,8	0,7	5	3,6	3,3	3,9	6,5	6,7	2,3	6,8	0

Kaynak: OECD Better Life Index, (Çevrimiçi), <http://www.oecdbetterlifeindex.org/countries/>, 22 Ağustos 2017.

Daha iyi yaşam endeksi karşılaştırmasına göre Macaristan; konut, gelir, iş, eğitim çevre ve iş yaşam dengesi konularında Türkiye'den daha iyi değerler almıştır. Macaristan'ın Türkiye'ye kıyasla daha iyi değerler aldığı konu başlıklarının açıklamasını kısaca aşağıdaki gibi özetlenmektedir. Tablodaki konut başlığı; ülkelerde hane halkının konutlardan memnuniyetini göstermektedir. Barınmak için konut temel şarttır. Konut maliyetlerine ek olarak, kişi başına paylaşılan ortalama oda sayısı ve hane halkının temel imkanlara ulaşabilirliği gibi koşulları da incelemek önemlidir.

Gelir başlığı, kişi başına düşen hane halkı net düzeltilmiş harcanabilir gelirini ifade etmektedir. Para tek başına mutluluğu sağlamasa da, daha yüksek yaşam standartlarına ulaşmak için önemli bir araçtır. Kaliteli eğitim, sağlık ve konut erişimi ihtimalini arttırmaktadır.

İş başlığı; istihdam açısından bakıldığında 15-65 yaş arası çalışabilir nüfusun ne kadarının ücretli işe sahip olduğunu göstermektedir. Bir iş sahibi olmak; gelir kaynağı sağlamak, toplumsal katılımı arttırmak, bireysel istekleri yerine getirmek,

benlik saygısı oluşturmak ve kişisel yetenekleri geliştirmek gibi bir çok faydaya sahiptir.

Eğitim; iyi bir eğitim iyi bir iş için gerekli ön koşuldur. Türkiye’de 25-64 yaş arası eğitim seviyesi oranlandığında neredeyse Macaristan’ın yarısı kadar olduğu gözlemlenmektedir. İyi bir eğitim bir ülkenin sosyal ve ekonomik refahı için şarttır. Eğitim, bireylerin toplumda ve ekonomide etkin bir şekilde yer alması için gerekli bilgi, beceri ve yetkinlikleri sağlamada önemli bir rol oynamaktadır. evre başlığında; yaşam ortamının kalitesi ile bireylerin refahını, memnuniyetini ve sağlığını doğrudan etkileyen hava ve su kirliliği ifade edilmektedir. İş ve yaşam dengesinin önemli bir ölçütü kişinin işte geçirdiği süredir. Uzun alışma saatleri kişisel sağlığı olumsuz etkileyebileceği gibi stres yaratabilmektedir. İş ve yaşam dengesi tüm aile üyelerinin refahı için gereklidir. Hükümetler, iş ve yaşamı dengeleyici çalışma uygulamaları ile buna destek olabilmektedirler.

Türkiye; iletişim, sivil katılım, sağlık ve yaşam memnuniyeti konularında Macaristan’a göre daha iyi değerler almıştır. İletişim başlığı, ülkedeki sosyal ilişkiler ve iletişimi ifade etmektedir. Güçlü bir sosyal ağ ve topluluk hem iyi hem de kötü zamanlarda duygusal destek sağlayabilir. Bu anlamda, çok küçük bir farkla da olsa, Türkiye Macaristan’dan daha iyi bir sonuca sahip olmuştur. Sivil Katılım, politika ve seçmen katılımını ölçmektedir. Sağlık bu ölçümde yaşam beklentisi ile ölçülmektedir. Yaşam koşullarındaki iyileşmeler, tıbbi bakımlardaki ilerleme ile iyi yaşam beklentisi artabilmektedir.

Türkiye’de rekabet koşulları göz önüne alındığında Türkler daha uzun saatler çalışma eğilim ve alışkanlığına sahiptir. Macarlar ise iş yaşam dengesini kurmayı daha fazla önemsemektedir. Araştırmanın yüz yüze görüşmeler bölümü de bu konuyu destekler niteliktedir.

“Macaristan’da haftalık çalışma süresi 40 saattir ve genellikle çalışanlar 40 saati aşmamaya çalışmaktadır. Çalışma disiplinleri yüksektir. Eğer çalışandan fazla mesai talep edilirse, bunun önceden planlanmış olması gerekir. Çalışanlar iş-yaşam dengesi konusunda çok hassas davranmaktadırlar. Türkiye’de çalışanlar

geleceklerini garanti altına almak için çalışırken, burada genellikle çalışanlar günlük yaşantıları, bireysel hayatları için çalışıyorlar ve çalışanlar arasında gözle görülür bir rekabet yok. Çünkü burada sağlık ve eğitim ücretsiz (özel okul ve özel sağlık kuruluşu yok) ve statü çok önemsenen bir konu değil. Müdür-çalışan arasındaki maaş farkı Türkiye'deki kadar fazla değildir. Bu durum, çalışanların hırslı olup müdür olmak yerine, biraz daha az kazanarak iş-yaşam dengesini iyi şekilde kurmaya yönlendiriyor." (Bkz, Ek 1, 12. Görüşmeci).

"Macaristan'da hayat sakin, çalışma sistemi oturmuş, yaşanması rahat ve güzel bir yer. Kültürel anlamda gelişmiş, İstanbul'dan küçük olsa dahi kültürel anlamda daha çok fırsat var. Aynı zamanda Macarlar işi hayatının merkezine koymuyorlar ve hayat-iş yaşam dengesini önemsiyorlar, bu durum tabii ki bizi de olumlu yönde etkiliyor ve iş yaşam dengesini oturtmaya çalışıyorum." (Bkz, Ek 1, 8. Görüşmeci).

"Türkler'in Macaristan'daki restoran oranı %1 seviyelerinde ancak merkezi yerlerde Türkler' in mekânları var. Burası ana cadde olduğu için sabaha kadar iş yapıyoruz. Gece gündüz çalıştırabilirseniz burada para kazanabilirsiniz aksi durumda sadece dükkân kirası karşılır." (Bkz, Ek 1, 1. Görüşmeci).

Yaşam Memnuniyeti kavramı, mutluluk veya bireysel olarak iyi olma, olumlu deneyimler ve duyguların olması ile ölçülmektedir. Bu tür veriler öznel olsa da ülkeler arası karşılaştırmada tamamlayıcı bir ölçüt olarak kullanılmaktadır. Yaşam doyumu şimdiki duygulardan bağımsız genel yaşam memnuniyetini ölçmektedir.

Macaristan'daki yatırımcı ve girişimcilerden olan Adnan Polat'ın Macaristan'daki yaşamla ilgili yorumu şu şekilde olmuştur: "Şehir buarada çalışanlar için imkanlar sunuyor. Sanatın çok gelişmiş olduğu bir şehir. Turizm açısından da oldukça güzel bir ülke. Devlet karkılarıyla Gül Baba Türbesi vakfı kuruldu. Başkanlığını ben yürüteceğim. 600'e yakın Osmanlı eseri var. Bu Osmanlı eserleri de vakfin bünyesinde yeniden tanıtılmaya çalışılacak" (CNN Türk, Cem Seymen Para Dedektifi Programı, 2018).

3.4.3. Türk Girişimcilerin Macaristan'da Çalışmaya Yönelik İfadeleri ve Karşılaştıkları Sorunlar

Macaristan'da işsizlik oranının %3,5 seviyesinde olması nedeni ile asgari ücretle çalışan Macar vatandaşı bulmak zor olabilmektedir. Aynı zamanda

Macaristan'ın AB üyeliği sonrası, kalifiye olan Macar vatandaşları gelişmiş Batı Avrupa ülkelerine göç etmeye başlamışlardır. Bu durum Türk girişimcilerin çalışan bulmak için ücret seviyesini asgari ücretin üzerinde tutmasını gerektirmektedir.

Gıda sektöründe çalışan Türk girişimcilerin ifadeleri şu şekildedir;

“Asgari ücretin üstünde ücret ödüyorum, sigortalarını yapıyorum, çünkü burada çalışan bulmak zor. Türkiye'ye göre Macaristan avantajlı ama Macaristan vatandaşlarına göre de çeşitli Avrupa ülkeleri avantajlı o nedenle Macar gençler başka Avrupa ülkelerinde şanslarını deniyor.” (Bkz, Ek 1, 1. Görüşmecisi).

“Yanımda 5 kişi çalıştırıyorum. Çalışanlara asgari ücretin %20 üstünde maaş veriyorum ve sigortalarını yapıyorum, yemeklerini karşılıyorum.” (Bkz, Ek 1, 5. Görüşmecisi).

Tekstil sektöründe çalışan Türk girişimcilerin ifadeleri ise şöyledir;

“Yanımda 7 Macar çalıştırıyorum. Çalışanlara asgari ücretin %20 üstünde maaş veriyorum ve sigortalarını yapıyorum, burada özel hastane yok, özel sağlık sigortası yaptırmıyorsunuz.” (Bkz, Ek 1, 3. Görüşmecisi).

“Dolgun bir ücret ödüyorum, dışarıda böyle maaş alamazlar pek. Polis memuru ya da öğretmen aldıkları ücretten daha iyi ücret alıyorlar. Sigortalarını yapıyorum. Aynı zamanda çalışacak işçi bulmak zor ve ücretler gayet yüksek. O konularda ciddi anlamda pahalı bir ülke” (Bkz, Ek 1, 7. Görüşmecisi).

Araç kiralama sektöründe çalışan Türk girişimcinin ifadesi ise şöyledir;

“Macaristan'da Türk firmalar için ve ülkenin büyümesi önündeki en büyük engel insan kaynağıdır. Çünkü işsizlik oranı %4 civarında, Budapeşte'de ise bu oran %2'dir. Birçok kalifiye çalışan ise AB üyeliği sonrası sınırların kalkması ile İngiltere, Almanya gibi ülkelere göç etmiş ve çalışmaya başlamıştır. Macaristan'da işsizlik oranının düşük olması verilen taban ücretleri de yukarı çekmektedir.” (Bkz, Ek 1, 12. Görüşmecisi).

Havacılık sektöründe çalışan Türk girişimcinin ifadesi ise şöyledir;

“Burada yapılan her iş bir kod numarası ile tanımlanır. Bu kod numaraları işin niteliklerine göre ücretin belirlenmesini sağlamaktadır. Son 1 yıldır kalifiye eleman bulmakta zorluk çekilmektedir. Bunun sebebi işsizlik oranının düşük olmasının getirdiği ücretlerin yüksek oluşu ve AB üyeliği sonrası kalifiye çalışanların Batı Avrupa'ya göç etmesidir. Bunun yanında sektörün çalışma şartlarının zorluğu ve Macaristan'da iş bulma kolaylığı nedeni ile işten ayrılma oranı yüksektir.” (Bkz, Ek 1, 13. Görüşmecisi).

İnşaat sektöründe çalışan Türk girişimcileri ise şu şekilde ifade etmektedir:

“Çalışanlara pozisyonlarına göre piyasanın %20-25 kadar üstünde maaş ödüyoruz ve ayrıca satış primi uygulamamız bulunmaktadır. Buradaki işveren açısından en büyük zorluklardan biri çalışan bulma zorluğudur. Bunun sebepleri, işsizlik oranının düşük olması, genç kalifiye nüfusun daha gelişmiş Avrupa ülkelerine yönelmesi ve Şirketimizde çalışacaklar için Macarca-İngilizce bilme zorunluluğudur.” (Bkz, Ek 1, 14. Görüşmeci).

“İşsizlik oranının %3,7 seviyesinde olması çalışan bulma konusunda sıkıntılı bir ortama sebep olmaktadır. Macaristan’da nitelikli işgücü var ancak işsizlik yok denecek kadar az olduğu için nitelikli işgücünü çekmek istiyorsanız ücretleri biraz arttırmak gerekiyor. Örneğin bizim 107 çalışan çalıştırmamız gerekiyor ama bulamıyoruz. Türkiye’den çalışan getirelim dedik. HIPA, aradığınız çalışan özelliklerini bize yazın, biz bir süre arayalım, bulamazsak Türkiye’den getirmek için başvuru yapabilirsiniz dedi. Mevcut durumda 25 Türk çalışan için çalışma izni aldık.” (Bkz, Ek 1, 17. Görüşmeci).

Macar vatandaşları için iş-yaşam dengesi büyük önem arz etmektedir. Bu sebeple çalışanlar fazla mesai yapmaya olumlu bakmamaktadır.

Tekstil, hayvancılık ve araç kiralama sektöründe çalışan Türk girişimcileri, iş-yaşam dengesi konusunu şu şekilde ifade etmektedir:

“Haftalık 40 saat çalışıyorlar, Macarlar iş-yaşam dengesine çok önem veriyorlar.” (Bkz, Ek 1, 3. Görüşmeci).

“Macarlar genelde çalışmayı çok sevmiyor. Ve çalışma saatlerini tamamladıklarında fazla çalışmak istemiyorlar. Çalışma ve hayat dengesini çok önemsiyorlar.” (Bkz, Ek 1, 11. Görüşmeci).

“Macaristan’da haftalık çalışma süresi 40 saattir ve genellikle çalışanlar 40 saati aşmamaya çalışmaktadır. Çalışma disiplinleri yüksektir. Eğer çalışandan fazla mesai talep edilirse, bunun önceden planlanmış olması gerekir. Çalışanlar iş-yaşam dengesi konusunda çok hassas davranmaktadırlar. Türkiye’de çalışanlar geleceklerini garanti altına almak için çalışırken burada genellikle çalışanlar günlük yaşantıları, bireysel hayatları için çalışıyorlar ve çalışanlar arasında gözle görülür bir rekabet yok. Çünkü burada sağlık ve eğitim ücretsiz (özel okul ve özel sağlık kuruluşu yok) ve statü çok önemsenen bir konu değil. Müdür-çalışan arasındaki maaş farkı Türkiye’deki kadar fazla değildir. Bu durum, çalışanların hırslı olup müdür olmak yerine, biraz daha az kazanarak iş-yaşam dengesini iyi şekilde kurmaya yönlendiriyor.” (Bkz, Ek 1, 12. Görüşmeci).

Macaristan’da ürün çeşidine göre katma değer vergisi alınmaktadır. Tekstil, elektronik eşya vb. bazı ürünlerde vergi oranı %27 olarak belirlenmiştir. Bu sektörlerde çalışan Türk girişimciler vergi oranını zorluk olarak belirtmektedir.

Tekstil, gıda ve lojistik sektörlerinde çalışan Türk girişimcileri, KDV oranı konusunu şu şekilde ifade etmektedir:

“Burada işveren için en büyük sıkıntı yüksek KDV oranı, bu oran %27. Bu oranı fiyatlara ekleyince yaklaşık Türkiye ile aynı fiyatlara satmış oluyoruz. Ayrıca vergi kontrolleri çok sık yapılıyor ve bunu yalancı alışveriş dedikleri metot ile yapıyorlar. Müşteri olarak iş yerine geliyorlar ve alış-veriş yapıyorlar. Eğer fiş verilmez ise yüksek cezalar yazıyorlar.” (Bkz, Ek 1, 3. Görüşmeci).

“Buradaki en büyük sıkıntımız vergilerin çok olması, KDV %27’ye çıkacak şu anda %25.” (Bkz, Ek 1, 7. Görüşmeci).

“Buradaki en büyük sıkıntı ödenen %27 vergi.” (Bkz, Ek 1, 6. Görüşmeci).

“Ayrıca vergi çok yüksek burada, %27. Şu anda lokantaların yemek sektörünün vergileri çok fazla.” (Bkz, Ek 1, 4. Görüşmeci).

“Hatta Dünyadaki en yüksek KDV alan ülkeler arasındadır. KDV oranı %27’dir. Ve bununla birlikte yıllık %18 gelir vergisi ödüyoruz ve tabii ki karımızı ekliyoruz. Bu durum ürünlerin fiyatlarını yukarı çekiyor. Türkiye’den getirdiğimiz ürünler zaten normale göre pahalı, bu giderleri de ekleyince daha da pahalı oluyor ve Avrupa’dan gelen bir ürüne göre dezavantajlı oluyoruz.” (Bkz, Ek 1, 9. Görüşmeci).

Macaristan’ın AB üyeliği öncesinde Macaristan’a gelmiş olan Türk girişimciler için AB üyeliği sonrasında rekabet artmıştır.

Lojistik sektörlerinde çalışan Türk girişimcinin, rekabet ile ilgili ifadesi şu şekildedir:

“AB üyeliği bizi kötü yönden etkiledi. Biz burada fiyatı kendimiz belirliyorduk. Avrupa Birliğine girdikten sonra Avusturya’daki toptancıların daha ucuza ürün satması bir rekabet oluşturdu. Fiyatları indirmek durumunda kaldık. Sınırlar açılınca her yerden her şey girmeye başladı. Viyana’daki Türkler Macaristan pazarına girdiler.” (Bkz, Ek 1, 8. Görüşmeci).

Türk girişimcilerin karşılaştığı sorunlardan biri Türk çalışan getirme konusundaki zorluktur. İşgücü konusunda öncelikle Macar veya AB vatandaşı potansiyelinin değerlendirilmesi gerekmektedir. Eğer uygun nitelikte çalışan

bulunamazsa Türk çalışan için vize başvurusu yapılabilir. Bir diğer sorun Macaristan'da yerleşik Türk vatandaşlarının çocukları için eğitim imkanı konusudur. Anaokulu, İlkokul ve lise ihtiyacı bulunmaktadır. Bankacılık, havale işlemleri için de Türk bankaları şubelerine ihtiyaç bulunmaktadır (MÜSİAD, 2018: 60).

Yapılan bir araştırmaya göre; Macaristan'da 10 yılı aşkın süredir yaşayan Türk varandaşları; Macaristan ve Türkiye arasındaki ticari ilişkilerin olumlu yönde gelişeceğini düşünmektedir. 1990'lardan itibaren Macaristan'a gelen Türk girişimciler piyasa ihtiyaçlarını iyi anlamış ve Macaristan'da başarılı bir çalışma ortamı geliştirmişlerdir. Yine aynı çalışma Türklerin Macaristan'da çalışmaya yönelik algılarının eğitim seviyesi, çalıştıkları sektör ve şirket büyüklüğüne göre değiştiğini göstermektedir. Cinsiyet, yaş gibi kişilik özellikleri Macaristan'da çalışma algısı için fark yaratan bir unsur olmamıştır. Özellikle tekstil gibi Türkiye'nin başarısının ün yaptığı sektörde çalışan Türkler için Macaristan, ideal bir çalışma ortamı algısı yaratmaktadır (Onalan ve Magda, 2018: 191).

3.4.4. Macaristan'da Türk Girişimciliğinin Geliştirilmesine

Yönelik Çalışmalar

Macaristan'da yatırımların artırılmasına yönelik çeşitli çalışmalar yapılmaktadır. Macaristan Yatırım Teşvik İdaresi Yatırım Teşvik Direktörü Tünde Kis Aralık 2016'da gerçekleştirilen Türkiye Macaristan Ekonomik İşbirliğinin Geliştirilmesi Sempozyumu'nda konuyu aşağıdaki şekilde özetlemiştir.

“Türkiye'den yatırımlar ve projeler geldiği zaman Macaristan Yatırım Ajansı (HIPA) olarak; yatırım proje görüşmeleri sırasında iş ortamını tanıtırız. Yatırım ortamı bazında ne tür imkanlar olduğunu açıklarız. Yatırım alanları için sıfır veya terk edilmiş endüstri bölgeleri ve sanayi parklarındaki imkanları anlatırız. Söz konusu imkanlar; kalifiye işgücü bulunması, eğitim ve mesleki eğitim, orta ve yüksek öğretim kurumlarıyla iş birlikleri, çalışan işletmelere referans ziyaretleri ve sağlanan maddi destekler bilgisidir. Macaristan küçük bir ülke ve yatırımcılara yönelik açıklığı bulunmaktadır. Düzenli ekonomik büyüme açısından yatırımlar çok önemlidir. 2017 yılı itibarıyla kurumlar vergisinin %9'a düşeceği Başbakan Viktor Orban tarafından açıklanmıştır. Buna ek olarak sosyal sigortalar piriminin %5 azalacağı, 2018'de %17 olacağı açıklanmıştır. Yatırımcılara daha uygun yatırım

ortamı sağlayacaktır. Ayrıca Macar Hükümeti tarafından İş Kanunu konusunda ve mesleki eğitim konusunda destek imkanları bulunmaktadır. Araştırma-geliştirme faaliyeti söz konusu ise destek kapsamı çok daha geniş olmaktadır.” (İktisadi Araştırmalar Vakfı, 2017:49-52)

Konuyla ilgili Macaristan’daki Türk girişimcinin söylemleri aşağıdaki gibi olmuştur.

“HIPA ile görüştük. Dış İşleri ve Ticaret Bakanlığına Bağlı çalışıyor. Çok yol gösteriyorlar. Bölgeleri tanıtıyorlar. Macaristan’da Yunanistan’a göre daha kolay ilerliyoruz. HIPA teşviği olarak harcanan para geri ödeniyor. Doğu bölgeleri için teşvik daha fazla veriyorlar. %50’ye kadar nakit desteği sağlanıyor. Miskolc bu bölgede. 50 kişiden fazla çalıştırma koşulu arıyorlar biz 107 kişi çalıştırırız dedik. 20 Milyon Euro üzerinde yatırım taahhüt ettik. %30 civarında nakit desteği aldık.” (Bkz, Ek 1, 17. Görüşmecisi).

Macaristan’a yatırım yapılması durumunda ödenecek verginin maksimum %80’i kadarı vergiden düşürülebilmektedir. Teşvikler ilk yıl başlamakta ve 9 yıl daha devam etmektedir. Teşvik oranları bölgelere göre değişmektedir. Örneğin; Budapeşte %25, Pest bölgesi %30 iken Macaristan’ın tüm diğer bölgeleri %50 oranındadır. Budapeşte başkent ve ticaret merkezi olduğundan muafiyet oranı diğer bölgelere göre daha az tutulmaktadır. Firmaların büyüklüğüne göre de teşvikler değişmektedir. Yatırımın 50-100 Milyon Euro’luk kısmı için bölgesel teşvikin %50’si, 100 Milyon Euro’nun üzerindeki kısım için bölgesel teşvikin %34’ü uygulanır (Orta Anadolu İhracatçı Birlikleri Genel Sekreterliği, 2014: 13). Vergi indirimlerinin yanında Macaristan Dış İşleri Ticaret Bakanlığına bağlı ihracat bankası olan ve aynı zamanda Türkiye’de de şubesi 2015 yılında açılan Eximbank, Macaristan’a yatırım yapacak Türk girişimcilerini desteklemektedir. Türkiye’den Macaristan’a gelen girişimcilere 12 yıla kadar varan vadelerde finansman desteği sağlamaktadır. Türkiye’de bulunan Eximbank şubesi 2017 yılında Macaristan’da yatırım yapacak Türk firmaları için 100 Milyon Dolarlık bir fon ayırmıştır (İktisadi Araştırmalar Vakfı, 2017: 59).

Türkiye Macaristan’daki iş ve yatırım fırsatlarına önem vermektedir. Bu bağlamda iş insanlarını bilgilendirici çeşitli etkinlik ve paneller düzenlenmektedir. Yakın tarihte gerçekleşen; Müstakil Sanayici ve İşadamları Derneği (MÜSİAD)’ın

düzenlediği, “Macaristan’da İş ve Yatırım Fırsatları Paneli”, bu çalışmalara örnek olarak verilebilir.

Macaristan nüfus yoğunluğu açısından küçük bir ülkedir. Macaristan’ın nüfusu her ne kadar 10 milyon olsa da 300 milyonluk bir nüfusa komşudur. Aynı zamanda Macaristan bu 300 milyonluk nüfusa ihracat yapmaktadır. Bu nedenle Macaristan’a yapılacak yatırımlar yalnızca Macaristan kapsamında düşünülmemelidir. Yatırım yapacak firmaların komşu ülkelere ihracat yapma imkanları da bulunmaktadır.

Türkiye ile Macaristan arasındaki Sosyal Güvenlik Anlaşması, Bakanlar Kurulu kararı ile Resmi Gazete’de yayımlanarak 5 Haziran 2018’de yürürlüğe girmiştir (PwC Türkiye, 2018). Bu anlaşma ile Macaristan’da çalışan Türkler için aşağıdaki konular güvence altına alınmıştır.

- Sosyal sigorta emeklilik yardımları
- İş kazası veya meslek hastalıkları olması durumunda tüm tedavi masraflarının karşılanması ve Macaristan’da yürürlükte bulunan kanunlara ödemelerin yapılması,
- Sağlık sigortasının yapılması,
- Bu haklardan faydalanmak için her iki ülkede geçen hizmet süresinin toplamı göz önünde bulundurulması,
- Çalışanın ailesinin sağlık yardımları güvence altına alınması.

3.4.5. Macaristan’da Yatırım İlişkilerini Geliştirmek İçin Kurulmuş Türk Kuruluşları

Macaristan’daki Türk girişimciler Macar halkıyla dostluk ve kültürel ilişkilerini geliştirmek, bilimsel, sosyal ve ekonomik ilişkileri ilerletmek amacıyla dernekler kurmuşlardır. Türk Macar Dostluk Derneği Bakanlar Kurulu’nun 6 Haziran 1992 yılında ve 92/3169 sayılı kararı ile Ankara’da kurulmuştur. Türk

Macar Dostluk Derneği, Macaristan'ın başkenti Budapeşte'de rejim değişikliği dernek kurma olanağı sağlar sağlamaz bir grup Türkolog ve Türk sever insan tarafından 1994 yılında şube olarak kurulmuştur. Dernek Başkanı eski Ankara Büyükelçisi olan Istvan Szabo'dur.

Türk girişimcilerin Macaristan'da yatırımlarını büyötmek için çalışmalar yapmaya devam ettikleri bilinmektedir. 2007 yılı sonu itibariyle Macaristan'da Türk iş adamları tarafından üç farklı organizasyon oluşturulmuştur. Bunlardan birisi, Macaristan'ın AB üyeliği öncesindeki Türk girişimcilerden olan Osman Şahbaz'ın başkanlığını yaptığı ve 1997 yılında kurulmuş olan Türk-Macar İş adamları Derneği'dir. İkincisi, 2000 yılında kurulmuş olan ve başkanlığını Suat Karakuş'un yaptığı Türk-Macar Sanayi ve Ticaret Odası'dır. Üçüncüsü ise, 2007 yılı başında başkanlığını Hakan Garip Yıldız'ın yaptığı "Aktif İş adamları Derneği" isimli ayrı bir dernek kurularak faaliyete geçmiş bulunmaktadır (Orta Anadolu İhracatçılar Birliği, 2014: 29). Ayrıca 2015 yılında kurulmuş olan ALX Hungary, Macar İhracatı Teşvik Ajansı (HEPA)'nın Türkiye ve Yunanistan temsilcisi olarak göreve başlamıştır. ALX Hungary, Macaristan devleti tarafından Macaristan'a yatırımcı ve ihracatçı bulunması için resmi olarak görevlendirilmiş bir kuruluştur. Bu kuruluşlar Macaristan'daki Türk girişimcilerini desteklemekte ve yeni iş alanları yaratmak için çalışmalarına devam etmektedir.

Türk – Macar Sanayi ve Ticaret Odası'nın kuruluş amacı Macaristan'daki Türk yatırımlarını arttırmak, Macar şirketlerinin ise Türk yatırımcı ortaklar bulmasını sağlamaktır. Karakuş, 1983 senesinde Polat Holding Dış Ticaret Şirketi'nin Kurucu Genel Müdürü olarak çalışmaya başlamıştır. 1992 senesinde Polat Holding'e bağlı Ege Seramik'i Budapeşte'deki merkezi üzerinden Balkanlara ve Doğu Avrupa ölkelerine satışını başlatmıştır. Bu kuruluş çeşitli platformlarda Türkiye'yi tanıtmak adına girişimler yapmaktadır (Bkz, Ek 1, 14. Görüşme).

ALX Hungary A.Ş., Macaristan'ın dış ekonomik ilişkilerine katkıda bulunmak, ihracatını ve yabancı yatırım miktarını arttırmak amacıyla "ALX Macar

Ticaret Geliştirme Merkezi” olarak 2015 yılında kurulmuştur. 2016 yılında mevcut Macaristan odaklı yapısının yanı sıra çok uluslu bir Dış Ticaret firmasına dönüşümünü gerçekleştirmiş ve “ALX Hungary” unvanıyla faaliyetlerini sürdürmektedir. Halihazırda Macaristan devleti tarafından Macaristan’a yatırımcı ve ihracatçı bulunması amacıyla yetkilendirilen ALX Hungary, Macaristan Ulusal Ticaret Ajansı (MNKH) Türkiye ve Yunanistan temsilcisidir. Başkanlığını Adnan Polat yürütmektedir.

Türk Macar İşadamları Derneği (TÜMİŞAD), Budapeşte’de çeşitli sektörlerde faaliyet gösteren işadamlarının uğraşları ile kurulmuştur. Türk ve Macar işadamlarının ticari anlamda bilgi alışverişinde bulunmasını amaçlayan dernek, dayanışma ve yardımlaşma içerisinde iki ülkenin kalkınmasına katkıda bulunmayı amaç edinmektedir. Bu amaç doğrultusunda gerçekleştirmiş olduğu ikili görüşmeler sayesinde, ekonomik ilişkilerin teşvik edilmesine ve işbirliğinin artırılmasına katkıda bulunmaktadır. Macaristan’da ticaret yapan ve ticaret yapmak isteyen girişimcilere de danışmanlık yapılmaktadır. Dernek, yapmış olduğu organizasyonlarla Macaristan’da yaşayan Türk ve Macar halkının ve işadamlarının kaynaşmasını sağlamaktadır. Tezin yüz yüze görüşmeler bölümünde Türk Macar İşadamları Derneği üyelerine ulaşılarak, onların tecrübeleri konusunda bilgi paylaşımı yoluyla destek alınmıştır. Farklı iş ve meslek çevrelerinden, sanayi ve ticaret alanlarında faaliyet gösteren birçok girişimci, üst düzey yönetici ve akademisyen olmak üzere geniş bir üye kitlesini bünyesinde toplamaktadır. Yaptıkları bazı faaliyetler; yabancı ülkelerden ve Türkiye’den gelen girişimcilere ev sahipliği yapmak, destek sağlamak, Macaristan’dan Türkiye’ye gidecek girişimcileri bilgilendirmek ve yol göstermektir. Yurtdışından gelecek olan ticari talepleri değerlendirerek ilgili üyelere iletmek, onlara veriler sunarak doğru bilgi kaynaklarına ulaşmalarına yardımcı olmaktır. Böylece mevcut üyelerine yeni pazar olanakları sağlamaktadırlar.

Türk Macar İşadamları Derneği Yönetim Kurulu Başkanı Osman Şahbaz Budapeşte’de çorap ve iç giyim sektöründe faaliyet gösteren Tempo Uno Kft.

şirketinin sahibidir. Ayrıca DEİK – DTİK Avrupa Bölge Başkan Yardımcılığı görevini yürütmektedir. Türkiye ve Macaristan arasındaki ticari, kültürel ve eğitim bağlarının güçlenmesi çalışmaları nedeni ile her iki ülke arasında sık gidiş gelişler ile hayatını sürdürmektedir. Dernekte üç genel başkan yardımcısı bulunmaktadır. İlk Genel Başkan Yardımcısı, ev tekstili üreticisi ve toptancılığı yapan Smirna Kft. şirketinin sahibidir. İkinci Genel Başkan Yardımcısı Flormar Hungary Kft. şirketinde Flormar distribütörüdür. Üçüncü Genel Başkan Yardımcısı, inşaat, otel ekipmanları ve doğaltaş sektöründe hizmet veren Mot Kft. şirketinin sahibidir. Konu ile ilgili Tezin Ekler bölümünde işlerin detayları ve Budapeşte yaşantıları hakkında detaylı yüz yüze görüşme kısmı bulunmaktadır.

3.4.6. Araştırmanın Bulguları ve Görüşmeleri Değerlendirmesi

Macaristan'da Küçük ve Orta büyüklükteki işletmelerin çoğunluğu Macaristan'ın Avrupa Birliği üyeliği öncesindeki kriz dönemi ve ekonomik durgunluğunu fırsat bilerek yola çıkan Türk girişimcilerin Türkiye'ye göre daha az sermaye harcayarak burada iş kurulabileceğini fark etmiş olması ile kurulmuştur. Bir kısmı ise akrabalık ilişkileri yoluyla veya turistik geziler sırasında fark edilen fırsatlar ile Macaristan'a ilgi duymaya başlamışlardır (Bkz, Ek 1, 3. Görüşmecisi). Macaristan'da iş kurmanın kolaylığı, dönemin yatırımcı boşluğu ve rekabetin Türkiye'ye göre az oluşu da karar noktasında büyük etkiye sahiptir. Dil bile bilmeden başlayan serüvenler, zamanla kurulan Türk derneklerinin de etkisiyle başarılı iş hikâyelerine dönüşmüştür. Türk girişimciler zamanla kurulan Türk dernekleri ve Ticaret Müşavirliğinin aracılığıyla birbirlerine destek olarak günümüze kadar işlerini sürdürmüşlerdir.

Büyük ölçekli firmalar ise, özellikle Macaristan'ın Avrupa'nın merkezinde oluşu, gelişmiş lojistik ağlara sahip olması ve Avrupa'ya giden yolların üzerinde olmasını göz önünde bulundurarak yatırımlarını gerçekleştirmişlerdir. Bunlara örnek olarak, Polat Holding (Bkz, Ek 1, 14. Görüşmecisi), Ekol Lojistik, Koç Budget şirketleri gösterilebilir.

Aynı zamanda serbest piyasa ekonomisine geçişle birlikte uygulanan liberal politikalar, ülkenin dış ticaretinin gelişmesinde etkili olmuş, 2004 yılında 55 milyar dolar olan ihracatı 2016 yılında 103 milyar dolar olarak gerçekleştirmiştir ve gelecek yıllarda ihracatın artması beklenmektedir. İhracatın büyük kısmını Macaristan'da bulunan çok uluslu firmalar gerçekleştirmektedir. Bu nedenle büyük ölçekli firmalar Macaristan'ı 10 milyon olarak değil tüm Avrupa olarak görmektedir ve Avrupa'ya açılmak için uygun ülke olarak düşünüp yatırımlarını planlamaktadırlar (Cömert, 2017). Hem Türk firmaları ile hem de T.C Budapeşte Büyük Elçiliği Ticaret Müşavirliği ile yapılan görüşmelerde, Türk girişimcilerin Macaristan'a yapacakları yatırımların artacağı konusu üzerinde durulmaktadır. Özellikle Polat Holding'e bağlı ALX firması Türkiye ve Macaristan arasındaki iş fırsatlarını yakından takip etmekte ve yatırımcıları bu alanlara yönlendirmektedir. 2016 yılı sonları itibari ile Türk inşaat firmaları, otomotiv yan sanayi parçaları üreten firmalar, enerji firmaları ve Arçelik gibi bazı sanayi firmaları yatırım fırsatları için görüşmelere başlamıştır.

Türk girişimciler ürettikleri ürünlerin ihracatı ve istihdam ettikleri Macar çalışanlar yoluyla Macaristan ekonomisine katkıda bulunmaktadır. Faaliyet gösteren 575 Türk firmasında 2 binin üzerinde Macar çalışan bulunmaktadır, bu çalışanlar hem eğitim düzeyi yüksek nitelikli çalışanlar hem de üretim ve hizmet sektöründe eğitim seviyesi daha düşük nitelikteki çalışanlardır. Türk girişimcilerin çoğunlukla çalışanlarına asgari ücret üstünde ödemeler yaptıkları sonucuna varılmıştır. Çalışan hakları üst seviyede önemsenmekte, Macaristan'da uzun yıllar varlıklarını sürdürebilmek için kurallara titizlikle uyulmakta ve vergilerini düzenli olarak ödemektedirler. Tüm çalışanların sigortaları muhakkak yapılmaktadır ve kayıt dışı ekonomi kaybını önlemektedirler. Ayrıca Türk girişimcilerin birçoğu çalıştıkları sektörlere ait ham madde veya son ürünü Türkiye'den getirmektedir. Macaristan'daki Türk girişimciler yalnızca Macaristan ekonomisini değil, Türkiye ekonomisini de olumlu yönde etkilemektedir.

Türk girişimcilerin yaşadığı en büyük sıkıntı ise çalışan bulma konusundaki zorluktur. Macaristan'daki düşük işsizlik oranı (%3,7) çalışanların yüksek ücretler talep etmesine, ayrıca yüksek işten ayrılma oranlarına sebep olmaktadır. Bahsedilen sebeplerin yanında, 2004 sonrası Avrupa Birliği üyeliği ile serbest dolaşım hakkının elde edilmesi sonucu, genç ve nitelikli olan nüfusun diğer AB ülkelerine göç ederek çalışması da etkili olmuştur. Bu durum sadece Türk girişimciler için değil Macarlar için de büyük bir sıkıntı haline gelmiştir. Macaristan hükümeti bu konuyu çözmek için yeni çıkış yolları aramaktadır.

Macaristan'a adaptasyon ve yaşam açısından bakıldığında ise eğitilmiş ve genç girişimcilerin Budapeşte'de yaşamaktan memnun olduğu, orta yaş ve eğitim seviyesi nispeten düşük olan girişimcilerin ise genelde kültüre ve sosyal yaşama adapte olmakta zorlandıkları gözlemlenmektedir. Görüşülen bazı girişimciler, yeterli kazancı elde ettikten sonra Türkiye'ye dönmek istemekte ve çocuklarını Budapeşte'de yetiştirmenin zor olacağına inanmaktadır. Buna sebep olarak kültür çatışması gösterilmektedir. Türk girişimcilerin çocukları ile ilgili dil ve din açısından kaygıları olduğu görülmektedir.

Zamanla Macarca öğrenen Türk girişimcilerin bir kısmı orada evlilik yaparak kalıcılığa adım atarken bir kısmı ise Türkiye'de bulunan ailelerine kazançlarını göndererek Macaristan'ı sadece bir iş kapısı olarak değerlendirmişlerdir. Macarların ortak tarihten gelen Türklere yakınlığı ve saygısı, ortak kelimelerin çokluğu gibi unsurlar Türk girişimcilerin alışma süreçlerini olumlu yönde etkilemiştir. 2004 yılı itibariyle Macaristan'ın Avrupa Birliğine üyeliği sonrası açılan sınırlar, rekabetin artması anlamında Türk girişimcileri zorlasa da, Türkler çalışkanlıkları, Türk ve Macar çalışma kültürü farklılıklarının sağladığı avantaj ile uzun saatler işletmelerin açık olması gibi etmenler sayesinde bu rekabet ortamında da başarılarını korumuşlardır. Her ne kadar işleri orada iyi gitse de birçok görüşmeci ileride tekrar Türkiye'ye dönme hayallerini memleket sevdası bağlamında koruduklarını ifade etmişlerdir.

Türk firmaları açısından çalışma ilişkilerini değerlendirebilmek için Macaristan'da 650'ye yakın çalışanı olan Çelebi Firması ile görüşülmüştür. Firma yetkilisinden alınan bilgiye göre herhangi bir sendika ile toplu iş sözleşmesi yapılmamaktadır. Çalışanların bireysel olarak sendika üyelikleri bulunabilmektedir ve bu AB üyeliği sonrası oluşan durumla uyumludur. İşçiler yaşanan problemler için, işveren ile arasındaki iletişimi sağlaması için kendi aralarında temsilciler seçmekte ve temsilciler aracılığı ile şikâyetlerini, taleplerini, iyileştirilmesi gereken konuları yönetimle paylaşmaktadır. Eğer bu görüşmelerden bir sonuç çıkmazsa, 2. adım olarak işçiler bağlı oldukları sendikalar aracılığı ile ilgili makamlara şikâyetlerini iletmektedir.

Yapılan yüz yüze görüşmeler, girişimcilik tipi, eğitim seviyesi, adaptasyon, sektör bağlamında aşağıdaki tabloda özetlenmiştir.

Tablo 15 : Örneklem Analiz Tablosu

Görüşmeci	Çalışılan Sektör	Çalışan Sayısı	Girişimci Tipi		Eğitim Seviyesi		Adaptasyon (Düşük/Yüksek)
			Esnaf	Fırsatçı	Üniversite ve Üstü	Lise ve Altı	
1.Görüşmeci	Gıda	12	-	✓	✓		Yüksek
2.Görüşmeci	Kozmetik	10	-	✓	✓		Yüksek
3.Görüşmeci	Tekstil	7	✓	-		✓	Düşük
4.Görüşmeci	Gıda	150	✓	-		✓	Düşük
5.Görüşmeci	Gıda	5	✓	-		✓	Düşük
6.Görüşmeci	Gıda	4	✓	-		✓	Yüksek
7.Görüşmeci	Tekstil	7	-	✓	✓		Yüksek
8.Görüşmeci	Lojistik	4	-	✓	✓		Yüksek
9.Görüşmeci	Lojistik	4	-	✓		✓	Yüksek
10.Görüşmeci	Gıda-Turizm	80	-	✓		✓	Yüksek
11.Görüşmeci	Hayvancılık	15	✓	-		✓	Düşük
12.Görüşmeci	Araç Kiralama	30	-	✓	✓		Yüksek
13.Görüşmeci	Havacılık	650	-	✓	✓		Yüksek
14.Görüşmeci	İnşaat/Yapı Malzemesi	40	-	✓	✓		Yüksek
15.Görüşmeci	Turizm	23	-	✓		✓	Yüksek
16.Görüşmeci	Otelcilik	3	-	✓		✓	Yüksek
17. Görüşmeci	İnşaat/Yapı Malzemesi	107		✓	✓		Yüksek

Örneklem çalışmasında ortaya çıkan sonuç şu şekildedir;

- Örneklemdeki Türk girişimcilerin %71'i fırsatçı girişimci tipidir,
- Etnaf tipi girişimcilerin büyük çoğunluğu daha geleneksel iş kolu olan gıda, tekstil ve hayvancılık sektöründe çalışmaktadır,

- Fırsatçı tipi girişimciler lojistik, inşaat, turizm sektörlerinde yoğunlaşmıştır,
- Fırsatçı tipi girişimcilerin büyük çoğunluğunun eğitim seviyesi üniversite ve üstüdür,
- Fırsatçı tipi girişimcilerin çalışan sayısı, toplam çalışan sayının %82'sini oluşturmaktadır ve aynı zamanda örnekleme bulunan 17 Türk firması, tüm Türk firmalarının çalışan sayısının yaklaşık %50'sini oluşturmaktadır,
- Fırsatçı tipi girişimcilerin Macaristan'a adaptasyonu daha yüksektir,
- Örneklemedeki tüm girişimcilerin Macaristan'da yaşam memnuniyeti yüksek fakat %24'ünün adaptasyonu düşüktür.

SONUÇ

Küreselleşmenin de etkisiyle girişimcilik kavramı ülke sınırlarının dışına çıkabilecek nitelik kazanmıştır. Daha önce başarılı sonuçlar doğuran girişimcilik örnekleri ise yeni girişimcilere ilham kaynağı haline gelmiştir. Rekabetin çok olduğu bölgelerde rekabete girmek istemeyen girişimciler, kendilerine yeni yollar aramış ve yeni ülkelere göç etmişlerdir. Bilginin dünya üzerinde dolaşımının kolaylaşması, teknolojinin gelişmesi uluslararası girişimciliği büyük firmaların tekelinden çıkarıp fırsatları gören herkes için uygun hale getirmiştir. Uluslararası pazarlarda birçok büyüklükteki firma iş yapmaya başlamıştır.

Uluslararası girişimcilik iki farklı şekilde gerçekleşebilmektedir. İlk yöntem, başka bir ülkeye göç ettikten sonra oradaki fırsatları görüp girişimci olmak şeklinde gerçekleşmektedir. Günümüzde girişimciler girişim yapmak için uygun ülkeleri ve fırsatları göç edip uzun süre yaşamak zorunda kalmadan görebilmekte ve direk olarak hedef ülkelere göç etmektedirler. Türk girişimcilerin Macaristan'a göçü incelendiğinde genel olarak ikinci yöntemin geçerli olduğu görülmektedir.

Çalışma boyunca giriş bölümünde bulunan hipotezler konusunda sonuçlara varılmıştır. Birinci hipoteze göre; Macaristan'daki Türkler işçi konumundan ziyade girişimcidir. Yapılan araştırmada Türkiye'den Macaristan'a yapılan göçün bir işçi göçü niteliğinden ziyade girişimci göçü niteliği taşıdığı bulgusuna varılmıştır.

Macaristan Doğu Bloku'nun yıkılmasının ardından serbest piyasa ekonomisine geçiş yapmıştır. Bu durum girişimciler açısından bir fırsat olarak görülmüştür. Özellikle yeni ürünlerin Macaristan pazarında satılmaya başlanması ile başlayan süreç, Macaristan'da yeni şirketlerin kurulması ile devam etmiştir. Bu süreçte Macaristan'da Türkler de pazar için yeni olan ürünleri satmaya başlamış ve firmalar kurmuşlardır. Girişimciler için diğer önemli fırsat ise Macaristan'ın 2004 yılında AB üyesi olmasıdır. Türklerin Macaristan'a yönelik girişimcilik faaliyetleri incelendiğinde, bir kısım girişimcinin 1990 sonrasında, serbest piyasa ekonomisine

geçen Macaristan'daki fırsatları görerek geldikleri sonucuna varılmıştır. 2004 yılında Avrupa Birliği üyeliği sonrasında ise Macaristan göç merkezi haline gelmiş ve birçok yabancı girişimci için ilgi merkezi olmuştur.

Türk vatandaşlarının Macaristan'daki girişimciliği konusundaki bir diğer çıktı ise, kitlesel bir emek göçü yerine aile veya bireysel olarak karar verilen türde bir fırsatları değerlendirme göçü olduğudur. Sebeplerine bakıldığında bir sebebin Şekil 4'te belirtildiği gibi Macaristan'ın Türkiye ile aynı asgari ücret grubunda bulunduğu unsuruna vurgu yapılabilmektedir. Toplu emek hareketi durumlarında daha çok; asgari ücreti daha yüksek ve koşulları daha iyi olan Almanya gibi gelişmiş ülkelerin tercih edildiği bilinmektedir. Bu doğrultuda gerek yapılan literatür taramasında, gerek yüz yüze görüşmelerde, gerekse Ticaret Müşavirliğinden alınan bilgilere göre, Macaristan'da Türklerin çoğunlukla girişimci olduğu sonucuna varılmaktadır.

Göç konusunda; Türkiye'den Macaristan'a gerçekleşen göçün içeriğine ve nedenlerine bakıldığında İtme-Çekme, Merkez Çevre, Göç Sistemleri ve İlişkiler Ağı kuramı etkili olduğu sonucuna varılabilmektedir. Genellikle eğitim seviyesi yüksek kişilerin daha gelişmiş Avrupa ülkelerine doğru beyin göçü yapma eğiliminde oldukları ve çok fazla risk almadıkları gözlemlenirken, eğitim seviyesi nispeten daha düşük fakat girişimciliği yüksek kişilerin ise risk almaya daha meyilli yer değiştirme ve ticari faaliyetleri deneme işlerine giriştikleri görülmektedir. Çoğunlukla ailelerini Türkiye'de bırakarak Macaristan'a pazar araştırması için gelen girişimciler fırsatları değerlendirerek, kısıtlı sermaye ile harekete geçebilmiş ve iş yaşamında başarılı olmuşlardır.

İkinci Hipotez; Türkiye ve Macaristan'ın ortak tarihi geçmişi, iki ülke arasındaki ticari ilişkilerin gelişmesinde ve Türk girişimcilerin Macaristan'ı tercih etmesinde önemli bir etkidir.

Macaristan ve Türkiye'nin ortak tarihten gelen yakınlığı, bazı Macarca ve Türkçe kelimelerin birebir aynı olması, Türklere karşı olan olumlu yaklaşım,

Macaristan'da bulunan Türkiye'ye özgü sokak isimleri ve türbe (Gülbaba Türbesi) gibi tarihi yapılar da girişimcilerin ve turistik amaçla giden Türk vatandaşlarının diğer Avrupa ülkelerine nazaran Macaristan'ı tercih etme sebepleri arasındadır. Tarihten gelen yakınlık bağlamında ülkeler arasındaki olumlu ilişkiler, yüz yüze görüşmelerde ve iki devlet yöneticilerinin söylemlerinde sıklıkla yer almaktadır.

Üçüncü Hipotez; Türk girişimciler Macaristan'ı çalışma ortamı açısından elverişli bulmaktadır.

Tez çalışmasında elde edilen verilere göre, girişimciler için başlıca avantajlar Macaristan'ın Avrupa ticaret yolları üzerinde bulunması, yabancı yatırımcılara verilen teşvikler ve şirket kurulumunu kolaylaştıran mevzuatlardır. Serbest dolaşım hakkı ve yatırım için gelişime açık sektörlerin bulunması da tercihlerde etkili olmaktadır. Macaristan yabancı yatırımcılar için; gayrimenkul edinme hakkı, karlarını transfer edebilme (%20 stopaj vergisi uygulanır), şirketi tasfiye veya satılması durumunda elde ettikleri tutarı, yani sermayesini dışarı transfer gibi haklar tanımaktadır. Mevzuatta değişiklik yapılarak yabancı yatırımcı ve girişimciler güvence altına alınmıştır. Macaristan yabancı yatırımcılar için yatırım teşvikleri sağlamaktadır: Vergi indirimleri (Avrupa'nın en düşük %9'luk olan kurumlar vergisine sahip olma), ithalatta gümrük muafiyeti veya indirimi, arsa ve işyeri teminine destek (bu durum bölgesel yönetimlerin kendi bölgelerine yatırım çekebilmek için uyguladıkları ve rekabet artırıcı bir yöntemdir), düşük faizli kredi sağlanması ve diğer finansman kolaylıkları bu teşvikler arasındadır.

Bu teşviklerin, Türk girişimcileri motive ettiği sonucuna varılmıştır. Macaristan'da yaklaşık olarak 2 bin 500 Türk yaşamaktadır ve bu nüfusun bin kadarı öğrenci, geri kalan 1.500 kişi ise çeşitli sektörlerde çalışmaktadır. Türklerin yoğun çalıştığı sektörler; tekstil, gıda ve lojistik sektörleridir. Macaristan'daki Türk girişimciler sadece Türkiye'den gidenler değil, Almanya, Avusturya ve hatta İngiltere'den gelen Türklerden de oluşmaktadır. Örneğin, Büyükelçi Şakir Fakılı bir demecinde Almanya'dan gelen Türk yatırımcıların Macaristan'da döner fabrikaları

kurduğunu ve bu döneri Almanya, Avusturya ve diğer Avrupa ülkelerine sattıklarını belirtmiştir. Macaristan yapılan Türk yatırımlarının artması konusunda desteğini arttırmıştır ve yatırımların artırılması için Türkiye'ye iş adamlarından oluşan heyetler göndererek, Macaristan'da yatırım ve ortaklık yapılacak alanları Türk iş adamları ile paylaşmaktadır. Özellikle çevre, su arıtma, inşaat ve yapı, enerji, makine imalatı ve ekipmanları, elektrik ve elektronik, tarım, gıda ve hayvancılık, bilişim, kozmetik, sağlık, ilaç ve danışmanlık gibi alanlarda ortaklıklar ve yatırımlar desteklenmektedir.

Bir diğer bulgu, Macaristan'daki iş kurma sürecindeki kolaylıktır. Düşük sermayelerle iş kurma olanağı görüşmecilerin dile getirdiği kolaylıklar arasındadır. Düşük Kurumlar Vergisi Oranı (%9), girişimciler için teşvik niteliğindedir. Literatür taraması ve yüz yüze görüşmelerden yola çıkarak hazırlanan bu çalışmadan anlaşıldığı üzere Macaristan Türk girişimciler için uygun çalışma ortamını sağlamaktadır. Bu uygun çalışma ortamı, hali hazırda yapılan yatırımları geliştirme yönünde, yapılacak yatırımları teşvik edici yönde gerekli fırsatları sunmaktadır.

Girişimcilik faaliyetlerini arttırmak için hükümetler düzeyinde görüşmeler yapılmaktadır. Ülkeler arasındaki ticaret hacmini arttırmak için Macaristan Devleti tarafından kurulmuş olan Macaristan Yatırım Ofisi (HIPA), Türkiye ile olan ticareti arttırmak adına, ALX Hungary şirketine iki ülke arasında yeni iş fırsatları yaratması, Türk ve Macar firmaları bir araya getirmesi amacı ile yetki vermiştir.

Türkiye'de KOBİ'lerin çok olması nedeniyle rekabet fazladır ve yeni girişimciler için ticarete tutunmak zor olabilmektedir. Bu nedenle girişimciler büyümeye açık yeni pazar arayışına girmektedirler. Türk girişimciler için Macaristan Avrupa Birliğine yeni üye olmuş ve Orta Avrupa'da bulunan konumu nedeniyle ticarete atılmak için akla gelen ülkelerden biri olmuştur. Budapeşte'de dönerci olup daha sonra büfe açabilen girişimcinin rekabet gücü hem rakibin az olması hem de pazarın yeni büyüyor olması nedeni ile daha yüksektir. 2004 öncesi Macaristan'a giden Türk girişimcileri gözlemlendiğinde, çoğunun eğitim seviyesi düşük fakat risk

alma kabiliyetlerinin yüksek olduğu görülmektedir. Budapeşte'ye gelen İngilizce bilmeyen Türk girişimciler hayatını devam ettirebilmek için mecburen Macarca öğrenmekte hem kültürel anlamda geliştirmek hem de iş çevresini büyütebilmektedir. Kültürü tanıyarak ve riski minimize etmek için daha az maliyetli işler kurarak iş hayatına atılmaktadırlar. Eğitim seviyesi yüksek olanlar ise genelde hizmet sektörü dışında aldıkları eğitim ile orantılı olarak girişim fikirleri üretmektedirler. Türk girişimcilerin yaygın olarak girişimci oldukları alanlar gıda, tekstil, perakende, hayvancılık, lojistik sektörleridir.

Girişimcilerin iş gücü piyasası ile ilgili ortak problemi, Macaristan'daki düşük işsizlik oranıdır. Son yıllarda, Macaristan'da çalışan bulma konusunda zorluk yaşanmaktadır. Türk girişimciler, ödedikleri ücretleri asgari ücretin üzerinde tutarak bu zorluğu aşmaya çalışmaktadır. Bir diğer sonuç, Macaristan'ın AB üyeliği sonrası açılan sınırları nedeniyle rekabetin artmış olmasıdır. Artık genç ve nitelikli nüfus Avrupa genelindeki iş olanaklarını değerlendirebilmektedir.

Macaristan'ın çalışma ortamını ve işgücü piyasasını anlayabilmek için 1989 öncesi komünizm etkisini, 1989 sonra Doğu Bloku'nun yıkılması ardından gelişen gelişmeleri ve 2004 yılında AB üyeliği ve sonrasındaki gelişmeleri anlamak önemlidir.

1989 sonrasında serbest piyasaya geçişle birlikte Türk girişimciler Macaristan'ın çalışma ortamını bir fırsat olarak görmektedirler. O dönemde giden Türk girişimciler dönemin özelliklerini, getirilen ürünlerin kolay satışını, arsaların ve dükkan kiralarının ucuzluğunu fırsat olarak görmektedirler.

2004 sonrası AB üyeliğiyle birlikte sınırlar açılınca Macaristan'a diğer Avrupa ülkelerinden de yatırımlar artmaya başlamış, küçük ölçekli Türk şirketleri için bu durum rekabet açısından bir zorluk teşkil etmeye başlamıştır. Ayrıca sınırların açılmasıyla Macaristan'ın vasıflı, iyi eğitilmiş işgücü kendine Avrupa'da daha iyi ücret veren yerler aramış ve Batı Avrupa'ya doğru göç etmeye başlamışlardır. Başlayan göç ve doğum oranının azalmasıyla da birlikte Macaristan'ın

nüfusu azalma eğilimi göstermiştir. Ülkedeki işsizlik oranının düşük olması (%3,5), Türk girişimcilerin çalışan bulmakta zorluk çekmesine neden olmaktadır. Hükümet bir yandan yatırımları arttırıcı politikalar izlerken bir yandan işsizlik oranının düşük olması ve nüfusun azalmasını bir risk olarak görmektedir. Bu bağlamda ülkede teşvikleri arttırma politikası izlenmektedir. Kurumlar vergisinin Avrupa'nın en düşüğü olan %9'a indirilmesi, kadınların üç veya daha fazla çocuk sahibi olması durumunda ömür boyu gelir vergisinden muaf olması gibi teşvikler bu teşviklere örnek verilebilir.

Türk girişimcilerle yapılan yüz yüze görüşmeler, dernek ve kuruluşların söylemleri; Macaristan'ın girişimcilere yönelik teşviklerinin günümüzde de avantajını korumaya devam ettiğini ve Türk girişimcilerin Macaristan çalışma ortamını elverişli bulduklarını göstermektedir.

KAYNAKÇA

- ACCACE: (Çevrimiçi) <https://accace.com/labour-law-and-employment-in-hungary/>, 2 Haziran 2019.
- Adıgüzel, Yusuf: **Göç Sosyolojisi**, Nobel Akademik Yayıncılık, 1. B., İstanbul, 2016.
- Akar, Sevda: “Türkiye’de Daha İyi Yaşam Endeksi: OECD Ülkeleri İle Karşılaştırma”, **Journal of Life Economics**, 2014, s.5-12.
- Akan, Taner: “Endüstri İlişkileri Sistemin Teorik Çerçevesi Olarak Stratejik Endüstri İlişkileri Sistemi: Türkiye Örneği”, **“İş, Güç” Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi**, Cilt 7, Sayı 2, 2005, s. 64-118.
- Akgeyik, Tekin: **Stratejik Üretim Yönetimi**, Sistem Yayıncılık, İstanbul, 1998
- Akın, Adnan: “İnsan Sermayesi Kaynakları Açısından Girişimci Özellikleri (Anadolu Girişimcileri Üzerine Bir Araştırma)”, **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 2010, s.5.
- Akkaya, Burcu: “Türk Göçmen Kimliğinin Avrupa Kamuoyunda Türk Algısına Etkileri”, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Gazetecilik Bölümü, 2012, s.226.
- Akkayan, Taylan: **Göç ve Değişim**, İ. Ü. Ed. Fak. Yayınları, İstanbul, 1979.
- Akkuş, Bilge: **Paraya Hükmetmenin Sırrı Finans Yönetim**, Kum Saati Yayınları, İstanbul, 2010.
- Aksoy, Zeynep: “Uluslararası Göç ve Kültürlerarası İletişim”, **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, 2012, Cilt 5 Sayı 20, s. 292-303.

- Alba, Richard: “Bright vs. blurred boundaries: second generation assimilation and exclusion in France, Germany and the United States”, **The Ethnic and Racial Studies**, 2005, s.20-49.
- Altunışık,
Remzi; Coşkun,
Recai;
Bayraktaroğlu,
Serkan;
Yıldırım,
Serkan: **Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri**, Sakarya Kitapevi, 3.B., İstanbul, 2004.
- Aslan, Şebnem;
Ağcakaya
Serpil: “Girişimciliğin ve KOBİ’lerin Uluslararası Rekabet Gücünü Artırmadaki Önemi”, **International Conference on Business, Management and Economics**, 2006, s. 95-118.
- ATİAD: “Avrupa’daki Türk Girişimciliği”, ATİAD Yayınları, 2014.
- ATİAD: “Türk-Alman Girişimci Klavuzu”, **Avrupa Türk İş Adamları ve Sanayicileri Derneği Dergisi**, Düsseldorf, 2015, s.16.
- Avrupa Sosyal
Şartı: (Çevrimiçi)
<https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/kefe/docs/sosyalsart.pdf>, 5 Eylül 2017.
- Aydemir, Cahit;
Kaya, Mehmet: “Küreselleşme Kavramı ve Ekonomik Yönü”, **Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi**, www.e-sosder.com ISSN:1304-0278 Bahar-2007 C.6 s. 260-282.
- Aytaç, Ömer: “Girişimcilik: Sosyo-Kültürel Bir Perspektif”, **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı 15, 2006, s. 139-160.
- Bakırtaş,
Tahsin: “Küresel Gelişme Modelinde Uluslararası Göç Olgusu Ve Yansımaları”, **Alternatif Politika**, İstanbul, 2012, s. 232-261.
- Başar,
Fadıl: **Macaristan’da İş Yapma (Dış Ticaret ve Yatırım)**, Editör: R. Kadir Yeşil, MÜSİAD Budapeşte Temsilciliği, Mavi Ofset,

İstanbul, 2018.

- BBC: (Çevrimiçi), <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-47194053>, 16 Haziran 2019.
- Bedirhan, Yaşar: “Avrupa Birliği Ülkelerinde Yasayan Türk Çocuklarının Kültürel Uyum Sorunları ve Çözüm Önerileri”, **Akademik Bakış**, 2009, s. 1-7.
- Berki, Erszabet; Neumann Laszlo: “Public Sector Pay and Procurement in Hungary”, **National Report**, University of Manchester, 2012, s.1-70.
- Biçerli, Kemal: **Çalışma Ekonomisi**, Beta Yayınları 4. B., İstanbul, 2007.
- Biçerli, Kemal vd: “Çalışma İlişkileri”, Editör Deniz Kağnıcıoğlu, Anadolu Üniversitesi Yayını, 2013, s.5-20.
- Birleşmiş Milletler Antlaşması: (Çevrimiçi) <https://www.ombudsman.gov.tr/contents/files/6535501-Birlesmis-Milletler-Antlasmasi.pdf>, 25 Şubat 2018.
- Blasko, Zsuzsa; Fazekas, Kraoly: **The Hungarian Labour Market**, Hungarian Academy of Sciences, Oliton Kft, Budapeşte, 2016, p.9.
- Bozbel, Savaş: “Türk Vatandaşlarının Avrupa Birliği ve Ortaklık Konseyi Kararlarından Doğan Çalışma ve Serbest Dolaşım Hakları-Avrupa Adalet Divanı Kararları Işığında ve Almanya Örneğinde”, **Atatürk Üniversitesi Erzincan Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt VIII, 2004, s. 352.
- Bruder, Emese; Obadovics, Csilla; Ünal, Hakan: “Migration and Aging Patterns In Agricultural Areas of Hungary”, **2nd International Conference on Food and Agricultural Economics**, Alanya Alaaddin Keykubat University, Alanya, Nisan 2018, s. 18.

- Bulutoğlu,
Kenan: **Kamu Ekonomisine Giriş**, Batı Türkeli Yayıncılık, 8.B., İstanbul, 2004.
- Cadaoğlu, Ali
Kemali: “Risk Yönetimi ve TSK’daki Uygulamalar”, **Harp Akademileri Yayınları**, İstanbul, 2000, s.18.
- Carsrud, Alan
L;
Brannback,
Malin: **Understanding the Entrepreneurial Mind, Entrepreneurial Intentions are Dead: Long Live Entrepreneurial Intentions-Norris Krueger**, Springer Science, Newyork, 2009.
- Castells,
Manuel: **Kimliğin Gücü Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2006.
- Cateora, Philip
R. ve Graham,
John L.: **International Marketing**, 10. B., McGraw Hill, 1999, s.325.
- Central
European
Financial
Observer: (Çevrimiçi),
<https://financialobserver.eu/ce/hungary/exceptionally-low-unemployment-rate-in-hungary/>, 6 Haziran 2019.
- Clauwaert,
Stefan;
Schomann,
Isabelle: The crisis and national labor law reforms: a mapping exercise”, **Country report: Hungary**, 2013, ETUI, s.6.
- Cohen, Albert: **Globalization and Its Enemies**, MIT Press, Cambridge, 2006.
- Collin, MiRan: “Labour law and working conditions”, European Union, 2014.
- Cömert, Faruk: “Macaristan Ülke Raporu”, T.C Budapeşte Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, 2017, s.2-10.

- Crampton, Robert: “Eastern Europe in the Twentieth Century and After”, London, Routledge, 1997.
- Csillag, Istvan: **Doğu Avrupa’da Özelleştirme**, Çev: Tarık Demirkan, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1995.
- Csizmadia, Lidia: “The Transition Economy of Hungary Between 1990 and 2004”, University of Aarhus, 2008.
- Çağlayan, Savaş: “Göç Kuramları, Göç ve Göçmen İlişkisi”, **Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 2006, Sayı 17, s. 67-91.
- ÇASGEM: **İş Sağlığı ve Güvenliği İLO Standartları**, Çev: Çalışma ve Sosyal Güvenlik Eğitim Araştırma Merkezi, Ankara, 2018.
- Çelebi Yer Hizmetleri: (Çevrimiçi) <http://www.celebihandling.com.tr/tr/content/celebi-hungary>, 22 Ocak 2017.
- Çelik, Aziz: “Avrupa Sosyal Şartı ve İş Güvencesi”, Sendikal Notlar, 2006, s. 67-73.
- Çelik, Candan: **Uluslararası Reklamcılıkta Kültürün Etkileri**, İstanbul Üniversitesi Yayınları, 2005.
- Çetik, Metin; Akkaya, Yüksel: **Türkiye’de Endüstri İlişkileri**, İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, 1999.
- Çiçekli, Bülent: **Avrupa Sosyal Şartı Temel Rehberi**, Seçkin Yayınevi, Ankara, 2001.
- Çil, Şükrü Anıl: “Avrupa’da Yaşayan Türkler”, Yaz Tatili Döneminde Türkiye’ye Gelen Türkler Örneği Saha Araştırması, T.C Başbakanlık, Ankara, 2011.

- Çolak, Melek: “Atatürk Döneminde Kültürel Siyasi ve Ekonomik Bakımdan Türk Macar İlişkileri”, **Muğla Üniversitesi SBE Dergisi**, Sayı 2, 2000, s. 61-72.
- De Bel, Françoise: “Migration Profile: TURKEY”, European University Institute, Robert Schuman Center for Advanced Studies, Aralık 2016, s. 1-21.
- Delican, Mustafa: “Uluslararasılaşma ve Küreselleşme Bağlamında Karşılaştırmalı Endüstri İlişkileri: Gelişmeler ve Teorik Yaklaşımlar”, **Sosyal Siyaset Konferansları**, Sayı 72, 2018, s. 1-33.
- Deloitte: “Taxation And Investment in Hungary”, **Reach, Relevance and Reliability**, Deloitte Touche Thomatsu Limited, 2015
- DEİK: “Türkiye Macaristan Ekonomik ve Ticari İlişkiler Notu”, 2014, s.1.
- Demirel, Erkan; Tilkici, Mehmet: “Kültürün Girişimcilğe Etkileri”, **Doğu Anadolu Bölgesi Araştırmaları Dergisi**, Fırat Üniversitesi Yayınları, 2004, s. 49-58.
- Dereli, Toker: “Teknolojik Değişmeler Çalışma İlişkileri ve Yeni İstihdam Türleri”, **İş Güç Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi**, 2001, sayı 2.
- Dilekli, Selin ve YeşilKaya, Kadriye: “Maastricht Kriterleri”, T.C Devlet Planlama Teşkilatı Avrupa Birliği İle İlişkiler Genel Müdürlüğü, 2002, s. 2-4.
- Doğan, Nilhun: “Türkiye’de Girişimcilik Eğilimi: Üniversite Öğrencilerine Yönelik Bir Araştırma”, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı, Doktora Tezi, İstanbul, 2013, s 21
- DPT: “Türkiye-Avrupa Topluluğu Ortaklık Konseyi Kararları”, Turkey European Union Association Council Decisions, Ankara, 2001. <http://ekutup.dpt.gov.tr/>

Drucker, Peter Ferdinand: “The Frontiers of Management”, **Where Tomorrow’s Decisions Are Being Shaped Today**, Harper & Row, NY, 1986.

ECOVIS: How to Start Business in Hungary, 2016: s. 4.

Edelenyi, Mark; Varadovics, Kiti: **Embassy of The Republic of Hungary, HUNGARY: Your Trading and Investment Partner**, Singapore, 2007, s. 1.

Efil, İsmail: **İşletmelerde Yönetim ve Organizasyon**, Alfa Yayınları, İstanbul, 2002.

Egemen, Erdal: “Doğu Avrupa Ülkelerinde Endüstri İlişkileri”, Endüstri İlişkileri Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul, 1993.

EIU, WIR (World Investment Report 2017): (Çevrimiçi) http://www.ksh.hu/docs/hun/eurostat_tablak/tabl/tsdde410.html, May-June, 2017.

Elçin, A. Bora: “Küreselleşmenin Tarihçesi”, Ankara, 2012, s. 1-17.

Eren, Erol: **Yönetim ve Organizasyon (Çağdaş ve Küresel Yaklaşımlar)**, Beta Yayınları, İstanbul, 2016.

Erdem, Ilgın: “Avrupa’da Asgari Gelir Uygulamaları”, **Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Politikalar Forumu Araştırma Raporu**, İstanbul, 2010, s. 1-31.

Erdoğan, Seyhan: “Türkiye’de Asgari Ücret Tespit Komisyonu Kararlarında İşçi Ve İşveren Temsilcilerinin Yaklaşımları (1969-2013)”, **“İş-Güç” Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi**, Nisan 2014, Cilt 16, Sayı 2, s. 1-37.

- Erdoğmuş,
Nihat: **Aile İşletmeleri Yönetim Devri ve İkinci Kuşağın Yetiştirilmesi**, İGİAD Yayınları, 2007.
- Erlich, Eva;
Revezse Gabor: “Hungary and Its Prospects 1985-2005”, 1995, s. 30-35.
- Endre, Spaller: “The Political And Economic Transition in Hungary”, **National Innovational Office**, Budapest, 2004, s. 85-90.
- Esbenshade,
Richard : “Cultures of the World: Hungary”, Marshall Cavendish, 2005, s.44.
- ETUC: “Labour Relations and Social Dialogue”, International Trade Union House, Belçika, 2016, s.5.
- Eurofound: “Quality of Employment Conditions and Employment Relations in Europe”, Fifth European Working Conditions Survey, Dublin, 2013, s.12.
- Eurofound: Avrupa Yaşam ve çalışma koşullarını iyileştirme vakfı “Avrupa’da İstihdam ve Çalışma koşullarının Kalitesi Üzerine Araştırma”, 2014.
- Europe
Labourlaw: (Çevrimiçi), http://www.labourlawnetwork.eu/national_labour_law/index.html 30 Kasım 2014.
- Europe
Labourlaw: (Çevrimiçi), http://www.labourlawnetwork.eu/national_labour_law/index.html 5 Şubat 2016.
- European
Commission: “Your Social Security Rights In Hungary”, Brüksel, 2018, s.7-40.
- Eurostat: (Çevrimiçi) http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Main_Page, 21 Kasım 2016.

- Farnham, David; Pimlott, John: **Understanging Industrial Relations**, London: Cassel, 1990.
- Fleck, Susan: “International comparisons of hours worked: an assessment of the statistics”, *Monthly Labor Review*, 2009, s. 3-31.
- Friedman, Thomas L.: **Dünya Düzdür “21. Yüzyılın Kısa Tarihi”**, Çev: Levent Cinemere, Boyner Yayınları, İstanbul, 2006.
- GAO: “Poland And Hungary Economic Transition and U.S. Assistance”, United States General Accounting Officer, 1992.
- Gezgin, Suat: “Küreselleşmenin Medya ve Toplum Üzerindeki Etkileri”, **İletişim Fakültesi Dergisi**, Kalkınma Vakfı Yayınları, İstanbul, 2005, s. 9-11.
- Girişit, Erkan: “Macaristan’ın Batı ile Bütünleşme Süreci”, 2018, *Akademia.edu*, s. 1-26.
- Groenendjik, Kees: **AB’de Türk Vatandaşlarının Hakları**, (Çev. Ozan ve Margerite Turhan), İktisadi Kalkınma Vakfı Yayınları, İstanbul, 2011.
- GUEST, D.: “Worker well-being,’ in Blyton, P., Bacon, N., Fiorito, J., and Heery, E”., **The SAGE handbook of industrial relations**, Sage, London, 2008, s. 529
- Güler, Emre: “Osmanlı Hakimiyeti Döneminde Türk-Macar İktisadi ve Kültürel İlişkileri”, **Bayterek Uluslararası Akademik Araştırmalar Dergisi**, sayı 1, 2018, s. 1-13.
- Gülmez, Mesut: **Türkiye’de Çalışma İlişkileri**, Sevinç Matbaası, Ankara, 1983.
- Güllüpnar, Fuat: “Göç Olgusunun Ekonomi-Politiği Ve Uluslararası Göç Kuramları Üzerine Bir Değerlendirme”, **Yalova Sosyal Bilimler Dergisi**, sayı 4, 2012, s. 53-85.

Güney, Semra; Çetin, Aysun: “Kültürün Girişimciliğe Etkisi ve Türkiye’de Girişimcilik Kültürü”, **Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, Sayı 1, 2003, s. 198-210.

Hisrich, Robert D.ve Peters, Michael P.: Entrepreneurship, Fifth Edition, Mc Graw-Hill Higher Education, 2002, s.9.

Hürriyet Gazetesi: “Küresel Fırsatlar Macaristan”, *Hürriyet Gazetesi Özel Eki*, 28 Ağustos 2016

Hofstede, Geert: “Culture’s Consequences: International Differences in Work Related Values”, **Newburg Park Sage Publications**, 1984.

Hungarian Central Statistical Office: (Çevrimiçi) https://www.ksh.hu/docs/eng/xstadat/xstadat_annual/i_wnvn005b.html, 7 Haziran 2019.

Hungarian Investment and Trade Agency: “Invest In Hungary”, Honved Utca, 2009, s.11.

Hungarian Investment and Trade Agency: “Investing Guide Hungary”, Pwc, 2014, s.38.

Hungarian Investment and Trade Agency: “Hungarian Investment Projects”, HITA, Budapest, 2013, s.10-13.

ILO: (Çevrimiçi) <http://ilo.org/global/topics/workingconditions/langen/index.htm> 14 Kasım 2016.

- ITD: “Electronics Industry in Hungary”, 2013, s.4-6.
- İçduygu,
Ahmet; Erder,
Sema;
Gençkaya, Ö.
Faruk: **Türkiye’nin Uluslararası Göç Politikaları 1923-2023**, Koç Üniversitesi Göç Araştırmaları Merkezi, İstanbul, 2014.
- İktisadi
Araştırmalar
Vakfı: “Türkiye Macaristan Ticaret Müşaviri Dr. Faruk Cömert’in Konuşması”, **Türkiye Macaristan Ekonomik İşbirliğinin Geliştirilmesi Sempozyumu**, İktisadi Araştırmalar Vakfı Yayını 46, İstanbul, 2017. s.43-46.
- İktisadi
Araştırmalar
Vakfı: “Macaristan Yatırım Teşvik İdaresi Yatırım Teşvik Direktörü Tünde Kis’in Konuşması”, **Türkiye Macaristan Ekonomik İşbirliğinin Geliştirilmesi Sempozyumu**, İktisadi Araştırmalar Vakfı Yayını 46, İstanbul, 2017. s.49-52.
- İktisadi
Araştırmalar
Vakfı: “Macar Eximbank Ülke Direktörü Arda Tugay’ın Konuşması”, **Türkiye Macaristan Ekonomik İşbirliğinin Geliştirilmesi Sempozyumu**, İktisadi Araştırmalar Vakfı Yayını 46, İstanbul, 2017. s.59.
- İlhan,
Süleyman: “Bir Sosyo-Ekonomik Örgütlenme Biçimi Olarak Küçük ve Orta Boy İşletmeler”, **Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi**, 2004, Sayı 7, s. 269-290.
- İnsan Hakları
Evrensel
Bildirgesi: http://www.unicankara.org.tr/doc_pdf/h_rigths_turkce.pdf,
(Çevrimiçi)
- İraz, Rıfat: **Yatırımcılık ve Yenilik Bağlamında Girişimcilik ve KOBİ’ler**, Çizgi Kitapevi, 2005.
- İrge, Filiz: “Küreselleşmenin Yarattığı Gerilim!”, **Marmara İletişim Dergisi**, Marmara Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayını, 2001, Sayı 11, s. 65-83.

- İTO: “Avrupa Birliği ve Uluslararası İş Birliği”, Macaristan Ülke Raporu, Mayıs 2009, s.8.
- Jevtij, Milan: **The Role of Work Councils and Trade Unions In Representing Interests Of The Employees In EU Member States**, Friderich Ebert Stiftung: Labor Relations and Social Dialogue In South East Europe, Serbia, 2012.
- Johnson, Simon: “Employment and Unemployment After Communism”, **The National Council for Soviet And East European Research**, Duke University, 1994, s. 1-35.
- Karadal, Himmet: **Girişimcilik: Uygulamalı Girişimcilik Eğitimi & Güncel Konular Girişimci Destekleri & İş Planı**, Beta Yayınları, Geliştirilmiş 4. B., İstanbul, 2016.
- Kaya, Ayhan: “Citizenship and the Hypehenated Germans: German – Turks”, Routledge, London, 2005
- Kaya, İlhan: “Avrupalı Türkler: Misafir İşçilikten Avrupa Vatandaşlığına”, **Doğu Coğrafya Dergisi**, Diyarbakır, 2009, s. 150-166.
- Kazgan, Gülten: **Küreselleşme ve Yeni Ekonomik Düzen**, Akdeniz Yayıncılık, İstanbul, 1. B., 1997.
- Kelly, Dianna J: “The Transmission of Ideas in Employment Relations: Dunlop and Oxford in Development of Australian Industrial Relations Thought, 1960-1985”, **Faculty of Arts-Papers**, University of Wollongong, 2004, s. 1-27.
- Kılış, İknur; Demir, Seçil: “İşverenin İş Sağlığı ve Güvenliği Eğitimi Verme Yükümlülüğü Üzerine Bir İnceleme”, **Çalışma İlişkileri Dergisi**, 2012, sayı 1, s. 23.

- Koç, Vehbi: **Hatırlarım, Görüşlerim, Öğütlerim**, Vehbi Koç Vakfı, 2. B., İstanbul, 1987.
- Koray,
Meryem: **Avrupa Toplum Modeli**, İmge Kitapevi, 2. B., Ankara, 2005.
- Korkut, Umut: “Life in Post-communist Eastern Europe After EU Membership”, Routledge, 2012, s. 82
- Kovacs, Janos
Matyas: “Rakip Çekicilikler ve Pasif Direniş”, **Bir Küre Bin Bir Küreselleşme Çağdaş Dünyada Kültürel Çeşitlilik**, Editör: Berger L. Peter & Huntington, Samuel P., (Çeviren: Ayla Ortaç), Kitap Yayınevi, İstanbul, 2003, s. 157-190.
- Kovacs, Zoltan: Socio Economic Transition and Regional Differentiation in Hungary, Geographical Bulletin, 2004, p.7.
- Köprü.hid
Dergisi: (Çevrimiçi)
http://www.kopruhid.eu/assets/files/kopru_2017junius_web.pdf,
8 Mayıs 2018,
- KPMG: “Investment in Hungary”, 2012, Budapest, s. 7.
- KPMG: “Macaristan’da Ekonomide Bahar Havası”, Türkiye Macaristan Başkonsolosu Balazs Hendrich Röportajı, 11 Temmuz 2017, (Çevrimiçi: <https://home.kpmg.com/tr/tr/home/insights/2017/07/macaristan-ile-ekonomide-bahar-havasi.html>)
- Kurtuluş,
Berrak: **Amerika Birleşik Devletleri’ne Türk Beyin Göçü**, Alfa Yayınları, 1999, İstanbul, s 129.
- Kurtuluş,
Berrak;
Sarioğlu, Halil
İbrahim: “Yurtdışındaki Hizmetlerin Sosyal Güvenlik Açısından Birleştirilmesi ve Sorunları”, **Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi**, 2012, s. 173-180.

- Kutal, Metin: “Küreselleşme Sürecinin Türk Sendikacılığı Üzerindeki Olası Etkileri”, **MESS Sempozyumu**, 2., 1995.
- Kula, Onur Bilge: **Almanya’da Türk Kültürü: Çok Kültürlülük ve Kültürlerarası Eğitim**, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2012.
- Küçük, Orhan: **Girişimcilik ve Küçük İşletme Yönetimi**, 5. B., Seçkin Yayınevi, Ankara, 2011.
- Landström, Hans: “Pioneers in Entrepreneurship Research, New Frontiers of Entrepreneurship”, **Lund University**, Sweden, 2002, s. 1-19.
- Lawrence, Peter: “The Political Economy of Privatization”, London, Routledge, 1993, s. 378-482.
- Lordoğlu, Kuvvet; Törüner, Mete: **Çalışma Ekonomisi**, Beta Yayınları, 2.B., İstanbul, 1995.
- Luca, Marcela R.; Cazan, Ana Maria; Tomulescu Denisa: To Be Or Not To Be An Entrepreneur, Brasov University, PSIWORLD 2011, 174.
- Macaristan Merkez Bankası: (Çevrimiçi) <https://www.mnb.hu/en/statistics/statistical-data-and-information/statistical-time-series>.
- Meusburger, Peter; Heike, Jöns: “Transformations in Hungary”, Essays in Economy and Society, Berlin Heidelberg GmbH, 2001, s.18-32.
- Marx, Karl: **Ücretli Emek ve Sermaye**, Çev. İsmail Yarkın ve M. A. İnci, İnter Yayınları, 1999, s 25.

- Ministry of Finance: (Çevrimiçi) <https://www.kormany.hu/en/ministry-for-national-economy>, 5 Nisan 2019.
- Minniti, Maria: **Entrepreneurship: The Engine of Growth**, Praeger Publishers, Westport Connecticut London, 2007.
- MÜSİAD: Macaristan'da İş ve Yatırım Fırsatları Paneli- AB'ye Açılan Kapımız Macaristan. İstanbul, 21 Şubat 2019, (Çevrimiçi: <http://www.musiad.org.tr/tr-tr/haberler/baskan-haber/macaristanda-is-ve-yatirim-firsatlari-musiadda-ele-alindi>).
- MÜSİAD: (Çevrimiçi) <http://www.musiad.org.tr/tr-tr/haberler/macaristanda-is-ve-yatirim-firsatlari-musiadda-ele-alindi>, 26 Mayıs 2019.
- MÜSİAD: (Çevrimiçi), <http://www.musiad.org.tr/tr-tr/haberler/macaristanda-is-ve-yatirim-firsatlari-musiadda-ele-alindi>
- Nişancı, Zehra Nuray: “Göçmen Girişimcilik Üzerine: Pittsburgh’daki Türk Girişimciler”, 2015 s.10-19.
- NTV: (Çevrimiçi), https://www.ntv.com.tr/dunya/macaristanda-fazla-mesaiprotestosu-devam-ediyor,ZnS_dRxwIUGQsfZ3YG7Hbw), 2 Haziran 2019.
- Odabaşı, Y. Müftüoğlu, T., Ürper, Y., Başar, M., Tosunoğlu, T.: “Girişimcilik”, TC. Anadolu Üniversitesi Yayını No:1567, 2005, s.41
- Office (NEO): “Living and Working Conditions in Hungary”, **National Employment**, 2006 s.12.
- OECD: “Economic Surveys: Hungary”, 2014, s. 80

- OECD: International Trade, Foreign Direct Investment and Global Value Chains, Hungary Trade and Investment Statistical Note, 2017, s 7.
- OECD: (Çevrimiçi), <https://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=RMW> 6 Eylül 2017.
- OECD: “Trade Union Density”, (Çevrimiçi), <https://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=TUD>, 8 Aralık 2018.
- Omay, Umut: “Endüstri İlişkileri Sisteminin Özü Olarak Parsons’un Sosyal Sistem ve Sosyal Eylem Teorileri”, **11. Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Kongresi**, Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu, 2010, s. 272-303.
- Omay, Umut: “Kültür-Çalışma İlişkileri” Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul, 2006.
- Omay, Umut: “Sosyal Haklar Kapitalizmin Tek Taraflı Anlaşması mı?”, **Sosyal Haklar Ulusal Senpozyumu II, Bildiriler Kitabı**, Petrol İş Yayıncılık No: 113, 2010, s. 121-138.
- Omay, Umut: **Post Homo Servus**, Beta Yayınları, İstanbul, 2017.
- Omay, Umut: **Sosyal Haklar: Kısa ve Eleştirel Bir Bakış**, Beta Yayıncılık, İstanbul, 2011.
- Onalan, Mehmet Sercan; Magda, Robert: “Perceptions of Turkish Entrepreneurs and Employees About Hungarian Business Environment and Attitudes”, *Open Economics*, 2018, s. 179-198.
- Orta Anadolu İhracatçı Birlikleri Genel Sekreterliği: “Macaristan Pazar Araştırması Raporu”, 2014, s.13-29.
- Öcal, Aslan: “Güvenceli Esneklik Gündemi: 2008 Mali Krizi Sonrası

- Tolga: Danimarka İşgücü Piyasası”, **Sosyal Güvenlik Dergisi**, 2014, s. 59-86.
- Önce, Asım;
Marangoz,
Mehmet;
Erboy, Nedret: “Ekonomik Büyüme ve Kalkınmada Girişimciliğin Rolü ve Önemi”, **International Conference On Euraisan Economies**, 2014, s. 1-11.
- Önsal, Naci: “Endüstri İlişkileri Notları”, **Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu**, 2010, s.107-109.
- Özbek, M.
Yüksel: “Osman Şahbaz’dan Çağrı: Tarım ve Hayvancılık için Macaristan’a Gelin”, **Ekonomik Durum Gazetesi**, (çevrimiçi) <http://ekonomikdurum.com/haber/osman-sahbazdan-cagri-tarim-ve-hayvancilik-icin-macaristana-gelin/2716/>, 3 Nisan 2016.
- Özdemir, Sadi: “Küresel Fırsatlar- Macaristan”, **Hürriyet Gazetesi**, 28 Ağustos 2016.
- Özdemir,
Süleyman vd.: **İşsizlik Sorununun Çözümünde KOBİ’lerin Desteklenmesi**, İstanbul Ticaret Odası Yayını No: 200-45, 2006.
- Özdemir,
Süleyman;
Ersöz, Halis;
Sarioğlu, Halil
İbrahim: “Küçük Girişimciliğin Artan Önemi ve KOBİ’lerin Türkiye Ekonomisindeki Yeri”, **Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi**, 2007, Sayı 53, s. 173-230.
- Özdevecioğlu,
Mahmut ve
Karaca,
Mustafa: **Girişimcilik ve Girişimci Kişilik**, Eğitim Kitabevi Yayınları, Konya, 2015.
- Özkan, Selim
Hilmi: “Karlofça Antlaşması Sonrası Osmanlı – Avusturya İlişkilerinde Macarların Durumu”, T.C. Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı, **Avrasya Etüdleri**, 2012, s. 183-195.

- Phillips, Adrian and
Scotchmer, Jo: “Hungary”, The Globe Pequot Press, 2014, s.25.
- Ponting, Clive: **Yeni Bir Bakış Açısıyla Dünya Tarihi**, Çev. Eşref Bengi Özbilen, Alfa Yayınları, 5. B., İstanbul, 2016.
- PwC Türkiye: “Türkiye-Macaristan Sosyal Güvenlik Anlaşmasının Yürürlüğe Girmesi Hk.”, <https://www.pwc.com.tr/tr/hizmetlerimiz/insan-yonetimi-ve-organizasyon-danismanligi/sosyal-guvenlik-hizmetleri/bultenler/2018/turkiye-macaristan-sosyal-guvenlik-anlasmisinin-yururluge-girmesi.html>, 8 Eylül 2018.
- Rigel, Nurdoğan vd.: **Kadife Karanlık**, Su Yayınevi, İstanbul, 2005.
- Ritzer, George: **Küresel Dünya**, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2011.
- Robertson, Roland: **Küreselleşme: Toplum Kuramı ve Küresel Kültür**, (Çev. Ümit Hüsrev Yolsal), Bilim ve Sanat Yay., Ankara, 1998.
- Salamon, Michael: “Industrial Relations Theory and Practice”, Great Britian: Prentice Hall, 1998, s. 37.
- Sapancalı, Faruk: “Sendikal Bölünmüşlüğü Yaygın Olduğu Ülkeler”, Avrupa Birliği’ne Üye Ülkelerde Sendikal Örgütlenme, Sorunlar Ve Yeni Stratejiler”, 2007, s. 7-9.
- Saral, Emre: "Türkiye-Macaristan Dostluk Antlaşması (18 Aralık 1923)", Halil İnalcık Armağanı- III Tarih Araştırmaları, Ahmet Özcan (ed.), Ankara, DoğuBatı Yayınları, Ocak 2017, s.155-180.
- Sargut, A. Selami: **Kültürler Arası Farklılaşma ve Yönetim**, İmge Kitabevi, Ankara, 2015.

- Sarıbrahimoğlu, Selim: “Türkiye ile Avrupa Birliği Arasında Tamamlanması Öngörülen Gümrük Birliği Kararı Işığında YEDAŞ Davası”, TOBB Yayınları, 2009, s. 1-179.
- Sarıkaya, Ali: “Türk Macar Dostluk Antlaşması & Türk Macar Politik İlişkileri”, **Balkan Sosyal Bilimler Dergisi**, 2018, Sayı 13, s. 11-25.
- Sarioğlu, Halil İbrahim: “Değişim Toplu Sözleşme Düzeni ve Yasalarda Esneklik”, Ankara ÇEİS Yayınları, 1997, s. 34-44.
- Satılmış, Ünal: **Uluslararası Pazarlama: Pazarlama Dahisi Olun**, Kum Saati Yayınları, 2010, s.53.
- Seyidoğlu, Halil: **Uluslararası İktisat**, Güzem Can Yayınları, İstanbul, 2003.
- Seymen, Cem: “Cem Seymen Macaristan’da, Macaristan’ın Türk Girişimci ve Öğrencilerine Sunduğu İmkanlar”, CNN Türk, 01.04. 2018. Erişim Adresi: <https://www.youtube.com/watch?v=96dtHKA4Gjg>
- Seymen, Recep: **İktisatçılar İçin Sosyal Siyaset**, Der Yayınevi, İstanbul, 2009.
- Smith, Philip: **Kültürel Kuram**, Çev. Selime Güzelsarı, İbrahim Gündoğdu, Babil Yayınları, 2007.
- Soydan, Mehmet: “Almanya’daki Türk Girişimcileri ve Sorunlarının Belirlenmesi: Kuzey Ren Vestfalya Eyaletinde Bir Uygulama”, **Yüksek Lisans Tezi**, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, 2007.
- Söhn, J.; V. Özcan: “The Educational Attainment of Turkish Migrants in Germany, Turkish Studies”, 2006, s. 101-124.
- Spiegelaere, Stan De: “The Why and How of Working Time Reduction”, European

- Piasna, Agnieszka: Trade Union Institute, 2017, s 13
- Şahin, Levent: “Avrupa Birliği ve Türkiye İşgücü Piyasalarının Karşılaştırmalı Analizi”, **Kamu-İş**, 2009, s. 131-175.
- Şen, Faruk: **Euro Türkler-Avrupa’da Türk Varlığı ve Geleceği**, Günizi Yayıncılık, İstanbul, 2007.
- Şen, Faruk; Ulusoy, Yunus ve Şentürk, Cem: “Almanya ve Avrupa Birliği’nde Türk Girişimciliği”, **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, 2008, s. 405-418.
- Şener, Hasan Engin: **Bir Fırsat Olarak İdari Reform Macaristan ve Türkiye’nin AB’ye Uyum Süreci**, Phoenix Yayınevi, Ankara 2009.
- Taş, H. Yunus: **Avrupa Birliği ve Türkiye’de KOBİ’lerin İstihdam Artırıcı Etkileri**, İstanbul Ticaret Odası, İstanbul, 2010.
- Tanning, Lembo: “Labor Costs And Productivity Analysis of East European Countries”, **International Journal of Business and Social Science**, 2012, 65-78.
- T.C. Budapeşte Büyükelçiliği: Bilgi Notları, Macaristan Siyasi Tarihi, (Çevrimiçi)<http://budapest.emb.mfa.gov.tr/Mission/ShowInfoNote/121439>, 23 Mart 2018.
- T.C. Budapeşte Müşavirliği: “Macaristan Ekonomisi ve Türk-Macar Ekonomik ve Ticari İlişkileri” konulu sempozyum, Evrim Demirci Soranlar konuşması, 2012.
- T.C. Budapeşte Müşavirliği: (Çevrimiçi) <http://www.budapeste.be.mfa.gov.tr/ShowInfoNotes.aspx?ID=121440>,

- T.C. Ticaret Bakanlığı: (Çevrimiçi) <https://ticaret.gov.tr/yurtdisi-teskilati/avrupa/macaristan/ulke-profil/ekonomik-gorunum/turkiye-ile-ticaret>, 8 Haziran 2019.
- T.C. Ticaret Bakanlığı: (Çevrimiçi) <https://ticaret.gov.tr/yurtdisi-teskilati/avrupa/macaristan/ulke-profil/ekonomik-gorunum/genel-bilgiler>, 31 Ağustos 2018.
- Tekin, Hasan Hüseyin: “Nitel Araştırma Yönteminin Bir Veri Toplama Tekniği Olarak Derinlemesine Görüşme”, **İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi**, 2006, s. 100-116.
- Tepavcevic, Sanya: “Immigrant Entrepreneurship in Post-Socialist Countries of the European Union: Motives and Patterns of Entrepreneurship of Post- Soviet Immigrants in Hungary”, Eötvös Loránd University, **Migracijskei Etnicke Teme**, Budapest, 2017, s. 65-92.
- Tiyek, Ramazan vd: **Karşılaştırmalı Endüstri İlişkileri**, Dora Yayınları, Kırklareli, 2016.
- Toth, Andras.: “The New Hungarian Labour Code-Background, Conflicts, Compromises”, **Friedrich Ebert Stifting Working Papers**, Friedrich Ebert Foundation Budapest, 2012, s.1-8.
- Toksöz, Gülay: **Uluslararası Emek Göçü**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2006.
- Top, Seyfi: **Girişimcilik (Keşif Süreci)**, Beta Yayınları, İstanbul, 2. B., 2012.
- Törüner, Mete: “İşsizlik-İş Güvencesi ve İşsizlik Sigortası”, **TÜRKİŞ Yayınları**, 1991.
- Tunç, Havva: **Uluslararası Ticaret Para ve Finans**, Alfa Yayınları, İstanbul, 2004.
- TÜİK: (Çevrimiçi) <https://biruni.tuik.gov.tr>, 8 Haziran 2019.

- Türker, Hande: **Macaristan Ülke Raporu**, İzmir Ticaret Odası Uluslararası İlişkiler Müdürlüğü AB ve Uluslararası Orgnizasyonlar Şefliği, 2015.
- Türkiye Cumhuriyeti Ekonomi Bakanlığı: Yurt Dışı Yatırım Raporu, 2017, s. 51.
- Türkiye İhracatçılar Meclisi: TIM, Macaristan Ülke Notu, 2017, s. 2.
- Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu: **Avrupa Birliği’ nde Girişimciliğin Geliştirilmesi**, Tşof Plaka Matbaacılık, Ankara, 2004.
- Ülgen Aydınlık, Arzu: **Girişimcilik**, Beta Yayınları, İstanbul, 2017.
- Varga, Zsuzsanna: “Reshaping The Socialist Economy: The Hungarian Case”, Budapest, 2010.
- Varoğlu A.Kadir, Basım, Nejat ve Ercil, Yavuz : “Bilimsel Araştırma Yöntemine Farklı Bir Bakış: Analitik Düşünce Bütünleşik Düşünce Modellemeleri ile Belirsizlikten Kaçınma ve Güç Mesafesi Araştırması”, **8. Ulusal Yönetim ve Organizasyon Kongresi**, Nevşehir, 2000.
- Wage Indicator: (Çevrimiçi) <http://www.wageindicator.org/main/salary/minimum-wage>, 7 Mart 2016.
- Walison, P. Maurice: “Minimum Wage and Its Effect On Youth Employment in Western Europe”, Erasmus Universiteit Rotterdam, 2015, s. 1-36.
- Welz, C.; Vargas, O.; Curtarelli, M.; Fric, K.; Kerckhofs, P.: “Impact of the Crises on Industrial Relations and Working Conditions in Europe”, Eurofound, Cornell University ILR School, International Publications, 2014, s.25.

Worker Participation Eu: (Çevrimiçi) [https://www.worker-participation.eu/National-Industrialm Relations/Countries/Hungary](https://www.worker-participation.eu/National-Industrialm%20Relations/Countries/Hungary), 15 Eylül 2017.

Yalçın, Cemal: **Göç Sosyolojisi**, Anı yayınları, 2004.

Yalman, Yalçın; Yalman, İlkay Noyan: Geçiş Ekonomileri Arasında Uluslararası Girişimcilik Faaliyetlerinin Önemi, **Uluslararası Ekonomi, İşletme ve Politika Dergisi**, 2018, s. 97-110.

Yaşar, Ercan; Özcan, Emre: “Avrupa Birliği İstihdam ve Sosyal Politikaları”, **Ekonominin AB’si**, Editör Ümit Güner, Ekin Basım Yayın, 2008, S 311.

Yavuz, Sefer: “Göç, Entegrasyon ve Din: Avrupa’da Yaşayan Türkler Bağlamında Bir Değerlendirme”, **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, 2013, s. 610-623.

Yıldız, Fehmi; Eskin, İlknur: “Yeni Türk Ticaret Kanunu’na Göre KOBİ’lerin Muhasebe Bilgi Sisteminin Değerlendirilmesi”, **Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi**, 2012, s. 61-69.

Yıldız, Sabahattin ve Alp, Salih: “Girişimcilik Teorisi Çerçevesinde Kobilerin Ekonomiye Etkileri ve Rekabet Koşullarını Ekileyen Faktörler”, **Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi**, Cilt 7, sayı:2, 2012, s. 29-49.

Yılmaz, Abdurrahman: “Uluslararası Göç: Çeşitleri, Nedenleri Ve Etkileri”, **Turkish Studies – International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic** Volume 9/2, Winter 2014, Ankara, s. 1685-1704.

Yılmaz, Ali Rıza: “Macaristan’ın Avrupa Birliği ile Bütünleşme Sürecinde Yabancı Sermayenin Rolü”, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Avrupa Birliği Anabilim Dalı, 2005, s.2-81.

EK: MACARİSTAN'DA YAŞAYAN TÜRK GİRİŞİMCİLER İLE YÜZ YÜZE GÖRÜŞMELER

1. GÖRÜŞMECİ

I. Özgeçmiş ve Macaristan'a Geliş Amacı:

Balıkesir doğumluyum. 1997 Eylül ayında öğrenci olarak geldim. 5 yıl öğrencilik, 10 yıl iş hatayı serüvenim var. Tanışmış olduğum Osman Şahbaz'ın etkisiyle buraya gelmeye karar verdim. Macaristan'ın şartlarının daha iyi olması ve yurtdışı sevdasının da buna etkisi vardı. Normalde İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Bölümü öğrencisiydim. Sosyolojiyi 1. sınıfta bırakıp Macaristan'da devam etmek için geldim. Fakat buraya geldiğimde İngilizce yeterliliği olmadığı için Sosyolojiye devam edemedim, öncelikle dil eğitimi aldım. Macarca öğrenmeye başladım. Dil Edebiyat Bölümü'nde okuyabilmek için 1 yıl Macarca kursuna gittim. Dil Edebiyat ve İletişim Bölümü'nü bitirdim. Tercümanlık yapmaya başladım.

II. İş Kurma Süreci:

Çalışan arkadaşlara sermaye ortaklığı yaparak para kazanmaya başladım. Türk firmalarına danışmanlık yaptık, Macaristan'da büyümelerini sağladık. İş Adamları Derneği'nde başkanlık yaptım, öğrenci arkadaşlara destek olduk. 2003'te evlendim. Eşim Macar, olanakları öğrendik, çevrem genişledi. Bu şartlar ile burada biraz daha güçlendik. Burada 2000 civarı Türk var. Tekstil toptancılığı ile başladım. Hediyelik eşya sektörüne girdim. Hangi işlerin daha ön planda olduğuna bakarak karar verdim. Şuan restoran işletiyorum. Kuru gıdalar, salça, yağ, tuz yani Türk yemek tadını temsil eden tüm gıdalar Türkiye'den geliyor. Et, sebze Macaristan'dan alınıyor. Fiyatlandırma konusunda birbirimizi takip ediyoruz ama rekabet, yarış ya da fiyat anlaşması yok. Ciddi bir fiyat farkı yok, aksi durumda para kazanılamaz. Yemek çeşitlerimiz de benzer. Çünkü müşteri aynı yemekleri bekliyor. Türk mutfağının yemeklerini servis ediyoruz.

III. Kaç Kişi Çalıştırıyorsunuz ve Çalışma Şartları Nasıl?

12 kişi çalıştırıyorum 3'ü Türk diğerleri Macar vatandaşı. Tezgâhta, mutfakta çalışıyorlar. Vardiyalı çalışma var burası 24 saat açık bir işletme. Asgari ücretin üstünde ücret ödüyorum, sigortalarını yapıyorum, çünkü burada çalışan bulmak zor. Türkiye'ye göre Macaristan avantajlı ama Macaristan vatandaşlarına göre de çeşitli Avrupa ülkeleri avantajlı o nedenle Macar gençler başka Avrupa ülkelerinde şanslarını deniyor. Türkler'in Macaristan'daki restoran oranı %1 seviyelerinde ancak merkezi yerlerde Türkler' in mekânları var. Burası ana cadde olduğu için sabaha kadar iş yapıyoruz. Gece gündüz çalıştırabilerseniz burada para kazanabilirsiniz aksi durumda sadece dükkân kirası karşılanır.

IV. Macaristan'da Yaşam:

Macar bir eşim var, vatandaşı değilim. Sürekli otururum var. Vatandaşlık süreci biraz daha bürokratik işlemler gerektiriyor. Tabii Macarlar ile evli olanların süresiz oturumu var. Ülkeden çıkartılmamız için önemli bir vatandaşlık suçu işlememiz gerekir. Seçme ve seçilme hakkımız yok, mal alıp verme ve mülk edinme hakkımız var. Kurallara tam uymak gerekiyor. Vergi ya da işyerinde sağlık kuralları nedeniyle alınan ceza Macar vatandaşlarının aldığı cezanın 2 katı büyüklüğünde oluyor. Ama normal vergi ödemeleri eşit. Genel olarak rahat bir ülke ve Budapeşte güzel bir şehir, iş ortamı iyi ve iyi iş yapıyoruz. Fakat yine de gelecekte Türkiye'ye döneceğim, tüm yatırımımı ülkeme yapıyorum.

2. GÖRÜŞMECİ

I. Özgeçmiş ve Macaristan'a Geliş Amacı:

1980 Kastamonu doğumluyum. Türkiye'de Ankara Üniversitesi'nde okudum. Aydın Doğan Vakfı'nda sergiler ve teknik işler sorumlusu olarak 7-8 yıl çalıştım. Daha sonrasında iş arkadaşım ile beraber Avrupa ülkesinde iş kurmaya karar verdik. Kendi adımıza bir şeyler yapmak istedik. Arkadaşım da Marmara Üniversitesi

İşletme Bölümü mezunu. Global kriz sürecinde Macaristan Avrupa’da krizden en çok etkilenen ülkelerdendi. Biz de Macaristan’ın dip yaptığını bilerek geldik. İlk yurtdışı deneyimimiz Macaristan’dı. Ve kriz döneminde 3 defa geldik. Geldiğimizde krizin derin etkilerini gördük. Budapeşte’de birçok işyerleri kapanmıştı, insanların parası yoktu.

II. İş Kurma Süreci:

Biz buraya çalışma vizesi alarak geldik. Ve bu süreçte Macaristan Hükümetine burada iş kuracağımızın teminatını verdik. Bunun için bankaya teminat olarak belli bir miktar para yatırdık. Bunu göz önünde bulundurarak, öncelikle 1 yıllık vize ve sonrasında 2-5 yıllık vize veriliyor. Şu anda oturum iznimiz var. Diğer ülkelere de vizesiz girebiliyoruz.

Öncelikle otomotiv yedek parça sektörüne girmek istiyorduk. Çünkü burada çok fazla Otomotiv şirketi var, yedek parça ile ilgili ciddi bir altyapı var. Yedek Parça konusunda yurtdışına bağımlı ve genelde İtalya ve Fransa’dan ihraç ediliyor. Biz de Türkiye’den getirecektik. Bunun için Bursa’da süspansiyon parçaları üreten bir firmayla prensipte anlaştık. Umduğumuz gibi olmadı. Çok uzun soluklu olmadı. Sonuç elde edemedik. Kriz olduğu için kimse yeni bir ürün, yeni bir mal almak istemedi. Bir sürü ürün getirdik ama tutmadı. Tabii çok para harcadık. 2 yıl cebimizden yedik. Zorlu bir süreçti. Burada insanlar neleri seviyor diye öğrenmeye çalıştık. 2 yılın sonunda bir değerlendirme yaptık. Paramız bittiği için başka bir ülke deneme şansımız da kalmamıştı. Türkiye’ye dönseydik eksi ile başlayacaktık. Kalıp, sabrettik.

2 yıl sonra gördük ki insanlar burada makyaj yapmayı seviyor. Tabii Macaristan’a uygun bir ürün olması gerekir. Alım gücü düşük. Flormar’ın da fiyatları uygun. Bütün kozmetikçileri dolaştık. Flormar’ı araştırmaya başladık, Flormar aslında İtalyan markasıydı. İtalyanlar üretimi Türkiye’ye kaydırıdıktan bir süre sonra Türk firması Flormar’ı satın almış. Flormar şu anda dünyanın 65 ülkesinde var.

Avrupa'ya açılmış pazarı oluşmuş ve tesadüfen Macaristan'da şubesi yoktu. Bir kadın 8 yıl Flormar ürünleri satmış fakat distribütörlük almamış, şu anda bizim toptancımız olarak çalışıyor. Pazarda güçlü olmadığı için, yatırım yapmadığı için ufak çaplı çalışmış.

Flormar ile distribütörlük şartlarını görüştük. Yatırım maliyetleri, fiyat bilgileri, şubenin nerelere açılabileceği ve kar marjları hakkında bilgi alarak Macaristan'da Pazar araştırması yaptık. Distribütörlük anlaşması için, Flormar bizden bir alışveriş merkezine kiosk açmamızı ve Flormar'ın istediği ciroyu yapmamızı bekledi. Ve bunun sonucunda bütün markaları araştırıp fiyatlarımızın uygun olduğunu gördük. Ülkeye göre fiyatı belirlemek bizim elimizde. Pazara göre fiyat belirleniyor. Western Alışveriş Merkezi (Budapeşte'de) kiralama bölümü ile kiosk için anlaştık. Firma geçmiş, Avrupa'da tanınmışlığı gibi birtakım bilgiler verdik. Kiosk (Stand) yapımı yaklaşık 20 gün sürüyor. Kiosk'u Flormar tasarlıyor. Stand yerinin değeri diğer uluslararası, bilinen markalara yakınlığına göre değişiyor. 2011'in Mart ayında kiosku açtık. Daha sonra Arena Plaza'da, Arkad plaza'da Deak Ferenc ve Szeged'te bir kiosk (stand) daha açtık. Firmamızın adı Unico International Trad kft.

III. Kaç Kişi Çalıştırıyorsunuz ve Çalışma Şartları Nasıl?

10 Macar bayan çalıştırıyoruz. Fakat bu sayı yeni yıl dönemlerinde artıyor. Asgari ücrete ek olarak pirim ödüyoruz (Cironun %5'i) ve sigortalarını yapıyoruz. İnternette ilan vererek çalışanları buluyoruz.

Burada satış yapmak aslında zor. Birçok kişi vadeli satın almak istiyor. Vadeli satışlarda paranın geri dönmeme riski de yüksek. Paranızı alamadığınız durumlarda tek şans mahkemeye gitmek ve mahkemeler de en az 2 yıl sürüyor.

IV. Macaristan’da Yaşam:

Çok güzel bir şehir. İnsanlar iyi, rahat ve huzurlu bir yer ama ömür boyu yaşayamam. Ticaret için geldim belirli bir süre sonra döneceğim. Burada bir evlilik bile yapsam ülkeme dönmek istiyorum.

Ama ilk amaç işimizi büyütmek. Budapeşte dışındaki şehirlere franchise vermek istiyoruz. Sonraki hedefimiz bir zincirin altında satış yapmak. Mülk yatırımını Türkiye’de yapmayı planlıyorum.

Bunun dışında başka sektörlerde de iş fırsatlarını aramaya devam ediyorum. Örneğin Macaristan’da inşaat sektöründe çalışan bir firma ile prefabriğe benzeyen fakat 8 şiddetindeki depremlere dayanabilen yeni bir konut projesi üzerine çalışıyoruz. Bunun prefabrikten farkı betonarmeme kalıpları da içermesi. Türkiye’deki bir inşaat firmasıyla da Türkiye’ye satmak için görüşüyoruz.

3. GÖRÜŞMECİ

I. Özgeçmiş ve Macaristan’a Geliş Amacı:

30 Ağustos 1975 İstanbul doğumluyum. Malatyalı bir ailenin çocuğuyum. Kapalıçarşı’da babamın iş yerinde çalışıyordum. Çocukluğum orada geçti. Giyim üzerine çalışıyordum. Macaristan’dan turistler geliyordu. Buradan gelen turistleri görüp Macaristan’a turist olarak geldim. Büyük projelerle gelmedim. Malı getireceğimiz bir yere koyacağız ve satacağız düşüncesiyle geldim. Büyük bir bilgi ve kapasiteyle gelmedim ve 94’te şirket kurdum. Burada da işim giyim üzerineydi ama sonra perdeye geçtim. Şirketimin adı Filiz kft. Ortaokul mezunuyum ama okumadığım için pişman değilim. Kapalıçarşı’yı özliyorum. Orada çok şey öğrendim.

II. İş Kurma Süreci:

Macaristan’da şirket kurmak çok kolay ve pahalı değil. Avukat aracılığıyla 1 haftada kuruluyor. Ticari mahkemeden izin alınıyor. Turist vizesiyle gelip 1-2 haftada şirketi kurup Türkiye’ye dönerek iş vizesine başvurabiliyorsunuz. Şirket kâğıtları ve vergi daire kayıt kâğıtlarıyla Türkiye’den oturma için başvuruyorsunuz. Şirket kurarken iki kişinin adının geçmesi gerekiyor. KFT Limited demek. KFT en az iki kişiyle kuruluyor ama imza hakkı yok, kazanç da almıyor sadece güvence gibi. Hiçbir sorumluluğu yok. Az bir para koymuş olabilir. O zamanlar şirket kuruluşu 150.000 Forintti şu anda 60.000 Forint civarına kuruluyor. Şirket sermayesi 500.000 forint ama yatırdıktan sonra sermayeyi geri çekebiliyorsun bankadan.

Ben burada toptancılık yapıyorum. Ürünleri Macaristan’ın çeşitli şehirlerindeki perakende perdecilere götürüyorum ve gösteriyorum, eğer beğenirse alıyor. Ben Türkiye’nin yanında Polonya, Belçika ve İspanya’dan da ürün getiriyorum. Çeşitlik önemli. Bazen ürünü tanıtıyorum, tavsiye üzerine benden alıyorlar ve kargo ile yolluyorum. Ayrıca web sayfası kurdum, bu sayede de müşteri bulabiliyorum, bunun faydasını gördüm. Perdeciyi ek olarak halı ve döşeme ürünleri de satıyorum. Ayrıca Macaristan’ın çeşitli şehirlerinde bulunan toplam 200 noktaya perde, halı ve döşeme numuneleri bıraktım.

Ürünlerin fiyatlarını giderlere göre belirliyorum ve en önemlisi ise harcanan emeğe göre belirliyorum. Genelde Macaristan’da perde, halı ve döşeme ürünleri perakende en az %70 kar ile satılıyor. Biz ise toptan satış yaptığımız için kar marjımız daha düşük. Kar oranımı yükseltmek için ben genelde elimde stok bulunduruyorum. Fiyatlar için bir kontrol yok. Perdesine göre fiyatlar değişiklik gösterebiliyor. Ayrıca ürünlerimin çoğunu Türkiye’den alıyorum. Böylece ülkeme de katkıda bulunmuş oluyorum.

Macaristan’da dönemsel olarak satışlarımız değişebiliyor. Yılbaşı öncesi ve paskalya zamanı satışlar artıyor, kendilerini ve ailelerini mutlu etmek için evlerini güzelleştiriyorlar.

III. Kaç Kişi Çalıştırıyorsunuz ve Çalışma Şartları Nasıl?

Yanımda 7 Macar çalıştırıyorum. Çalışanlara asgari ücretin %20 üstünde maaş veriyorum ve sigortalarını yapıyorum, burada özel hastane yok, özel sağlık sigortası yaptırmıyorsunuz. Çalışanlarımı eğitim ve ben olmadan da işleri yürütebiliyorlar. Haftalık 40 saat çalışıyorlar, Macarlar iş-yaşam dengesine çok önem veriyorlar. Yol masraflarını kendileri karşılıyorlar. Macaristan ulaşım açısından çok gelişmiş. Metro, otobüs, tram gibi ağlar birbiri ile bağlantılı ve ulaşım ücretleri uygun. Birçok Macar'ın arabası vardır fakat pek kullanmazlar, ayrıca benzin fiyatları sürekli artıyor. Macaristan'da genelde yemeklerini çalışanlar evlerinden getirirler.

Burada işveren için en büyük sıkıntı yüksek KDV oranı, bu oran %27. Bu oranı fiyatlara ekleyince yaklaşık Türkiye ile aynı fiyatlara satmış oluyoruz. Ayrıca vergi kontrolleri çok sık yapılıyor ve bunu yalancı alışveriş dedikleri metot ile yapıyorlar. Müşteri olarak iş yerine geliyorlar ve alış-veriş yapıyorlar. Eğer fiş verilmez ise yüksek cezalar yazıyorlar.

IV. Macaristan'da Yaşam:

Hayat sakın, ulaşım kolay burada. Bir gün içinde çok farklı yerlere gidebiliyorsunuz, aklınıza gelen şeyi hemen uygulayabiliyorsunuz. Otopark sorunu yok mesela.

Aynı zamanda Macar vatandaşıyım. Oturum aldıktan 3-4 sene sonra süresiz oturumu almaya hak kazanıyorsun (Mavi). Maviyi aldıktan 8 sene sonra vatandaşlık sınavına giriyorsunuz. Vatandaşlığı alırken, bayrağın rengi, ulusal marşlarının 4 kıtası, vergi sistemi, seçim sistemi gibi sorular soruyorlar. Evlendikten 3 sene sonra da vatandaşlık kazanılıyor. Gelir düzeyine de bakıyorlar. Evlenip boşandım ama vatandaşlık için bir katkısı olmadı benim açımdan.

Ayrıca Türk-Macar iş adamları derneğinin Macar ilişkileri sorumlusuyum. Dernek 97’de ortak paylaşım için kuruldu. Elçiliğin düzenlediği günler oluyor, dernek olarak düzenlediğimiz günler oluyor ve bu zamanlarda özellikle üyelerimizle bir araya geliyoruz.

Yaş ilerledikçe Türkiye’yi düşünüyorum. 2004’te ev aldım Budapeşte’de. Burada ev aldığım paraya Türkiye’de de alırdım ama ihtiyacım olduğu için burayı tercih ettim. İşimle alakalı Türkiye’de bir yer açmayı düşünüyorum, bir ayağım da orda olsun istiyorum. Ailemden çok kopmak istemiyorum. Burada yaşlanmak istemiyorum. Orada bir şey kurmak istiyorum ama burada bir süre daha devam ederim. Kurulu bir düzenim var. Ama Budapeşte’de sistemi kurdum buradaki işlerim ben olmasam da yürüyor.

4. GÖRÜŞMECİ

I. Özgeçmiş ve Macaristan’a Geliş Amacı:

2002’de Ankara’dan geldim. Burada iş yeri olan 2 dayım vardı ve bende buraya iş yapmak için gelmek istedim. Ben geldiğimde 2 dayımın 1992’de açtıkları Star Kebab dükkânı vardı ve burada çalışmaya başladım. Daha sonra abim ile Ankara’daki yatırımlarımızı satarak burada yeni bir restaurant açtık.

II. İş Kurma Süreci:

Küçük bir dükkân açmıştık ama fazla işlemiyordu. Ondan sonra yaz geldi; gece hayatı başlayınca işler artmaya başladı. Akşam 6’ya kadar 40.000 Forint kazanıyorduk akşam 6’dan sabah 6’ya kadar 400.000 Forint kazanıyorduk. Daha sonra Kalvin bölgesinde Duna Plaza diye bir yer açıldı, incelemeye gittik. İlk defa bir öğlen gittik ve tıklım tıklımdı. Bir dönerci vardı; yoğunluktan adam artık müşterileri kovuyordu. Bizde burada iş yapılacağını düşünerek, eskiden kafeterya olan dükkânı 5 ortak alıp dönerci yaptık. Öğlen de o kadar yoğun görünce iş yapar dedik.

Duna plaza Budapeşte'nin ilk plazası, gündüz iş oluyor. Güzel iş vardı ve daha sonra büyüttük mekânı. Ortaklardan ayrıldık. Aramızdan anlaşmazlıklar oldu. 20.000'er Euro ödemişlerdi sonra 100.000'er Euro istediler ama anlaştık ortayı bulduk. Burada restaurant açma prosedür zor. Belediye'den mutfak iznini alıyorsun, veteriner gelip her şeyini denetliyor. Uygun olmayan bir şey varsa uyarıyorlar. Genelde bütün dükkânlar plastik tabak kaşık kullanıyor, sadece biz porselen çalışıyoruz. O nedenle daha çok denetleyici geliyor. Sonuçta iyi yıkaman lazım. İzin işini zorlaştırdılar. Türklerin ya da yabancıların çok fazla yer açmasını istemiyorlar aslında.

Şuan için Star Kebab olarak 10 restaurant var, bir zincir olduk. Ayrıca yemek sepeti gibi bir siteye de üyeyiz ve Nygati şubemizde evlere de servis veriyoruz. Tabii ki fiyatı farklı oluyor, biraz daha pahalı oluyor. Çalışan işçilerimizin masraflarına göre fiyatları ayarlıyoruz. Ama genel olarak fiyatlarımızı et fiyatlarına göre belirliyoruz. Restaurantlar arasında bir anlaşma yok ama genelde fiyatlar yakın ve birbirini takip ediyor. Turistik olan yerlerde, çok olmamakla birlikte fiyatlar 100-150 Forint yüksek olabiliyor.

Ürünlerimizi, et dışında, Türkiye'den alıyoruz. Burada eskiden Ateşe olan birinin kurduğu toptancı bir firma aracı oluyor. Yoğurt, salça, pirinç, yağ, baharatları tamamen Türkiye'den alıyoruz. Buradaki tüm Türk restaurantlar aynı şekilde alıyor. Ayrıca toptan et işine de girdik, helal kesim yapılıyor. Tüm restaurantlarımız ile birlikte toplam 30 restauranta et veriyoruz.

III. Kaç Kişi Çalıştırıyorsunuz ve Çalışma Şartları Nasıl?

Tüm restaurantlarda toplam 150 Macar ve 20 Türk aşçı istihdam ediyoruz. Normalde Macar restaurantlar işçi almıyorlar. Tanıdıklarını alıyorlar. Devlet bize her 6 ayda bir 2 adam gönderiyor, bunlar burada çalışacak diye. Onlar da genelde iş bulma kurumuna müracaat edenler sokakta kalanlar falan. En azından bir tanesini almamız gerekiyor. Çok beğenmezsek geri gönderiyorum ama onlar 2 ay sonra tekrar

gönderiyorlar. Ayrıca vergi çok yüksek burada, %27. Şu anda lokantaların yemek sektörünün vergileri çok fazla. Ayrıca son zamanlarda bayağı Türk restaurant açıldı, rekabet arttı. Örneğin dükkanı büyütüyorsunuz onalar da büyütüyor, Adana kebab satmaya başlıyorsunuz onalar da yapmaya başlıyor. Burada bazı Macarlarda Döner-Kebab restaurant açtı. Fakat onlar bizim kadar iyi yapamıyorlar ayrıca bizim kadar çalışmıyorlar. Çok işlek yerlerde iş yerleri olmasına rağmen erkenden kapatıp gidiyorlar.

Burada haftalık çalışma süresi 40 saat, biz günde 10 saat çalıştırıyoruz fakat asgari ücretin üstünde maaş ödüyoruz, mesai ücreti yok, ayrıca tüm çalışanların sigortalarını yapıyoruz, devlet çok sık denetliyor bizi.

IV. Budapeşte’de Yaşam:

Budapeşte güzel bir şehir ve burada iyi işler yapabiliyoruz. Macaristan’da artık marka haline geldik. Biraz daha para kazanıp Türk tipi kafe açmayı da planlıyoruz. Yatırımlarımı Türkiye’ye yapıyorum, ileride döneceğim. Buradan bir vatandaşlık talebimde yok, istemiyorum.

5. GÖRÜŞMECİ

I. Özgeçmiş ve Macaristan’a Geliş Amacı:

1968 Ağrı doğumluyum. 2005 yılından beri Budapeşte’deyim. Öncesinde İstanbul’da yaşıyordum. İstanbul’da lokantam vardı krizden dolayı iflas ettim. Macaristan’da kardeşlerim vardı ve burada kebab restaurant açmışlardı. En büyük abim 18 senedir Budapeşte’de. Kardeşlerimin ısrarı ile buraya geldim ve geldiğim dönemde Macaristan’ın durumu Türkiye’den daha iyiydi. İş yapmak için ortam daha uygundu.

II. İş Kurma Süreci:

Aslında Fransa'ya gidiyordum. Benim Milli Eğitim Bakanlığı'ndan belgem var, ben aşçıyım. Öğretmenim aynı zamanda. Fransa'da 5 yıldızlı otelde çalışacaktım ama abimler ısrar edince ele gideceğime kendi lokantalarımıza geliriz dedim. Önce tır kamyoncularının durakladığı yerde yerimiz vardı ama o işi sevmedim. Müşteri, kitlesinden de memnun değildim.

Burası orta sınıf müşterilerin olduğu bir restorandır. Aslında genelde üst sınıf lokantalar içkili yerlerdir ve self servis değildir. Biz içki satmadığımız için orta sınıf olarak geçiyoruz. İçki satılsa mekânın özelliği kaybolur. Győr' de ızgara ve spesiyal üzerine güzel bir yer açtım. Ama içki koymadığım için tutmadı. İçki dini açıdan kullanmadım ve satmıyorum da. Orada Türk lokantası yoktu denemek için gittim. 4-5 ay araştırmasını yaptım. Açtığımda insanlar sevindi ve başka kültürden bir restaurant açıldığı için merakla geldiler fakat içki olmadığı için tutulmadı, aslında içki ruhsatı kolayca alınabiliyor ama ben almadım. Yalnızca dikkat edilen kural, kiliseye, okula ve karakola 500 metreden yakın mesafedeyse izin vermiyorlar. İlginç ama güzel bir kural.

Şu anki restauranta malzemelerin hepsi Türkiye'den geliyor. Hem ucuza geliyor hem de Türkiye'den gelen malın kalitesi daha iyi. Diğer bir konu ise bizim kullandığımız baharatlar burada yok. Türk yemeği dediğiniz zaman Türkiye'ye özgü lezzetler olmalı. Malzemeleri buradaki Türk aracı toptancı firmalar ile getiriyoruz. Onlar Türkiye'den getiriyor toptan olarak, biz de onlardan alıyoruz. Gıda, tencere ve tava dâhil Türkiye'den geliyor. Türkiye'den gelen firma karını koyuyor ve Avusturya'ya getiriyor, buradaki firma da gidip Avusturya'dan alıyor. O da ister istemez bir kar payı koyuyor. Biz de bir ek yapıp o fiyata satıyoruz. Aslında Türkiye'ye göre pahalı satmıyoruz. Bizim burada döner porsiyon 16TL civarında. Buradaki avantaj etin burada ucuz olması. Buradan et Türkiye'ye gidiyor. Diğer malzemeler zaten Türkiye'de daha ucuz. Ayrıca pilavın salatının parasını ayrıca almıyoruz, yemeğin yanında ücretsiz veriyoruz. Türkiye'deki toptancı malı

Türkiye’de 3tl’ye veriyor ise bize 2,5 TL’ye veriyor. Toptan satıyor. Ve sürümden kazanıyor. Türkiye’de 100 kilo satarken, bize 500 kilo satıyor.

Her ne kadar Türk lokantası gibi görünse de aslında karma bir tat ortaya çıkıyor. Macar ve Yunan kültürüne ait birçok ek malzeme eklenmiş durumda ve karma bir konsept çıkmış. Türkiye’de dönere sos eklemesler ama burada sossuz yenmez. Burada Lokantacılık şöyle bir söz var, her gün lokantayı sıfırdan yeniden açman lazım. Yeniden açılış yapıp yemeği temiz sunman lazım, bir gün bir hata yaparsan o hata çok kötü sonuçlanır. Buradaki fark budur.

III. Kaç Kişi Çalıştırıyorsunuz ve Çalışma Şartları Nasıl?

Yanımda 5 kişi çalıştırıyorum. Çalışanlara asgari ücretin %20 üstünde maaş veriyorum ve sigortalarını yapıyorum, yemeklerini karşılıyorum. Haftalık 40 saat çalıştırıyorum.

IV. Macaristan’da Yaşam:

Ailem Türkiye’de. Türkiye ile Macaristan arasında mekik dokuyoruz. Çocuklarım var Türkiye’de. Onları getirmeyi hiç düşünmedim. Kültürü çok farklı. Benim 3 kızım var ikisi üniversitede biri lisede. Buraya getirsem 6 ay sonra onlar üzerindeki hükmümü kaybederim. İstanbul’da akrabalar ve kültürümüze uygun davranıyorlar ve benden izin alıyorlar bir yere giderken. Burada olsa burada 1. Hafta, “Baba dışarı gidebilir miyim? 2. Hafta, “Baba eğlenmeye gidebilir miyim?” diyecekler. Türkiye’de örf ve adetleri sürdürebilecekler.

Burada iyi kazanıyorum ve aileme burada çalışarak daha iyi bakarım. Ayrıca buraya getirip, okullarından etmek istemiyorum okusunlar istedikleri kadar. Buranın kültürü ve yaşam tarzı farklı öyle yetişkinler istemiyorum. Bende bir süre daha kalıp Türkiye’ye geri döneceğim.

6. GÖRÜŞMECİ

I. Özgeçmiş ve Macaristan’a Geliş Amacı:

Mardin’de belediyede çalışıyordum. Sonrasında arkadaşlarımın tavsiyesi ile Macaristan’a geldim. İsviçre ve Almanya’da ailemden birileri yaşıyor fakat ben Macaristan’ı tercih ettim, burayı sevdim ve yerleştim.

II. İş Kurma Süreci:

Aslen Mardinliyim ve buraya geldiğimde en iyi yapabileceğim şeyin yemek sektöründe çalışmak olduğunu düşündüm ve büfeyi açtım. İş yerinin tuvaleti olmadığı için masa koymam yasak, müşteri fast-food şeklinde ya paket yapıp alıp gidiyor ya da ayakta yiyor. Burada kalıcı olmak için kaliteli ürünler satmanız gerekiyor ve en önemlisi temizliğe önem vermeniz gerekiyor. Ben eti güvendiğim, kendini kanıtlamış Viyana’da bulunan Derman Et firmasından alıyorum. Sebzeleri muhakkak taze alıyorum ve kullanacağım zaman kesiyorum. Budapeşte’de döner ve kebab işi yapan birçok Türk firma var fakat benim kaliteli ürünlerim, kullanım şeklim ve özel sosum bu rekabette beni öne çıkarıyor. Ayrıca ilk zamanlar, tanınırlığımı arttırmak için kampanyalar yaptım, piyasa fiyatının 25% altına satışlar yaptım. Burada ayrıca devamlı temizlik kontrolü ve fiş kesilip kesilmediği ile ilgili denetim yapılıyor, polis ve belediye çalışanları devamlı kontrole geliyorlar ve ayrıca şehir küçük olduğu için polis ve belediye çalışanları da zaten benim müşterim. Eğer Budapeşte’de uzun yıllar kalmak istiyorsanız buna dikkat etmelisiniz.

III. Kaç Kişi Çalıştırıyorsunuz ve Çalışma Şartları Nasıl?

Yanımda 4 kişi çalıştırıyorum ve kendim mutfakta çalışıyorum. Baklava ve pideleri direk ben yapıyorum. Çalışanlara asgari ücret veriyorum ve sigortalarını yapıyorum, yemeklerini karşılıyorum. Buradaki en büyük sıkıntı ödenen %27 vergi. Haftalık 40 saat çalıştırıyorum. Ayrıca nüfusu Türkiye’nin 1/10 olmasına rağmen Türkiye’den daha fazla kazanıyorum.

IV. Macaristan’da Yaşam:

Macaristan’da çok mutluyum, burası çok huzurlu ve işinizi düzgün yaparsanız hiçbir sorun ile karşılaşmazsınız. Dil öğrenmek 3-4 yılını aldı, fakat şu an iyi bir şekilde konuşabiliyorum. Burada bir ev almayı planlıyorum ve burada yaşayacağım.

7. GÖRÜŞMECİ

I. Özgeçmiş ve Macaristan’a Geliş Amacı:

1990 yılında Türkiye’de Orta Doğu Teknik Üniversitesini bitirdim ve ardından Amerika’ya gidip yüksek lisans okudum ve 1996’da okulu bitirdim. Amerika’dan dönünce İzmir’de yaşamaya başladım, 2000’li yıllar özellikle kriz yıllarıydı, iş bulmak çok zordu, büyük işsizler ordusu vardı. Bankalar kapatılmıştı. Çok ciddi manada işsizlik vardı. Biz de bir hata yaptık İzmir’de kısıtladık kendimizi. Normalde İstanbul falan olsa daha kolay aşıldı belki ama İzmir’deydik. Israrla. Tabii orada bir sürü girişimimiz oldu. Mobilya işlerinin içine girdik. Avrupa’ya mobilya satmaya falan çalıştık ama tutmadı.

II. İş Kurma Süreci:

Bir arkadaşımızın tavsiyesi ile Macaristan’a iş yapmaya geldim. İlk zamanlar burada mermer işi yapmayı planlıyorduk fakat bir süre burada kalıp pazarı görünce fikrimiz değişti ve burada mermer işi yapmanın bir macera olacağını düşündük. Daha sonra arkadaşımızın tavsiyesi ile 2 ortak perde işine girdik, bu sektörü hiç bilmiyorduk ama risk alarak girdik ve Smirna kft’yi kurduk. Şuan tek başıma çalışıyorum, ortağım ile ayrıldık. Kendisi zaten hiç gelmedi sadece yatırımcıydı, şimdi Türkiye’de farklı işler yapıyor.

İşin içine girdikçe aslında doğru bir karar verdiğimizizi anladım çünkü eğer burda iyi bir lojistik ağı kurarsam başarılı olacağımı biliyordum. Aynı zamanda

2002’de buraya gelirken Macaristan’ın AB üyeliği için başvurduğunu biliyorduk ve AB üyesi olacağını tahmin ediyorduk. Bu tabii ki büyük bir avantaj olacaktı çünkü bir anda tüm AB pazarına girme şansı yakalayacaktık. Macaristan’da tekstilin 70%-80% civarı dolaylı veya direk olarak zaten Türkiye’den geliyor. Ben şirketi kurduğumda perde kumaşları Almanya’dan geliyordu fakat Almanya’ya Türkiye’den geliyordu. Şu an burada toptancılık yapıyorum, Türkiye’den birçok firmadan perde kumaşı alıyorum ve buradaki perakende iş yapan işyerlerine satıyorum. Ben perakende almak için gelen müşterilere satmıyorum, onları direk olarak bizden alan bayilere yönlendiriyor, korumaya çalışıyorum. Aslında Türkiye dışından da ürün alabilirim, Belçika gibi, fakat bu ülkeler genelde ilk önce ödeme istiyorlar sonrasında ürünü yolluyor, oysaki Türkiye’deki üretici ve toptancılar ile güvene dayalı iş yapıyoruz işin diğer bir yönü ise, zaten Belçika’ya giden üründe Türkiye’den gidiyor ve sadece deseni değiştirerek satıyorlar.

Burada fiyatları tüm bu sektörde çalışan firmalar birbirilerine göre konumlandırıyolar, genelde fiyatlarımız yakın oluyor. Kimin deseni beğenilir ise o çok satıyor.

III. Kaç Kişi Çalıştırıyorsunuz ve Çalışma Şartları Nasıl?

Eşimle birlikte 6 kişi çalıştırıyorum. Dolgun bir ücret ödüyorum, dışarıda böyle maaş alamazlar pek. Polis memuru ya da öğretmen aldıkları ücretten daha iyi ücret alıyorlar. Sigortalarını yapıyorum. Yemeklerini kendileri evden getiriyorlar ve kendi imkanları ile işe gelip, gidiyorlar. Çalışanları daha çok eski çalıştıkları yerlerden referans yoluyla buldum. Yine bu işi yapıyorlardı. Sıfırdan eleman değiller çünkü çok fark ediyor. Bir anlamda meslek sahibiler. İş nasıl yapacaklarını iyi biliyorlar.

Buradaki en büyük sıkıntımız vergilerin çok olması, KDV %27’ye çıkacak şuanda %25. Aynı zamanda çalışacak işçi bulmak da zor ve ücretler gayet yüksek. O

konularda ciddi anlamda pahalı bir ülke. Devlet kayıt dışına pek yüklenemiyor. Yabancıların özellikle üzerine gidip onlardan alabildiği kadar alıyor.

Diğer bir sorunumuz ise, 80'lerde 90'larda Türkiye'den ne getirsen satılıyormuş. O nedenle kaliteye falan bakmıyorlarmış ve çok kalitesiz mallar gelmiş Türkiye'den. Şu anda Türkiye'den gelen o kalitesiz malların imajını yıkmak hiç kolay olmuyor. Ürünlerin kalitesiz olmasından endişe duyuyorlar, bir güven problemi var. Kalite anlayışımızda Türkiye ile Macaristan arasında çok farklar var. Macarların üzerine hassas olduğu konularda, Türk üreticiler o kadar hassas değil. 90'lı yıllar Türk malı Çin malı gibi defoludur ya da düşük kalitelidir imajı varmış. Bu yaklaşımdan ve güven sorunundan çok sıkıntı çektik, fakat düzeltiyoruz. O nedenle diğer ülkelere ait firmalar pazara girdiği zaman, özellikle çok ciddi markalar büyük karlar yaptı. Gençler onlara talep etti ama taşra yine eski mallara talep ediyor.

IV. Macaristan'da Yaşam:

Burada Türkleri seviyorlar, sempati duyuyorlar, ırkçılık yok. İnsanlar işlerine saygı duyuyorlar ve yaptıkları işlerden gocunmuyorlar, iş-yaşam dengesini iyi kuruyorlar. Budapeşte sakin, huzurlu bir şehir. Vergiler dışında iş ortamı gayet iyi ve AB üyesi olması sebebi ile yurt dışına açılma imkanınız var, örneğin ben şimdi Romanya'ya açılmayı planlıyorum. Burada yaşamayı seviyorum, ama tabii yatırımlarımın bir kısmını Türkiye'ye yapıyorum.

8. GÖRÜŞMECİ

I. Özgeçmiş ve Macaristan'a Geliş Amacı:

Türkiye'de üniversiteye hazırlanırken babamın Ateşe olarak Macaristan'a tayini çıktı. Tayin olduğu ülkede askeriye mensubu çocukları üniversiteye başlayabiliyor. Ülke zorunlu olarak gönderdiği için böyle bir kanun çıkartmışlar. İstedğin dalda istediğin bölüme başvurabiliyorsun. Ama ÖSS barajını aşmış olmak gerekiyor. İngilizce bilmiyorsan hazırlık okuyorsun. Zorunlu Ataşelik görevi 2 yıl.

Daha sonra emekli olmaya karar verdi. Buraya alışmıştı. 1997’de burası çok rahat ve stressiz bir ülkedi. İnsanlar daha sıcakkanlı.

II. İş Kurma Süreci:

O zamanlar Macaristan’da yeni yeni Türk lokantaları açılıyordu. Ama malzemeler hep Macaristan’dan alınıyordu. Burada açılan bir restoran sahibi babama “albayım sen bu işi yaparsın” dedi. Ne yapalım da bu ülkede kalalım diye düşünürken bu fikir ortaya çıktı. Türk lokanta sahipleri; siz mercimek, nohut, salçayı Türkiye’den getirin biz sizden alacağız dediler. Aşçılar zaten Türk. Denemeye karar verdik. Türkiye’ye gidip piyasa araştırması yaptık. Türkiye’de Rami Pazarı var, toptancılar var. Oraya gitmemizi önerdiler. Nakliye firmaları ile bir miktar getirdik. Türkiye’de Ateşe Limited Şirketi kurduk ihracat yapan. Gümrükçü ve nakliyecisi firma ile konuştuk. Depo konusunda da yardımcı oldular. Ve malzemeler Macaristan’a geldi. Öncelikle gıda malzemeleri ile başladık. Makarna, Mercimek, Nohut, pirinç, yeşil fasulye, bamya gibi... Tukaş’ın ve Tamek’in ürünleri falan aldık. Bu ürünleri büfelere sattık. Macarların iyi tarafı değişik şeyleri denemesidir. Damak tadına düşkünler. Yavaş yavaş yağ, peynir satışı da yapmaya başladık. Burada Türklerin milliyetçilik duygusu gelişmiş, paramız başkasına gitmesin mantığında birbirlerinden alışveriş yapmayı tercih ediyorlar. Babama saygı duydukları için de bu işi önerdiler. Çünkü bir gün birisi bu işi yapacaktı. Yavaş yavaş tanınmaya başladık. Yeni yerler de bizden almaya başladı ve ciromuz arttı. Şu anda Macar, Yunan, Arap, Türk müşterilerimiz var.

III. Kaç Kişi Çalıştırıyorsunuz ve Çalışma Şartları Nasıl?

Sürekli işçi çalıştırmıyoruz, aile şirketi olarak çalışıyoruz. Ben bilgisayar mühendisliği okumuş ve 2 senesini tamamlamış biri olarak öncelikle ticarete atılmaktan çekindim. Ben Türkiye’ye dönüp malı göndereyim dedim. Yıldız Teknik Üniversitesi’ne yatay geçiş yaptım ve Türkiye’den babama mal göndermeye başladım. Okulun yanı sıra bu işi yaptım. Rami’ye ve Gümrüğe sık sık gidip

öğrendim. Müşteri tercihiine göre mal alıp gönderiyordum. 1998'den sonra sürekli bu işi yapmaya başladık. 2002'de de ben döndüm ve ciddi anlamda büyümeye başladık. Ben ürünleri tanıtmaya başladım. Geliştirerek 10 sene içerisinde büyüdük.

AB üyeliği bizi kötü yönden etkiledi. Biz burada fiyatı kendimiz belirliyorduk. Avrupa Birliğine girdikten sonra Avusturya'daki toptancıların daha ucuza ürün satması bir rekabet oluşturdu. Fiyatları indirmek durumunda kaldık. Sınırlar açılınca her yerden her şey girmeye başladı. Viyana'daki Türkler Macaristan pazarına girdiler.

IV. Budapeşte'de Yaşam:

Macaristan'da hayat sakın, çalışma sistemi oturmuş, yaşanması rahat ve güzel bir yer. Kültürel anlamda gelişmiş, İstanbul'dan küçük olsa dahi kültürel anlamda daha çok fırsat var. Aynı zamanda Macarlar işi hayatının merkezine koymuyorlar ve hayat-iş yaşam dengesini önemsiyorlar, bu durum tabii ki bizi de olumlu yönde etkiliyor ve iş yaşam dengesini oturtmaya çalışıyorum.

9. GÖRÜŞMECİ

I. Özgeçmiş ve Macaristan'a Geliş Amacı:

İlk olarak 1980 yılında İsviçre'ye gittim. 6 ay sonra Türkiye'ye döndüm. Ve yaklaşık 6 ay sonra tekrar yurt dışına çıktım, ilk olarak Fransa ardından ise Macaristan'a geldim. Macaristan'a ilk geldiğimde, Berlin duvarı yıkılmamış ve Macaristan dış dünyaya kapalı idi. Bu nedenle bunu fırsat olarak gördüm ve Macaristan'da kaldım.

II. İş Kurma Süreci:

Macaristan'da 1986-1989 yılları arasında bir tır parkını kiraladım ve işlettim. Daha sonra 1995 yılına kadar Tekstil işi ile uğraştım. Türkiye'den giyim ve ağırlıklı olarak çorap getirip Macaristan'da pazar yerinde satmaya başladım. Yaklaşık 316 tır

giyim ve çorap ürünü getirdim. Bu dönemde Çinliler bizden çorapları alır ve paket yapıp satarlardı. Yaklaşık 2-3 yıl sonra çorapları Çin'de çok ucuza üretilip, Macaristan'a getirilerek satmaya başladılar ve pazarın en büyük oyuncularını oldular. Bu nedenle bende sektör değiştirmeye karar verdim. Ve Türkiye'den Erikli su, Hamidiye su, Tamek meyve suları ve Kızılay maden suyu getirip Macaristan'da büfelere ve marketlere satmaya başladım. Bu ürünleri anlaştığımız Macar lojistik firmaları aracılığı ile getiriyoruz. Şirketimin adı Natural Water kft. Genelde müşterilerim Türkler ve Araplar. Tesco, Metro, SPAR gibi büyük marketlere bu ürünleri veremiyorum, çünkü ödeme koşulları uygun değil ve kar oranları düşük. Bu işimin yanında Hal'de iş yapıyorum. Türk restaurant ve Cafelerine sebze ve meyve dağıtıyorum.

III. Kaç Kişi Çalıştırıyorsunuz ve Çalışma Şartları Nasıl?

Yanımda işçi çalıştırmıyorum, biz bir aile şirketiyiz. Çocuklarım ve eşim aktif olarak çalışmakta.

Avrupa Birliğine girmeden önce işlerimiz daha iyiydi, karımız daha yüksekti. Avrupa Birliğine giriş ile rekabet arttı. Nestle, Coca Cola ve Pepsi gibi firmalar pazara girdi.

Macaristan'da iş yapmak çok kolay. Devlet herhangi bir zorluk çıkarmıyor. Limited şirketinizi kuruyorsunuz ve bankada en az 10.000 Euro teminat gösteriyorsunuz ve iş yapmaya başlıyorsunuz. Hatta teminat olarak gösterdiğiniz ve bankaya yatırdığınız parayı 1 gün sonra çekebilirsiniz. Buradaki en büyük zorluk KDV'nin yüksek oluşu. Hatta Dünyadaki en yüksek KDV alan ülkeler arasındadır. KDV oranı %27'dir. Ve bununla birlikte yıllık %18 gelir vergisi ödüyoruz ve tabii karımızı ekliyoruz. Bu durum ürünlerin fiyatları yukarı çekiyor. Türkiye'den getirdiğimiz ürünler zaten normale göre pahalı, bu giderleri de ekleyince daha da pahalı oluyor ve Avrupa'dan gelen bir ürüne göre dezavantajlı oluyoruz. Fakat benim müşterilerim sabit, örneğin Erikli sudan başka su satmıyor, kaliteli ürünler veriyoruz.

IV. Macaristan’da Yaşam:

Macaristan yaşamak için çok güzel, stres çok az, insanlar mutlu ve anlayışlı. Aynı zamanda eşim de Macar. Macaristan’da yaşamayı sevmeme rağmen, 2020 yılında Türkiye’ye dönmeyi planlıyorum. Tüm yatırımımı Türkiye’ye yapıyorum.

10. GÖRÜŞMECİ

I. Özgeçmiş ve Macaristan’a Geliş Amacı:

1976 yılında, ben 16 yaşındayken, ailecek Avusturya’ya göçtük. Yaklaşık 2 yıl dil okuluna gittim. 18 yaşında bir tekstil fabrikasına girdim ve 1988 yılına kadar orada çalıştım. Biz 10 kardeşiz. 1988 yılında kardeşlerimle ortak olarak 2 restoran, 1 gece kulübü ve 3 tane benzin istasyonu satın aldık. 1990 yılında Macar ile evlendim ve eşimin ailesinin ısrarıyla Macaristan’a taşındık.

II. İş Kurma Süreci

Berlin duvarının yıkılmasıyla birlikte Avusturya’dan araba getirerek Macaristan’da satmaya başladım. Önceleri araçları tek tek araba getirip satıyordum daha sonra 9 tane araba taşıyabilen bir tır aldım. Bu işi 1995 yılına kadar devam ettirdim. 1995 yılından sonra araba satarak kazandığım para ile 50 yataklı bir otel inşa ettirdim. Eşimin babası da iş adamıdır ve Budapeşte’de otel işletmektedir, onun da otel açma sürecimde yardımları oldu. Bu otel hala çalışmaya devam etmektedir. 2000 yılında ise Budapeşte Belediyesinden bir restoran satın aldım ve işletmeye başladım. Kafe’deki ürünleri Budapeşte’deki büyük marketlerden alıyorum. Kafede nargile hizmeti de verilmektedir. Bu hizmeti veren ilk Türk’üm.

III. Kaç kişi çalıştırıyorsunuz ve çalışma şartları nasıl?

Şu an için kafede 18 kişi, otelde ise 62 kişi çalıştırmaktayım. Çalışanlarımın hepsi Macar. Aylık 120 saati tamamlayacak şekilde vardiyalı çalışma sistemi kurduk. Her çalışan ayda 15 gün çalışmaktadır. Macaristan’da asgari ücret 411 Euro, bizim

garson çalışanlarımız maaş + bahşiş ile günlük 40 Euro kazanmaktalar. Ayrıca sigortaları tarafımızdan ödenmektedir.

IV. Macaristan’da Yaşam:

Macaristan’da hem çalışmaktan hem de yaşamaktan çok mutluyum. Türkiye’ye dönmeyi düşünmüyorum, tüm yatırımımı Macaristan’da yapıyorum.

11. GÖRÜŞMECİ

I. Özgeçmiş ve Macaristan’a Geliş Amacı:

1987 yılından beri Budapeşte’de yaşıyorum. Türkiye’deyken Kapalıçarşı’da çalışıyordum. Macar müşterilerimiz vardı ve biz de onların tavsiyesiyle Budapeşte’yi gezmeye geldik. Buraya yerleşmeye karar verdim.

II. İş Kurma Süreci:

1993 yılına kadar tekstille uğraştım. Türkiye’den getirdiğim ürünleri Budapeşte’de pazarda satıyordum. 1993 ile 2005 yılları arasındaysa bir büfe açıp işlettim. Ancak iş çok yoğun ve yorucuydu. 2005’te ise hayvancılık sektörüne girdim. 2005 yılından beri bu işi yapıyorum. Şirketin adı Lake KFT’dir. Macaristan ve çevresinden damızlık hayvanları toplayıp Türkiye’ye gönderiyorum. Türkiye’deki birkaç büyük firma ile çalışıyorum ve ayrıca Keşan’da bulunan çiftliğimize bu hayvanları yolluyorum. Son zamanlarda Macaristan’da canlı hayvancılık yapan Türklerin sayısı artmaya başladı.

III. Kaç Kişi Çalıştırıyorsunuz ve Çalışma Şartları Nasıl?

Yanımda 15 Macar çalışıyor. Macarlarla çalışmamın sebebi hayvanları daha kolay topluyor oluşumuz. Çalışanlarımız mobil olarak çalışıyorlar. Biz onların yol ve hayvan başına ücretlerini ödüyoruz. Bunun için devlet teşviki almıyoruz. Fakat Macaristan hükümetinin Türkiye’den ve diğer ülkelerden gelen ve hayvancılıkla

uğraşacak yatırımcılara teşvik verdiğini biliyoruz. Hayvanları Türkiye'ye Macar ve Bulgar lojistik firmalarıyla anlaşarak tırlarla gönderiyorum. Bir sene içerisinde 80 tır gönderiyorum ve her tırda 70 hayvan oluyor. Bu hayvanları göndermeden önce Türkiye'den buraya gelen veterinerler kontrollerini yapıyorlar ve damgaladıkları hayvanlar Türkiye'ye gönderiliyor.

IV. Macaristan'da Yaşam:

Macaristan'da yaşamaktan mutluyum ve burada iş yapmak kolay. Normalde %27 olan KDV hayvancılık %5'e düşürüldü. Bu işlerimize olumlu olarak yansdı. Burada en çok sıkıntı çekilen konu çalışan bulmak. Macarlar genelde çalışmayı çok sevmiyor. Ve çalışma saatlerini tamamladıklarında fazla çalışmak istemiyorlar. Çalışma ve hayat dengesini çok önemsiyorlar. Yakın bir zamanda olmasa da Türkiye'ye dönmeyi düşünüyorum, yatırımlarımı Türkiye'ye yapıyorum

12. GÖRÜŞMECİ

I. Özgeçmiş ve Macaristan'a Geliş Amacı:

Macaristan Otokoç kft. şirketinin genel müdürüyüm. Yaklaşık 2 yıldır Macaristan'da çalışmaktayım. Öncesinde farklı ülkelerde KOÇ holding tarafından görevlendirildim. Macaristan'da Otokoç bünyesinde bulunan Budget firması bulunmakta ve buranın yönetiminden sorumluyum.

II. İş Kurma Süreci:

KOÇ Holding 2015 Nisan ayında Macaristan'da bulunan Budget firmasını satın alma kararı aldı. O sıralarda Budget 9 kişilik çalışanı olan ve batmakta olan bir firmaydı. Tek bir ofisleri vardı ve Havalimanındaydı. KOÇ Holding zaten AVIS-Budget grubu ile Türkiye'de, Azerbaycan'da ve birkaç ülkede daha ortak çalışmaktadır. Satın alma kararında ise firmanın batıyor oluşu önemli bir etken oldu.

III. Kaç Kişi Çalıştırıyorsunuz ve Çalışma Şartları Nasıl?

Şu anda KOÇ Holding'e bağlı Macaristan Budget firmasında 30 beyaz yakalı personel çalışmaktadır. Çalışanlar (Müdürler dahil olmak üzere) Macar'dır. Beyaz yaka çalışanlarımız, KOÇ Holding önem verdiği için en az üniversite mezunudur. Çalışanların işe alım sürecinin büyük bir kısmı Macaristan'da benim tarafımdan yapılmaktadır fakat kişilik envanter testi Türkiye KOÇ Holding tarafından yapılmaktadır. Çalışanlarımızın İngilizce ve Macarca bilmesi zorunludur. Hem ofiste çalışma uyumunun sağlanması hem de özellikle kamu kuruluşları ile yürütülen işlemlerin Macarca olması sebebi ile çalışanlarımızı Macar olmasına özen gösteriyoruz.

Macaristan'da haftalık çalışma süresi 40 saattir ve genellikle çalışanlar 40 saati aşmamaya çalışmaktadır. Çalışma disiplinleri yüksektir. Eğer çalışandan fazla mesai talep edilirse, bunun önceden planlanmış olması gerekir. Çalışanlar iş-yaşam dengesi konusunda çok hassas davranmaktadırlar. Türkiye'de çalışanlar geleceklerini garanti altına almak için çalışırken burada genellikle çalışanlar günlük yaşantıları, bireysel hayatları için çalışıyorlar ve çalışanlar arasında gözle görülür bir rekabet yok. Çünkü burada sağlık ve eğitim ücretsiz (özel okul ve özel sağlık kuruluşu yok) ve statü çok önemsenen bir konu değil. Müdür-çalışan arasındaki maaş farkı Türkiye'deki kadar fazla değildir. Bu durum, çalışanların hırslı olup müdür olmak yerine, biraz daha az kazanarak iş-yaşam dengesini iyi şekilde kurmaya yönlendiriyor.

Macaristan'da Türk firmalar için ve ülkenin büyümesi önündeki en büyük engel insan kaynağıdır. Çünkü işsizlik oranı %4 civarında, Budapeşte'de ise bu oran %2'dir. Birçok kalifiye çalışan ise AB üyeliği sonrası sınırların kalkması ile İngiltere, Almanya gibi ülkelere göç etmiş ve çalışmaya başlamıştır. Macaristan'da işsizlik oranının düşük olması verilen taban ücretleri de yukarı çekmektedir. Macaristan'da 2 tip asgari ücret bulunmaktadır. Kalifiye olmayan çalışanlar için bu ücret 129.000 Forint (430 Euro), kalifiye çalışanlar ise bu miktar 161.000 Forint'dir

(536 Euro). Biz Budget olarak aradığımız niteliklere uygun çalışanlara en düşük olarak asgari ücretin %25 civarı üstünde ödeme yapıyoruz. Bunun yanında sağlık sigortaları şirket tarafından yapılmakta, yemek ücreti olarak ticket verilmektedir. Bu ticket sadece yemek yemek için değil, isterler ise market alış-verişleri içinde kullanılabilir. Macaristan’da gelir vergisi 15% olarak sabittir. Bunların yanında işverenlerin sıkıntısı olarak bahsedebileceğimiz diğer bir madde ise, bürokratik işlemlerin yavaş ilerlemesidir. Ancak siz firma olarak bütün kanunlara uyduğunuz takdirde...

IV. Budapeşte’de Yaşam:

Macaristan’da iş yapmak zor değildir. Genel olarak Macaristan’ın sakin yaşantısı, kültürel ve sanatsal zenginliği, Türklere karşı olan olumlu tutumları sebebi ile burada yaşamaktan memnunum.

13. GÖRÜŞMECİ

I. Özgeçmiş ve Macaristan’a Geliş Amacı:

Buraya ilk olarak Erasmus için geldim ve daha sonra doktora için geldim ve kaldım. 10 yıldır Macaristan Çelebi yer hizmetleri bünyesinde çalışmaktayım, şu anda İnsan Kaynakları müdürüyüm.

II. İş Kurma Süreci:

Çelebi 2006 yılında Budapeşte Liszt Ferenc Uluslararası Havalimanı’ndaki yer hizmetlerine ilişkin Çelebi Hava Servisi Macaristan’ı kurarak iş hayatına başladı. Şuanda istasyon yönetimi, temsil, havayolları müşterilerine yönelik yenilikçi, çözümler, kargo lojistik hizmetleri ve yer hizmetleri vermektedir.

III. Kaç Kişi Çalıştırıyorsunuz ve Çalışma Şartları Nasıl?

Macaristan Çelebi’de 6 Türk, 644 Macar çalışan bulunmaktadır. Macar çalışanların ağırlıkta olma sebebi, hem Macarca bilmenin gerekliliği hem de çalışma ve oturma izni konularında sıkıntı yaşamamaktır. Bu çalışanların 400’ü mavi yaka, 250 çalışan isen beyaz yakalıdır. Çalışanlarımızın yapılan işlerin niteliği dolayısı ile ağırlıklı erkektir. Çalışanlarımız Macaristan’daki işçi sendikalarına üyedirler. Fakat bu sendikaların Macaristan Çelebi ile organik bağları yoktur. Toplu iş sözleşmesi yapılmamaktadır. Ancak çalışan problemlerinin aktarılması konusunda ve çalışanlar ile iletişimi sağlamak açısından, çalışanlarımızın kendi içinden seçtikleri temsilciler bulunmaktadır. Sendikalar ise çalışanlar ile iletişim halindedir, gerektiğinde sendikalar iş koşullarının uygun olmadığı durumlarda gerekli kamu kurumlarına şikayet edebilir.

Burada yapılan her iş bir kod numarası ile tanımlanır. Bu kod numaraları işin niteliklerine göre ücretin belirlenmesini sağlamaktadır. Son 1 yıldır kalifiye eleman bulmakta zorluk çekilmektedir. Bunun sebebi işsizlik oranının düşük olmasının getirdiği ücretlerin yüksek oluşu ve AB üyeliği sonrası kalifiye çalışanların Batı Avrupa’ya göç etmesidir. Bunun yanında sektörün çalışma şartlarının zorluğu ve Macaristan’da iş bulma kolaylığı nedeni ile işten ayrılma oranı yüksektir.

Yaptığımız iş gereği AB standartları, kuralların fazlalığı, Devlet ve birçok havayolunun yaptığı kontroller fazladır. Bu nedenle çalışan seçiminde işin sorumluluğunu alabilen disiplinli çalışanlar tercih edilmektedir. Ayrıca her çalışan seviyesi için yıl için birçok eğitim planlanmaktadır.

Haftalık çalışma saati 40 saattir. İşin yapısından dolayı fazla mesai olasılığı doğmaktadır. Fazla mesai ücreti, normal çalışma günü için %50, tatil günleri için %100’dür. Mesai’ye kalan çalışanların ulaşım ücretleri şirket tarafından karşılanmaktadır. Çalışanlarımız standart Çelebi firmaları giymektedir. Üniformalar şirket tarafından sağlanmaktadır. Maaş’a ek olarak sosyal yardım, kıdem ödülleri ve

ayın çalışanları için bonus uygulaması bulunmaktadır. Ayrıca çalışan motivasyonunu arttırmak için yönetici ve çalışanların birlikte katıldığı aktiviteler (yemek, yılbaşı kutlamaları gibi) yapılmaktadır.

Bir Türk yatırımcı firma olarak Macaristan yer hizmetlerinde en çok bilinen ve saygın bir firma olmak bizim motivasyon kaynağımızdır. Şu an Budapeşte Franz List Havalimanının yer hizmetleri ve operasyonlarının en büyük kısmını gerçekleştirmektedir.

IV. Budapeşte’de Yaşam:

Budapeşte çok sakın, kültürel zenginliği olan, güvenli ve iş-yaşam dengesinin iyi olduğu bir yer. Bu sebeple burada yaşamaktan memnunum ve mutluyum. Sadece dili çok zor, öğrenmem bayağı zaman aldı. Eşim Macar ve burada yaşamıma devam etmeyi düşünüyorum.

14. GÖRÜŞMECİ

I. Özgeçmiş ve Macaristan’a Geliş Amacı:

Polat Holdingin dış ticaret şirketinin kurucu genel müdürüyüm, Türk-Macar Ticaret Odası başkanlığını da yürütmekteyim.

II. İş Kurma Süreci:

Polat Holding bünyesinde bulunan Ege Seramik Doğu Avrupa’ya açılma isteği ile 1991 yılında Macaristan’da iş hayatına başlamıştır. Macaristan’da kurulma nedeni 1,5 aylık araştırma sonucu, lojistik açısından uygunluğu, coğrafi konumu, direk sermaye alan bir ülke olması, bankacılık sisteminin gelişmiş olması, Karayolu, Tuna nehrinin kullanılması sebebi ile lojistik fiyatlarının uygunluğu tercih sebebi olmuştur. Ege seramik Macaristan pazarının %57’sini elinde bulundurmaktadır. Yalnızca Macaristan’da değil, Avusturya, Romanya, Çek Cumhuriyeti gibi çevre

lkelerde de iş hayatına devam etmektedir. Ege Seramik burada üretim değil, büyük yapı malzemeleri satan (Bauhaus gibi) firmalara dağıtım yapmaktadır.

III. Kaç Kişi alıştırıyorsunuz ve çalışma şartları Nasıl?

Bünyesinde 40 alışan bulunmaktadır. Çalışanların tümü beyaz yakalıdır. Ayrıca Budapeşte’de öğrenim gören Türk ğrencilere de staj imkanları sağlanmaktadır. Çalışanlara pozisyonlarına göre piyasanın %20-25 kadar üstünde maaş ödüyoruz ve ayrıca satış primi uygulamamız bulunmaktadır.

Buradaki işveren açısından en büyük zorluklardan biri çalışan bulma zorluğudur. Bunun sebepleri, işsizlik oranının düşük olması, genç kalifiye nüfusun daha gelişmiş Avrupa ülkelerine yönelmesi ve şirketimizde çalışacaklar için Macarca-İngilizce bilme zorunluluğudur.

Ege Seramik ile birlikte Polat Holding bünyesinde hizmet veren ALX ve IMX firmaları da Macaristan’da hizmet vermeye başlamıştır. ALX Hungary, yeni fırsatlar ve sinerjilerden yararlanmak üzere Macaristan’ın dış ekonomik ilişkilerine katkıda bulunmak, çeşitlendirmek ve Türkiye ile Macaristan arasındaki ticari ilişkileri geliştirmek amacıyla kuruldu. Macaristan devleti tarafından, Macaristan’a yatırımcı ve ihracatçı bulunması amacıyla yetkilendirilen ALX Hungary; Macaristan Ulusal Ticaret Ajansı (MNKH) Türkiye, Yunanistan, Kıbrıs ve İran temsilcisidir.

ALX Hungary’nin, dış ticarete yönelik ülkemizdeki merkezi İstanbul olmak üzere, Ankara, İzmir, Bursa ve Gaziantep’te; Yunanistan’da Atina’da, Macaristan’da Budapeşte’de, Kıbrıs’ta Lefkoşa’da ve İran’da Tahran’da ofisleri bulunuyor.

AMX Macaristan’da inşaat sektöründe iş yapacak olan Polat Holding bünyesindeki firmadır. Gelecek sene itibari ile inşaat işlerine başlanmsı planlanmaktadır ve bu amaç ile yaklaşık 700 kişi istihdam edilecektir. Macaristan inşaat şirketi kurma fikri, Macaristan’ın gelişmekte olan bir ülke olması sebebi ile bu alanda ihtiyaç bulunmaktadır.

IV. Macaristan’da Yaşam:

Bir işveren olarak güvenli bir ortam sağlaması ve işinizi kanunlara uygun olarak yapıp, verginizi zamanında ödediğiniz sürece iş yapmak için uygun bir ülke olması, yaşamak için rahat bir ülke olması nedeniyle burada yaşamaktan memnunum. Ailem Türkiye’de yaşıyor. Gelecekte Türkiye’ye döneceğim.

15. GÖRÜŞMECİ

I. Özgeçmiş ve Macaristan’a Geliş Amacı:

30 yıl önce ilk olarak abim Macaristan’a iş yapmaya geldi. Utku Travel kft Hungary şirketini kurdu. Bu şirket Orta Avrupa bölgesinde otel, gezi, rehberlik hizmeti, transfer hizmeti, otobüs kiralama araç kiralama ve benzeri birçok hizmet vermekteydi. Yaklaşık 15 yıldır bende Macaristan’da yaşamaktayım. Burada Szetendre de bir hediyelik eşya satan 2 iş yeri açtık. Çocuklarım ve eşim Türkiye’de yaşıyor ve çoğunlukla yazları gelip burada kalıyorlar.

II. İş Kurma Süreci:

Şu anda 2 hediyelik eşya satan iş yerimiz, Utku Travel turizm şirketimiz ve Trans Orient turizm şirketimiz var. Aynı zamanda Tuna nehrinde gezi düzenlemek için bir tur gemisi satın aldık.

III. Kaç Kişi Çalıştırıyorsunuz ve Çalışma Şartları Nasıl?

Şirketimizde 15 kokartlı Türk rehber, 4 Macar rehber ve 4 Türk öğrenci çalışıyor. Tüm çalışanlarımızın sigortalarını yapıyoruz. Ücret ödemiyoruz, çalışanlar düzenlenen etkinliklerden müşterilerin verdikleri ekstraları alıyorlar.

IV. Macaristan’da Yaşam

Macaristan’da yaşamaktan ve iş yapmaktan memnunum. Burada iş yapmak hem güvenli hem de kolay. Tabii Türkiye’ye de yatırım yapıyorum fakat daha uzun yıllar burada yaşamak ve çalışmak istiyorum.

16. GÖRÜŞMECİ

I. Özgeçmiş ve Macaristan’a Geliş Amacı:

Türkiye’de medya sektöründe çalışıyordum. Üniversite mezunuyum. Macaristan’a bu ülkede yaşamak istediğim için geldim.

II. İş Kurma Süreci:

Macaristan’da yaşamak istediğim için bir iş kurdum. Macaristan’da yatırım yapmak bir iş kurmak çok kolay. Sadece bir avukata ihtiyacınız var ve 280 Euro masraf ederek resmi işlemleri tamamlıyorsunuz. Sonra da yapacağınız işe göre sermaye ihtiyacınız var. Ben 6 odalı bir apartman işletiyorum. Mal sahibinden belirli bir komisyon karşılığı mülkü kiraladım.

III. Kaç Kişi Çalıştırıyorsunuz ve Çalışma Şartları Nasıl?

Bir yardımcı eleman ve iki temizlikçi olmak üzere 3 Macar çalıştırıyorum. Macaristan’da çalışan bulmak çok zor çünkü işsizlik oranı çok düşük. Vasıfsız bir çalışan maliyeti 1400 Euro civarında.

IV. Macaristan’da Yaşam

Macaristan’da yaşamaya gelince; Macaristan tarihi ve doğal güzellikleri olan ama çok fazla gelişmemiş bir ülke. Her geçen gün Avrupa Birliği’nin de katkılarıyla gelişiyor. Halkı özellikle bizlere çok benziyor. Sıcak, hoşgörülü ama kuralcı. Önyargılı davranmıyorlar. Özellikle Türklere karşı dostane tavırları var. Bunda

geçmişin ve televizyonlarda yayınlanan Türk dizilerinin etkisi olduğunu düşünüyorum. Ayrıca hükümetler arası bir uyum söz konusu. Kısacası bir Türk için Macaristan'da yaşamak ve çalışmak kolay ve keyifli.

17. GÖRÜŞMECİ

I. Özgeçmiş ve Macaristan'a Geliş Amacı:

Raveber firması ortağıyım. Üniversite mezunuyum. 2006 yılında Kayseri'de iş yapmaya başladık. İnşaat sektörü gelişimiyle, 2012 yılında Belçikalı bir firmayla ortak olduk. Kendileri bizi bulmuşlardı. Amaç beraber Avrupa'ya açılmaktı. Biz yapı inşaa işleri yapıyoruz. 2017'de Macaristan işine başladık.

II. İş Kurma Süreci:

Yurtdışında iş kurma sürecinde Polonya, Romanya, Slovakya, Macaristan ve Yunanistan'a baktık. Şuanda Macaristan ve Yunanistan'da çalışıyoruz. Karar vermek kolay olmadı. Romanya'ya baktığınızda daha ucuz işgücü vardı. Polonya'da daha büyük Pazar var ama rekabet daha fazla inşaat açısından. Bize cazip gelen yer ülkenin Macaristan'ın Kuzeydoğusunda Miskolc oldu. Kayseri ile kardeş şehir zaten. Belediye Başkanı ve Vali nezdinde ilişkiler sıcak. HIPA ile görüştük. Dış İşleri ve Ticaret Bakanlığına Bağlı çalışıyor. Çok yol gösteriyorlar. Bölgeleri tanıtıyorlar. Macaristan'da Yunanistan'a göre daha kolay ilerliyoruz. HIPA teşviği olarak harcanan para geri ödeniyor. Doğu bölgeleri için teşvik daha fazla veriyorlar. %50'ye kadar nakit desteği sağlanıyor. Miskolc bu bölgede. 50 kişiden fazla çalıştırma koşulu arıyorlar biz 107 kişi çalıştırırız dedik. 20 Milyon Euro üzerinde yatırım taahhüt ettik. %30 civarında nakit desteği aldık. Avrupa'daki en düşük kurumlar vergisi de Macaristan'da %9. Sıkıntılara kolay çözüm alınıyor. Arsa çok ucuz 3-10 Euro arasında sanayi arsaları.

III. Kaç Kişi alıştırıyorsunuz ve çalışma şartları Nasıl?

Brüt asgari ücret değerinde çalışan bulmak mümkün değil. Ülkede işsizlik %3,5. İşsizlik bu seviyedeysen iş beğenmeyenleri de hesaba katınca bu oran sıfıra kadar düşüyor. Nitelikli alışan bulmak istiyorsanız ücreti biraz arttırmak gerekiyor. En büyük sıkıntılardan biri bu. HIPA'ya bu problemi söyledik. Siz aradığınız özellikleri çıkartın biz bakalım, bulamazsak Türkiye'den getirebilirsiniz dediler. Biz şuanda 20 Türk arkadaşa oturum izni aldık. Türkiye'den vinç getirdik, daha ucuz diye. Ama önemli olan kanunlara uyma konusunda güven vermek. Buaradaki Türk İş adamlarından destek alınabiliyor. İnşaat sektörü canlı.

IV. Macaristan'da Yaşam

Macaristan'a düzenli gidiş geliş yapıyorum. Macaristan'da işlerimi kolay yürütüyorum. Rahat bir ülke.